

schaden, nog te onduidelijk, in die zin dat het risico bestaat dat dit voorschrift inzake de reikwijdte in de praktijk door deze of gene heel ruim wordt uitgelegd. Het gaat daarin namelijk om gedragingen die het gezag/waardigheid van de Kamer *kunnen* schaden. Dat zou wel eens veel te ruim kunnen worden uitgelegd en leiden tot allerlei klachten van burgers die vinden dat bepaalde gedragingen van Kamerleden op een of andere manier het gezag van de Kamer kunnen schaden. En dat moet dan steeds onderzocht worden. Wanneer dat wel of niet zo is, is onder omstandigheden moeilijk te bepalen en nogal subjectief.

Het is denk ik beter om deze categorie gedragingen aan te scherpen en hier de Britse benadering te volgen, die veiliger is in dit opzicht. De bepaling komt dan te luiden: Deze gedragscode ziet op al het handelen in het ambt van Kamerlid, waaronder tevens worden begrepen gedragingen die ernstige schade toebrengen aan het gezag of de waardigheid van de Kamer. (het gaat dan niet om elk gedrag van een Kamerlid dat eventueel negatief is voor het aanzien van de Kamer, maar om ernstige misdrijvingen die de reputatie van de Kamer daadwerkelijk ernstig schaden).

2. Gedragsregel 5 (p.5)

Dat het Kamerlid handelt conform de regels van de Kamer is in die zin een beetje een open deur, dat Kamerleden sowieso gebonden zijn aan het Reglement van Orde en zich dus conform de regels van de kamer hebben te gedragen. Blijkens de toelichting gaat het hier vooral om de ordehandhaving tijdens de beraadslagingen in de Kamer, maar dat element kan, denk ik, beter buiten beschouwing blijven in deze gedragscode. De ordehandhaving is een aparte regeling, opgedragen aan de voorzitter in het RvO. In die zin hoeft dat onderwerp hier niet nog een keer in een regeling te worden opgenomen. Door gedragsregel 5 wordt enerzijds de ordehandhaving in de context van de gedragscode gebracht, en anderzijds uitgesloten van de handhaving van de gedragscode (door College van onderzoek etc.)

Misschien zou het beter zijn die gedragsregel 5 te schrappen en in de toelichting bij het aspect reikwijdte op te merken dat ordehandhaving al apart is geregeld in het RvO en dat de gedragscode daar niet op betrekking heeft.

3. Toelichting gedragsregels 1 en 2 (p. 5 en 5 en 7): giften van en buitenlandse reizen op kosten van lobbyisten

Als ik me niet vergis was iedereen tijdens de bespreking het erover eens dat giften van lobbyisten en door hen aangeboden reizen sowieso niet toelaatbaar moeten zijn op grond van de gedragscode.

Ik zou zeggen dat dat zón verbod valt onder gedragsregel 2: het Kamerlid accepteert geen gift of gunst die bedoeld is om zijn handelen in het ambt te beïnvloeden.

Dat betekent niet dat je daarmee een nieuwe gedragsregel toevoegt. Het is een uitleg van gedragsregel 2. Ik denk dat dat een belangrijke uitleg van gedragsregel is om (de schijn van) belangenverstrengeling tegen te gaan in de Kamer. Het is prima als lobbyisten Kamerleden voorzien van informatie, maar het is wel bedenkelijk wanneer lobbyisten geschenken geven aan Kamerleden of reizen bekostigen. Dat levert bij lobbyisten, die q.q. nu eenmaal als functie hebben om Kamerleden te beïnvloeden, de schijn van belangenverstrengeling op en is derhalve, denk ik, in strijd met gedragsregel 2.

Dat zou betekenen dat de passage iets anders geformuleerd zou kunnen worden in de toelichting. Nu staat er slechts in dat een Kamerlid zich bij een aanbod (gift/reis) van een lobbyist moet onthouden van het doen van beloften over bepaald handelen. Dat is denk ik sowieso not done, want dan is er eigenlijk sprake van omkoping (aannemen van steekpenningen om te stemmen, zie zuiveringseed). Het gaat erom dat Kamerleden op zich (dus ook zonder belofte) geen giften/reizen aannemen van lobbyisten. Het een en ander betekent dat hier dan geen registratieplicht geldt (zie p. 6 en 7 toelichting), want dat handelen is dan zonder meer in strijd met de gedragscode.

4. artikel 11 Klachten, lid 4.

Zie hierboven. Deze passage zou dan kunnen vervallen.

5. Richtlijnen Presidium

Bij de bespreking van het concept bracht ik nog naar voren dat het wellicht verstandig is dat een instantie, namelijk het Presidium, het centrale punt is (de regie voert) als het gaat om de uitleg van de gedragscode, teneinde te voorkomen dat Adviseur en College van onderzoek elk hun eigen interpretatie van de gedragscode gaan volgen. Daartoe zou dan het Presidium richtlijnen kunnen geven over de uitleg van de gedragscode, die dan in de toelichting worden opgenomen. Als ik me niet vergis, ontbreekt zón bepaling nog in de herziene versie.

Hopelijk heb je nog iets aan deze opmerkingen.

Hartelijke groet,

Paul

Prof. mr. P.P.T. Bovend'Eert (Paul)

Hoogleraar Staatsrecht/professor of Constitutional Law

Adres/Address

Faculteit der Rechtsgeleerdheid/Faculty of Law

Radboud Universiteit/Radboud University

Montessorilaan 10, 6525 HR /P.O.Box 9049, 6500 KK Nijmegen

Kamer/Room [redacted]

The Netherlands

Tel. +31 (0)24 36 [redacted]

Van: [redacted]@tweedekamer.nl>

Verzonden: woensdag 20 november 2019 11:32

Aan: Bovend'Eert, P.P.T. (Paul) <[redacted]jur.ru.nl>

Onderwerp: spoed: notitie integriteit - versie 14 november

Urgentie: Hoog

Beste Paul,

Veel dank nog voor je eerdere opmerkingen bij het stuk over integriteit tijdens de lunch op 30 oktober. Inmiddels is er een bijgewerkt stuk, waarin ook nog wat andere opmerkingen zijn verwerkt. Ik stuur het je bijgaand, in vertrouwelijkheid, toe.

De Voorzitter vroeg me zojuist of ik zou kunnen kijken of jij wellicht nog even mee zou kunnen lezen. Ik vrees dat er wat haast bij is, want morgenochtend (donderdag) moeten de stukken gereed zijn voor de volgende Presidiumvergadering. Zie jij kans om mij, liefst dus ergens vandaag (woensdag) nog, te laten weten of je nog nadere opmerkingen hebt? Dat kan schriftelijk, maar we kunnen ook even bellen natuurlijk.

Voor het gemak zijn de aanpassingen in de gedragscode (bijlage 1) rood gemarkeerd, zodat je die snel terugvindt. In de regeling voor toezicht en handhaving zijn enkele wijzigingen doorgevoerd, maar niet fundamenteel veranderd. De belangrijkste wijzigingen zijn:

- De reikwijdte van de Gedragscode is aangepast: de gedragscode ziet op handelen als Kamerlid en op gedragingen die het gezag of de waardigheid van de Kamer kunnen schaden (was: handelen als privépersoon dat het ambt raakt)

- In de toelichting van de Gedragscode wordt op een aantal plaatsen expliciet aandacht besteed aan buitenlandse reizen die door lobbyisten worden betaald. Er is overigens géén verbod op dergelijke reizen opgenomen: dat zou een nieuwe integriteitsregel zijn, die in het RvO zou moeten worden geregeld.
- Het Comité heet nu: College van onderzoek integriteit.
- Het College kan geen klachten in behandeling nemen die gaan over overtredingen waarvoor het RvO al een andere vorm van toezicht regelt (bijvoorbeeld de orde tijdens plenaire vergaderingen).
- Het advies van de Adviseur kan door het Kamerlid dat het betreft openbaar worden gemaakt (zoals in het oorspronkelijke voorstel van Van Oosten).
- Het Presidium geleidt een aanbeveling van het College voor een sanctie ongewijzigd door naar de Kamer en kan dus geen alternatief voorstel meer doen. Eventueel kan het Presidium daarbij wel een nader advies aan de Kamer geven.
- De leden van het College worden door de Kamer benoemd, op voordracht van het Presidium. Het Presidium benoemt nog steeds de Adviseur.

Heel veel dank wederom alvast en excuses voor dit last-minute verzoek, als het niet lukt dan is dat natuurlijk zeer begrijpelijk. We zouden je input in elk geval zeer op prijs stellen.

Hartelijke groet,

[Redacted signature]

[Redacted name]

[Redacted address]

Tweede Kamer der S

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T +31 (0)70 318 [Redacted] | M +31 (0)6 [Redacted] | E [Redacted]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

From [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Subject **RE: Stand van zaken WMV**
 To [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>, [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Date August 17, 2018 at 9:35:57 AM CEST

Voor mij ook een cappuccino ;-)
 Heb de mailwisseling en vergaderverzoek gezien. Dat gaat soepel zo.
 Tot maandag.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Dienst Analyse en Onderzoek
 Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T + (31)70-318 [REDACTED] | A + (31) [REDACTED]
 E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: vrijdag 17 augustus 2018 9:05
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: Stand van zaken WMV

Heerlijk! Capuccino graag.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]
 Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]
 E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: vrijdag 17 augustus 2018 9:04
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: Stand van zaken WMV

Hai [REDACTED] en [REDACTED]

Goed plan!!Ik stuur wel even een vergaderverzoekje voor in de agenda. En ik neem de koffie wel mee van het Statenlokaal. Wat voor koffie willen jullie?

Groetjes,

[REDACTED]

Van: [REDACTED]
Verzonden: vrijdag 17 augustus 2018 9:02
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: Stand van zaken WMV

Ha [REDACTED],

Inderdaad grappig! Fijn dat je [REDACTED] en mij kunt helpen als dat nodig is. Is het een idee die kop koffie met zn drieÃ«n te doen? Bij voorbeeld a.s. maandag 13.00 uur mijn kamer?

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]
 Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]
 E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: vrijdag 17 augustus 2018 8:56
Aan: [REDACTED]
CC: [REDACTED]
Onderwerp: RE: Stand van zaken WMV

Hai [REDACTED]

Wat grappig!! [REDACTED] moet mij even bellen... ik ben namelijk vanuit BW officieel aangewezen als "buddy", mede vanwege het feit dat ik ook het hele Wmv gebeuren en zo gedaan heb. Ik mag dus officieel de werkgroep ondersteunen, maar ik begreep dat [REDACTED] ervan nog niet bekend was. [REDACTED] Ik heb overigens al heel veel voorbereiding gedaan voor dit project, dus ik kan zo inschuiven. J

En een koffie doen is altijd een goed idee! Wanneer komt je goed uit?

Groetjes,
[REDACTED]

Van: [REDACTED].
Verzonden: donderdag 16 augustus 2018 21:44
Aan: [REDACTED].
Onderwerp: Re: Stand van zaken WMV

Hoi [REDACTED],
Bedankt voor je snelle en heldere reactie. Had ik kennelijk even gemist dat wetsvoorstel al behandeld is. Ik zal inderdaad de MvT gebruiken voor beetje plakken en knippen.
Het is bedoeld voor achtergrondnotitie voor werkgroep Van Oosten die in 2013 rapportje over integriteitsregels heeft opgesteld nav GRECO-rapport en nu opnieuw weer advies is gevraagd door presidium. [REDACTED] is daarbij als [REDACTED] aangewezen en zocht nog een buddy... Is overigens wat low key gehouden, dus verzoek dat zo te houden. Heb al wel met [REDACTED] afgesproken dat ik wel graag wil kunnen sparren met BW ,c.q. met jou in het bijzonder, als we tegen technische/ juridische vragen aanlopen.
Misschien anders volgende week een kop koffie drinken? Sowieso wel leuk om weer eens even bij te praten.
Mvg [REDACTED]

Verstuurd vanaf mijn iPad

Op 16 aug. 2018 om 15:23 heeft [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl> het volgende geschreven:

Hai [REDACTED]

Ik ben alweer een paar weken aan het werk. Mijn heerlijke vakantie zit er helaas alweer op. En jij? Ben jij al geweest?

De actuele stand van zaken is dat het wetsvoorstel dat de nijpende knelpunten in de WMV aanpast inmiddels tot wet is verheven. Deze is alleen nog niet in werking getreden. Als het kabinet hiervoor de vaste verandermomenten aanhoudt, zal deze wet dan in werking treden op 1 januari 2019.
Daarnaast is de Commissie Fokkens, die het uitgebreide onderzoek gaat doen naar de wijze van vervolging en berechting van politieke ambtsdragers, officieel ingesteld. Deze moet over uiterlijk anderhalf jaar haar aanbevelingen uitbrengen.

De meest handzame beschrijving van de WMV wijzigingen is gewoon de memorie van toelichting en de toelichting bij het amendement dat is aangenomen.

En even uit nieuwsgierigheid... Voor wie maak jij die notitie trouwens?

Groetjes, [REDACTED]

Verstuurd vanaf mijn iPad

Op 16 aug. 2018 om 14:13 heeft [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl> het volgende geschreven:

Hoi [REDACTED],

Geen idee of je in huis bent of vakantie geniet, maar ik heb even een vraagje over de WMV.
Ik probeer voor een notitie waar ik nu aan werk even de actuele stand van zaken te schetsen.

Mijn vraag aan jou:

1. Weet jij toevallig uit jouw directe contacten met de betreffende ministeries de stand van zaken?
2. Is er [REDACTED] ergens een handzame beschrijving/samenvatting met wat de voornaamste bezwaren zijn van 'oude WMV' en wat de voorgenomen wetswijziging gaat veranderen?

Ik mail nu even, maar ben volgende week in de Kamer en kan dan ook even bij je langslopen als het je schikt.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Dienst Analyse en Onderzoek
Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
T +(31)70-318 [REDACTED] | +(31) [REDACTED]
E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Notitie Vragenlijst Jan Kleijssen

T [REDACTED]
M +31 [REDACTED]
E [REDACTED]@tweedekamer.nl

1. Inleiding

Op 31 oktober 2018 zal via een videoverbinding een gesprek plaatsvinden tussen de werkgroep en Jan Kleijssen ([..... bij de Raad van Europa, ambtelijk eind verantwoordelijk voor de rapporten van GRECO](#)). In dit stuk is achtergrondinformatie opgenomen voor het gesprek. Allereerst zijn de relevante passages uit het laatste GRECO rapport opgenomen. Daarna is enige achtergrond van de heer Kleijssen opgenomen, zijn (Engelstalig) verkorte CV is als bijlage opgenomen. Als laatste treft u de vragensuggesties aan voor het gesprek.

2. GRECO rapport

GRECO heeft Nederland meerdere aanbevelingen gedaan. De Tweede Kamer heeft een groot deel van de aanbevelingen uitgevoerd. Op twee punten na die GRECO noemt in het laatste nalevingsrapport:

1. *GRECO beveelt aan dat er voor de leden van beide Kamers van het parlement – samen- met hun leden- gedragscodes worden opgesteld en goedgekeurd, welke laagdrempelig voor het publiek toegankelijk worden gemaakt (vooral met inbegrip van richtsnoeren voor de preventie van belangenverstrengeling, geschenken en andere voordelen, nevenactiviteiten en financiële belangen, openbaarmakingsvereisten, misbruik van informatie en contact met derden zoals lobbyisten).* (is ten dele uitgevoerd- het openstaande punt hierbij is gedragsregels ten aanzien van contacten met derden zoals lobbyisten)
2. *GRECO beveelt aan dat er passende maatregelen worden getroffen om toezicht en handhaving van bestaande en nog te bepalen declaratievereisten en andere gedragsregels voor parlementsleden te waarborgen.*

In de notitie toezicht en handhaving is toegelicht wat hierbij de laatste stand van zaken is. Ten aanzien van het eerste punt is geconcludeerd dat ten aanzien van lobbyisten een algemene norm bestaat voor het gedrag van Kamerleden ([welke is dat?](#)), waarbij door middel van de registers transparantie wordt geboden. Ten aanzien van het tweede punt is geconcludeerd dat de Tweede Kamer beschikt over een systeem van toezicht en handhaving voor bepaalde integriteitsschendingen– ([voor welke? En voor welke niet?](#)) Tegelijkertijd blijkt uit de praktijk dat dit systeem niet vaak wordt ingezet, waardoor vraagtekens kunnen worden gezet bij de effectiviteit ervan. In het kader van de

Notitie Vragenlijst Jan Kleijssen

T [REDACTED]
M +31 [REDACTED]
E [REDACTED]@tweedekamer.nl

aanbevelingen van en de uitleg daarover door GRECO kan niet worden gesteld dat is voorzien in een effectief systeem.

3. Achtergrond Jan Kleijssen

Jan Kleijssen is al sinds 1983 werkzaam voor de Raad van Europa in verschillende functies. Tegenwoordig is hij Director of Information Society and Action against Crime, Directorate General Human Rights and Rule of Law, hetgeen een ambtelijk functie betreft. Een van de onderdelen in zijn directoraat is GRECO- daarmee is hij verantwoordelijk voor de ambtelijke staf van GRECO.

4. Suggesties voor vragen

Procedureel:

1. Wat is uw positie precies binnen de Raad van Europa?
2. Welke link heeft u met GRECO?
3. Bent u officieel inhoudelijk betrokken bij de rapportages van GRECO?
a. En onofficieel?

4. 5.2.1
-
Category	Number of Publications
The number of publications in the field of research	10
The number of publications in the field of research	5
The number of publications in the field of research	15
The number of publications in the field of research	10
The number of publications in the field of research	8

Inhoudelijk:

1. 5.2.1
-
Category	Count
1. 5.2.1	10
1. 5.2.2	8
1. 5.2.3	9
1. 5.2.4	10
1. 5.2.5	6
1. 5.2.6	9
1. 5.2.7	8
1. 5.2.8	9
1. 5.2.9	10
1. 5.2.10	6
1. 5.2.11	10
1. 5.2.12	10

Category	Percentage
To stay connected with friends and family	42.1%
To manage my schedule	38.5%
To stay on top of my work	35.2%
To keep track of my health and fitness	31.7%
To manage my finances	29.3%
To stay informed about news and events	27.8%
To manage my travel plans	25.4%
To manage my shopping	23.9%
To manage my home	22.1%
To manage my business	20.5%

5. Bijlage: informatie over gesprekspartner

Jan Kleijssen was born in 1958 in Almelo (The Netherlands). He studied International Law at Utrecht State University (LLM in 1981) and International Affairs at the Norman Paterson School of International Affairs, Carleton University, Ottawa (MA 1982). Jan joined the Council of Europe in 1983 as a Lawyer with the European Commission of Human Rights. He was Secretary to the Parliamentary Assembly's Political Affairs Committee from 1990 to 1999. Jan then served as Director of the Secretary General's Private Office and afterwards as Director and Special Advisor to the President of the Parliamentary Assembly.

Jan is currently the Director of Information Society and Action against Crime, Directorate General Human Rights and Rule of Law, of the Council of Europe. His Directorate carries out standard-setting, monitoring and co-operation activities on a wide variety of issues, including:

- Freedom of expression
- Data protection
- Internet governance
- Cybercrime
- Terrorism
- Criminal law
- Fighting corruption and money laundering
- Action against drug trafficking and drug abuse

Jan was appointed Chair of the Council of Europe's Disciplinary Board in December 2015.

He takes a great interest in history and cinema and is also a keen marathon runner. Besides his mother tongue Dutch, Jan is fully fluent in English, French, German and Italian.

Jan is the author of several publications in the field of human rights and international relations.

The forthcoming edition of the Netherlands Yearbook on International Law will feature his article on "Cybercrime, evidence and territoriality: issues and options".

Via deze link kunnen interviews met de heer Kleijssen bekeken worden en kunnen artikelen en toespraken gevonden worden. <https://www.coe.int/en/web/human-rights-rule-of-law/jan-kleijssen>

From "██████████" <██████████@tweedekamer.nl>
 Subject **RE: stukken gedragscode en toezicht**
 To ██████████ ██████████ tweedekamer.nl>, ██████████ ██████████ tweedekamer.nl>
 Date April 1, 2020 at 11:29:39 AM CEST

Dag ██████████,

Veel dank voor de stukken over de gedragscode.
 Ik stuur ze door naar de Voorzitter en de ██████████ en houd jullie op de hoogte.

Groet,

██████████

Van: ██████████ <██████████@tweedekamer.nl>
Verzonden: woensdag 1 april 2020 09:19
Aan: ██████████ <██████████@tweedekamer.nl>; ██████████ <██████████@tweedekamer.nl>
Onderwerp: RE: stukken gedragscode en toezicht

Hai ██████████ en ██████████,

Hierbij de stukken zoals besproken- alles staat er in zoals besproken (hoop ikJ)

@██████████: Jouw suggestie voor de medewerking staat er gewoon in, zonder de eventuele adviesvraag bij Bovend'Eert. Ik ben nogmaals even in de materie gedoken en ik vond dat tuchtrecht inderdaad onder artikel 6 EVRM valt. Maar het wordt in ieder geval niet gezien als een criminal charge, omdat het sowieso niet onder criminal limb valt van artikel 6 EVRM. We zitten dus goed met deze regeling.

@██████████: Jij stuurt de stukken door aan de Voorzitter en de ██████████? Dat begrijp ik goed uit de onderstaande mail? Mocht je nog vragen hebben dan hoor ik deze natuurlijk graag!

Hartelijke groet,

██████████

██████████

Griffie Plenaire - Bureau Wetgeving
 Tweede Kamer der Staten-Generaal
 M +31(0)6 ██████████ | T +31(0)70 318 ██████████ | E ██████████@tweedekamer.nl

Van: ██████████ <██████████@tweedekamer.nl>
Verzonden: maandag 30 maart 2020 09:29
Aan: ██████████ <██████████@tweedekamer.nl>
CC: ██████████ <██████████@tweedekamer.nl>
Onderwerp: RE: stukken gedragscode en toezicht

Ha ██████████,

██████████. Ik heb met ██████████ (Stafbureau Vz, in cc) even gesproken over de lopende zaken en aangegeven dat we nog met de integriteitsstukken bezig zijn. Ik heb helaas nog niet in detail naar jouw laatste versies kunnen kijken behalve de punten waar we al over hadden gebeld vrijdag.

Lukt het om de stukken voor zover mogelijk gereed te maken, zodat ze via ██████████ in concept naar de Vz (met cc ██████████) kunnen om alvast te lezen?

Over onderstaande vraag m.b.t. medewerking verlenen: ik dacht daarbij dat het wellicht goed is om daarover nog even informeel contact te hebben met een expert als Paul Bovend'Eert, die ook het Britse stelsel goed kent. Hij is ook eerder al informeel betrokken geweest. Misschien kun je dat in de concept-beantwoording als advies meegeven (geel gearceerd ofzo). Dan kan de Vz dat in overweging nemen.

Hoop er snel weer te zijn!

Groeten,

██████████

Van: ██████████
Verzonden: vrijdag 27 maart 2020 12:26
Aan: ██████████ <██████████@tweedekamer.nl>
Onderwerp: RE: stukken gedragscode en toezicht

Ha ██████████,

Zie hieronder. Wat denk je?

Wat wordt verstaan onder "de benodigde medewerking" die het Kamerlid het college moet verlenen bij de behandeling van een klacht? Waar dient deze medewerking uit te bestaan en hoever reikt deze medewerking? Wat zijn de gevolgen als een Kamerlid medewerking weigert?

Onder de betreffende term wordt verstaan dat leden moeten in redelijkheid meewerken aan het onderzoek- dus als het college vragen stelt, deze ook te beantwoorden of als het college verzoekt om bepaalde documenten, deze ook te overleggen. Verder wordt erop gewezen dat het verlenen van medewerking ook in het belang van het lid is. Het lid krijgt hiermee de mogelijkheid om bepaalde zaken te verhelderen en uit te leggen.

Dit zou een alternatief kunnen zijn:

Onder de betreffende term wordt verstaan dat leden in redelijkheid meewerken aan het onderzoek. Op verzoeken van het college dient adequaat en tijdig te worden gereageerd. Het verlenen van medewerking is ook in het belang van het Kamerlid. Het Kamerlid krijgt hiermee de mogelijkheid om bepaalde zaken te verhelderen en uit te leggen. Verder wijst het Presidium erop dat het niet de bedoeling is om een onvoldoende van feiten voorziene klacht door middel van een onderzoek aan te vullen. De klacht moet van zichzelf dus voldoende feiten bevatten om behandeling te rechtvaardigen. Van een Kamerlid kan immers niet in redelijkheid worden verwacht te moeten reageren op ongefundeerde aantijgingen.

Van: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>

Verzonden: woensdag 25 maart 2020 11:37

Aan: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>

Onderwerp: stukken gedragscode en toezicht

Hai [REDACTED],

Hierbij de stukken retour zoals daarnet besproken. Ik was vergeten in de regeling om wijzigingen bijhouden aan te zetten, dus heb ik alle wijzigingen geel gemarkeerd. J

Groetjes,

[REDACTED]

From [REDACTED] tweedekamer.nl>
Subject **RE: regeling en toelichting**
To [REDACTED] tweedekamer.nl>
Date October 11, 2019 at 5:49:43 PM CEST

O hier ben ik heeeel blij mee! J Dank je wel! Ik ga het goed bekijken. We hebben maandag wel even contact!
Fijn weekend, [REDACTED]

Van: [REDACTED]
Verzonden: vrijdag 11 oktober 2019 17:32
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: regeling en toelichting

Hai [REDACTED]

Poeh hee. Dat was nog een beetje een klusje naast alle amendering en belletjes en mailtjes deze week... Ik kom toch nog weer het een en ander tegen waar we het in een later stadium over moeten hebben, maar het geraamte is er. Ik heb alleen een artikelsgewijze toelichting geschreven en deze behoorlijk beknopt gehouden. Liever kort en duidelijk voor de Vz om onduidelijkheden te voorkomen. Ik heb ervoor gekozen om geen externe commissie in te stellen, maar een comité. Dit om verwarring (en vervuiling) te voorkomen met het oog op het begrip commissie in de zin van orgaan van de kamer. Ennnnn... ik was even de voor en nadelen kwijt van een dingetje, maar dat kom je wel tegen in de tekst.

Disclaimer en zo: het is echt een eerste versie, hang me dus nergens aan op (vergeef me schrijf- en taalfouten ;-)) en doe vooral je ding ermee. Als je wilt sparren of feedback hebt- je weet waar mijn kantoor woont en hoe mijn telefoon belt.

[REDACTED]

Groetjes,
[REDACTED]

From [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Subject **Re: regeling en toelichting**
 To [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Date October 15, 2019 at 11:26:46 AM CEST

Is goed! 12u bij restaurant 1e?

Verzonden vanaf mijn Samsung Galaxy-smartphone.

----- Oorspronkelijk bericht -----

Van: "[REDACTED]" <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Datum: 15-10-19 11:25 (GMT+01:00)
 Aan: "[REDACTED]" <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Onderwerp: RE: regeling en toelichting

Hai [REDACTED],

Ik ga er gelijk naar kijken! Zal ik zo meteen even om 12.00 bij je langslopen? Of dat we bij het restaurant op de 1^e afspreken, daar lunch halen en dan op een van onze kantoren de stukken bespreken?

Groetjes,

[REDACTED]

Van: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Verzonden: dinsdag 15 oktober 2019 11:21
 Aan: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Onderwerp: RE: regeling en toelichting

Hai [REDACTED],

Hierbij! Nogmaals, ziet er heel goed uit! Ik heb een paar vragen in de kantlijn en verder wat kleinere (tekstuele) aanvullingen. In de toelichting heb ik alvast wat verder zitten uitwerken en samenvatten. Zo kreeg ik het zelf ook even goed in beeld! Kijk maar even wat je ervan vindt.

Gedragscode heb ik er maar even ingeplakt, dan is het hele pakketje bij elkaar. Misschien moet de toelichting op de gedragscode dan ook als bijlage bij de toelichting op de regeling.

Je vraag hieronder heb ik ook uitgewerkt – even kijken of dit werkt inderdaad. En of de regeling nog goed aansluit op de toelichting met mijn gekrabbel erbij.. J

Heb je tijd om straks even te bellen? Dan akkeren we het even door. Ik ben 12.00-13.00 u bereikbaar of van 14.30-16.00 uur. (tis weer zo'n dag...) We kunnen ook even bij elkaar langslopen uiteraard.

Groeten,

[REDACTED]

Van: [REDACTED]
 Verzonden: maandag 14 oktober 2019 14:59
 Aan: [REDACTED]
 Onderwerp: RE: regeling en toelichting

Hai [REDACTED],

Dat is fijn om te horen! Ik zie morgen je mailtje dan wel tegemoet. Misschien kun je in ieder geval alvast nadenken over of het Presidium ook de mogelijkheid moet hebben om zonder een rapportage van het Comité over te gaan (tot het doen van een voorstel) tot sanctionering? Het lijkt mij wel handig, maar is verder nog helemaal niet aan bod gekomen bij onze gesprekken hierover J.

Hartelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Griffie Plenair - Bureau Wetgeving
 Tweede Kamer der Staten-Generaal
 M +(31)6 [REDACTED] | T +(31)70 318 [REDACTED] | E [REDACTED]@tweedekamer.nl

Van: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Verzonden: maandag 14 oktober 2019 14:46
 Aan: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Onderwerp: RE: regeling en toelichting

Hey [REDACTED], ben er nog niet helemaal doorheen maar het ziet er goed uit! Stuur je morgenochtend even mijn vragen/opmerkingen door.

Groeten! [REDACTED]

Van: [REDACTED]
Verzonden: vrijdag 11 oktober 2019 17:32
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: regeling en toelichting

Hai [REDACTED],

Poeh hee. Dat was nog een beetje een klusje naast alle amendering en belletjes en mailtjes deze week... Ik kom toch nog weer het een en ander tegen waar we het in een later stadium over moeten hebben, maar het geraamte is er. Ik heb alleen een artikelsgewijze toelichting geschreven en deze behoorlijk beknopt gehouden. Liever kort en duidelijk voor de Vz om onduidelijkheden te voorkomen. Ik heb ervoor gekozen om geen externe commissie in te stellen, maar een comité. Dit om verwarring (en vervuiling) te voorkomen met het oog op het begrip commissie in de zin van orgaan van de kamer. Ennnnn... ik was even de voor en nadelen kwijt van een dingetje, maar dat kom je wel tegen in de tekst.

Disclaimer en zo: het is echt een eerste versie, hang me dus nergens aan op (vergeef me schrijf- en taalfouten ;-)) en doe vooral je ding ermee. Als je wilt sparren of feedback hebt- je weet waar mijn kantoor woont en hoe mijn telefoon belt.

[REDACTED] !

Groetjes,

[REDACTED]

From [REDACTED] tweedekamer.nl>
 Subject **RE: vragenlijst Kleijssen**
 To [REDACTED] tweedekamer.nl>, [REDACTED] tweedekamer.nl>
 Date October 28, 2018 at 10:05:43 PM CET

Ha [REDACTED] en [REDACTED],

Ziet er goed uit!

We zien elkaar morgenochtend om 9.30. Ik ben, zoals beloofd, nog even aan het prutsen gegaan met het rapportformat. Ik stuur jullie dat morgen voor 8.30 uur toe.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Dienst Analyse en Onderzoek
 Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T + (31)70-318 [REDACTED] | A + (31)6 [REDACTED]
 E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: vrijdag 26 oktober 2018 10:15
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: vragenlijst Kleijssen

Ik wist dat ik nog iets vergeten was aan te passen... Bij deze!

Hartelijke groet,

[REDACTED]

T + (31)70-318 [REDACTED] | M (+31)6 [REDACTED] (let op! Nieuw nummer!)
 E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: vrijdag 26 oktober 2018 10:05
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: vragenlijst Kleijssen

Tnx! Het wordt dus 7 november hÃ", niet meer 31 oktober.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T + (31)70-318 [REDACTED]
 E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: [REDACTED] r 2018 10:01
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: [REDACTED] eijssen

Hai [REDACTED] en [REDACTED],

Bijgaand de verbeterde vragenlijst voor Kleijssen. Sommige vragen hebben jullie er terecht uit gegooid. Deze had ik opgenomen voor de opbouw van de vragenlijst. De meeste vragen heb ik gebaseerd op de vragen die de leden stelden bij het gesprek van Bovend'Eert en van Schendelen. Overigens: op 1 ding na heb ik ook gewoon alles overgenomen. J

Hartelijke groet,

[REDACTED]

T + (31)70-318 [REDACTED] | M (+31)6 [REDACTED] (let op! Nieuw nummer!)
 E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: zaterdag 20 oktober 2018 14:24
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: vragenlijst Kleijssen

Ha [REDACTED] & [REDACTED]

Ik had gisteren een beetje druk dagje met o.a. nog een leuke, maar tijdrovende middagactiviteit met een groep bezoekers van buiten. Vandaar dat ik wat later reageer.
Mooie notitie inderdaad! Heb nog wat op [REDACTED] aangevuld. Met name paar vragen over het verdere proces en waar GRECO nu wel/niet op let straks. En ik heb maar even integraal de GRECO-teksten mbt de TK als bijlage toegevoegd. Dan hebben ze die maar bij de hand tijdens het gesprek.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Dienst Analyse en Onderzoek
Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T + (31)70-318 [REDACTED] | + (31)6 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]

Verzonden: vrijdag 19 oktober 2018 12:10

Aan: [REDACTED].

Onderwerp: RE: vragenlijst Kleijssen

Ha [REDACTED] dank! Valt wel mee hoe onscherp je gisteravond was J Alvast een paar suggesties van mijn kant.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED].

Verzonden: donderdag 18 oktober 2018 23:07

Aan: [REDACTED]

Onderwerp: vragenlijst Kleijssen

Hai [REDACTED] en [REDACTED]

Hierbij mijn eerste opzet voor de vragenlijst van Kleijssen. Het is nogal laat aan het worden, dus ik ben niet helemaal fris meer. Oftewel suggesties zijn van harte welkom. J

Groetjes,

[REDACTED]

From [REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Subject **RE: rondetafelgesprek werkgroep integriteit Leden Tweede Kamer**
 To "'M.P.C.M. van Schendelen'" [REDACTED]@essb.eur.nl>
 Date October 23, 2018 at 2:23:26 PM CEST

Geachte heer Van Schendelen, bedankt weer!

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: M.P.C.M. van Schendelen [REDACTED]@essb.eur.nl]
Verzonden: zaterdag 20 oktober 2018 20:06
Aan: [REDACTED]
CC: [REDACTED]
Onderwerp: RE: rondetafelgesprek werkgroep integriteit Leden Tweede Kamer

Geachte de heer [REDACTED]
 Politico vandaag brengt inzake het thema 'integriteit & parlementen' het volgende:

PREDATORY PARLIAMENTS

A [study](#) by the Inter-Parliamentary Union (IPU) and the Parliamentary Assembly of the Council of Europe (PACE) found sexism, abuse and violence against women are widespread in parliaments across Europe. Nearly all women MPs have suffered psychological violence; women MPs under 40 are more likely to be harassed; female parliamentary staff endure more sexual violence than female MPs; and the majority of parliaments don't have mechanisms to enable women to speak out. The study covers 45 parliaments.

De toonzetting van de studie is dat 'het persoonlijke (seksueel e.d.) gedrag wel degelijk ook 'politiek' is, het persoonlijke overstijgt' en algemener relevant is voor vertrouwen in een parlement & zijn leden. Parlementen waar die integriteitsschendingen gebeuren, noemt zij niet bij name. Wel doet zij dit voor parlementen die maatregelen ertegen nemen; ons parlement noemt zij nergens. Hopelijk blijft u het op prijs stellen dat ik m.i. ter zake relevante documentatie naar u doorstuur. Met hartelijke groeten, Rinus van Schendelen

From: [REDACTED] [REDACTED]@tweedekamer.nl]
Sent: 19 October 2018 11:15
To: M.P.C.M. van Schendelen
Cc: [REDACTED]
Subject: FW: rondetafelgesprek werkgroep integriteit Leden Tweede Kamer

Geachte heer Van Schendelen,
 Dank voor uw nadere informatie. We doen er ons voordeel mee!

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: M.P.C.M. van Schendelen [mailto:[REDACTED]@essb.eur.nl]
Verzonden: vrijdag 19 oktober 2018 10:45
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: rondetafelgesprek werkgroep integriteit Leden Tweede Kamer

... in aanvulling: zojuist ontvang ik het PDF van mijn korte artikel in Res Publica 2018-3 t.b.v. geïnteresseerden, zie bijgaand.

From: M.P.C.M. van Schendelen
Sent: 19 October 2018 10:15
To: [REDACTED]
Subject: RE: rondetafelgesprek werkgroep integriteit Leden Tweede Kamer

Geachte heer [REDACTED]
 Politico bericht vanmorgen de onderstaande stand van zaken inzake het interne EP-voorwerk (cie. constitutionele e.a. zaken o.l.v. R. Corbett) ter verbreding van het JTR (set van transparantie- en registratieregels) en a.s. maandag te bekrachtigen door het EP-Bureau ('Presidium'). Deze verbreding moet voor het EP zelf gaan gelden en per IAA (Inter-Institutioneel Agreement) ook voor COM en Raad. Vooral de tweede link is m.i. informatief voor ook de TK. Interessante bevindingen: (a) het doel van EP-integriteit kan niet zonder verbrede 'licht gereguleerde toegang' van belangengroepen, (b) onze TK (en alle andere NP's in de EU) lopen alleen al hierop flink achter op het EP en (c) steun voor deze verbreding van het JTR leeft wijd en zijd onder beroepslobbyisten, die nu last hebben van 'geveltoeristen' (en advocaten, 'lobbypiraten onder valse vlag'), zoals ik in hun verenigingen (SEAP, EPACA) al jaren meemaak. Hopelijk inspireert onderstaande de TK-leden van uw commissie. Met hartelijke groeten, Rinus van Schendelen

EUROPEAN PARLIAMENT'S TRANSPARENCY: European Parliament's conference of group leaders on Thursday

agreed on two things on lobby transparency, according to officials: 1) Negotiations between Parliament and Council will continue (it previously looked like Parliament would [pull out](#)); 2) Parliament will unilaterally implement some lobby transparency measures ([these, basically](#)) immediately, if the institution's bureau agrees in a meeting next Monday. Danuta Hübner, chairwoman of the constitutional affairs committee, told assembled group leaders that she had asked Parliament's legal service to come up with an assessment of whether rapporteurs (and their shadows), committee chairs and group leaders can be forced to make meetings with lobbyists public, as MEP Richard Corbett [proposed](#). The committee vote is foreseen in November, and lobby transparency is in the hands of Parliament's lawyers now, who report to President Antonio Tajani.

Side note: I recently spent a day with a group of 50 public affairs professionals from across the Continent. When I asked who was in favor of a mandatory lobby register for all EU institutions, almost every hand went up, with some saying they want Brussels lawyer-lobbyists to register as well.

From: [redacted]@tweedekamer.nl
Sent: 11 October 2018 13:18
To: M.P.C.M. van Schendelen; [redacted]@jur.ru.nl
Subject: rondetafelgesprek werkgroep integriteit Leden Tweede Kamer

Geachte heer Van Schendelen, heer Bovend'eert,

Graag stuur ik u hierbij enige nadere informatie, zodat u zich gericht kunt voorbereiden op het rondetafelgesprek van a.s. dinsdag en kunt meedenken met de werkgroep. Bijgaand stuur ik u daarom de kern van de opdracht van het Presidium van de Tweede Kamer aan de werkgroep (zie hieronder), het laatste rapport van GRECO en het advies dat de werkgroep in 2014 heeft uitgebracht (zie beide attachments).

De opdracht is aan de commissie verstrekt per interne brief, maar onderstaand treft u de meest relevante passages hieruit aan:

Het Presidium acht het wenselijk dat de werkgroep "Integriteit Leden van de Tweede Kamer", door het Presidium medio 2013 ingesteld, zich wederom buigt over de bestaande integriteitsbepalingen, in het licht van de aanbevelingen van de GRECO en in het licht van aanstaande nieuwe regelgeving ten aanzien van personen die een publiek ambt vervullen.
 (...)

*De GRECO constateert op twee punten nog tekortkomingen waar het de Tweede Kamer betreft:
 het ontbreken van een systeem van toezicht en handhaving;
 het ontbreken van een beleid ten aanzien van (contacten) met lobbyisten.*
 (...)

Hierbij verzoek ik u namens het Presidium vriendelijk om uw taak weer op te nemen.

Het Presidium verwijst in de taakopdracht voor de werkgroep naar zowel het eerdere rapport van de werkgroep, als naar het laatste rapport van GRECO. Beide zijn daarom ter informatie in digitale vorm voor u bijgevoegd.

Wat betreft het GRECO-rapport zijn onder meer de punten 11 en 17 relevant, mede gezien de expertise van u beiden.

11. GRECO betreurt het gebrek aan vooruitgang met betrekking tot deze aanbeveling. GRECO wijst er opnieuw op, net zoals in de voorgaande verslagen, dat het doel van deze aanbeveling niet gaat over de situatie van lobbyisten en of er al dan niet een lobbyistenregister moet worden ingevoerd, alhoewel een dergelijk initiatief prijzenswaardig is vanuit het oogpunt van transparantie. Het doel is veeleer om parlementariërs passende richtsnoeren te bieden over de 'geboden en verboden' in hun contacten met lobbyisten, binnen en buiten het parlement. GRECO snapt nog steeds niet waarom het niet mogelijk is ten aanzien van het contact met derden principiële richtlijnen voor Kamerleden op te stellen, aangezien alle overige punten die worden benadrukt in deze aanbeveling al op een dergelijke manier zijn aangepakt.

17. GRECO stelt vast dat de Tweede Kamer nog geen plan heeft om een systeem van toezicht en handhaving van de integriteitsregels in te voeren. Dit is betreurenswaardig en uit een recente zaak bleek dat het nodig is dat de Kamer toezicht houdt op de uitvoering van de regels en deze op gezaghebbende wijze interpreteert.

Ik hoop u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd en zie uit naar het gesprek van de werkgroep met u beiden dinsdag a.s.

Met vriendelijke groet,

[redacted]

[redacted]

[redacted]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [redacted]

E [redacted]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

From [redacted] <[redacted]@tweedekamer.nl>
 Subject **RE: notities (w.o. een schone versie)**
 To [redacted]@tweedekamer.nl>, [redacted]@tweedekamer.nl>
 Date August 23, 2018 at 4:35:19 PM CEST

Ha [redacted] & [redacted],

Wat een pareltje is het geworden! En dat voor notitie 1, dat belooft nog veel goeds.

Afgezien van wat opmaakdingetjes en kleine aanpassingen, heb ik geen inhoudelijke wijzigingen. Helder en compleet verhaal voor een 1^e bijeenkomst.

Heb het stuk nog eenmaal doorlopen en daarbij revisies aan laten staan. Kan iedereen ook even terugzien wat er door wie is gewijzigd/toegevoegd.

Bijgevoegd dus 2 documenten: de 'schone versie' die door zou kunnen naar Foort. En een document met zelfde naam maar dan met de toevoeging 'versie met revisies'.

In de notitie die uiteindelijk naar de leden gaat zou tzt nog de datum en (zo nodig) een documentnummer kunnen worden toegevoegd in de kop.

Met vriendelijke groet,

[redacted]

[redacted]

Dienst Analyse en Onderzoek
 Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T + (31)70-318 [redacted] | + (31) [redacted]

E [redacted]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [redacted]
Verzonden: donderdag 23 augustus 2018 15:34
Aan: [redacted]
Onderwerp: RE: Han ten Broeke

Dank! Ja, "mijn" voorzitter cie. Def, [redacted].

Bijgevoegd mijn aanvullingen in de notitie. Zoals jullie zien, heb ik jou, [redacted], maar gewoon als lid van de ambtelijke ondersteuning genoteerd. Ik zal dat volgende week nog wel even aan Foort uitleggen, en neem eigenlijk aan dat dat dan dus geen bezwaar is.

Met vriendelijke groet,

[redacted]

[redacted]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [redacted]

E [redacted]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [redacted]
Verzonden: donderdag 23 augustus 2018 15:17
Aan: [redacted]
Onderwerp: Han ten Broeke

De volgende VVD'er... <https://www.nu.nl/politiek/5427674/vvd-kamerlid-broeke-erkent-fout-bij-verzwijgen-pr-activiteiten.html?redirect=1>

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Rapport Werkgroep Integriteit

28 oktober 2018

Inhoudsopgave

Voorwoord

pm

1 Samenvatting

1.1 Waarom deze werkgroep?

[hieronder even tekst uit samenvatting 1^e stafnotitie geplakt]

Werkgroep al in 2013 ingesteld

In 2013 wordt door het Presidium de werkgroep “Integriteit Leden van de Tweede Kamer” in het leven geroepen om te adviseren over integriteitsregel voor de Tweede Kamer. Dit leidt in oktober 2014 tot een [rapport van de werkgroep](#) met 10 aanbevelingen. In februari 2015 schrijft de werkgroep, op verzoek van het Presidium, een [nadere toelichting](#) op de toepassing van haar aanbeveling inzake het register van nevenactiviteiten.

Aanbevelingen GRECO

De werkgroep gaat in haar rapport in op de aanbevelingen die de ‘Groep Staten tegen Corruptie’ (GRECO) in juni 2013 aan Nederland doet. De GRECO is een orgaan van de Raad van Europa gericht op het bevorderen van corruptiebestrijding door de lidstaten. De GRECO ziet onder meer toe op de naleving van de Richtsnoeren voor de bestrijding van Corruptie en de uitvoering van het Actieprogramma tegen Corruptie. Dit door middel van wederzijdse evaluaties onder lidstaten. Deze ‘evaluatierondes’ leiden tot rapporten aan lidstaten met aanbevelingen (Evaluation Reports). De implementatie en naleving van de aanbevelingen worden vervolgens weer gemonitord in (tussentijdse) nalevingsverslagen (Compliance Reports). Er zijn inmiddels vier evaluatierondes geweest en een vijfde ronde is recent gestart. De aanbevelingen rond integriteit van Kamerleden zijn onderdeel van de vierde evaluatieronde, waarover al een aantal rapporten is verschenen:

Rapport GRECO	Vastgesteld op:	Gepubliceerd	TK door regering geïnformeerd op:
Evaluatie Rapport NL	21 juni 2013	28 juli 2013	5 juli 2013 Kamerstukken II, 2012/13, 33 400 VII, nr. 78
Eerste Nalevingverslag	19 juni 2015	augustus 2015	19 augustus 2015 Kamerstukken II, 2014/15, 34 000 VI nr. 104
Tussentijds Nalevingsverslag	21 oktober 2016	december 2016	5 december 2016 Kamerstukken II, 2016/17, 34 550 VI nr. 86
Tweede Nalevingsverslag	23 maart 2018	juni 2018	13 juni 2018 Kamerstukken II, 2017/18, 34 725, nr. 15

Verzoek Presidium

Naar aanleiding van het tweede Nalevingsverslag schrijft de Voorzitter namens het Presidium nu aan de leden van de werkgroep:

1. Het Presidium acht het wenselijk dat de werkgroep “Integriteit Leden van de Tweede Kamer”, door het Presidium medio 2013 ingesteld, zich wederom buigt over de bestaande integriteitsbepalingen, in het licht van de aanbevelingen van de GRECO en in het licht van aanstaande nieuwe regelgeving ten aanzien van personen die een publiek ambt vervullen.
2. De GRECO constateert op twee punten nog tekortkomingen waar het de Tweede Kamer betreft: (1) het ontbreken van een systeem van toezicht en handhaving; (2) het ontbreken van een beleid ten aanzien van (contacten) met lobbyisten.
3. Hierbij verzoek ik u namens het Presidium vriendelijk om uw taak weer op te nemen. Omdat Nederland in december van dit jaar wederom verslag zal moeten uitbrengen aan de GRECO zou een rapport of tussenrapport vóór 15 november a.s. welkom zijn.

1.2 Stelsel van integriteitsregels voor leden Tweede Kamer

[puntsgewijs hieronder een soort van nog uit te werken redeneerlijn]

- NL heeft regels die ook functioneren: zie ook bijlage 4.
- In NL systeem wordt sterk gehecht aan onafhankelijke positie Kamerlid
- Voor integriteitsschendingen met strafrechtelijk karakter wordt voorzien in een systeem van vervolging (op last van TK of Kroon). Ook TK kan daarbij zelf betrokken zijn in de vorm van commissie van onderzoek.
- Deze wettelijke procedure is zelden nodig, maar is onlangs nog gebruikt en de onderliggende wetgeving is gemoderniseerd. Op verdere verbetering wordt momenteel gestudeerd door de commissie ...
- In NL systeem is er een belangrijke rol voor fracties, die in de praktijk ook integriteitsonderzoek uitvoeren en maatregelen treffen
- Ook media en andere regelgeving (EU-richtlijn PEP's) bieden in breder perspectief waarborgen.
- Tot slot kent ook de TK zelf een systeem van registers (reizen, geschenken, nevenfuncties) en kan TK sancties opleggen
- Hoewel er incidenten zijn, blijkt het NL systeem in praktijk te werken en zijn er in vergelijking met veel andere parlementen relatief weinig grote integriteitskwesaties.
- De werkgroep concludeert: geen reden tot grootschalige ingrepen in dit functionerende systeem; wel reden genoeg om te kijken naar verbetermogelijkheden, zoals o.a. gedaan door GRECO en in de media/literatuur

1.3 Verbetermogelijkheden integriteitsregels voor leden Tweede Kamer

[puntsgewijs hieronder een soort van nog uit te werken redeneerlijn]

De werkgroep heeft op basis van eigen ervaringen, de knelpunten die GRECO ziet en zaken die in de media en literatuur naar voren komen, zich gericht op drie aandachtspunten c.q. verbetermogelijkheden voor integriteitsregels:

1. de (her)kenbaarheid van integriteitsregels
2. de interpretatie van integriteitsregels
3. het toezicht op en de handhaving van integriteitsregels

Ad 1. Werkgroep stelt vast dat TK wel integriteitsregels heeft, maar deze niet altijd bekend zijn (ondanks cursussen e.d.) en niet in een samenhangend document met toelichting beschikbaar zijn. Eerdere aanbeveling van de werkgroep op dit punt is helaas nooit opgevolgd.

Ad 2. Werkgroep stelt vast dat regels, bijvoorbeeld ten aanzien van de registers, niet alleen niet eenduidig zijn vastgelegd (zie vorige punt) maar ook voor verschillende uitleg vatbaar zijn. Dat is overigens naar het oordeel van de werkgroep inherent aan integriteitsregels voor parlementariërs en ook primair een eigen verantwoordelijkheid van een individueel lid. Niettemin ziet de werkgroep verbetermogelijkheden.

Ad 3. Werkgroep stelt vast dat in de praktijk een vormen van effectief toezicht functioneren (via politieke partijen, media, e.d.) maar dat de TK als instituut -i.t.t. vele buitenlandse parlementen- erg op de achtergrond blijft. Dat is overigens naar het oordeel van de werkgroep een teken dat het stelsel goed functioneert. Niettemin ziet de werkgroep verbetermogelijkheden.

1.4 Verbetervoorstellen integriteitsregels voor leden Tweede Kamer

De werkgroep heeft gekeken naar andere parlementen wat betreft de stelsel daar en naar de aanbevelingen die GRECO aan andere parlementen heeft gedaan (zie bijlage 3) Daarnaast heeft de werkgroep deskundigen geraadpleegd.

Dit is mede input geweest om te komen tot suggesties voor mogelijke verbeteringen voor de hiervoor genoemde aandachtspunten. De werkgroep geeft het Presidium/de Kamer de volgende verbeterrichtingen in overweging:

1. overweeg het opstellen van een gedragscode
2. stel een onafhankelijk adviesautoriteit in
3. verbeter het toezicht op en de handhaving van integriteitsregels door TK

Ad 1. gedragscode
naar voorbeeld van veel buitenlandse.
kort en bondig (v.b. VK met 6 hoofdregels)
vooral ook gebaseerd op wat er al ligt

voeg er een toelichting aan toe die in de loop van de jaren kan groeien met voorbeelden (soort 'jurisprudentie')

Ad 2. Adviseur

onafhankelijke autoriteit

naar buitenlands voorbeeld

Leden kunnen vrijwillig advies vragen bij twijfel

advies kan en mag naderhand gebruikt worden indien er onduidelijkheid ontstaat (geeft

Kamerlid dus meer houvast bij te maken afweging en meer bescherming indien er

naderhand toch gedoe ontstaat) [lijkt op vertrouwenspersoon integriteit, maar dan niet

anoniem en met andere rol]

Ad 3. Toezicht en handhaving

Nog bespreken in werkgroep. Een paar praktische zaken zijn al eens genoemd, zoals een automatisch rappel voor het bijhouden van de registers.

2 Opdracht werkgroep

In dit hoofdstuk...

2.1 Inleiding

pm

2.2 Voorgeschiedenis

pm

2.3 Opdracht Presidium aan de werkgroep

pm

2.4 Aandachtspunten GRECO

Pm (zie bijlage 2)

2.5 Aanpak werkgroep

Literatuur bestudeerd (zie literatuurlijst)

Gesprekken gevoerd met deskundigen en GRECO

Eigen stelsel bestudeerd en vergeleken met buitenlandse parlementen

Rapport opgesteld met enkele concrete verbetervoorstellen voor het Presidium

3 Integriteitsregels voor leden Tweede Kamer

In dit hoofdstuk...

3.1 Inleiding

pm

3.2 Grondwettelijk en strafrechtelijk kader

Wat zegt Gw. Wat zegt WMV (passages uit stafnotitie Toezicht en handhaving)

3.3 Interne integriteitsregels

De registers, de cursussen etc.

(passages uit stafnotitie Toezicht en handhaving)

3.4 Overige waarborgen integriteit

Rol politieke partijen, rol media, overige wetgeving (o.a. EU-richtlijn PEP's)

3.5 Conclusies

Het stelsel is goed en sluitend. Kan echter wel verduidelijkt en aangescherpt worden.

4 Verbetermogelijkheden integriteitsregels voor leden Tweede Kamer

In dit hoofdstuk...

4.1 Inleiding

pm

4.2 (her)kenbaarheid integriteitsregels

pm

4.3 Interpretatie integriteitsregels

pm

4.4 Toezicht en handhaving integriteitsregels

pm

4.5 Conclusies

pm

5 Verbetervoorstellen integriteitsregels voor leden Tweede Kamer

In dit hoofdstuk....

5.1 Inleiding

pm

5.2 Naar een gedragscode

pm

5.3 Naar een onafhankelijke adviseur

pm

5.4 Naar een verbeterd toezicht en handhaving door de Tweede Kamer

pm

5.5 Conclusies

pm

Literatuurlijst

6 Bijlage 1: Chronologie (voorgeschiedenis)

[nog aanpassen, vooralsnog even letterlijk tekst uit 1^e notitie er in geplakt]

- Deze bijlage bevat een chronologisch overzicht van Kamerstukken, documenten, mediaberichten e.d. rond het thema 'Tweede Kamer en integriteitsregels'.
- Aangehaalde documenten zijn steeds voorzien van doorklikbare hyperlinks.
- Letterlijke citaten uit documenten zijn in de tekst steeds gemarkeerd.

1. Maart 2013: motie Heijnen c.s.¹

Op 6 maart 2013 wordt de motie Heijnen c.s. ingediend ([Kamerstukken II, 2012/13, 28 844, nr. 69](#)) en op 12 maart 2013 met algemene stemmen aangenomen. De motie luidt:

*De Kamer,
gehoord de beraadslaging,
overwegende dat de integriteit in het openbaar bestuur permanente aandacht behoeft;
overwegende dat dit voor alle bestuursorganen geldt en dus ook voor de Tweede Kamer zelf;
verzoekt het Presidium, de wet- en regelgeving tegen het licht te houden, het beleid en de handhaving te evalueren en op grond daarvan zo nodig voorstellen te doen voor verbetering,
en gaat over tot de orde van de dag.*

Heijnen
Litjens
Van Toorenburg
Klein

Op 14 maart 2013 besluit het Presidium tot het instellen van een werkgroep om 'de bestaande regelgeving over de (handhaving van de) integriteit van Kamerleden tegen het licht te houden en zo nodig verbetervoorstellen te doen.' Met de daadwerkelijke instelling van de werkgroep wordt gewacht tot het uitkomen van het rapport van de 'Groep Staten tegen Corruptie van de Raad van Europa' (GRECO). Dit rapport zal in juni 2013 verschijnen (zie hierna). De werkgroep bestaat uit de leden Bosma (PVV), Fokke (PvdA), Van Meenen (D66), Van Oosten (VVD, voorzitter), Van Raak (SP) en Rog (CDA). De werkgroep wordt ambtelijk bijgestaan door de heer [REDACTED] en de heer [REDACTED].

2. Juni 2013: Rapport van GRECO over Nederland

¹ Deze chronologie heeft maart 2013 als startpunt, omdat toen besloten werd tot instelling van de werkgroep. In de Tweede Kamer is echter al sinds 1969 aandacht voor integriteit en belangenverstrengeling. Sinds 1976 bestaat de lijst van nevenfuncties die ook vanaf dat moment openbaar is. Sinds 1984 bestaat ook het tevens openbare reizenregister.

Op 21 juni 2013 verschijnt het [Evaluatie Rapport Nederland](#) van de GRECO². Op 5 juli 2013 sturen de ministers Opstelten en Plassterk hierover een brief aan de Tweede Kamer ([Kamerstukken II, 2012/13, 33 400 VII, nr. 78](#)):

"Het afgelopen jaar is Nederland geëvalueerd door de Groep Staten tegen Corruptie van de Raad van Europa (hierna GRECO). Onderwerp van de evaluatie was de preventie van corruptie bij het Parlement, het Openbaar Ministerie en de Rechterlijke Macht. Met deze brief wordt u geïnformeerd over de conclusies van de evaluatie en ontvangt u het, nog naar het Nederlands te vertalen, [Engelstalige evaluatierapport GRECO](#). Op 21 juni 2013 is voor Nederland het evaluatierapport met aanbevelingen vastgesteld."

(...)

"GRECO constateert dat Nederland van oudsher relatief weinig corruptiezaken en integriteitschendingen kent. Ondanks het beperkt aantal regels en weinig toezicht blijkt Nederland een hoog percentage publiek vertrouwen in de integriteit van Kamerleden, rechters en officieren van Justitie te hebben. Bovendien werd de Nederlandse organisatie van het evaluatiebezoek – waar ook uw Kamer en de Griffie van uw Kamer bij betrokken waren – meermaals geprezen. Evenwel ontving Nederland ter verdere voorkoming van corruptie bij het Parlement, het Openbaar Ministerie en de Rechterlijke Macht de volgende aanbevelingen:

Parlement:

- GRECO doet de aanbeveling een gedragscode op te stellen voor leden van beide Kamers;
- Ten aanzien van de registratie van (financiële) belangen doet GRECO de aanbeveling een herziening door te voeren waarbij het aantal registratiecategorieën wordt uitgebreid en de mate van detail waarin gerapporteerd dient te worden kan worden voorgeschreven. Tevens wordt aanbevolen te overwegen om in de toekomst belangen van afhankelijke familieleden van het parlementslid mee te nemen in de opgave van belangen;
- Aan bovenstaande (nog te ontwerpen) regelingen doet GRECO de aanbeveling een toezicht- en handavingsmechanisme te verbinden;
- GRECO doet de beide Kamers de aanbeveling een verantwoordelijke aan te wijzen met de functie van vertrouwenspersoon en om voorzieningen te treffen voor specifieke en periodieke training voor alle leden van beide Kamers omtrent ethische vraagstukken en belangenverstrengeling." (...)

3. Juni 2014: Rapport werkgroep met 10 aanbevelingen

De door het Presidium ingestelde werkgroep biedt op 25 juni 2014 zijn rapport aan de Kamervoorzitter aan. Op 16 oktober 2014 wordt dit rapport door het Presidium aan de Kamer aangeboden ([Kamerstuk II, 2014/15, 33 924, nr. 15](#)).

Terugkijkend constateert de werkgroep dat er in het verleden vaak is stilgestaan bij het thema integriteit van Kamerleden en dat decennialang de algemene conclusie steeds was dat:

- 'er geen behoefte bestond aan een gedragscode (naast de grondwettelijke eden/beloften en de wettelijke bepalingen ter zake van nevenfuncties

² *Evaluation Report Netherlands. Corruption prevention in respect of members of parliament, judges and prosecutors.* Dit landenrapport verschijnt in het kader van de vierde evaluatieronde van de GRECO. Zie voor meer informatie over GRECO en eerdere evaluatieronden en landenaanbevelingen: [stafnotitie DAO d.d. 24 april 2018 'Achtergrondinformatie over de GRECO' \(parlis 2018D26477\)](#). Daarnaast wordt in bijlage 3 bij deze notitie nader ingegaan op de juridische status van de aanbevelingen van GRECO.

- (incompatibiliteiten) en ambtsmisdrijven, en naast de bepalingen in het Reglement van Orde over taalgebruik, geheimhouding en bij te houden registers over geschenken, reizen en nevenfuncties)
- het primair de politieke partijen en Kamerfracties zijn die toezichthoudend en handhavend kunnen optreden, vanuit hun eigen normenkader, dat aanvullend kan zijn ten opzichte van de zojuist genoemde algemene regelingen'.

De werkgroep schrijft:

"De motie Heijnen is door veel soortgelijke moties voorafgegaan, met name in de jaren 1997 en 2004. De moties, om een gedragscode of algemeen toetsingskader vast te stellen en/of een toetsingscommissie in het leven te roepen en om een nadere regeling te treffen voor toelaatbare nevenfuncties en voor het melden van aandelenbezit, werden echter alle verworpen. Er bleek ook geen meerderheid voor het idee om het presidium of de Voorzitter een rol te geven in het toetsen van handelingen van Kamerleden. Behalve het uitbreiden van het aantal registers (naast de al bestaande registers voor nevenfuncties en geschenken werd ook een register voor reizen ingesteld) wilde de Kamer het aan de fracties en politieke partijen laten om eventueel nadere regels te stellen en om preventief dan wel sanctionerend op te treden." (p. 5)

De werkgroep borduurt voort op deze lijn en doet in zijn rapport de volgende tien aanbevelingen:

Aanbeveling 1

De werkgroep beveelt aan om de bestaande (en deels nog aan te vullen) regels te bundelen, waar mogelijk en nodig inclusief passages uit de desbetreffende memories van toelichting, en deze Regelingen integriteit leden van de Tweede Kamer uit te reiken aan de leden en tevens toegankelijk te maken voor het publiek.

Aanbeveling 2

De werkgroep beveelt aan om het eerste lid van artikel 150a van het Reglement van Orde te laten luiden: «Ter griffie wordt een register bijgehouden waarin de leden hun nevenactiviteiten en de (te verwachten) inkomsten uit hun nevenactiviteiten vermelden, uiterlijk één week na aanvaarding daarvan, alsmede belangen die redelijkerwijs als relevant kunnen worden beschouwd.

Aanbeveling 3

De werkgroep beveelt aan om in de toelichting op dit onderdeel van het Reglement van Orde op te nemen dat het begrip «belangen» extensief wordt uitgelegd en zich niet strikt hoeft te beperken tot nevenactiviteiten en functies als zodanig.

Aanbeveling 4

De werkgroep beveelt aan om het tweede lid van artikel 150a van het Reglement van Orde te laten luiden: «ter griffie wordt een register bijgehouden waarin de leden hun buitenlandse reizen waarvan vervoers- en verblijfskosten geheel of gedeeltelijk door derden worden betaald vermelden, uiterlijk één week na terugkeer in Nederland».

Aanbeveling 5

De werkgroep beveelt aan om in het derde lid van artikel 150a van het Reglement van orde achter het woord «geschenken» toe te voegen de woorden «en voordelen».

Aanbeveling 6

De werkgroep beveelt aan om in de instructie van de griffie van de Kamer op te nemen om elk lid halfjaarlijks te attenderen op de registers en op de mogelijkheid om omissies (zoals niet binnen de termijn opgegeven nevenactiviteiten of reizen) te corrigeren.

Aanbeveling 7

De werkgroep beveelt aan om in de introductiecurssussen na het aantreden van nieuwe leden ook een cursus integriteit op te nemen, waarin het belang van integriteit en de bestaande regels worden toegelicht.

Aanbeveling 8

De werkgroep beveelt tevens aan om periodiek, bijvoorbeeld eens per jaar, sessies te beleggen met groepen Kamerleden, waarin zij onder deskundige geleiding met elkaar van gedachten wisselen over hun concrete ervaringen met integriteitsvragen.

Aanbeveling 9

De werkgroep beveelt tevens aan om deze sessies telkenmale te evalueren en te bezien of daaruit suggesties voortvloeien om de bestaande integriteitsregels te herzien of aan te vullen.

Aanbeveling 10

De werkgroep beveelt aan dat het presidium een voordracht doet aan de Kamer van een persoon die als vertrouwenspersoon Integriteit door de leden kan worden benaderd indien zij advies wensen inzake een integriteitskwestie.

Het Presidium vat het rapport van de werkgroep in de brief aan de Tweede Kamer als volgt samen:

"De werkgroep stelt niet voor tot een gedragscode te komen omdat dit «slechts» een notificatie zou zijn van bestaande en op basis van de 10 aanbevelingen enigszins te verscherpen regelgeving.

Het presidium heeft alle aanbevelingen tot de zijne gemaakt met uitzondering van aanbeveling 8 en 9. Het presidium ziet daar de meerwaarde niet van. Dit geldt ook voor de aanbeveling uit het GRECO rapport om een gedragscode in te stellen. Het presidium onderschrijft de opvatting van de werkgroep dat dit geen meerwaarde heeft.

Het presidium stelt de Kamer voor de overige aanbevelingen van de werkgroep over te nemen. Voor wat betreft de aanbevelingen 2, 3, 4 en 5 worden er voorstellen aan de Kamer voorgelegd voor een aanpassing van het Reglement van Orde. Aanbeveling 6 leidt tot een aanpassing van de instructie van de Griffie Plenair. Na instemming van de Kamer zullen de overige aanbevelingen in uitvoering worden genomen. Het presidium stelt tenslotte voor de benoeming van een vertrouwenspersoon Integriteit aan het presidium te delegeren."

De aanbevelingen van het Presidium worden [op 4 november 2014](#) door de Kamer aangenomen.

4. Februari 2015: Verduidelijkende brief van de werkgroep

Op verzoek van het Presidium geeft de werkgroep per brief van 24 februari 2015 ([Kamerstukken II, 2014/15, 33 924, nr. 16](#)) een nadere toelichting op de toepassing van het gewijzigde artikel 150a van het Reglement van Orde. Dit artikel luidt, sinds de Kamer instemde met de desbetreffende aanbeveling van de werkgroep, als volgt:

Ter griffie wordt een register bijgehouden waarin de leden hun nevenactiviteiten en de (te verwachten) inkomsten uit hun nevenactiviteiten vermelden, uiterlijk één week na aanvaarding daarvan, alsmede belangen die redelijkerwijs als relevant kunnen worden beschouwd.

Bij individuele Kamerleden zijn vragen gerezen over de toepassing van het laatste zinsdeel van dit artikellid.

De werkgroep verwijst naar de toelichting in zijn eerdere rapport waarin onder andere de volgende passage was opgenomen:

"De werkgroep merkt op dat een Kamerlid er goed aan doet om zich er rekenschap van te geven dat ook specifieke omstandigheden die hun partner of andere directe familieleden betreffen door derden redelijkerwijs kunnen worden beschouwd als relevant in de beoordeling van zijn opereren als Kamerlid. Ook in het GRECO-rapport wordt uitvoerig stilgestaan bij het betrekken van de belangen van familie in de afwegingen bij het bekend maken van belangen. De werkgroep plaatst hier echter wel een kanttekening. Het is om verschillende redenen niet altijd mogelijk om alle belangen in de privéomgeving van een Kamerlid in beeld te brengen, door een verplichte melding daarvan door het Kamerlid. Op de eerste plaats is de privéomgeving niet goed af te bakenen: tellen alleen familierechtelijke betrekkingen en hoe ver dan? Wat geldt in de situatie van ongehuwd of ongeregistreerd partnerschap? Tellen ook vriendschappelijke betrekkingen? Hoe worden die gedefinieerd? Op de tweede plaats: alle privébetrekkingen van een Kamerlid hebben uiteraard recht op bescherming van hun privacy; niet alleen is een inbreuk daarop niet mogelijk zonder een solide wettelijke basis, een dergelijke inbreuk zou ook disproportioneel kunnen zijn in relatie met het doel, te weten het waken over de integriteit van een Kamerlid." (Kamerstukken II, 2014/15, 33 924, nr. 15, p. 9)

In aanvulling op deze eerdere toelichting schrijft de werkgroep onder meer:

"Wellicht kan de volgende vuistregel behulpzaam zijn: als een willekeurige toeschouwer zonder veel omwegen zou kunnen denken dat een bepaalde private omstandigheid van een Kamerlid van invloed is op diens stellingname in een publiek vraagstuk, kan het raadzaam zijn omstandigheid in het register te doen opnemen. Dan kan immers nooit gesteld worden dat die omstandigheid verborgen is gehouden. Het gaat er niet om of die omstandigheid daadwerkelijk van invloed is geweest. Dat, noch het tegendeel, is te bewijzen. Het is echter het Kamerlid zelf dat, al dan niet met toepassing van deze vuistregel, zal moeten beslissen wat hij in het register wenst te vermelden. Het is verstandig de bandbreedte van wat een buitenstaander «redelijkerwijs» als van invloed op parlementaire gedragingen kan beschouwen, ruimer te nemen als het gaat om beleidsterreinen waarop men woordvoerder is van de fractie of lid is van de betrokken Kamercommissie".

5. Augustus 2015: Eerste nalevingsverslag GRECO m.b.t. uitvoering aanbevelingen

In juni 2015 bespreekt de GRECO de opvolging door Nederland van de aanbevelingen uit het GRECO-rapport van 2013 aan de hand van het [eerste nalevingsverslag](#). Ten aanzien van de aanbevelingen met betrekking tot integriteit Kamerleden informeren de ministers Plasterk en Van der Steur de Tweede Kamer hierover per brief ([Kamerstukken II, 2014/15, 34 000 VI nr. 104](#)) als volgt:

1. Opstellen van een gedragscode voor beide Kamers (gedeeltelijk geïmplementeerd)

Met de wijzigingen in de Reglementen van Orde van beide Kamers wordt geconcludeerd dat voor een belangrijk deel wordt voorzien in de implementatie van deze aanbeveling. GRECO merkt echter op dat de beide Kamers (dan wel de politieke partijen) geen regels of richtlijnen hebben rond de omgang van Kamerleden met lobbyisten. Zijn conclusie is daarom dat de aanbeveling slechts gedeeltelijk is geïmplementeerd.

2. Heroverwegen van de regels t.a.v. opgeven van bezit van aandelen/belangen + heroverwegen kring van personen voor wie deze regels gelden (geïmplementeerd)

GRECO stelt dat met uitbreiding van op te geven belangen door wijzigingen in de Reglementen van Orde en het instellen van registratieverplichtingen naar tevredenheid invulling is gegeven aan deze aanbeveling door de beide Kamers.

3. Toezicht en handhaving bij overtreding van integriteitregels (niet geïmplementeerd)

GRECO is van mening dat de beide Kamers geen substantiële acties hebben ondernomen op het terrein van toezicht en handhaving die bijdragen aan de invulling van deze aanbeveling.

4. Instellen van vertrouwenspersonen + aanbieden van periodieke training op integriteitsbewustzijn (niet geïmplementeerd)

GRECO betreurt dat de Eerste Kamer heeft besloten om geen formele vertrouwenspersoon aan te stellen en stelt tevens vast dat beide Kamers hebben besloten niet te voorzien in periodieke trainingen. Tot slot heeft GRECO kennis genomen van het voornemen tot benoeming van een vertrouwenspersoon voor de Tweede Kamer, maar moest worden geconstateerd dat de benoeming op de dag van behandeling van het rapport nog niet was geformaliseerd. Deze aanbeveling blijft daarmee vooralsnog niet geïmplementeerd.

6. December 2016: Tussentijds nalevingsverslag GRECO m.b.t. uitvoering aanbevelingen

In oktober 2016 bespreekt de GRECO opnieuw de voortgang van de implementatie door Nederland van de aanbevelingen. Dit aan de hand van een door GRECO opgesteld '[Tussentijds Nalevingsverslag Nederland](#)'. De ministers Plasterk en Van der Steur informeren de Tweede Kamer hierover op 5 december 2016 per brief ([Kamerstukken II, 2016/17, 34 550 VI nr. 86](#)). Over de aanbevelingen 1, 3 en 4 heeft de GRECO nog opmerkingen die de ministers als volgt verwoorden in hun brief:

GRECO ziet ruimte voor verbetering ten aanzien van de volgende, niet of gedeeltelijk geïmplementeerde aanbevelingen:

i. Opstellen van regels ten aanzien van omgang met lobbyisten (gedeeltelijk geïmplementeerd)

Oorspronkelijk was deze aanbeveling breder en zag deze op het opstellen van een openbare gedragscode voor Kamerleden waarin aandacht werd geschonken aan preventie van

belangenverstrengeling, geschenken en andere voordelen, nevenactiviteiten en financiële belangen. Met eerder genomen maatregelen zijn deze onderwerpen voldoende geadresseerd. Naar het oordeel van de GRECO ontbreken nog richtlijnen voor Kamerleden rond de omgang met lobbyisten. Nederland heeft aangevoerd dat er algemene integriteitsregels zijn en dat deze verder worden ingevuld door de politieke partijen. De GRECO heeft aangegeven dat dit onverlet laat dat richtlijnen op het gebied van lobbyactiviteiten («appropriate guidelines on do's and don'ts») zinvol zijn. De GRECO heeft kennis genomen van de initiatiefnota van de leden Bouwmeester en Oosenbrug «Lobby in het daglicht: luisteren en laten zien» (Kamerstuk 34 376), maar concludeert dat dit initiatief nog in een beginfase verkeert. Om deze reden handhaaft de GRECO haar eerdere standpunt.

iii. Toezicht en handhaving bij overtreding van integriteitsregels (niet geïmplementeerd)

De GRECO constateert dat de beide Kamers geen actie hebben ondernomen op het terrein van toezicht op de naleving van integriteitsregels en handhaving in geval van schending van deze regels. De GRECO heeft kennis genomen van de stellingname van de Kamers dat de Nederlandse Grondwet geen mogelijkheid kent een Kamerlid te schorsen of te dwingen af te treden indien er sprake is van overtreding van integriteitsregels en dat ook dit een kwestie van de politieke partijen is. De GRECO meent dat dit niet betekent dat mildere maatregelen, zoals een reprimande, niet mogelijk zijn. Om deze reden handhaaft de GRECO ook op dit punt haar eerdere standpunt: de aanbeveling is niet opgevolgd.

iv. Instellen van vertrouwenspersonen + aanbieden van periodieke training op integriteitsbewustzijn (gedeeltelijk geïmplementeerd)

Ten aanzien van deze aanbeveling is vooruitgang geboekt. GRECO heeft met waardering kennis genomen van de benoeming van een vertrouwenspersoon door de Tweede Kamer. GRECO is kritisch over het feit dat de Eerste Kamer heeft besloten geen formele vertrouwenspersoon aan te stellen, maar deze rol heeft toegewezen aan de voorzitter. Wat betreft het tweede deel van de aanbeveling stelt GRECO vast dat de Tweede Kamer heeft besloten integriteittrainingen aan te bieden aan alle leden na de verkiezingen in 2017, maar dat beide Kamers niet hebben besloten te voorzien in periodieke trainingen. Deze aanbeveling is daarmee naar het oordeel van de GRECO gedeeltelijk geïmplementeerd (was in 2015: niet geïmplementeerd).

7. Juni 2018: Tweede nalevingsverslag GRECO m.b.t. uitvoering aanbevelingen

Op 13 juni 2018 ontvangt de Kamer een brief van de ministers Ollongren en Grapperhaus over de implementatie van de GRECO-aanbevelingen ([Kamerstukken II, 2017/18, 34 725, nr. 15](#)). Dit naar aanleiding van het 23 maart 2018 verschenen '[Tweede Nalevingsverslag Nederland](#)' van de GRECO.

De ministers schrijven onder andere:

"In de plenaire vergadering van de Groep van Staten tegen Corruptie van de Raad van Europa (GRECO) die plaatsvond van 19 tot en met 23 maart 2018, is gesproken over de implementatie van de aanbevelingen van de GRECO aan Nederland ter preventie van corruptie en het bevorderen van integer gedrag bij het parlement, de rechtspraak en het Openbaar Ministerie. (...) Hierin stelt de GRECO vast dat Nederland van de zeven aanbevelingen in totaal drie naar tevredenheid heeft geïmplementeerd. Twee aanbevelingen zijn gedeeltelijk geïmplementeerd en twee zijn niet geïmplementeerd."

“De GRECO is van mening dat er ten aanzien van de aanbevelingen aan het parlement weinig vooruitgang is geboekt.

Ten aanzien van **aanbeveling i** betreurt GRECO dat richtlijnen voor Kamerleden rond de omgang met lobbyisten nog ontbreken. De GRECO herhaalt zijn eerdere standpunt dat richtlijnen over «do's and don'ts» in de relatie met lobbyisten, zowel binnen als buiten het parlement, zinvol zijn.

Ten aanzien van **aanbeveling iii** heeft de GRECO kennisgenomen van de modernisering van de Wet ministeriële verantwoordelijkheid van 22 april 1855³, en van het systeem van «peer supervision» in de Eerste Kamer, maar constateert zij dat er in beide Kamers nog geen sprake is van een systeem van toezicht op de naleving van integriteitsregels en handhaving in geval van schending van deze regels.

De GRECO is tevreden dat bij de Tweede Kamer periodieke cursussen over het reglement van orde worden georganiseerd, waarin aandacht wordt geschonken aan integriteitsregels. Hiermee is **aanbeveling iv** door de Tweede Kamer geïmplementeerd. De GRECO constateert ten aanzien van de Eerste Kamer dat integriteit weliswaar een aandachtspunt is in bijeenkomsten van de Commissie van Senatoren, maar dat er geen specifieke en periodieke trainingen zijn voor alle Kamerleden. Voorts heeft de GRECO twijfel over de rol van de voorzitter van de Eerste Kamer als vertrouwenspersoon.

Het verzoek van de GRECO aan Nederland is om uiterlijk 31 december 2018 opnieuw te rapporteren over de voortgang van de implementatie van bovengenoemde nog openstaande aanbevelingen.”

In de mediaberichtgeving over dit 2^e nalevingsrapport van GRECO overheerst (een maand na de verschijning van het rapport) het voorbeeld dat in het rapport wordt aangehaald van het appartement van Kamerlid Pechtold (zie boxtekst hieronder) .

I. De betreffende passage uit 2^e nalevingsrapport rapport GRECO (pag. 4/5 letterlijke tekst):

GRECO stelt vast dat de Tweede Kamer nog geen plan heeft om een systeem van toezicht en handhaving van de integriteitsregels in te voeren. Dit is betreurenswaardig en uit een recente zaak [voetnoot] bleek dat het nodig is dat de Kamer toezicht houdt op de uitvoering van de regels en deze op gezaghebbende wijze interpreteert.

[tekst van de voetnoot] : Een Kamerlid had nagelaten om melding te maken van een appartement van 135.000 euro dat hij had ontvangen als geschenk, met als argument dat het een privégeschenk betrof. In de integriteitsrichtlijnen van de Tweede Kamer wordt echter niet vermeld dat uitsluitend geschenken die zijn ontvangen in het kader van parlementaire taken moeten

³ Deze modernisering bestaat uit drie onderdelen. Ten eerste is een protocol in werking getreden. Dit protocol geldt voor aangiftes tegen politieke ambtsdragers die binnenkomen bij bijvoorbeeld de politie, OM of de Minister van J&V. Ten tweede is een wet aangenomen die de belangrijkste knelpunten uit de Wet ministeriële verantwoordelijkheid aanpakt. Ten derde is onder leiding van voormalig Procureur-Generaal bij de Hoge Raad Jan Watse Fokkens een commissie ingesteld die zich gaat buigen over de mogelijkheden tot modernisering. Het is de verwachting dat deze commissie voor januari 2020 haar advies uitbrengt. De Kamer heeft drie rapporteurs aangewezen voor dit onderwerp: Dhr. Van Oosten, dhr. Van Nispen en mevr. Van Toerenburg.

worden aangegeven. Zie https://www.nrc.nl/nieuws/2017/12/19/wel-de-chocoladereep-niet-de-flat-a1585589?utm_source=NRC&utm_medium=related&utm_campaign=related2

II. Voorbeelden van berichten in de media

'Appartement Pechtold voorbeeld van mager toezicht integriteit' (NOS)

'Appartement Pechtold voorbeeld van gebrek aan integriteitstoezicht' (FD)

Corruptiebestrijders Europa vallen over penthouse-gift Pechtold (De Telegraaf)

Corruptiewaakhond tikt Nederland op vingers om appartement Pechtold (Elsevier Weekblad)

Raad van Europa wil duidelijkere regels geschenkenregister Tweede Kamer (NRC)

8. Juni 2018: Presidium vraagt werkgroep opnieuw advies uit te brengen

Op 27 juni 2018 bepreekt het Presidium het 2^e nalevingsrapport van de GRECO en besluit de nog zittende leden van de werkgroep uit 2013 te vragen zich over dit rapport te buigen. Dit besluit wordt ook openbaar gemaakt:

<https://nos.nl/artikel/2238710-tweede-kamer-onderzoekt-eigen-integriteitsregels.html>

<https://www.tweedekamer.nl/nieuws/kamernieuws/werkgroep-bekijkt-bestaande-integriteitsbepalingen-0>

In een interne brief aan de leden van de werkgroep schrijft het Presidium:

"Het Presidium acht het wenselijk dat de werkgroep "Integriteit Leden van de Tweede Kamer", door het Presidium medio 2013 ingesteld, zich wederom buigt over de bestaande integriteitsbepalingen, in het licht van de aanbevelingen van de GRECO en in het licht van aanstaande nieuwe regelgeving ten aanzien van personen die een publiek ambt vervullen.

U bent allen in 2013 tot de werkgroep toegetreden. De werkgroep heeft in juni 2014 rapport uitgebracht, dat door de Kamer grotendeels is overgenomen. Sindsdien zijn enkele aanbevelingen van de werkgroep geïmplementeerd. De GRECO brengt periodiek verslag uit over die implementatie. De GRECO constateert op twee punten nog tekortkomingen waar het de Tweede Kamer betreft: het ontbreken van een systeem van toezicht en handhaving en het ontbreken van een beleid ten aanzien van (contacten) met lobbyisten.

Hierbij verzoek ik u namens het Presidium vriendelijk om uw taak weer op te nemen. Omdat Nederland in december van dit jaar wederom verslag zal moeten uitbrengen aan de GRECO zou een rapport of tussenrapport vóór 15 november a.s. welkom zijn. De Griffier heeft de heer T. de Lange aangewezen als griffier van de werkgroep."

-

7 Bijlage 2: Passages GRECO over integriteit leden Tweede kamer

Bevindingen GRECO met betrekking tot leden van de Tweede Kamer. Letterlijke tekst uit het tweede nalevingsverslag NL van GRECO d.d. 23 maart 2018

Preventie van corruptie met betrekking tot parlementsleden

Aanbeveling i.

7. GRECO beveelt aan dat er voor de leden van beide Kamers van het parlement - samen met hun leden - gedragscodes worden opgesteld en goedgekeurd, welke laagdrempelig voor het publiek toegankelijk worden gemaakt (vooral met inbegrip van richtsnoeren voor de preventie van belangenverstrengeling, geschenken en andere voordelen, nevenactiviteiten en financiële belangen, openbaarmakingsvereisten, misbruik van informatie en contact met derden zoals lobbyisten).

8. GRECO herinnert eraan dat deze aanbeveling werd geacht deels te zijn uitgevoerd ten aanzien van zowel de Eerste Kamer als de Tweede Kamer; GRECO verwelkomt het feit dat beide Kamers – in navolging van deze aanbeveling – hun respectievelijke Reglement van Orde hebben herzien, behalve voor zover het de specifieke vraag met betrekking tot “contact met derden, zoals lobbyisten” betrof. In haar toelichting wees de overheid erop dat de gewijzigde integriteitsregels van een tamelijk algemene aard zijn en dat nadere invulling aan de verschillende vertegenwoordigde fracties in het parlement is. Een initiatief van twee Tweede Kamerleden in de vorm van een beleidsdocument: *“Lobby in daglicht: luisteren & laten zien”* (december 2015) kon volgens de overheid resulteren in ontwerpwetgeving inzake lobbyen. GRECO stelde echter vast dat dit initiatief zich nog in een zeer vroeg stadium bevond op het moment van vaststelling van het tussentijdse nalevingsverslag.

9. De Nederlandse overheid meldt nu dat de Tweede Kamer op basis van het beleidsdocument *“Lobby in daglicht: luisteren & laten zien”* het Presidium heeft verzocht beleid op te stellen waarbij lobbyisten een toegangspas krijgen. In de zomer van 2017 heeft het Presidium een besluit genomen over de criteria voor het toekennen van deze passen, met de nadruk op transparantie, veiligheid en toegankelijkheid. Dit toegangsbeleid, waarbij lobbyisten zonder afspraak geen toegang hebben tot het niet-openbare gedeelte van de Tweede Kamer, is van kracht geworden. Verder is het draaideurbeleid met betrekking tot ministers aangescherpt in mei 2017: er is een lobbyverbod van twee jaar ingevoerd voor oud-ministers en oud-staatssecretarissen over zaken op hun voormalige beleidsterrein.

10. De overheid vermeldt ook dat de Eerste Kamer geen nieuwe ontwikkelingen heeft gemeld over deze aanbeveling. De Eerste Kamer is van mening dat regels over contacten met lobbyisten vallen onder de verantwoordelijkheid van de verschillende parlementaire fracties, en is tevens van mening dat het niet nuttig is om een register van lobbyisten op te zetten, aangezien de Eerste Kamerleden deeltijdpolitici zijn die alleen op dinsdag aanwezig zijn. De meeste contacten met derden vinden daarom plaats buiten de Eerste Kamer. Een jaar geleden heeft het College van Senioren besloten de ontwikkelingen in deze kwestie in de Tweede Kamer af te wachten en zelf geen verdere stappen te ondernemen. Contacten met lobbyisten moeten worden besproken in nog te plannen vergaderingen van het College van Senioren over integriteit.

11. GRECO betreurt het gebrek aan vooruitgang met betrekking tot deze aanbeveling. GRECO wijst er opnieuw op, net zoals in de voorgaande verslagen, dat het doel van deze aanbeveling niet gaat over de situatie van lobbyisten en of er al dan niet een lobbyistenregister moet worden ingevoerd, alhoewel een dergelijk initiatief prijzenswaardig is vanuit het oogpunt van transparantie. Het doel is veeleer om parlementariërs passende richtsnoeren te bieden over de 'geboden en verboden' in hun contacten met lobbyisten, binnen en buiten het parlement. GRECO snapt nog steeds niet waarom het niet mogelijk is ten aanzien van het contact met derden principiële richtlijnen voor Kamerleden op te stellen, aangezien alle overige punten die worden benadrukt in deze aanbeveling al op een dergelijke manier zijn aanpak.

12. GRECO stelt vast dat aanbeveling i nog altijd deels is uitgevoerd.

Aanbeveling iii.

13. *GRECO beveelt aan dat er passende maatregelen worden getroffen om toezicht op en handhaving van bestaande en nog te bepalen declaratievereisten en andere gedragsregels voor parlementsleden te waarborgen.*

14. GRECO herinnert eraan dat deze aanbeveling in de voorgaande verslagen geacht werd niet te zijn uitgevoerd. De overheid betoogde, onder andere, dat beide Kamers zich over de kwestie van toezicht en handhaving van integriteitsregels hebben gebogen, maar dat het grondwettelijk niet mogelijk is Kamerleden te schorsen of tot aftreden te dwingen op basis van niet-naleving van integriteitsregels. Het toezicht op het ethisch gedrag van Kamerleden, en de handhaving daarvan, zou juist een politieke kwestie zijn die door de politieke fracties en/of partijen dient te worden opgepakt. GRECO was het niet eens met deze stelling en snapte niet waarom het niet mogelijk was te voorzien in minder verregaande sancties, zoals een berisping of schorsing van deelname aan bepaalde zittingen of vergaderingen, op een vergelijkbare wijze als nu

voor bepaalde andere overtredingen van het Reglement van Orde van beide Kamers het geval is, zoals bij schendingen van de vertrouwelijkheid.

15. De overheid geeft nu aan dat de huidige interne richtlijnen volgens de Tweede Kamer gepast en toereikend zijn en dat er geen aanvullende interne voorschriften inzake toezicht en handhaving nodig zijn. Waarschijnlijk wordt er binnenkort een wetsontwerp voorgelegd aan de Kamer waarin de strafrechtelijke vervolging van Kamerleden vanwege aan hun ambt gerelateerde strafbare feiten, waaronder bepaalde schendingen van integriteit, vereenvoudigd wordt. De bedoeling van dit ontwerp is vereenvoudiging van de procedure voor het onderzoek van vermoedelijk wangedrag van Kamerleden, en van overige ambtsdragers, zoals schendingen van de ambtseed. Ter voorbereiding van dit wetsontwerp werd in januari 2018¹ een ander ontwerp ingediend bij de Kamer om de ernstigste obstakels en onduidelijkheden weg te nemen.

16. De overheid vermeldt ook dat de tijdelijke Eerste Kamercommissie die in 2014 is opgericht om het verslag van de vierde evaluatieronde van GRECO te onderzoeken heeft geadviseerd een systeem van intern en extern collegiaal toezicht in te voeren, de zogenoemde 'peer-supervision'. Volgens de commissie zouden lastige casussen met betrekking tot gepast gedrag en integriteit besproken kunnen worden door het College van Senioren, met een adviserende rol voor de voorzitter van de Eerste Kamer. Dit systeem is vervolgens goedgekeurd door de gehele Eerste Kamer en naar verluidt werkt het goed in de dagelijkse praktijk. Het College bespreekt jaarlijks een handvol integriteitszaken. In de meeste gevallen gaat het om de behandeling van vertrouwelijke documenten, en conflicten worden opgelost door overleg en consensus. De voorzitter van de Eerste Kamer geeft ook advies in een beperkt aantal zaken per jaar. Volgens het huidige Reglement van Orde mag hij/zij een Eerste Kamerlid dat aanstootgevende taal gebruikt tijdens een debat het woord ontnemen. In één geval is dit daadwerkelijk gebeurd.

17. GRECO stelt vast dat de Tweede Kamer nog geen plan heeft om een systeem van toezicht en handhaving van de integriteitsregels in te voeren. Dit is betreurenswaardig en uit een recente zaak² bleek dat het nodig is dat de Kamer toezicht houdt op de uitvoering van de regels en deze op gezaghebbende wijze interpreteert. Wat betreft de Eerste Kamer zou het systeem van collegiaal toezicht geschikt kunnen zijn om te waarborgen dat er afdoende toezicht en handhaving van de declaratievereisten en integriteitsregels is, zoals voorgeschreven in de aanbeveling. In de praktijk lijkt het College van Senioren niet proactief bezig met het aanpakken van mogelijke inbreuken op de integriteit, anders dan op het gebied van vertrouwelijkheid en passend gedrag tijdens zittingen, punten die al aan de orde waren geweest bij het uitkomen van het evaluatieverslag.

18. GRECO stelt vast dat aanbeveling iii nog niet is uitgevoerd.

Aanbeveling iv.

19. GRECO heeft ten aanzien van beide Kamers van het parlement aanbevolen (i) dat er een specifieke vertrouwenspersoon wordt aangewezen met als taak parlementariërs te begeleiden bij en adviseren over ethische vraagstukken en gevallen van mogelijke belangenverstrengeling in specifieke situaties, en (ii) dat wordt voorzien in specifieke en periodieke training van alle parlementariërs over ethische vraagstukken en belangenverstrengeling.

20. GRECO herinnert eraan dat deze aanbeveling in het tussentijdse nalevingsverslag geacht werd deels te zijn uitgevoerd. Ze verwelkomde de aanstelling door de Tweede Kamer van een onafhankelijke vertrouwenspersoon die zich bezighoudt met kwesties met betrekking tot integriteit, ethiek en gedrag op grond van het Reglement van Orde. Ze had wel haar twijfels over het feit dat de Eerste Kamer de taken van vertrouwenspersoon aan haar Kamervoorzitter had toegewezen; GRECO stelde vast dat de Kamervoorzitter deze rol reeds had ten tijde van het evaluatieverslag en dat de Kamervoorzitter niet de aangewezen persoon leek om deze taken te vervullen, gezien hij/zij primair belast was met het geven van leiding aan de Eerste Kamer. Wat betreft het tweede deel van de aanbeveling over specifieke en periodieke training had de Tweede Kamer gemeld dat al haar Kamerleden na de verkiezingen van 2017 integriteitstraining aangeboden zouden krijgen. Er werden echter geen details gegeven over de inhoud of periodiciteit van dergelijke training. De Eerste Kamer had geen nieuwe informatie aangeleverd.

21. De Nederlandse overheid meldt met betrekking tot het eerste deel van de aanbeveling dat de Eerste Kamer benadrukte dat de benoeming van de Kamervoorzitter als vertrouwenspersoon een besluit is dat Kamerbrede steun van de senatoren heeft. De Kamervoorzitter geeft niet daadwerkelijk “leiding” aan de Eerste Kamer, noch vertegenwoordigt hij/zij de meningen van de meerderheid van de Eerste Kamer. Hij/zij is veeleer het gezicht en boegbeeld van de Eerste Kamer, zowel intern als extern. Hij/zij kan niet worden beschouwd als de vertegenwoordiger van de mening van de meerderheid van de Eerste Kamer, maar vervult zijn/haar taken op onafhankelijke en onpartijdige wijze. De overheid benadrukt dat tot nu toe geen enkele fractie of individuele senator de wens heeft geuit om de huidige regeling te wijzigen.

22. Wat betreft het tweede deel van de aanbeveling meldt de overheid dat de Tweede Kamer in 2017 na de Tweede Kamerverkiezingen introductiecursussen heeft aangeboden aan alle onlangs her-/gekozen Kamerleden. Daarin zijn de integriteitsrichtlijnen in het Reglement van Orde en de verplichting om bepaalde openbare verslagen bij te houden besproken. Deze cursussen zijn diverse malen herhaald en gaan deel uitmaken van een doorlopend programma. Ook het personeel van de Tweede Kamerleden kan eraan deelnemen. De Eerste Kamer meldt dat integriteit, zelfs zonder dat er wordt voorzien in formele periodieke training,

voortdurend de aandacht heeft bij vergaderingen van het College van Senioren. Alle nieuwe Eerste Kamerleden krijgen een kennismakingsdossier met specifieke informatie over de integriteitsregels. Alle senatoren zijn onlangs wederom op de hoogte gesteld van de huidige regelgeving met betrekking tot nevenactiviteiten, geschenken en reizen. In het najaar van 2017 is er een bijeenkomst over integriteit met externe sprekers gehouden voor het College van Senioren.

23. GRECO verwelkomt de informatie die de Tweede Kamer heeft verstrekt wat betreft de specifieke en periodieke cursussen met aandacht voor integriteit, waarmee lijkt te worden voldaan aan de vereisten uit het tweede deel van de aanbeveling. De Tweede Kamer heeft daarmee nu de vereiste maatregelen genomen ten aanzien van beide onderdelen van de aanbeveling.

24. De Eerste Kamer heeft echter geen nieuwe maatregelen genomen ten aanzien van de aanbeveling. De verstrekte informatie is in wezen dezelfde als voorheen, GRECO ziet daarom geen reden om haar eerdere beoordelingen op dit gebied te wijzigen. Wat betreft het eerste deel van de aanbeveling herhaalt GRECO haar twijfels over het feit dat de Eerste Kamervoorzitter de rol van vertrouwenspersoon heeft. Wat betreft het tweede deel van de aanbeveling zijn er weliswaar enkele maatregelen ter bewustwording genomen, maar er is geen specifieke en periodieke training over integriteitskwesaties geregeld voor alle senatoren. De Eerste Kamer heeft zodoende ten aanzien van geen van beide onderdelen van de aanbeveling de vereiste maatregelen genomen. Over het geheel genomen is de aanbeveling nog altijd gedeeltelijk uitgevoerd.

25. GRECO stelt vast dat aanbeveling iv nog altijd deels is uitgevoerd.

1 Wijziging van de wet van 22 april 1855, houdende regeling der verantwoordelijkheid van de Hoofden der Ministeriële Departementen (Stb. 1855, 33) en aanpassing van daarmee verband houdende bepalingen in het Wetboek van Strafvordering en het Wetboek van Strafrecht in verband met het aanbrengen van enkele moderniseringsen

2 Een Kamerlid had nagelaten om melding te maken van een appartement van 135.000 euro dat hij had ontvangen als geschenk, met als argument dat het een privégeschenk betrof. In de integriteitsrichtlijnen van de Tweede Kamer wordt echter niet vermeld dat uitsluitend geschenken die zijn ontvangen in het kader van parlementaire taken moeten worden aangegeven.

Zie [https://www.nrc.nl/nieuws/2017/12/19/wel-de-chocoladereep-niet-de-flat-a1585589?](https://www.nrc.nl/nieuws/2017/12/19/wel-de-chocoladereep-niet-de-flat-a1585589?utm_source=NRC&utm_medium=related&utm_campaign=related2)
[utm_source=NRC&utm_medium=related&utm_campaign=related2](https://www.nrc.nl/nieuws/2017/12/19/wel-de-chocoladereep-niet-de-flat-a1585589?utm_source=NRC&utm_medium=related&utm_campaign=related2)

8 Bijlage 3: Internationale vergelijking

[te baseren op: par. 5 en 6 uit stafnotitie Toezicht & Handhaving]

9 Bijlage 4: Overzichten integriteitsbepalingen

I. Overzicht integriteitsregelingen voor Kamerleden (opgesteld door werkgroep, 2014)

Onderwerp	Waar
Gunsten of giften aanvaarden om het ambt te verkrijgen	Wet beëdiging ministers en leden Staten-Generaal
Gunsten of giften aanvaarden of beloften doen om iets in het ambt te laten of te doen	idem
Handelen in strijd met trouw aan Koning, Statuut en Grondwet	idem
Handelen in strijd met de plichten die het ambt meebrengt	Idem
Onverenigbare functies	Grondwet
Opgeven van nevenactiviteiten en -inkomsten	Wet Incompatibiliteiten Staten-Generaal
Opgeven van aangeboden reizen	Reglement van Orde
Opgeven van geschenken van waarde	Wet op de schadeloosstelling
Schenden vertrouwelijkheid van vergaderingen of stukken	Reglement van Orde
Beledigende taal gebruiken in vergadering	Reglement van Orde
Ter vergadering aansporen tot of instemmen met onwettig handelen	Reglement van Orde

II. Overzicht integriteitsregelingen voor Kamerleden (uitgewerkt in overzicht 'Regelingen Integriteit', 2015)

Onderwerp	Grondslag
1. Voorgeschreven eden of verklaringen en beloften van zuivering, van trouw aan de Koning, het Statuut en de Grondwet, en van getrouwe vervulling van het ambt	Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden, Grondwet en Wet beëdiging ministers en leden Staten-Generaal
2. Onverenigbare functies (zgn. incompatibiliteiten)	Grondwet en Wet incompatibiliteiten Staten-Generaal en Europees Parlement
3. Opgave van nevenactiviteiten en -inkomsten, relevante belangen, (deels) aangeboden buitenlandse reizen en geschenken van waarde	Wet schadeloosstelling leden Tweede Kamer en Reglement van Orde van de Tweede Kamer
4. Geheimhoudingsplichten	Reglement van Orde van de Tweede Kamer
5. Vertrouwelijkheid van stukken	Reglement van Orde van de Tweede Kamer
6. Onheuse gedragingen	Reglement van Orde van de Tweede Kamer

III. Overzicht huidige registers en reglementen

a. Openbare registers

Via de website van de Tweede Kamer zijn [drie openbare registers](#) voor iedereen raadpleegbaar:

- [Register nevenfuncties](#)
- [Geschenkenregister](#)
- [Reizenregister](#)

De toelichting op de website op deze openbare registers is als volgt:

De Griffie plenair houdt een register bij waarin Kamerleden de door hen ontvangen geschenken en voordelen met een hogere waarde dan €50 vermelden, uiterlijk 1 week na ontvangst van het geschenk of het voordeel.

Daarnaast houdt de Griffie plenair een register bij van buitenlandse reizen waarvan vervoers- en verblijfskosten geheel of gedeeltelijk door derden worden betaald, uiterlijk een week na terugkeer in Nederland.

Tot slot beheert de Griffie plenair een register waarin de Kamerleden hun nevenactiviteiten en de (te verwachten) inkomsten vermelden, alsmede belangen die redelijkerwijs als relevant kunnen worden beschouwd. Uiterlijk 1 week na aanvaarding daarvan.

Alle registers zijn openbaar.

b. Reglementen

Eveneens zijn op de website van de Tweede Kamer de actuele versies te raadplegen van de [verschillende reglementen](#).

In dit kader zijn vooral relevant:

- [Het Reglement van Orde](#)
- [Overzicht van integriteitsegels voor Leden TK](#)
- [Regeling vertrouwelijke stukken](#)

From [REDACTED]@weedekamer.nl>
Subject **RE: vragenlijst Kleijssen & rapportage versie 0.1**
To V [REDACTED]@weedekamer.nl>, [REDACTED]@weedekamer.nl>
Date October 29, 2018 at 8:37:32 AM CET

Goedemorgen [REDACTED]

Zoals gezegd een eerste gedachte voor een mogelijke structuur/opzet.
Tot straks!

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]
[REDACTED]
Dienst Analyse en Onderzoek
Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
T + (31)70-318 [REDACTED] | A + (31)6 [REDACTED]
E [REDACTED]@weedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED].
Verzonden: zondag 28 oktober 2018 22:06
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: vragenlijst Kleijssen

Ha [REDACTED] en [REDACTED],

Ziet er goed uit!

We zien elkaar morgenochtend om 9.30. Ik ben, zoals beloofd, nog even aan het prutsen gegaan met het rapportformat. Ik stuur jullie dat morgen voor 8.30 uur toe.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]
[REDACTED]
Dienst Analyse en Onderzoek
Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
T + (31)70-318 [REDACTED] | + (31)6 [REDACTED]
E [REDACTED]@weedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: vrijdag 26 oktober 2018 10:15
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: vragenlijst Kleijssen

Ik wist dat ik nog iets vergeten was aan te passen... Bij deze!

Hartelijke groet,

[REDACTED]
T + (31)70-318 [REDACTED] | M + (31)6 [REDACTED] (let op! Nieuw nummer!)
E [REDACTED]@weedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: vrijdag 26 oktober 2018 10:05
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: vragenlijst Kleijssen

Tnx! Het wordt dus 7 november hÃ, niet meer 31 oktober.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]
Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
T + (31)70-318 [REDACTED]
E [REDACTED]@weedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: vrijdag 26 oktober 2018 10:01

Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: vragenlijst Kleijssen

Hai [REDACTED] en [REDACTED],

Bijgaand de verbeterde vragenlijst voor Kleijssen. Sommige vragen hebben jullie er terecht uit gegooid. Deze had ik opgenomen voor de opbouw van de vragenlijst. De meeste vragen heb ik gebaseerd op de vragen die de leden stelden bij het gesprek van Bovend'Eert en van Schendelen. Overigens: op 1 ding na heb ik ook gewoon alles overgenomen. J

Hartelijke groet,

[REDACTED]

T (+31)70-318 [REDACTED] | M (+31)6- [REDACTED] (let op! Nieuw nummer!)
 E [REDACTED]@tweedekamer.nl | I www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: zaterdag 20 oktober 2018 14:24
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: vragenlijst Kleijssen

Ha [REDACTED] & [REDACTED]

Ik had gisteren een beetje druk dagje met o.a. nog een leuke, maar tijdrovende middagactiviteit met een groep bezoekers van buiten. Vandaar dat ik wat later reageer.
 Mooie notitie inderdaad! Heb nog wat op [REDACTED] aangevuld. Met name paar vragen over het verdere proces en waar GRECO nu wel/niet op let straks. En ik heb maar even integraal de GRECO-teksten mbt de TK als bijlage toegevoegd. Dan hebben ze die maar bij de hand tijdens het gesprek.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]
 Dienst Analyse en Onderzoek
 Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
 T (+31)70-318 [REDACTED] | (+31)6- [REDACTED]
 E [REDACTED]@tweedekamer.nl | I www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: vrijdag 19 oktober 2018 12:10
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: vragenlijst Kleijssen

Ha [REDACTED] dank! Valt wel mee hoe onscherp je gisteravond was J Alvast een paar suggesties van mijn kant.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
 T (+31)70-318 [REDACTED]
 E [REDACTED]@tweedekamer.nl | I www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: donderdag 18 oktober 2018 23:07
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: vragenlijst Kleijssen

Hai [REDACTED] en [REDACTED]

Hierbij mijn eerste opzet voor de vragenlijst van Kleijssen. Het is nogal laat aan het worden, dus ik ben niet helemaal fris meer. Oftewel suggesties zijn van harte welkom. J

Groetjes,

[REDACTED]

From [REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Subject **RE: rondetafelgesprek werkgroep integriteit Leden Tweede Kamer**
 To "'Bovend'Eert, P.P.T. (Paul)'" [REDACTED]@jur.ru.nl>
 Date October 18, 2018 at 4:15:43 PM CEST

Beste Paul,

Doen we zo, dank.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: Bovend'Eert, P.P.T. (Paul) [mailto:[REDACTED]@jur.ru.nl]

Verzonden: donderdag 18 oktober 2018 13:50

Aan: [REDACTED]

Onderwerp: Re: rondetafelgesprek werkgroep integriteit Leden Tweede Kamer

Beste [REDACTED],

Ja graag. Het stuk ligt nu bij de redactie van het tijdschrift. Ik stuur je de definitieve versie zodra het is goedgekeurd.

Groet,

Paul

Verstuurd vanaf mijn iPhone

Op 18 okt. 2018 om 13:10 heeft [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl> het volgende geschreven:

Beste Paul,

Dank je wel! Wel zullen er graag ons voordeel mee doen. Voor alle zekerheid: ik neem aan dat het vertrouwelijke stuk alleen voor de ambtelijke staf is bedoeld totdat publicatie heeft plaatsgevonden?

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]

E T.dlange@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: Bovend'Eert, P.P.T. (Paul) [mailto:[REDACTED]@jur.ru.nl]

Verzonden: donderdag 18 oktober 2018 11:11

Aan: [REDACTED]

Onderwerp: RE: rondetafelgesprek werkgroep integriteit Leden Tweede Kamer

Beste [REDACTED],

Bijgaand ten behoeve van jullie werkzaamheden een drietal artikelen van mij over ambtelijke integriteit van politici (voor zover je ze nog niet hebt), een concept artikel voor het wetenschappelijke tijdschrift van de VVD over de positie van politieke partijen bij integriteitstekwesties van politici ter vertrouwelijke kennisneming, en een opinie voor het Nederlands Juristenblad (wordt binnenkort geplaatst)over de integriteitsproblemen in het Europees parlement (ik begreep niet dat Van Schendelen afgelopen dinsdag het EP ten voorbeeld stelde!).

Als je wilt kan ik nog allerlei documentatie toesturen over gedragscodes in de UK en de VS, maar ik kreeg de indruk dat jullie al behoorlijk in die materie gedoken zijn.

Groet,

Paul

Van: [REDACTED]@tweedekamer.nl]

Verzonden: donderdag 11 oktober 2018 13:18

Aan: [REDACTED]@essb.eur.nl; Bovend'Eert, P.P.T. (Paul) <[REDACTED]@jur.ru.nl>

Onderwerp: rondetafelgesprek werkgroep integriteit Leden Tweede Kamer

Geachte heer Van Schendelen, heer Bovend'aeert,

Graag stuur ik u hierbij enige nadere informatie, zodat u zich gericht kunt voorbereiden op het rondetafelgesprek van a.s. dinsdag en kunt meedenken met de werkgroep. Bijgaand stuur ik u daarom de kern van de opdracht van het Presidium van de Tweede Kamer aan de werkgroep (zie hieronder), het laatste rapport van GRECO en het advies dat de werkgroep in 2014 heeft uitgebracht (zie beide attachments).

De opdracht is aan de commissie verstrekt per interne brief, maar onderstaand treft u de meest relevante passages

hieruit aan:

Het Presidium acht het wenselijk dat de werkgroep Integriteit Leden van de Tweede Kamer, door het Presidium medio 2013 ingesteld, zich wederom buigt over de bestaande integriteitsbepalingen, in het licht van de aanbevelingen van de GRECO en in het licht van aanstaande nieuwe regelgeving ten aanzien van personen die een publiek ambt vervullen.

(â)
De GRECO constateert op twee punten nog tekortkomingen waar het de Tweede Kamer betreft:

het ontbreken van een systeem van toezicht en handhaving;

het ontbreken van een beleid ten aanzien van (contacten) met lobbyisten.

(â)

Hierbij verzoek ik u namens het Presidium vriendelijk om uw taak weer op te nemen.

Het Presidium verwijst in de taakopdracht voor de werkgroep naar zowel het eerdere rapport van de werkgroep, als naar het laatste rapport van GRECO. Beide zijn daarom ter informatie in digitale vorm voor u bijgevoegd.

Wat betreft het GRECO-rapport zijn onder meer de punten 11 en 17 relevant, mede gezien de expertise van u beiden.

11. *GRECO betreurt het gebrek aan vooruitgang met betrekking tot deze aanbeveling. GRECO wijst er opnieuw op, net zoals in de voorgaande verslagen, dat het doel van deze aanbeveling niet gaat over de situatie van lobbyisten en of er al dan niet een lobbyistenregister moet worden ingevoerd, alhoewel een dergelijk initiatief prijzenswaardig is vanuit het oogpunt van transparantie.*

Het doel is veeleer om parlementariërs passende richtsnoeren te bieden over de âgeboden en verbodenâ in hun contacten met lobbyisten, binnen en buiten het parlement. GRECO snapt nog steeds niet waarom het niet mogelijk is ten aanzien van het contact met derden principiële richtlijnen voor Kamerleden op te stellen, aangezien alle overige punten die worden benadrukt in deze aanbeveling al op een dergelijke manier zijn aangepakt.

17. *GRECO stelt vast dat de Tweede Kamer nog geen plan heeft om een systeem van toezicht en handhaving van de integriteitsregels in te voeren. Dit is betreurenswaardig en uit een recente zaak bleek dat het nodig is dat de Kamer toezicht houdt op de uitvoering van de regels en deze op gezaghebbende wijze interpreteert.*

Ik hoop u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd en zie uit naar het gesprek van de werkgroep met u beiden dinsdag a.s.

Met vriendelijke groet,

[Redacted signature]

[Redacted signature]

[Redacted signature]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [Redacted]

E [Redacted]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

From [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Subject **RE: vervolg aanbevelingen ivm Greco**
 To [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>, [REDACTED]@tweedekamer.nl
 Date November 29, 2018 at 4:03:17 PM CET

J

Eens!

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]

Verzonden: donderdag 29 november 2018 16:02

Aan: [REDACTED].

Onderwerp: RE: vervolg aanbevelingen ivm Greco

Dank.

5.2.1

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Dienst Analyse en Onderzoek
 Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED] | (+31)6 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]

Verzonden: donderdag 29 november 2018 15:40

Aan: [REDACTED].

Onderwerp: FW: vervolg aanbevelingen ivm Greco

Beste kleegaas, hier de aantekeningen die ik vanmiddag heb ontvangen. Die aantekeningen zijn strikt vertrouwelijk! Dus echt alleen for your eyes only!

Interessant wel hoe dat dan gaat. See for yourself.

Goed als ik ergens volgende week een vergaderingetje inplan? Wel behoefte om met jullie af te stemmen hoe nu verder.

En we gaan nog een keer een borreltje drinken! Doe ik ook een vergaderverzoekje voor, in januari.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]

Verzonden: donderdag 29 november 2018 14:07

Aan: [REDACTED].

Onderwerp: vervolg aanbevelingen ivm Greco

Dag [REDACTED],

Hierbij in attachment wat ik heb aantekeningen van het gesprek over de aanbevelingen van de werkgroep 'Integriteit'. Ik hoop dat je er mee uit de voeten kunt.

Met vriendelijke groet,

Postbus 20018, 2500 EA, Den Haag

T +(31)6 [REDACTED] | E [REDACTED] @tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

From [REDACTED]. </O=STATENGENERAAL [REDACTED]>

Subject **RE: Verzoek EK**

To [REDACTED] tweedekamer.nl> [REDACTED] tweedekamer.nl>
<[REDACTED]@tweedekamer.nl>

Date December 11, 2018 at 2:08:52 PM CET

Helaas ben ik verhinderd, maar laat het overleg gerust doorgaan. Ik vertrouw erop dat mijn collega's de honneurs kunnen waarnemen.

Hartelijke groet,

[REDACTED]

T (+31)70-318 [REDACTED] | M (+31)6- [REDACTED] (let op! Nieuw nummer!)
E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: dinsdag 11 december 2018 13:44
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: Verzoek EK

Ik kan.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
T (+31)70-318 [REDACTED]
E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: dinsdag 11 december 2018 13:42
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: Verzoek EK

Morgen 11.15- 11.30 uur? Kunnen jullie dan?

Van: [REDACTED]
Verzonden: dinsdag 11 december 2018 12:03
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: Verzoek EK

Ha [REDACTED] dat lukt mij helaas niet, ik moet dan een Defensie-briefing griffieren. Ergens morgen na 16.00 uur (of tussen 11.00 en 12.00 uur) een mogelijkheid?

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
T (+31)70-318 [REDACTED]
E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: dinsdag 11 december 2018 11:58
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: Verzoek EK

Goedemorgen,

Foort zou graag even willen doorpraten over het onderstaande verzoek. Zouden jullie morgen kunnen rond 13.00 uur?

Ik hoor het graag.
Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

mr. F. (Foort) van Oosten
VVD Tweede Kamerlid

E [REDACTED]@tweedekamer.nl

T 070-318 [REDACTED]

NB. Afspraken met de heer van Oosten worden in zijn agenda opgenomen onder voorbehoud van verplichtingen in de Kamer. Hierdoor kan het voorkomen dat afspraken op het laatste moment gewijzigd moeten worden. De bezoeker wordt verzocht zich te melden bij de ingang van Binnenhof 1A. Er kan naar uw legitimatiebewijs gevraagd worden.

Door het sturen van een email stelt u ons in het bezit van uw persoonsgegevens. De informatie wordt niet met derden gedeeld. In enkele gevallen kan de informatie intern gedeeld worden, om ervoor te zorgen dat u een adequaat antwoord op uw vragen ontvangt. Kamerleden en medewerkers zijn verplicht om de vertrouwelijkheid van uw gegevens te respecteren.

Uw gegevens worden niet langer bewaard dan de verwerking van de e-mail vraagt, met een maximum van twee jaar.

Mocht u desondanks bezwaar hebben tegen bovenstaande, dan verwijderen wij op uw verzoek uw gegevens.

Van: [REDACTED]

Verzonden: dinsdag 4 december 2018 13:44

Aan: [Oosten van F.](#)

Onderwerp: Rondetafelgesprek integriteit

Geachte heer Van Oosten,

De Eerste Kamer der Staten-Generaal evalueert momenteel haar eigen integriteitsregels voor senatoren. Ze heeft hiervoor enkele interne sessies belegd en wenst op **dinsdag 18 december 2018, 9:00-11:00 uur**, een **openbaar rondetafelgesprek** met (ervarings)deskundigen over integriteit te houden. De Eerste Kamer zou u, als voorzitter van de werkgroep integriteit van de Tweede Kamer, graag willen uitnodigen om aan dit gesprek deel te nemen. Concreet wordt u gevraagd een korte inleiding (max. 5 minuten) te houden en vervolgens met de deelnemende leden van de Eerste Kamer (in principe de fractievoorzitters) in gesprek te gaan. Een position paper wordt zeer op prijs gesteld, maar is facultatief.

Zou u kunnen nagaan of u beschikbaar bent om aan het rondetafelgesprek deel te nemen? Indien dit het geval is, kan ik u meer informatie doen toekomen over doel en opzet van het gesprek. Ik kan u dan ook de uitkomsten van drie vergaderingen van het College van Senioren doen toekomen. Daarin zijn conclusies en vragen opgenomen die de leden van de Eerste Kamer tijdens het gesprek aan de orde willen stellen.

Ik verneem graag van u.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

Eerste Kamer der Staten-Generaal

Binnenhof 22

Postbus 20017

2500 EA Den Haag

M +31 (0)6 [REDACTED]

E [REDACTED]@eerstekamer.nl

I www.eerstekamer.nl

I www.europapoort.nl

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Notitie Gesprek met deskundigen op 16 oktober a.s.

datum 9 oktober 2018

Deskundigengesprek 16 oktober a.s.

Op ~~dinsdagavond woensdagavond~~ 16 oktober 2018 spreekt de werkgroep van 18.30 – 20.00 uur in de Schoutenkamer met een tweetal deskundigen: prof. Rinus van Schendelen en prof. Paul Boven'd Eert.

Ten behoeve van dit gesprek treft u in deze notitie achtereenvolgens aan:

1. Korte duiding van aard van het gesprek en achtergrond van de genodigden
2. Mogelijk te stellen vragen
3. Bijlagen met CV's/achtergrondinformatie van beide hoogleraren

1. Achtergrond gesprek en gesprekspartners

4.1.1

Aard van het gesprek

Met deze twee deskundigen zijn beide aandachtspunten van GRECO - en daarmee beide elementen van de opdracht van het Presidium - afgedekt. Namelijk deskundigheid op terrein van toezicht en handhaving van integriteitsregels (Bovend'Eert), 4.1.1

.

¹ De heer Van Schendelen had zich op persoonlijke titel ook al tot de werkgroep gericht met een vraag over de pasjesregeling. Voor die vraag is hij inmiddels doorverwezen naar [REDACTED] van de Kamer.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Notitie Gesprek met deskundigen op 16 oktober a.s.

datum 9 oktober 2018

Box 1. Opdracht Presidium aan werkgroep

Het Presidium acht het wenselijk dat de werkgroep "Integriteit Leden van de Tweede Kamer", door het Presidium medio 2013 ingesteld, zich wederom buigt over de bestaande integriteitsbepalingen, in het licht van de aanbevelingen van de GRECO en in het licht van aanstaande nieuwe regelgeving ten aanzien van personen die een publiek ambt vervullen.

(...)

De GRECO constateert op twee punten nog tekortkomingen waar het de Tweede Kamer betreft: het ontbreken van een systeem van toezicht en handhaving;

[Redacted text]

(...)

Hierbij verzoek ik u namens het Presidium vriendelijk om uw taak weer op te nemen. Omdat Nederland in december van dit jaar wederom verslag zal moeten uitbrengen aan de GRECO zou een rapport of tussenrapport vóór 15 november a.s. welkom zijn.

Genodigden

Hieronder wordt voor beide sprekers kort ingegaan op hun achtergrond/expertise en welke type vragen - gegeven de opdracht van het Presidium - aan hen gesteld kan worden. In bijlage 1 zijn ook een foto, kort CV en publicaties van beide sprekers opgenomen. Paragraaf 3 bevat suggesties voor te stellen vragen.

4.1.1

[Redacted text]

[Redacted text]

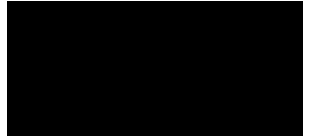

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Notitie Gesprek met deskundigen op 16 oktober a.s.

datum 9 oktober 2018

parlementariërs in hun contacten met lobbyisten (zie box 2). Dat zou het focuspunt in het gesprek kunnen zijn.

4.1.1

Professor Bovend'Eert (Radboud Universiteit) is uitgenodigd vanwege zijn staatsrechtelijke kennis en zijn wetenschappelijk werk op het terrein van het functioneren van het parlement (zo is hij onder meer, met dhr. Kummeling, auteur van het standaardwerk 'Het Nederlandse Parlement'). Ook op het terrein van integriteit publiceert Bovend'Eert veel, in het bijzonder ook over integriteitskwesties in de Tweede Kamer.

In 2016 verscheen een uitvoerige artikel hierover in het Nederlands Juristenblad. Een vergelijking van integriteitsregels in het Amerikaanse parlement, het Britse parlement, het Europees en het Nederlandse parlement publiceerde hij in januari 2018 in het Tijdschrift voor Constitutioneel Recht. Mede naar aanleiding van het laatst verschenen GRECO-rapport plaatste Bovend'Eert op 27 augustus 2018 een korte bijdrage in 'De Hofvijver', de digitale nieuwsbrief van het Montesquieu-instituut (<https://www.montesquieu-instituut.nl/9353262/d/nb/88.pdf>). Deze bijdrage kreeg bijval in het hoofdredactioneel commentaar van het Reformatorisch Dagblad op 29 augustus 2018.

Genoemde stukken zijn digitaal meegestuurd aan de leden van de werkgroep. In box 3 staan de volledige titels opgesomd. Vervolgens is in box 4 de slotparagraaf van het artikel uit 2016 opgenomen. Dit geeft kernachtig de bevindingen en opvattingen van de heer Bovend'Eert weer.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Notitie Gesprek met deskundigen op 16 oktober a.s.

datum 9 oktober 2018

De focus van het gesprek zou kunnen liggen op de mogelijkheden en onmogelijkheden die vanuit juridische optiek en vanuit internationale vergelijking naar voren komen wat betreft vaststelling, controle en handhaving van integriteitsregels voor leden van de Tweede Kamer (tweede deel opdracht Presidium). Daarnaast kan gevraagd worden naar de in de brief van het Presidium gememoreerde 'aanstaande nieuwe regelgeving ten aanzien van personen die een publiek ambt vervullen' (zie box 1).

Box 3. Overzicht meegestuurde artikelen van prof. Bovend'Eert

- "Met goed fatsoen". Hoofredactioneel commentaar Reformatorisch Dagblad, 29 augustus 2018.
- "Zakelijke belangen van Kamerleden: op afstand plaatsen?". In: De Hofvijver, 27 augustus 2018.
- Publieke functie en publiek vertrouwen: integriteitsregels voor leden van het parlement. Vier parlementen vergeleken. In: Tijdschrift voor Constitutioneel Recht, 1 januari 2018 (TvCR 9 (2018) 1: 4-35).
- "Hoe is het gesteld met de ambtelijke integriteit van de leden van het parlement? - Op weg naar een volwaardig systeem van integriteitsregels en integriteitshandhaving". In: Nederlands Juristenblad, 28 november 2016. (NJB 2016/2172).

Box 4. Kernpunten professor Bovend'Eert (Letterlijke tekst NJB 2016, p. 8)

Het is niet verantwoord ~~is~~ om de bevordering en handhaving van de ambtelijke integriteit van leden van het parlement aan de politieke partijen over te laten. Het Nederlandse parlement heeft in deze aangelegenheid nog een flinke slag te maken.

Ten eerste is het raadzaam om alsnog een algemene gedragscode en een uitgewerkte, specifieke integriteitsregeling voor leden van elk der Kamers der Staten-Generaal vast te stellen. Daarbij is het onvoldoende om te volstaan met registratieplichten voor de leden. Voor hen moeten duidelijke grenzen gesteld worden inzake de toelaatbaarheid van gedragingen. Ook moet duidelijk worden in hoeverre gedragingen buiten de functie-uitoefening de ambtelijke integriteit kunnen raken.

Ten tweede dient, zoals hiervoor bleek, de (grond)wettelijke regeling inzake ambtsmisdriven te worden herzien. Als het gaat om een strafrechtelijke procedure dient niet de Tweede Kamer maar een justitiële autoriteit het voortouw te nemen. De onafhankelijke procureur-generaal bij de Hoge Raad is een aangewezen instantie hiervoor. Mocht zulks niet haalbaar zijn dan dient de bestaande wettelijke regeling, waarbij de Tweede Kamer besluit tot vervolging, ingrijpend te worden herzien.

Ten derde ligt het voor de hand in elk van de Kamers een vaste integriteitscommissie in te

369_1

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Notitie Gesprek met deskundigen op 16 oktober a.s.

datum 9 oktober 2018

stellen. Bovendien is het raadzaam om ter ondersteuning van het werk van deze commissie een externe onafhankelijke instantie in het leven te roepen, die de leden van Kamers adviseert en bijstaat in integriteitsvragen, en klachten over integriteitsschendingen in behandeling neemt of uit eigen beweging onderzoek verricht. Het ligt voor de hand dat de ordehandhaving in het parlement in het verlengde van artikel 71 Gw buiten deze onderzoekstaak valt. De ervaring leert dat het problematisch kan zijn om leden van het parlement exclusief te laten oordelen over het gedrag van hun collega's. Het risico is groot dat politieke overwegingen een adequate handhaving van de ambtelijke integriteit in de weg staan. De inschakeling van een onafhankelijke instantie draagt ertoe bij om dit gevaar van politisering te redresseren.

Ten slotte ligt het voor de hand dat de Kamers zich bezinnen op gepaste maatregelen bij integriteitsschendingen.

Er wacht aldus een schone taak voor het parlement in de komende jaren!

2. Mogelijke vragen

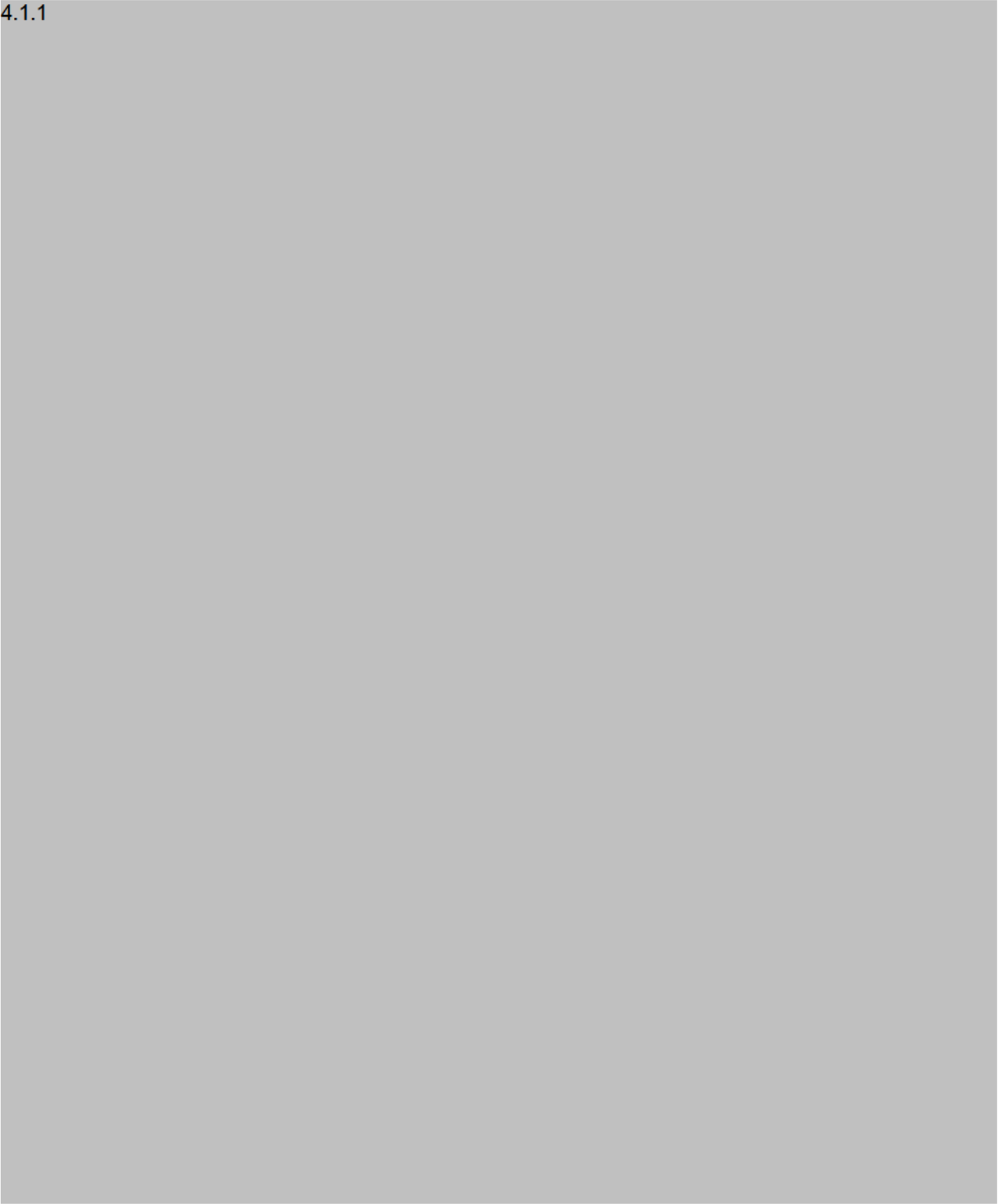
4.1.1

Vragen voor prof. Bovend'Eert

1. Kunt u kort uiteen zetten waarom u gedagregels voor Kamerleden bepleit?
2. Welke ruimte biedt de Grondwet (in het bijzonder het verbod op last voor Kamerleden) om regels te stellen aan het gedrag van Kamerleden?
3. Welke ruimte biedt de Grondwet voor sancties die mogelijkerwijs hun functioneren als Kamerlid kunnen beperken?
4. In de slotpassage van uw artikel in januari 2018 (in het Tijdschrift voor Constitutioneel Recht) stelt u dat de vraag aan de orde is of het parlement of de wetgever regels zou moeten stellen. Wat zegt de literatuur hier over? Is dit een taak voor een werkgroep, het Presidium, de Kamer of de wetgever?
5. Naast interne regels voor integriteit en de handhaving daar van, is er ook de strafrechtelijke kant. Is die afdoende geregeld? Hoe beoordeelt u in dit kader de voorstellen voor herziening van de wettelijke regeling rond de vervolging van politieke ambtsdragers?
6. Wat adviseert u de werkgroep?

3. Bijlagen: informatie over de genodigden

4.1.1

4.1.1

Bijlage 3.2
Professor Boven d'Eert**CV**

Paul Bovend'Eert, geboren te Venlo op 26 juni 1957, volgde het Gymnasium A aan het St. Thomascollege te Venlo. Vanaf 1975 studeerde hij Nederlands recht aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. In 1981 rondde hij deze studie af met het doktoraal II-examen Nederlands recht. Voor zijn afstudeerscriptie over 'Kabinetscrisis en kabinetsformatie sinds 1945' ontving hij de facultaire scriptieprijs. Vanaf 1982 was hij werkzaam als toegevoegd onderzoeker bij het Centrum voor Parlementaire Geschiedenis, en bereidde hij een proefschrift voor bij prof. mr. C.A.J.M. Kortmann. In april 1988 promoveerde hij tot doctor in de rechtsgeleerdheid op een proefschrift, getiteld: 'Regeerakkoorden en regeringsprogramma's'. Vanaf 1 januari 1988 was hij als universitair docent en universitair hoofddocent Staatsrecht werkzaam bij de Nijmeegse Faculteit der Rechtsgeleerdheid. Van 1994-2001 was hij lid van het faculteitsbestuur, tevens vice-decaan onderwijs. Met ingang van 1 oktober 1999 werd hij benoemd tot hoogleraar op persoonlijke titel met als leeropdracht, 'Staatsrecht, in het bijzonder rechterlijke organisatie en rechtspleging'. Op 1 december 2000 sprak hij zijn oratie uit, getiteld 'Benoeming en ontslag van rechters'. Sinds 2001 is hij als hoogleraar Staatsrecht verbonden aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Radboud Universiteit (RU).

Van 1 januari 2009 tot 1 september 2010 is hij wederom lid van het faculteitsbestuur, tevens vice-decaan onderwijs. Vanaf 1 september 2010 tot 1 september 2014 was hij decaan van de rechtenfaculteit.

Enkele publicaties van Bovend'Eert

- Bovend'Eert, P.P.T., Regeerakkoorden en regeringsprogramma's (1988, proefschrift).
- Bovend'Eert, P.P.T., Ministeriële verantwoordelijkheid. Nijmegen (2002).
- Bovend'Eert, P.P.T. & Kummeling, H.R.B.M., Het Nederlandse parlement
- Bovend'Eert, P.P.T., Inleiding constitutioneel recht
- Bovend'Eert, P.P.T., Broeksteeg, J.L.W., Bunschoten, D.E., Fleuren, J.W.A., Hoogers, H.G., Grondwet Tekst & commentaar, inclusief het Statuut met commentaar.
- Paul Bovend'Eert, Hansko Broeksteeg, Roel de Lange, Wim Voermans, (eds.), Constitutional law of the 28 EU Member States, (2014)
- Bovend'Eert, P.P.T., m.m.v. Kortmann, C.A.J.M., Rechterlijke organisatie, rechters en rechtspraak.
- Bovend'Eert, P.P.T., Kortmann, C.A.J.M., Constitutional Law in the Netherlands.

Publicaties over integriteit Kamerleden

Daarnaast publiceert Bovend'Eert veel in vaktijdschriften. Voor de werkgroep relevante artikelen zijn:

- "*Zakelijke belangen van Kamerleden: op afstand plaatsen?*". In: De Hofvijver. Maandag 27 augustus 2018.
- "*Hoe is het gesteld met de ambtelijke integriteit van de leden van het parlement? - Op weg naar een volwaardig systeem van integriteitsregels en integriteitshandhaving*". In: Nederlands Juristenblad (NJB 2016/2172). 28 november 2016

369_1

4.1.1

369_1

4.1.1

From [REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Subject **RE: Wel concept notitie vandaag, geen mogelijkheid tot overleg morgen: HIERBIJ 1E CONCEPT**
 To [REDACTED] tweedekamer.nl>, [REDACTED] tweedekamer.nl>
 Date October 10, 2018 at 5:54:18 PM CEST

Mooi, dank! Paar kleine suggesties.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED].

Verzonden: woensdag 10 oktober 2018 10:08

Aan: [REDACTED]

Onderwerp: RE: Wel concept notitie vandaag, geen mogelijkheid tot overleg morgen: HIERBIJ 1E CONCEPT

Goedemorgen [REDACTED] en [REDACTED],

Was toch nog wat meer leeswerk dan gedacht al die mooie stukken van Bovend'Eert ;-)

Heb ze bijgevoegd en stel voor ze ook mee te sturen aan de werkgroep.

Het verzinnen van concrete vragen is in zoverre lastig dat de stukken van Bovend'Eert voor zich spreken en we stof genoeg hebben. Maar graag aanvullingen en aanscherpingen.

Ik heb vooral ook de nadruk gelegd in de notitie op de focus van het gesprek en in boxteksten daarom de Presidiumopdracht en GRECO-tekst er nog maar eens bijgehaald.

Tot morgen!

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Dienst Analyse en Onderzoek
 Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED] | (+31) [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED].

Verzonden: dinsdag 9 oktober 2018 14:51

Aan: [REDACTED].

Onderwerp: RE: Wel concept notitie vandaag, geen mogelijkheid tot overleg morgen

Begrijp ik! Frustrerend.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED].

Verzonden: dinsdag 9 oktober 2018 14:50

Aan: [REDACTED]

Onderwerp: RE: Wel concept notitie vandaag, geen mogelijkheid tot overleg morgen

OK. En eens. [REDACTED] was wel erg algemeen qua achtergrond kom ik nu achter. Gelukkig blijkt Bovend'Eert daarentegen nog veel meer gepubliceerd te hebben (o.a. een landenvergelijking). Dus dat is prima.

Niettemin noem ik nog wel het besluit dat [REDACTED] was uitgenodigd, maar zal ik gelijk vaststellen dat zij niet kon. Wel jammer dat ik nu tijd heb verspild aan nutteloze bijlage.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Dienst Analyse en Onderzoek

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
T + (31)70-318 [redacted] | + (31) [redacted]
E [redacted]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [redacted]
Verzonden: dinsdag 9 oktober 2018 14:46
Aan: [redacted]
Onderwerp: RE: Wel concept notitie vandaag, geen mogelijkheid tot overleg morgen

Ik zou zeggen dat laatste! Qua weinig tijd denk ik dat we geen voorzetjes voor weer een extra gesprek moeten geven nu we al twee wetenschappers aan de tand gaan voelen.

Met vriendelijke groet,

[redacted]

[redacted]
[redacted]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
T (+31)70-318 [redacted]
E [redacted]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [redacted]
Verzonden: dinsdag 9 oktober 2018 14:45
Aan: [redacted]
Onderwerp: RE: Wel concept notitie vandaag, geen mogelijkheid tot overleg morgen

OK, wat betreft donderdag. Verzoek geaccepteerd.

[redacted] had ik al in het stuk verwerkt. Zowel in de inleiding als en bijlage met o.a. CV e.d

Zal ik de notitie zo houden. En dat jij in de mail aangeeft dat ze niet bij gesprek is.
Of geef ik in de notitie al aan dat zij er niet bij is? (en sloop ik bijlage [redacted] er alsnog uit).

Met vriendelijke groet,

[redacted]

[redacted]

Dienst Analyse en Onderzoek
Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
T + (31)70-318 [redacted] | + (31)6 [redacted]
E [redacted]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [redacted]
Verzonden: dinsdag 9 oktober 2018 14:40
Aan: [redacted]
Onderwerp: RE: Wel concept notitie vandaag, geen mogelijkheid tot overleg morgen

Ha [redacted] (en [redacted] dan zal ik voor donderdag wat proberen te plannen. En [redacted] heeft zich helaas noodgedwongen moeten afmelden, dus het zijn alleen Van Schendelen en Bovend'eert.

Met vriendelijke groet,

[redacted]

[redacted]
[redacted]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
T (+31)70-318 [redacted]
E [redacted]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [redacted]
Verzonden: dinsdag 9 oktober 2018 13:22
Aan: [redacted]
Onderwerp: Wel concept notitie vandaag, geen mogelijkheid tot overleg morgen

Ha [redacted], [redacted]

[redacted]
[redacted] Ik had overigens geen vergadering staan of vergaderverzoek gehad, dus ik hoop dat het niet onoverkomelijk is. Zo nodig donderdag/vrijdag wel ruimte.
Bovendien wil ik proberen om vandaag nog de notitie in concept tbv vragen voor het gesprek met de 3 hoogleraren aan jullie te sturen voor commentaar. Daar zouden jullie dan woensdag naar kunnen kijken.

Met vriendelijke groet,

[redacted]

[REDACTED]
Dienst Analyse en Onderzoek
Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
T +(31)70-318 [REDACTED] | +(31)6 [REDACTED]
E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

From [REDACTED]. </O=STATEN-GENERAAL [REDACTED]>

Subject **RE: Verzoek Factsheet Integriteit (Raming 2021)**

To [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>

Date May 26, 2020 at 4:56:22 PM CEST

Hai [REDACTED]

Bij deze de factsheet retour. Mochten er maandag 8 juni vragen zijn, dan hoor ik het graag. ♦

Hartelijke groet,

[REDACTED]
Griffie Plenaire - Bureau Wetgeving
Tweede Kamer der Staten-Generaal
M + (31)6 [REDACTED] | T + (31)70 318 [REDACTED] | E [REDACTED]@tweedekamer.nl

Van: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>

Verzonden: woensdag 20 mei 2020 16:02

Aan: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>

CC: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>; [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>; [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>

Onderwerp: Verzoek Factsheet Integriteit (Raming 2021)

Goedemiddag [REDACTED],

De behandeling van de Raming 2021 (inclusief het onderwerp Integriteit) is op 8 juni in de Kamer. Ter voorbereiding voegen we aan het dossier van de Voorzitter een beperkt aantal factsheets toe. De onderwerpen zijn afgestemd met het stafbureau van de Voorzitter. Eén onderwerp is een factsheet over Integriteit waarin de belangrijkste zaken kort puntsgewijs staan opgenomen.

Ik kan mij voorstellen dat er op dit onderwerp geen financieel stand van zaken is, dan kan daar uiteraard n.v.t. worden ingevuld.

Lukt het om het ingevulde factsheet woensdag 27 mei aan ons te mailen? Vrijdag de 29^e mei gaat het dossier mee met de Voorzitter.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]
[REDACTED]
Stafdienst Financieel Economische Zaken
Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T + (31)70-318 [REDACTED] | M + (31)6- [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

From [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Subject **RE: Notitie mogelijkheden toezicht en handhaving**
 To [REDACTED] <R[REDACTED]@tweedekamer.nl>, [REDACTED]@tweedekamer.nl
 Date October 29, 2018 at 3:46:26 PM CET

Ha [REDACTED]

Dank voor je reactie! Ja, dat is wel even een puntje dat je daar terecht aansnijdt. Ik ben er tot nu toe van uitgegaan dat de Kamer altijd uiteindelijk beslist, op advies van het Presidium of de aparte commissie, die op hun beurt weer geadviseerd worden door de onafhankelijke adviseur.

Met vriendelijke groet,

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]

Verzonden: maandag 29 oktober 2018 15:29

Aan: [REDACTED]

Onderwerp: RE: Notitie mogelijkheden toezicht en handhaving

Excuses voor mijn wat late reactie, maar was in overleggen en anderszins niet op mijn plaats.

Op beide mails (notitie [REDACTED] met revisies [REDACTED] en bijgevoegde agenda geen aanvullingen van mijn kant. Duidelijke agenda en ook de notitie ter bespreking is mooi strak geformuleerd.

Heb nog twee opmerkingen c.q. vragen bij de notitie m.b.t. het stukje 'modaliteiten handhaving'.

1. Hoewel ik nog geen betere formulering heb (anders had ik wel even voor revisies gekozen) vroeg ik me af of de vraag 'Welke van bovenstaande sancties(s) wenst de werkgroep aan te bevelen' wel duidelijk genoeg is. Bij het voorgaande punt is het namelijk echt een kwestie van kiezen uit drie smaken (voorzitter, presidium, nieuwe commissie). Maar hier is dat toch anders neem ik aan? Ook combinaties zijn denkbaar? En in feite zijn dit toch al zaken die nu al kunnen? Is de vraag in feite niet of de werkgroep wil aanbevelen dat een 'te kiezen toezichthouder' (presidium of commissie) al dan niet (meer) gebruik gaat maken van één van deze vier opties?
2. Dat laatste riep bij mij de vraag op wat de rol van 'De Kamer' is. Ik neem aan dat de Kamer (als instituut) toezicht houdt en sanctie oplegt, maar dat delegeert. Misschien een beetje open deur? Maar wellicht voor de goede orde even een zin aan wijden nog in de notitie?

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]
 Dienst Analyse en Onderzoek
 Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED] | (+31)6 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]

Verzonden: maandag 29 oktober 2018 13:52

Aan: [REDACTED]

Onderwerp: RE: Notitie mogelijkheden toezicht en handhaving

En bijgaand nog de concept-agenda, incl. nader verzoek Presidium. Alvast mijn inschatting: commissiereizen niet in reisregister opnemen.

Met vriendelijke groet,

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]

Verzonden: maandag 29 oktober 2018 13:39

Aan: [REDACTED]

Onderwerp: RE: Notitie mogelijkheden toezicht en handhaving

Urgentie: Hoog

Mooi [REDACTED], dank!

Ik heb mij inleidinkje er ook maar meteen in verwerkt en nog wat losse suggesties gedaan. Ik hoor het wel weer. Bijgevoegd is ook de concept-agenda, dan kunnen jullie daar eventueel ook op schieten. Op die agenda ook een nader verzoek om advies van het Presidium. Toevalligerwijs over het al dan niet registreren in het reisregister van commissie reizen! We hadden het er vanmorgen nog over. Ik zal jullie het betreffende mailtje zo doorsturen. [REDACTED] zou je daar in het raamwerk van het eindrapport een apart plaatsje voor willen inruimen?

In de week van 13, 14, 15 november lijkt er maar één serieuze vergadermogelijkheid (waar ik, zoals jullie zien, inmiddels een outlook-verzoek voor heb gedaan). Tenslotte: in het verzoek van het Presidium staat dat ze graag een advies vóór 15 november willen ontvangen; dat wordt dus iets later (ik neem aan 15 of 16 november). Ik zal dat mondeling aan [REDACTED] melden als ik haar vanmiddag toch spreek.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED].

Verzonden: maandag 29 oktober 2018 12:54

Aan: [REDACTED]

Onderwerp: Notitie mogelijkheden toezicht en handhaving

Hai [REDACTED] en [REDACTED],

Hierbij een "lean and mean" notitietje over de modaliteiten. Schieten maar!

Groetjes, [REDACTED]

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Notitie Toezicht en handhaving integriteit

Staf werkgroep integriteit

1. Inleiding

Tijdens de eerste vergadering van de Werkgroep Integriteit (hierna: WI) hebben de leden de staf verzocht om een notitie waarin wordt ingegaan op toezicht en handhaving van integriteitsregels. In deze notitie wordt allereerst ingegaan op de aanbevelingen die GRECO heeft gedaan die voor de Tweede Kamer nog openliggen en wat deze aanbevelingen inhouden. Daarna wordt ingegaan op de systemen van toezicht en handhaving waarover de Tweede Kamer thans beschikt. Daarna wordt een kort rechtsvergelijkend overzicht gemaakt om zo de situatie in enkele andere landen in kaart te brengen.

2. Aanbevelingen GRECO

2.1 Algemeen

GRECO evalueert het nationale corruptiebeleid in de lidstaten op het bestaan van:

1. ethische beginselen, gedragsregels en belangenverstrengeling;
2. verbod of restrictie op bepaalde activiteiten;
3. een verplichting tot het verklaren over bezittingen, inkomen en belangen;
4. een systeem van toezicht en handhaving van de regelingen;
5. een programma voor bewustwording.

De focus van GRECO is gebaseerd op de keuze van de lidstaten om in deze evaluatieronde het parlement, de rechters en aanklagers te evalueren. Volgens GRECO brengt die keuze het volgende met zich:

*“Those who perform key roles as legislators and in enforcing the law, as judges and prosecutors do, need to lead by example. They must apply, and be seen to apply, the same rules to their own conduct that they apply to the conduct of others. And as public office holders in positions of authority and power - whether elected or not - holding themselves up to the highest standards of public service is essential if they wish to tackle corruption effectively and maintain or improve the trust, respect and support of the public”.*¹

GRECO heeft over deze vierde evaluatieronde een rapport uitgebracht, inhoudende de conclusies en trends die zij waarnemen bij de geëvalueerde lidstaten.² In dit rapport

¹ <https://rm.coe.int/corruption-prevention-members-of-parliament-judges-and-prosecutors-con/16807638e7> p. 6

² <https://rm.coe.int/corruption-prevention-members-of-parliament-judges-and-prosecutors-con/16807638e7>

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Notitie Toezicht en handhaving integriteit

Staf werkgroep integriteit

staat ook beschreven hoe GRECO bepaalde kwesties bekijkt. Voor een goed begrip van de aanbevelingen is deze beschrijving handzaam.

Ten aanzien van de lobbyisten wordt gesteld dat het gedrag of het reguleren van lobbyisten nadrukkelijk niet onderdeel was van de evaluatie. Het gaat GRECO hier om het gedrag van parlementsleden. Het voorhanden hebben van registers voor leden, waarin geschenken, reizen, etc., worden opgenomen is in dat perspectief onvoldoende. GRECO verwacht meer specifiek van de lidstaten dat zij in de gedragsregels aandacht besteden aan het gedrag van parlementsleden in relatie tot personen die het wetgevingsproces wensen te beïnvloeden.³

Ten aanzien van de toezicht en handhaving stelt GRECO dat integriteitsregels niet effectief zijn zonder daadwerkelijke instrumenten van toezicht en handhaving. GRECO benadrukt dat integriteit niet passief is, maar actief moet worden beleefd door parlementsleden. Om deze reden acht GRECO het dan ook aangewezen dat in de eerste plaats het parlement zelf formeel het toezicht en de handhaving ter hand neemt, ongeacht andere vormen van toezicht en handhaving. In dit kader stellen zij dan ook dat het idee dat leden elkaar informeel monitoren noch voldoende noch realistisch is. Er wordt in verband erop gewezen dat de sterkte en effectiviteit van integriteitsregels pas echt getoetst worden wanneer een schending plaatsvindt. GRECO stelt dat het onacceptabel is wanneer een parlement geen actie onderneemt wanneer er sprake is van een integriteitsschending en is dan ook erg kritisch in deze gevallen.

2.2 Aanbevelingen Nederland

GRECO heeft Nederland meerdere aanbevelingen gedaan. De Tweede Kamer heeft een groot deel van de aanbevelingen uitgevoerd. Op twee punten na die GRECO noemt in het laatste nalevingsrapport:

1. GRECO beveelt aan dat er voor de leden van beide Kamers van het parlement – samen- met hun leden- gedragscodes worden opgesteld en goedgekeurd, welke laagdrempelig voor het publiek toegankelijk worden gemaakt (vooral met inbegrip van richtsnoeren voor de preventie van belangenverstrengeling, geschenken en andere voordelen, nevenactiviteiten en financiële belangen, openbaarmakingsvereisten, misbruik van informatie en contact met derden zoals lobbyisten). (is ten dele

³ Id. noot 4, p 13

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Notitie Toezicht en handhaving integriteit

Staf werkgroep integriteit

uitgevoerd- het openstaande punt hierbij is gedragsregels ten aanzien van contacten met derden zoals lobbyisten)

2. GRECO beveelt aan dat er passende maatregelen worden getroffen om toezicht en handhaving van bestaande en nog te bepalen declaratievereisten en andere gedragsregels voor parlementsleden te waarborgen.

In de volgende paragrafen wordt de laatste stand van zaken besproken met betrekking tot deze punten.

3. Lobby Tweede Kamer

3.1 Algemene norm voor Kamerleden

De Tweede Kamer heeft momenteel geen aparte gedragsregels voor leden wanneer zij omgaan met lobbyisten. Toch moet in dit verband worden gewezen op het volgende. Het Nederlandse stelsel gaat ervan uit dat leden bij elk aanbod van een gift, gunst of belofte een afweging maken of het aanbod bedoeld is ter beïnvloeding van het betrokken lid en eventueel het aanbod ook weigeren. Vervolgens wordt middels openbare registers transparantie geboden over hetgeen leden wel aannemen. De opbouw daarvan is als volgt.

De eed of belofte die leden afleggen om lid te worden van de Tweede Kamer bevat elementen die leidend zijn voor het gedrag van een Kamerlid, te weten:

Ik zweer (verklaar) dat ik, om tot lid van de Staten-Generaal te worden benoemd, rechtstreeks noch middellijk, onder welke naam of welk voorwendsel ook, enige gift of gunst heb gegeven of beloofd.

*Ik zweer (verklaar en beloof), dat ik, om iets in dit ambt te doen of te laten, rechtstreeks noch middellijk enig geschenk of enige belofte heb aangenomen of zal aannemen.*⁴

In 1996 heeft het Presidium naar aanleiding van een motie van het toenmalige lid Wolffensperger onderzoek gedaan naar integriteit.⁵ Daarbij werd door het Presidium

⁴ Artikel 2 van de Wet beëdiging ministers en leden der Staten-Generaal

⁵ Kamerstukken II, 25 038, nr. 7

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Notitie Toezicht en handhaving integriteit

Staf werkgroep integriteit

aangegeven dat dit deel van de eed/belofte van belang is voor het gedrag van leden. Het bevat volgens het Presidium een algemene norm voor de leden. In dat kader plaatst het Presidium de discussie omtrent het opgeven van geschenken, nevenfuncties en reizen. Er wordt benadrukt dat een lid zelf moet inschatten of een aanbod, hetzij een geschenk, nevenfunctie of reis, past binnen een onafhankelijke taakuitvoering door het lid. De Grondwet bevat immers de nadrukkelijk opdracht dat leden van het parlement stemmen zonder last. Tezamen met de eed/belofte die eist dat een lid zich niet door giften, gunsten of beloftes laat beïnvloeden, vormt dit een wettelijke gedragsregel voor de leden van de Kamer.⁶ Volgens het Presidium geldt dit in alle gedragingen van het Kamerlid.

Inmiddels is vastgelegd dat leden hun geschenken, nevenactiviteiten, neveninkomsten en reizen laten opnemen in het register op grond van artikel 150a van het Reglement van Orde van de Kamer (hierna: RvOTK). Bij het vastleggen hiervan dienen leden op te geven waar het om gaat, maar tevens van wie het is ontvangen. Hiermee bestaat een transparantie over mogelijke beïnvloeding van leden, waarbij het niet uitmaakt of het aangeboden afkomstig is van een lobbyist of van een private persoon.

3.2 Initiatief inzake lobby

De Kamer heeft naar aanleiding van de initiatiefnota van de leden Bouwmeester en Oossenbrug "*Lobby in daglicht: luisteren en laten zien*"⁷ het toegangsbeleid voor lobbyisten aangescherpt. Zo dienen lobbyisten⁸ zich tegenwoordig te registreren alvorens zij een pas kunnen ontvangen. Ook is het aantal passen per organisatie beperkt tot een pas. Lobbyisten zijn verder beperkt in hun bewegingsvrijheid- zo mogen zij alleen in beveiligd gebied als zij een afspraak hebben met een kamerlid of zijn medewerkers.

In de genoemde initiatiefnota werden overigens nog vier aanbevelingen gedaan die tot de Kamer waren gericht. Zo werd aanbevolen om openheid te betrachten over de belangafwegingen van Kamerleden bij wetgeving, om een open uitnodigingsbeleid van commissie vast te stellen, om een vast werkwijze vaststellen bij grote beleidsonderwerpen en om alle parlementaire documenten tijdig openbaar te maken.

⁶ Zie de volgende paragraaf voor handhavingsmogelijkheden.

⁷ Kamerstukken II, 34376, nr. 2

⁸ Hieronder vallen zowel medewerkers van public affairs en public relations bureaus als vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties/brancheverenigingen/koepels, gemeentes en provincies.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Notitie Toezicht en handhaving integriteit

Staf werkgroep integriteit

Deze aanbevelingen waren niet overgenomen door de Kamer. Derhalve heeft de Commissie voor de Werkwijze besloten om deze niet uit te voeren of te betrekken bij de aanpak van het GRECO aanbevelingen.

3.3 Conclusie lobby

Ten aanzien van de lobby bestaat een algemene norm voor het gedrag van Kamerleden, waarbij door middel van de registers transparantie wordt geboden.

4. Toezicht en handhaving Tweede Kamer

In de achtergrondnotitie die de leden van de WI hebben ontvangen ten behoeve van de eerste vergadering is een overzicht opgenomen van de integriteitsregels die gelden voor de leden van de Tweede Kamer. Dit overzicht omvat kort gezegd niet alleen het RvOTK, maar tevens de verschillende wetten die het optreden van de Kamerleden reguleren.

4.1 Toezicht en handhaving in het RvOTK

Het begrip integriteit dient breed te worden opgevat. Zo valt ook het onheus bejegenen van personen tijdens de plenaire vergadering of het schenden van de geheimhouding onder dit begrip. In dat kader bestaat ook een systeem van toezicht en handhaving voor een deel van de integriteitsbepalingen. Zo blijkt uit de artikelen 58 tot en met 60 van het RvOTK dat een lid of een minister door de Voorzitter gewaarschuwd kan worden wanneer hij beledigende uitdrukking gebruikt, de orde verstoort, de geheimhouding of vertrouwelijkheid niet in acht neemt ofwel de instemming betuigt aan dan wel aanspoort tot onwettige handelingen. De Voorzitter stelt deze persoon dan in de gelegenheid de woorden terug te nemen (toezicht). Wanneer het lid of de minister dit niet doet, heeft de Voorzitter de mogelijkheid om hem het woord te ontnemen. In zo'n geval mag dat lid respectievelijk die minister niet meer deelnemen aan het vervolg van de beraadslaging. De Voorzitter kan zelfs op grond van artikel 60 de bewuste spreker uitsluiten van de vergadering op de dag van het voorval. Ten slotte staat conform artikel 62 een beroep op de Kamer niet open bij besluiten van de Voorzitter op grond van de artikel 58 tot en met 60.

Voor het schenden van de geheimhouding of vertrouwelijkheid van stukken is ook een sanctiebepaling opgenomen. Daarin is bepaald dat het Presidium de mogelijkheid heeft om de Kamer voor te stellen om een lid dat de geheimhouding dan vertrouwelijkheid

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Notitie Toezicht en handhaving integriteit

Staf werkgroep integriteit

heeft geschonden, uit te sluiten van alle commissievergaderingen voor ten hoogste een maand. Ook kan de het Presidium voorstellen dit lid voor de verdere duur van de zitting uit te sluiten van kennisneming van vertrouwelijke stukken.

4.2 Wet ministeriële verantwoordelijkheid

Naast deze regelingen in het RvOTK kan ook op de Wet ministeriële verantwoordelijkheid (hierna: Wmv) worden gewezen.⁹ Deze wet geeft de mogelijkheid dat vijf leden een aanklacht indienen tegen een lid die verdacht wordt van een ambtsmisdrijf. Dit systeem biedt de leden van de Kamer de mogelijkheid om een vorm van toezicht te houden op elkaar. Zo kan een Kamerlid dat in strijd met de eed uit artikel 2 van de Wet beëdiging ministers en leden Staten-Generaal een gift of gunst heeft verleend om lid te worden, worden vervolgd voor het plegen van meeneed.¹⁰ Strikt genomen kan een Kamerlid dat zich tijdens zijn Kamerlidmaatschap laat omkopen niet alleen worden vervolgd voor passieve omkoping in gevolge van artikel 363 van het Wetboek van Strafrecht (Sr), maar ook voor het plegen van meeneed als bedoeld in artikel 207 Sr aangezien de eed ook geldt voor toekomstige handelingen.¹¹ Voor vervolging is het noodzakelijk dat de opdracht daartoe wordt gegeven bij koninklijk besluit of besluit door de Kamer. Om tot een dergelijk besluit te komen dient de Tweede Kamer zelf strafrechtelijk onderzoek te verrichten naar de aanklacht. De Tweede Kamer heeft in dit geval het strafrechtelijk onderzoek en het besluit tot vervolging zelf in de hand.

De effectiviteit van de Wmv is echter niet groot. De afgelopen tien jaren zijn er slechts enkele aanklachten geweest, waarvan slechts één heeft geleid tot een commissie van onderzoek.¹² De procedure van de Wmv is daarenboven niet eenvoudig te volgend. Daarnaast kan de vraag worden gesteld of het proportioneel is om voor iedere integriteitskwestie telkens een zware strafrechtelijke procedure te starten.

4.3 Conclusie toezicht en handhaving integriteit

⁹ P. Bovend'Eert, NJB 2016/2172, "Hoe is het gesteld met de ambtelijke integriteit van de leden van het parlement?",

¹⁰ "De Grondwet". A.K. Koekoek, 2000, p. 350

¹¹ Kamerstukken II, 1978/79, 14 222, nr. 7, p. 21

¹² Kamerstukken II, 32158, aanklacht tegen Minister voor Wonen, Wijken en Integratie, Kamerstukken II, 34452, aanklacht tegen Minister-President, Kamerstukken II, 34340, onderzoek naar lek uit Commissie voor Inlichten- en veiligheidsdiensten. Dit laatste onderzoek zag op een integriteitskwestie. Het betrof hier een onderzoek naar wie verantwoordelijk zou kunnen zijn voor het lekken van geheime informatie.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Notitie Toezicht en handhaving integriteit

Staf werkgroep integriteit

Op basis van het voorgaande kan worden geconcludeerd dat de Tweede Kamer beschikt over een systeem van toezicht en handhaving voor bepaalde integriteitsschendingen. Tegelijkertijd blijkt uit de praktijk dat dit systeem niet vaak wordt ingezet, waardoor vraagtekens kunnen worden gezet bij de effectiviteit ervan. In het kader van de aanbevelingen van en de uitleg daarover door GRECO kan niet worden gesteld dat is voorzien in een effectief systeem.

5. Rechtsvergelijkend perspectief

In deze paragraaf wordt ingegaan op de situatie in Duitsland, het Verenigd Koninkrijk, Zweden en de Verenigde Staten¹³. De regelingen die bestaan in deze landen zullen worden beschreven aan de hand van de GRECO rapporten, waarbij ook de waardering van GRECO voor die regelingen wordt meegenomen. Tevens wordt op basis van openbare bronnen bekeken welke integriteitsschendingen de afgelopen jaren naar voren zijn gekomen. Vervolgens zal de situatie van de Europees Parlement kort worden beschreven aan de hand van openbare bronnen. Dit parlement valt echter (nog) niet onder GRECO, waardoor een eventuele waardering van GRECO over deze regelingen niet is opgenomen. Deze paragraaf wordt afgesloten met een samenvattend schema.

In de onderstaande rechtsvergelijking zal telkens worden aangegeven op welke kwesties een lidstaat aanbevelingen heeft gekregen. Ook zal worden aangegeven, indien van toepassing, hoe een lidstaat een aanbeveling heeft uitgevoerd en welke waardering GRECO daarvan heeft gegeven, indien het een aanbeveling betreft die nog open staat voor de Tweede Kamer.

5.1 Duitsland

GRECO heeft de evaluatie voor Duitsland op 28 januari 2015 openbaar gemaakt. Er is voor Duitsland vooralsnog alleen een eerste nalevingsrapport uitgebracht door GRECO dat op 6 juli 2017 openbaar is gemaakt. Duitsland heeft aanbevelingen gekregen op het gebied van gedragsregels ten aanzien van lobbyisten en op het gebied van toezicht en handhaving.¹⁴

5.1.1 Evaluatie GRECO

¹³ GRECO kent een systeem waarbij ook landen buiten het Europese gebied lid kunnen worden. De VS zijn op 20 september 2000 lid geworden en doen derhalve ook mee aan de evaluatierondes.

¹⁴ Alle aanbevelingen van de besproken landen zijn opgenomen in bijlage 1.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Notitie Toezicht en handhaving integriteit

Staf werkgroep integriteit

Duitsland beschikt sinds 1972 over een (gedetailleerde) gedragscode die ook regelmatig wordt herzien. GRECO merkt hierover op dat de gedragscode nog niet voorziet in alle regels die te maken hebben met belangenverstrengeling en raad ook aan hiermee verder te gaan.¹⁵ Daarnaast worden opmerkingen gemaakt over lobbyisten. Er bestaat een regeling voor lobbyisten, die te vrijblijvend is volgens GRECO. Ook ontbreken gedragsregels voor de leden in relatie tot lobbyisten.

In het eerste nalevingsrapport wordt opgemerkt door GRECO dat er een discussie is geweest die er bijvoorbeeld toe heeft geleid dat lobbyisten alleen onbeperkte toegang tot de Bondsdag hebben als zij zijn geregistreerd. Ook hebben burgers dankzij een rechterlijke uitspraak altijd toegang tot de ontstaansgeschiedenis van wetten. Toch merkt GRECO op dat een deel van de zorgen nog niet is weggenomen. Zo ontbreken bijvoorbeeld de gedragsregels voor leden wanneer zij te maken hebben met lobbyisten en is de transparantie inzake de externe rapportages nog steeds onvoldoende gewaarborgd. Deze aanbeveling beschouwt GRECO derhalve als gedeeltelijk geïmplementeerd.

Duitsland beschikt over een toezichts- en sanctiemechanisme. Wanneer de Voorzitter constateert dat er een kleine overtreding heeft plaatsgevonden, kan deze het betrokken lid een reprimande geven. Bij grotere overtredingen wordt het Presidium betrokken. Het Presidium kan een openbare verklaring over de overtreding afgeven. Daarna kan het Presidium, nadat het betrokken lid wederom is gehoord, een boete opleggen met een maximum van rond de € 50 000.¹⁶ De Voorzitter en het Presidium hebben de onderzoekstaak ten aanzien van het toezicht belegd bij twee ambtelijke functionarissen binnen de afdeling die gaat over de schadeloosstelling van de leden. GRECO merkt hierover op dat op papier dit mechanisme er goed uitziet, maar beveelt aan (zie aanbeveling IV) om maatregelen te treffen om de effectiviteit van het toezicht en de handhaving te garanderen, onder andere door de capaciteit uit te breiden.

In het eerste nalevingsrapport merkt GRECO op dat de capaciteit van het betreffende Bureau in de Bondsdag is uitgebreid met een persoon. Hoewel GRECO daar op zich voorstander van is, wordt tevens opgemerkt dat GRECO verwachtte dat de Bondsdag een bredere aanpak zou hebben gehanteerd bij de uitvoering van deze aanbeveling.

¹⁵ GRECO geeft aan dat bijvoorbeeld nog onvoldoende duidelijk is welke belangen van directe familie moeten worden gemeld.

¹⁶ Regel 8 van Verhaltensregeln für Mitglieder des Deutschen Bundestages en artikel 44a Abgeordnetengesetzes

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Notitie Toezicht en handhaving integriteit

Staf werkgroep integriteit

GRECO kan daarom niet anders dan concluderen dat deze aanbeveling niet is uitgevoerd.

Daarnaast is het mogelijk om de immuniteit van een lid op te heffen waardoor hij strafrechtelijke vervolgd kan worden. De Bondsdag besluit daarover op voorstel van de zogenaamde Eerste commissie, de commissie voor Verkiezingen, Immuniteiten en Reglement van Orde. Op de website van de Bondsdag worden deze besluiten van de Bondsdag gepubliceerd. Dit is de afgelopen jaren enkele malen voorgekomen.

5.1.2 Overige bronnen

De Duitse media hebben naar aanleiding van het eerste nalevingsrapport meerdere artikelen gepubliceerd.¹⁷ In geen van deze artikelen wordt verwezen naar daadwerkelijke integriteitsschendingen. Los van deze publicaties zijn er enkele artikelen te vinden over mogelijke integriteitsschendingen. Zo loopt momenteel in Duitsland een strafrechtelijke onderzoek naar mogelijke omkoping van leden door een bedrijf in de wapenindustrie.¹⁸ Ook is er een artikel dat uitermate kritisch is over de toepassing van anti-corruptie maatregelen. Dit artikel is echter geschreven naar aanleiding van het aannemen door het Duitse parlement van een wetsvoorstel met anti-corruptie maatregelen voor onder andere de leden. Hierin wordt gewezen op het feit dat de implementatie van een verdrag ruim 10 jaar op zich heeft laten wachten.¹⁹

Ten slotte is er een bericht over een Duits lid dat mogelijk geld heeft aangenomen van de Azerbeidjaanse delegatie, toen zij nog lid was van de Duits delegatie van de Parlementaire assemblee van de Raad van Europa (PACE). Haar fractie heeft haar niet meer voorgedragen voor het lidmaatschap van de delegatie.²⁰ Op 24 april 2018 heeft een onderzoekscommissie van de PACE geconcludeerd dat zij de integriteitsregels

¹⁷ Zie bijvoorbeeld: <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/korruption-euoparat-stellt-bundestag-mieses-zeugnis-aus-a-1205989.html> of <https://www.n-tv.de/politik/Schlechte-Noten-fuer-Anti-Korruptionskampf-article20417104.html>

¹⁸ <https://de.sputniknews.com/panorama/20180522320828071-heckler-und-koch-korruption/>

¹⁹ <https://www.zeit.de/2014/27/abgeordnetenbestechung-gesetz> Deze wet gaat over omkoping van leden van het parlement s volgt op het VN anticorruptie verdrag. In Nederland is dit neergelegd in het Wetboek van Strafrecht.

²⁰ De Azerbeidjaanse omkoping van leden van de Parlementaire assemblee is mede ontdekt door het lid Omtzigt. Het onderzoek naar de omkoping is momenteel nog gaande en ligt in handen van een speciale onderzoekscommissie van de parlementaire assemblee. <http://www.faz.net/aktuell/politik/ausland/untersuchungsbericht-zur-arbeit-des-euoparats-mit-aserbajdschan-hinweise-auf-korruption-15556728.html?printPagedArticle=true#void>

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Notitie Toezicht en handhaving integriteit

Staf werkgroep integriteit

ernstig heeft geschonden.²¹ Op 29 juni 2018 heeft de commissie van de PACE die gaat over het Reglement van Orde, Immuniteiten en institutionele zaken geoordeeld dat dit lid voor het leven geen toegang meer heeft tot de gebouwen van PACE.²²

5.2 Verenigd Koninkrijk

GRECO heeft de evaluatie voor het Verenigd Koninkrijk (hierna: VK) op 6 maart 2013 openbaar gemaakt. Het eerste nalevingsrapport is gepubliceerd op 19 januari 2015 en het tweede nalevingsrapport, waarmee voor het VK de vierde evaluatieronde werd afgesloten, is gepubliceerd op 10 november 2017. Het VK heeft aanbevelingen gekregen op het gebied van gedragsregels ten aanzien van lobbyisten en op het gebied van toezicht en handhaving.

5.2.1 Evaluatie GRECO

Het parlement van het VK heeft al sinds 1695 resoluties aangaande het gedrag van leden. Echter sinds 1996 heeft het House of Commons daadwerkelijk een zogenaamde Code of Conduct.²³ Deze gedragscode wordt ondersteund door een gedetailleerde Guide to the rules. Hierin staan gedetailleerd beschreven wat wel en niet gemeld moet worden en welke gedragingen niet zijn toegestaan.²⁴ In relatie tot de omgang met lobbyisten was tot voor kort niets tot weinig specifiek opgenomen.

In de twee nalevingsrapporten constateert GRECO dat het House of Commons in de Code of Conduct gedragsregels heeft opgenomen met betrekking tot de omgang met lobbyisten. Er is nu opgenomen dat geschenken en zogenaamde “hospitality contacts” moeten worden geregistreerd door het betreffende lid. Tevens moet een lid in het register opnemen welke familieleden actieve lobbyisten zijn. Ook is expliciet opgenomen dat deze regels ook gelden voor de medewerkers van de leden.²⁵ Naar

²¹ <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/News/News-View-EN.asp?newsid=7142&lang=2&cat=401>

²² <http://website-pace.net/documents/19895/4896422/20180629-FindingsIBAC-EN.pdf/62fb4ef3-b563-42d2-8a44-cdae0af6245e> Dit besluit treft niet alleen het Duits lid, maar ook 11 andere leden van PACE.

²³ In deze Code of Conduct wordt verwezen naar de zogenaamde Nolan- principes, daterend uit 1996, maar er wordt ook nog steeds verwezen naar de resolutie uit 1695.

²⁴ Voor deze notitie wordt over de Code of Conduct en de Guide to the rules alleen deze basale informatie gegeven. De focus ligt op de punten die voor Nederland openstaan.

²⁵ In het VK zijn leden verantwoordelijk voor het inhuren van medewerkers, niet de fractie.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Notitie Toezicht en handhaving integriteit

Staf werkgroep integriteit

aanleiding hiervan heeft GRECO geconcludeerd dat de aanbeveling volledig is geïmplementeerd.

Voor het handhaven van gedragsregels kent het VK feitelijk twee systemen. Ten eerste wordt opgemerkt dat leden van het parlement geen strafrechtelijke immuniteit genieten en dat bovendien een strafrechtelijke procedure wordt geprefereerd boven de interne disciplinerende. Ten tweede kent het VK een systeem van onafhankelijke Parliamentary Commissioners for Standards. De onderzoeksbevoegdheid tot het doen van onderzoek naar een mogelijke schending van de Code of Conduct en daarmee samenhangende Guide is belegd bij de Parliamentary Commissioner for Standards²⁶. Deze Commissioner doet onderzoek naar het gedrag van leden uit eigener beweging of naar aanleiding van klachten. De Commissioner onderzoekt dan aan de hand van onder andere getuigenverklaringen en ander bewijs of er sprake is van een schending. In sommige gevallen, kleine schendingen, wordt de zaak direct door de Commissioner zelf afgedaan bijvoorbeeld als blijkt dat het betrokken lid iets niet wist en excuses heeft gemaakt. In andere gevallen wordt het onderzoek, inclusief de conclusie dat er een schending heeft plaatsgevonden, doorgeleid naar de Committee on Standards and Privileges. Deze commissie bekijkt het onderzoeksrapport en trekt haar conclusies in een eigen rapport. Beide rapporten worden op hetzelfde moment openbaar gemaakt. In het rapport van de commissie kan dan ook zijn opgenomen welke sancties dienen te worden opgelegd. Het House of Commons heeft de mogelijkheid om de volgende sancties op te leggen: (officiële) reprimande (waaronder tevens kan vallen het verplicht tijdens de plenaire vergadering excuses maken), schorsing van het lid zonder behoud van schadeloosstelling of het wegsturen van leden. Tevens kan teveel betaald geld worden teruggevorderd. Voor het opleggen van sancties²⁷ dient er instemming van het House of Commons te zijn. Over het algemeen wordt voor het nemen van disciplinaire acties jegens een lid een resolutie aangenomen door het House of Commons.

Over de onderzoeken van de Commissioner wordt voorts opgemerkt dat de bevindingen altijd openbaar worden, ook als het slechts een kleine schending betreft die door de

²⁶ Deze Commissioner is een onafhankelijke functionaris, die alleen onderzoek doet. Deze kan geen sancties opleggen. De Commissioner wordt voor een termijn van vijf jaren bij resolutie aangewezen door het House of Commons.

²⁷ De mogelijkheid om leden weg te sturen is sinds 1922 slechts drie keer gebruikt.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Notitie Toezicht en handhaving integriteit

Staf werkgroep integriteit

Commissioner is afgedaan.²⁸ Alle documentatie hierover, inclusief bewijsvoering, is te vinden op de website van het Britse parlement.

GRECO merkt in de nalevingrapporten op dat de aanbeveling om het sanctieregime nader te beschouwen op onder andere effectiviteit is nageleefd. Er heeft door een sub-commissie van de Committee on standards een evaluatie plaatsgevonden van het bestaande regime. Uit die evaluatie bleek dat het sanctieregime voldoende en effectief was. Ook werd het voorstel gedaan om de samenstelling van de commissie te veranderen in die zin dat naast zeven leden ook zeven personen die niet lid waren van het parlement (zogenaamde *lay members*) onderdeel werden van de commissie. Dit is vervolgens door het House of Commons ingevoerd. Volgens GRECO draagt dit bij aan de onafhankelijkheid van de betreffende commissie. Tevens wijst GRECO op de nieuwe disciplinaire sanctie van het starten van een zogenaamde *recall petition*.²⁹

GRECO heeft in het tweede nalevingsrapport geconcludeerd dat alle aanbevelingen zijn geïmplementeerd en heeft de evaluatieronde voor het VK afgesloten.

5.2.2 Overige bronnen

De Britse politiek wordt geplaagd door veel schandalen, waaronder meerdere integriteitsschendingen als het verkeerd of onrechtmatig declareren van kosten, niet opgeven van financiële belangen of beïnvloeding door lobbyisten door middel van betaling.³⁰ In veel gevallen heeft de betrokken politicus direct ontslag genomen of is het aangekomen op een onderzoek en sanctie door respectievelijk de Commissioner en het House of Commons.

5.3 Zweden

GRECO heeft de evaluatie voor Zweden op 12 november 2013 openbaar gemaakt. Het eerste nalevingsrapport is gepubliceerd op 29 januari 2016 en het tweede

²⁸ <https://www.parliament.uk/mps-lords-and-offices/standards-and-financial-interests/parliamentary-commissioner-for-standards/complaints-and-investigations/allegations-the-commissioner-has-rectified/>

²⁹ Indien een lid een ernstige schending heeft begaan, kan het House of Commons een petitie starten, de facto om het lidmaatschap af te nemen. De kiezers zijn degenen die hierbij het mandaat daadwerkelijk kunnen afnemen. Indien de kiezers instemmen met het verlies van lidmaatschap, vindt er voor deze zetel een nieuwe verkiezing plaats in dat district (by-election).

³⁰ Zie voor een (niet complete) lijst ook https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_political_scandals_in_the_United_Kingdom

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Notitie Toezicht en handhaving integriteit

Staf werkgroep integriteit

nalevingsrapport, waarmee voor Zweden de vierde evaluatieronde werd afgesloten, is gepubliceerd op 24 oktober 2017. Zweden heeft aanbevelingen gekregen op het gebied van gedragsregels ten aanzien van lobbyisten en op het gebied van toezicht en handhaving.

5.3.1 Evaluatie GRECO

Voor het evaluatierapport van GRECO beschikte de Riksdag³¹ niet over een gedragscode. Wel bestonden er enige verboden nevenfuncties en nevenactiviteiten. Naar aanleiding van het GRECO rapport heeft de Riksdag een speciale werkgroep aan het werk gezet, bestaande uit de eerste ondervoorzitter en een lid van elke fractie. Deze werkgroep heeft een gedragscode opgesteld met bijbehorende gids met gedetailleerde richtlijnen, die inmiddels is aangenomen door de Riksdag.³² In de gedragscode zijn alle aanbevelingen van GRECO grotendeels meegenomen. In de evaluatie die leidde tot de aanbevelingen omtrent de gedragscode was ook aandacht gevraagd voor de omgang met lobbyisten. Hierop wordt niet meer specifiek ingegaan. De gedragsregels zijn alleen in het Zweeds beschikbaar, waardoor een goed begrip van de regels moeilijk is. Wel is duidelijk dat in de regels is vastgelegd dat leden giften en belangen moeten melden en dat in de bijbehorende richtlijnen ook staat hoe ze moeten omgaan met giften en gunsten en met aangeboden steekpenningen.

Ook is een systeem van toezicht geïmplementeerd met de betreffende gedragsregels. De Voorzitter, de ondervoorzitters en de fractievoorzitters hebben de taak om naleving van de gedragsregels te bewaken. GRECO heeft geoordeeld dat hiermee een licht systeem van toezicht was ingesteld. GRECO geeft aan dat de voorkeur uitgaat naar een aparte commissie die het toezicht houdt, gezien de duidelijke politieke invloed in het systeem. Bovendien bevatten de gedragsregels geen duidelijke sancties. Hoewel GRECO vaststelt dat hiermee deze aanbeveling slechts ten dele is geïmplementeerd, wordt de evaluatieronde voor Zweden daarmee afgesloten.

5.3.2 Overige bronnen

Aangezien de gedragsregels pas sinds 1 januari 2017 in werking zijn is het lastig om de werking van de toezichtstelsel te zien. Wel is duidelijk dat leden van de Riksdag

³¹ Volledigheidshalve wordt opgemerkt dat Zweden een unicameraal parlement is.

³² <http://www.riksdagen.se/globalassets/01.-aktuellt/201617/en-uppforandekod-for-ledamoterna.pdf>

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Notitie Toezicht en handhaving integriteit

Staf werkgroep integriteit

kunnen worden vervolgd voor bepaalde integriteitsschendingen. Zo is in 2014 een lid vervolgd voor belangenverstrengeling die hij niet had gemeld.³³

5.4 Verenigde Staten

GRECO heeft de evaluatie voor de Verenigde Staten op 17 januari 2017 openbaar gemaakt. Er is nog geen nalevingsrapport gepubliceerd. De VS hebben aanbevelingen gekregen op het gebied van gedragsregels ten aanzien van lobbyisten en op het gebied van toezicht en handhaving.

5.4.1 Evaluatie GRECO

De VS worden door GRECO geroemd om hun erkenning van en omgang met het gevaar van corruptie. De VS hebben al jarenlang gedragsregels en een bijbehorend toezicht en handhavingssysteem. Aangezien lobbyorganisaties een grote rol spelen in het Amerikaanse parlement, zijn van oudsher dan ook gedetailleerde regels opgesteld omtrent het gedrag van leden in omgang met lobbyisten. Zo mogen leden nooit een geschenk aannemen van een lobbyist, mag een lobbyist geen reis organiseren voor een lid die wordt betaald door een externe, mag een lobbyist een lid niet vergezellen op een reis die wordt betaald door een externe en mogen de medewerkers van een lid waarvan de partner lobbyist is, geen lobby-contacten hebben met die bewuste partner.

De VS kennen voorts een Lobbying Disclosure Act, waarmee wordt geregeld dat alle lobbyisten zich moeten registreren. Ook moeten lobbyisten elk kwartaal een rapport indienen waarin is opgenomen welke lobbyactiviteiten zij hebben ondernomen. Hoewel dit op papier transparant is, blijkt uit de praktijk dat leden van het parlement veelvuldig worden gelobbyd en dat hierbij ook vaak een kant en klare tekst voor een wetsvoorstel wordt aangeleverd.³⁴ GRECO merkt hier op dat leden bij de indiening van het wetsvoorstel niet zijn verplicht om informatie te verschaffen over de totstandkoming ervan, dus ook niet over de invloed van lobbyisten, en zo ja welke lobbyisten. Het parlement vertrouwt hierbij geheel op de informatie die lobbyisten onder de eerdergenoemde wet moeten openbaren. GRECO beveelt hier aan om de transparantie over de totstandkoming van nieuwe wetten te vergroten op dit punt, mede omdat hiermee meer van het gedrag van het betrokken lid ten opzichte van lobbyisten naar

³³ <https://www.svd.se/par-asling-i-blasvader>

³⁴ Er worden jaarlijks duizenden wetsvoorstellen, groot en klein, ingediend. De wetgevende macht ligt namelijk bij het parlement.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Notitie Toezicht en handhaving integriteit

Staf werkgroep integriteit

voren komt.³⁵ Daarnaast wijst GRECO op het fenomeen van de “revolving doors”, inhoudende dat leden zich na hun lidmaatschap laten registreren als lobbyisten en vervolgens lobbyactiviteiten ontplooien. Gezien het feit dat de lobbysector zo’n grote rol speelt in de politieke omgeving zijn een zogenaamde afkoelingsperiode, een bepaalde tijd waarin een lid geen lobbyactiviteiten mag ontplooien, en een strikt toegangsbeleid voor deze oud-leden belangrijk volgens GRECO.

Over toezicht en handhaving wordt allereerst opgemerkt dat leden van het U.S. Congress geen immuniteit hebben en gewoon in een strafrechtelijke of privaatrechtelijke procedure kunnen worden betrokken. Hierbij moet worden opgemerkt dat in de Amerikaanse Grondwet wordt uitgesloten dat leden in rechte worden aangesproken op hun activiteiten in het parlement, hetgeen een individueel recht is. Dit betekent in de praktijk dat een lid mag bepalen of hij bijvoorbeeld bepaalde documenten vrijgeeft in geval van een strafrechtelijke procedure. Ondanks dit recht uit de Grondwet, kan tegen een lid altijd een disciplinaire procedure worden gestart die kan leiden tot sancties. De uitvoering van een dergelijke procedure, inclusief onderzoek en sanctieoplegging, ligt in handen van een Ethics Committee, die bestaat uit een gelijk aantal leden van de meerderheid en minderheid.³⁶ Deze commissie wordt ondersteund door een ambtelijke, politiek neutrale staf, waarvan het merendeel bestaat uit advocaten. Een Ethics Committee heeft voorts volledige onderzoeksbevoegdheden- zo mogen zij vorderingen uitdoen en verhoren af te nemen. Een onderzoek kan starten doordat een lid een klacht indient, een klacht wordt ingediend door een externe met ondersteuning van een lid, uit eigener beweging, als een lid wordt veroordeeld voor een misdrijf, het House of Representatives een resolutie aanneemt die een onderzoek autoriseert dan wel opdraagt of als het Office of Congressional Ethics een door hen uitgevoerd onderzoek doorstuurt.

Voor het schenden van de gedragsregels, waar ook onder valt het opzettelijk niet opgeven van geschenken, belangen of neveninkomsten, kunnen verregaande sancties worden opgelegd. Een Ethics commissie kan in lichte gevallen een berisping geven, hetgeen niet als een disciplinaire maatregel wordt gezien. Er kunnen echter door het

³⁵ Conform de uitgangspunten van de vierde evaluatieronde, ligt de focus op het gedrag van de leden zelf en dient het U.S. Congress hierop actie te ondernemen.

³⁶ Er bestaat ook een Office of Congressional Ethics, een onafhankelijk instituut dat in leven is geroepen na meerdere corruptieschandalen waarin het optreden van de Ethics Committee achterbleef naar oordeel van bepaalde leden. Deze OCE wordt meer gezien als een instantie die vooronderzoek kan doen voor de Ethics Committee.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Notitie Toezicht en handhaving integriteit

Staf werkgroep integriteit

House of Representatives op voorstel van de Ethics Committee de volgende sancties worden opgelegd: een officiële afkeuring van het gedrag van het betreffende lid, een boete, het afnemen of beperken van bepaalde rechten in het huis en zelfs het afnemen van het lidmaatschap.³⁷

Gezien de kritiek op dit systeem zowel vanuit de politiek als vanuit derden die met name te maken hebben met de onafhankelijkheid van de Ethics Committee, heeft GRECO aanbevolen om maatregelen te overwegen die de effectiviteit van het systeem van toezicht en handhaving verbeteren.

5.4.2 Overige bronnen

Ook het Amerikaanse parlement kent vele schandalen, waaronder integriteitsschendingen.³⁸ Zo is recent een lid veroordeeld vanwege handelen met voorkennis, waarbij hij de kennis had opgedaan in het kader van zijn parlementaire werk.³⁹ Er is evenwel veel kritiek op de werking van de Ethics Committee zowel binnen als buiten het House of Representatives. Er wordt door meerdere bronnen gesteld dat de Ethics Committee te politiek is, ondanks het feit dat deze bestaat uit een gebalanceerde politieke groep, en daardoor te weinig doet om daadwerkelijk effectief op te treden als bewaker van de gedragsregels. Uit onderzoek blijkt overigens ook dat het vertrouwen van burgers in het U.S. Congress afneemt.⁴⁰

5.5 *Europees Parlement*

5.5.1 Gedragsregels en systeem

Het Europees Parlement beschikt over een gedragscode met bijbehorende uitvoeringsvoorschriften. Onder de gedragscode vallen niet alleen regels omtrent het aannemen en melden van giften of het melden van belangen, maar ook regels omtrent oud-leden en lobbyactiviteiten. Ook bijvoorbeeld de op uitnodiging van een derde aanwezig zijn bij een door die derde georganiseerd evenement is gereguleerd.

³⁷ De bevoegdheid voor beide Kamers van het U.S. Congress om het lidmaatschap af te nemen is geregeld in de Amerikaanse Grondwet. Dit gebeurt echter zelden. Het aan de andere kant vaak voor dat leden hun lidmaatschap opzeggen vanwege een lopende onderzoek van de Ethics Committee.

³⁸ Zie voor een indrukwekkende lijst: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_federal_political_scandals_in_the_United_States

³⁹ <https://newrepublic.com/article/150557/congress-makes-corruption-easy>

⁴⁰ <https://www.emeraldinsight.com/doi/abs/10.1108/S2053-769720170000029002>

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Notitie Toezicht en handhaving integriteit

Staf werkgroep integriteit

Het EP beschikt ook over een systeem van toezicht en handhaving. De Voorzitter, belast met het toezicht op de naleving van de gedragscode, kan het raadgevende comité voor het gedrag van leden, verzoeken om vermeende schendingen te onderzoeken. Indien deze een overtreding constateert wordt dit gemeld aan de Voorzitter met eventueel advies over de op te leggen sanctie. De Voorzitter besluit uiteindelijk over de op te leggen sanctie bij overtreding.

De sanctie zijn neergelegd in artikel 166, leden 3 tot en met 5, van het Reglement van Orde van het EP en bestaan uit:

- (a) *een berisping;*
 - (b) *het verlies van het recht op de verblijfsvergoeding voor een duur van twee tot dertig dagen;*
 - (c) *onverminderd de uitoefening van het stemrecht ter plenaire vergadering, en in dit geval onder voorbehoud van strikte naleving van de gedragsregels, tijdelijke uitsluiting van deelname aan alle of een deel van de werkzaamheden van het Parlement gedurende een periode van twee tot dertig vergaderdagen van het Parlement of een van zijn organen, commissies of delegaties;*
 - (d) *een voor maximaal een jaar geldend verbod voor het lid om het Parlement te vertegenwoordigen in een interparlementaire delegatie, een interparlementaire conferentie of een interparlementair forum.*
 - (e) *in geval van een schending van de vertrouwelijkheid, een voor maximaal een jaar geldende beperking van het recht van toegang tot vertrouwelijke of gerubriceerde informatie.*
4. *De in lid 3, onder b) tot en met e), bedoelde maatregelen kunnen worden verdubbeld bij herhaling van de overtreding of wanneer het lid weigert te voldoen aan een overeenkomstig artikel 165, lid 3, genomen maatregel.*
5. *Voorts kan de Voorzitter de Conferentie van voorzitters voorstellen het lid te schorsen of uit het door hem beklede ambt of een of meer door hem beklede ambten te ontheffen overeenkomstig de in artikel 21 neergelegde procedure.*⁴¹

Een sanctie wordt door de Voorzitter gepubliceerd op de website van het EP, waar de melding van de opgelegde sanctie minstens een jaar zichtbaar blijft. Dit volgt uit regel 166 van het Reglement van Orde van het EP.

⁴¹ <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+RULES-EP+20180731+RULE-166+DOC+XML+V0//NL&language=NL&navigationBar=YES>

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Notitie Toezicht en handhaving integriteit

Staf werkgroep integriteit

5.5.2 Overige bronnen

Hoewel dit niet direct uit de sanctiemogelijkheden blijkt, heeft de sanctie, in de voorgaande paragraaf genoemd onder b, de facto het karakter van een boete. Zo moest in 2015 een lid dat in strijd met de regels voor een ander lid stemmen had uitgebracht zijn verblijfsvergoeding voor vijf dagen in te leveren wegens stemfraude. Dit kwam neer op een bedrag van € 1530.⁴² Een van de meer in het oog springende kwesties was het “Cash-for-Laws” schandaal in 2011. Daarin werden verschillende leden van het EP door journalisten, die voorwendden dat zij lobbyisten waren, geld geboden voor bepaald stemgedrag. Daar het onderzoek naar mogelijke corruptie door de betrokken leden werd tegengewerkt door de toenmalige voorzitter van het EP, zijn geen van de leden gesanctioneerd.⁴³

⁴² <https://nos.nl/artikel/2075858-pvv-europarlementarier-gestraft-voor-stemfraude.html>

⁴³ https://www.europa-nu.nl/id/vjykggfc2fro/gedragsregels_voor_europarlementariers#p3

6. Samenvattend schema en conclusie

Hieronder is in een schema opgenomen met de belangrijkste bevindingen:

Instrument	NL	D	VK	Z W	VS	EP
Gedragsregels (Code of Conduct)	X	X	X	X	X	X
Gedragsregels t.a.v. lobbyisten			X	X	X	X
Toezicht op gedragsregels ⁴⁴						
a) door Voorzitter/Presidium		X		X		X
b) door aparte commissie		X			X	X
c) door onafhankelijke functionaris			X			
d) door fractievoorzitters				X		
Toezichtsonderzoek ⁴⁵						
a) openbaar						
b) openbaar na afloop		X	X		X	X
c) vertrouwelijk						
Sancties						
a) vertrouwelijke berisping					X	X
b) openbare reprimande (naming and shaming)		X	X		X	X
c) boete		X			X	X
d) uitsluiting/schorsing bepaalde tijd			X			
e) beperken/afnemen rechten en privileges					X	X
f) afnemen immuniteit		X				
g) afnemen lidmaatschap			X		X	
Sanctieoplegging						
a) door Voorzitter/Presidium		X				
b) door commissie						
c) door Kamer		X	X		X	

Uit het bovenstaande kan worden geconcludeerd dat, behalve Nederland, alle parlementen beschikken over formeel toezicht op de gedragsregels. Ook kent, op Zweden en Nederland na, elk parlement de mogelijkheid van sanctieoplegging.

⁴⁴ Gezien het feit dat de effectiviteit en proportionaliteit van het systeem van de Wmv verwaarloosbaar is, wordt deze niet meegenomen in dit overzicht.

⁴⁵ De meeste parlementen onderzoeken in vertrouwelijkheid integriteitsschendingen, waarover in algemene zin wordt gerapporteerd. Alleen in de gevallen waarin een (ernstige) schending wordt geconstateerd, wordt het onderzoek met naam openbaar gemaakt.

BIJLAGE 1**Aanbevelingen andere landen***Duitsland*

Criteria	Aanbeveling gekregen	Aanbeveling opgevolgd volgens GRECO
1. gedragscode etc.	X	Aanbeveling i: Gedeeltelijk
2. verbod op bepaalde activiteiten	-	-
3. verklaring bezittingen, etc.	X	Aanbeveling ii: niet Aanbeveling iii: gedeeltelijk
4. systeem handhaving	X	Aanbeveling iv: niet
5. programma voor bewustwording	-	-

Aanbevelingen ten aanzien van parlementsleden:

- i. that the transparency of the parliamentary process be further improved, e.g. by introducing rules for members of parliament on how to interact with lobbyists and other third parties seeking to influence the parliamentary process (paragraph 33);*
- ii. (i) that a requirement of ad hoc disclosure be introduced when a conflict between specific private interests of individual members of parliament may emerge in relation to a matter under consideration in parliamentary proceedings in the Bundestag plenary or its committees independently of whether such a conflict might also be revealed by members' declarations of activities and income; and (ii) that members of parliament be provided written guidance on this requirement including definitions and/or types of conflicts of interest as well as advice on possible conflicts of interests and related ethical questions by a dedicated source of confidential counselling (paragraph 55);*
- iii. (i) that the existing regime of declarations of interests be reviewed in order to extend the categories of information to be disclosed to include, for example, information on significant assets including shareholdings in enterprises below the current thresholds and significant liabilities; and (ii) that consideration be given to widening the scope of the declarations to also include information on spouses and dependent family members (it being understood that such information would not necessarily need to be made public) (paragraph 81);*
- iv. that appropriate measures be taken to ensure effective supervision and enforcement of the current and future declaration requirements, rules on conflicts of interest and other rules of conduct for members of parliament, inter alia, by*

strengthening the personnel resources allocated by the Bundestag Administration (paragraph 96).

Verenigd Koninkrijk

Criteria	Aanbeveling gekregen	Aanbeveling opgevolgd volgens GRECO
1. gedragscode etc.	X	X
2. verbod op bepaalde activiteiten	-	
3. verklaring bezittingen, etc.	X	X
4. systeem handhaving	X	X
5. programma voor bewustwording	X	X

Aanbevelingen ten aanzien van parlementsleden:

i. that, pending any introduction of an accountability system for staff conduct, it should be made clear that Members of the House of Commons and Members of the House of Lords can be responsible for the conduct of their staff when carrying out official duties on behalf of the Member and that, unless otherwise specified, the conduct of the staff should be judged against the standards expected of the Members. The devolved institutions of Wales and Northern Ireland should be invited similarly to take action in accordance with the recommendation (paragraph 33);

ii. that consideration be given to lowering the thresholds for reporting financial holdings (such as stocks and shares). The devolved institutions of Scotland, Wales and Northern Ireland should be invited similarly to take action in accordance with the recommendation (paragraph 41);

*iii. (i) providing clearer guidance for Members of the House of Commons and the House of Lords concerning the acceptance of gifts, and
(ii) that consideration be paid to lowering the current thresholds for registering accepted gifts. The devolved institutions of Scotland, Wales and Northern Ireland should be invited similarly to take action in accordance with the recommendation (paragraph 46);*

iv. that the Codes of Conduct and the guidance for both the Commons and the Lords be reviewed in order to ensure that the Members of both Houses (and their staff) have appropriate standards/guidance for dealing with lobbyists and others whose intent is to sway public policy on behalf of specific interests. The devolved institutions of Wales and Northern Ireland should be invited similarly to take action in accordance with the recommendation (paragraph 53);

v. (i) reviewing the available disciplinary sanctions for misconduct of

Members of the House of Commons and Members of the House of Lords in order to ensure that they are effective, proportionate and dissuasive; and

(ii) better describing in the relevant guidance to the Codes of Conduct the applicable sanctions for breaches of the rules (paragraph 73).

Zweden

Criteria	Aanbeveling gekregen	Aanbeveling opgevolgd volgens GRECO
1. gedragscode etc.	X	X
2. verbod op bepaalde activiteiten	-	
3. verklaring bezittingen, etc.	X	X
4. systeem handhaving	X	X (gedeeltelijk)
5. programma voor bewustwording	X	X

Aanbevelingen ten aanzien van parlementsleden:

i.(i) that a code of conduct for members of parliament be adopted and made easily accessible to the public; and

(ii) that it be complemented by practical measures for its implementation, such as dedicated training and counselling (paragraph 46);

ii.(i) that written (public) clarification of the meaning of the disqualification rules of the Riksdag Act and guidance on the interpretation of those rules be provided to members of parliament; and

(ii) that a requirement of ad hoc disclosure be introduced when, in the course of parliamentary proceedings, a conflict between the private interests of individual members of parliament may emerge in relation to the matter under consideration (paragraph 52);

iii. that rules on gifts and other advantages – including advantages in kind – be developed for members of parliament and made easily accessible to the public; they should, in particular, determine what kinds of gifts and other advantages may be acceptable and define what conduct is expected of members of parliament who are given or offered such advantages (paragraph 55);

iv. that the existing regime of asset declarations be further developed, in particular (i) by including quantitative data of the financial and economic involvements of members of parliament as well as data on significant liabilities; and

(ii) by considering widening the scope of the declarations to also include information on spouses and dependent family members (it being understood that such information would not necessarily need to be made public) (paragraph 65);

v. that appropriate measures be taken to ensure supervision and enforcement of the existing and yet-to-be established rules on conflicts of interest, gifts and asset declarations by members of parliament (paragraph 72).

Verenigde Staten

Criteria	Aanbeveling gekregen	Aanbeveling opgevolgd volgens GRECO
1. gedragscode etc.	X	n.v.t.
2. verbod op bepaalde activiteiten	X	n.v.t.
3. verklaring bezittingen, etc.	X	n.v.t.
4. systeem handhaving	X	n.v.t.
5. programma voor bewustwording	X	n.v.t.

Aanbevelingen ten aanzien van parlementsleden:

i. to consider increasing the transparency of the legislative process leading up to the introduction of new bills in Congress (paragraph 33);

ii. that guidance materials to the codes of ethics used by the Senate and by the House of Representatives be brought up-to-date and made available in a user friendly fashion (paragraph 54);

iii. that ad hoc disclosures be introduced for situations when an undisclosed conflict between specific private interests of individual Members of Congress may emerge in relation to a matter under consideration in Congressional proceedings (paragraph 63);

iv. that consideration be given to the efficacy of the current regime of Congress' rules relating to "revolving doors" - such as those concerning House Members possibilities to initiate employment negotiations to become lobbyists after leaving Congress and the quarantine periods applying to former Members of Congress to carry out lobbying activities with representatives of the Congress (paragraph 83);

v. that additional guidance and training materials for Members of Congress on how the current restrictions applicable to their interactions with lobbyists and other third parties seeking to influence the congressional process, be included in the training of Members of Congress (paragraph 95);

vi. that updated information on pertinent case-law concerning the "Speech or Debate Clause" be provided on a periodic basis (paragraph 107);

vii. that further measures to reinforce the efficiency of the supervision and enforcement of the internal rules of Congress be considered by the appropriate bodies of Congress (paragraph 123);.

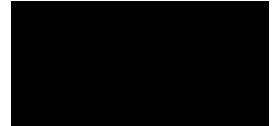

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Notitie Gesprek met deskundigen op 16 oktober a.s.

datum 9 oktober 2018

Deskundigengesprek 18 oktober a.s.

Op woensdagavond 18 oktober 2018 spreekt de werkgroep van 18.30 – 20.00 uur in de Schoutenkamer met een tweetal deskundigen: prof. Rinus van Schendelen en prof. Paul Boven'd Eert.

Ten behoeve van dit gesprek treft u in deze notitie achtereenvolgens aan:

1. Korte duiding van aard van het gesprek en achtergrond van de genodigden
2. Mogelijk te stellen vragen
3. Bijlagen met CV's/achtergrondinformatie van beide hoogleraren

1. Achtergrond gesprek en gesprekspartners

4.1.1

Aard van het gesprek

Met deze twee deskundigen zijn beide aandachtspunten van GRECO - en daarmee beide elementen van de opdracht van het Presidium - afgedekt. Namelijk deskundigheid op terrein van toezicht en handhaving van integriteitsregels (Bovend'Eert), 4.1.1

¹ De heer Van Schendelen had zich op persoonlijke titel ook al tot de werkgroep gericht met een vraag over de pasjesregeling. Voor die vraag is hij inmiddels doorverwezen naar [redacted] van de Kamer.

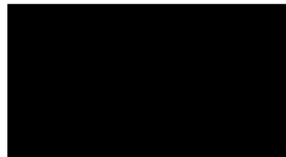

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Notitie Gesprek met deskundigen op 16 oktober a.s.

datum 9 oktober 2018

Box 1. Opdracht Presidium aan werkgroep

Het Presidium acht het wenselijk dat de werkgroep "Integriteit Leden van de Tweede Kamer", door het Presidium medio 2013 ingesteld, zich wederom buigt over de bestaande integriteitsbepalingen, in het licht van de aanbevelingen van de GRECO en in het licht van aanstaande nieuwe regelgeving ten aanzien van personen die een publiek ambt vervullen.

(...)

De GRECO constateert op twee punten nog tekortkomingen waar het de Tweede Kamer betreft: het ontbreken van een systeem van toezicht en handhaving;

(...)

Hierbij verzoek ik u namens het Presidium vriendelijk om uw taak weer op te nemen. Omdat Nederland in december van dit jaar wederom verslag zal moeten uitbrengen aan de GRECO zou een rapport of tussenrapport vóór 15 november a.s. welkom zijn.

Genodigden

Hieronder wordt voor beide sprekers kort ingegaan op hun achtergrond/expertise en welke type vragen - gegeven de opdracht van het Presidium - aan hen gesteld kan worden. In bijlage 1 zijn ook een foto, kort CV en publicaties van beide sprekers opgenomen. Paragraaf 3 bevat suggesties voor te stellen vragen.

4.1.1

[Redacted text block]

4.1.1

[Redacted text block]

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Notitie Gesprek met deskundigen op 16 oktober a.s.

datum 9 oktober 2018

4.1.1

[Redacted]

4.1.1

Professor Bovend'Eert (Radboud Universiteit) is uitgenodigd vanwege zijn staatsrechtelijke kennis en zijn wetenschappelijk werk op het terrein van het functioneren van het parlement (zo is hij onder meer, met dhr. Kummeling, auteur van het standaardwerk 'Het Nederlandse Parlement'). Ook op het terrein van integriteit publiceert Bovend'Eert veel, in het bijzonder ook over integriteitskwesties in de Tweede Kamer.

In 2016 verscheen een uitvoerige artikel hierover in het Nederlands Juristenblad. Een vergelijking van integriteitsregels in het Amerikaanse parlement, het Britse parlement, het Europees en het Nederlandse parlement publiceerde hij in januari 2018 in het Tijdschrift voor Constitutioneel Recht. Mede naar aanleiding van het laatst verschenen GRECO-rapport plaatste Bovend'Eert op 27 augustus 2018 een korte bijdrage in 'De Hofvijver', de digitale nieuwsbrief van het Montesquieu-instituut (<https://www.montesquieu-instituut.nl/9353262/d/nb/88.pdf>). Deze bijdrage kreeg bijval in het hoofdredactioneel commentaar van het Reformatorisch Dagblad op 29 augustus 2018.

Genoemde stukken zijn digitaal meegestuurd aan de leden van de werkgroep. In box 3 staan de volledige titels opgesomd. Vervolgens is in box 4 de slotparagraaf van het artikel uit 2016 opgenomen. Dit geeft kernachtig de bevindingen en opvattingen van de heer Bovend'Eert weer.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Notitie Gesprek met deskundigen op 16 oktober a.s.

datum 9 oktober 2018

De focus van het gesprek zou kunnen liggen op de mogelijkheden en onmogelijkheden die vanuit juridische optiek en vanuit internationale vergelijking naar voren komen wat betreft vaststelling, controle en handhaving van integriteitsregels voor leden van de Tweede Kamer (tweede deel opdracht Presidium). Daarnaast kan gevraagd worden naar de in de brief van het Presidium gememoreerde 'aanstaande nieuwe regelgeving ten aanzien van personen die een publiek ambt vervullen' (zie box 1).

Box 3. Overzicht meegestuurde artikelen van prof. Bovend'Eert

- "Met goed fatsoen". Hoofredactioneel commentaar Reformatorisch Dagblad, 29 augustus 2018.
- "Zakelijke belangen van Kamerleden: op afstand plaatsen?". In: De Hofvijver, 27 augustus 2018.
- Publieke functie en publiek vertrouwen: integriteitsregels voor leden van het parlement. Vier parlementen vergeleken. In: Tijdschrift voor Constitutioneel Recht, 1 januari 2018 (TvCR 9 (2018) 1: 4-35).
- "Hoe is het gesteld met de ambtelijke integriteit van de leden van het parlement? - Op weg naar een volwaardig systeem van integriteitsregels en integriteitshandhaving". In: Nederlands Juristenblad, 28 november 2016. (NJB 2016/2172).

Box 4. Kernpunten professor Bovend'Eert (Letterlijke tekst NJB 2016, p. 8)

Het is niet verantwoord is om de bevordering en handhaving van de ambtelijke integriteit van leden van het parlement aan de politieke partijen over te laten. Het Nederlandse parlement heeft in deze aangelegenheid nog een flinke slag te maken.

Ten eerste is het raadzaam om alsnog een algemene gedragscode en een uitgewerkte, specifieke integriteitsregeling voor leden van elk der Kamers der Staten-Generaal vast te stellen. Daarbij is het onvoldoende om te volstaan met registratieplichten voor de leden. Voor hen moeten duidelijke grenzen gesteld worden inzake de toelaatbaarheid van gedragingen. Ook moet duidelijk worden in hoeverre gedragingen buiten de functie-uitoefening de ambtelijke integriteit kunnen raken.

Ten tweede dient, zoals hiervoor bleek, de (grond)wettelijke regeling inzake ambtsmisdriven te worden herzien. Als het gaat om een strafrechtelijke procedure dient niet de Tweede Kamer maar een justitiële autoriteit het voortouw te nemen. De onafhankelijke procureur-generaal bij de Hoge Raad is een aangewezen instantie hiervoor. Mocht zulks niet haalbaar zijn dan dient de bestaande wettelijke regeling, waarbij de Tweede Kamer besluit tot vervolging, ingrijpend te worden herzien.

Ten derde ligt het voor de hand in elk van de Kamers een vaste integriteitscommissie in te

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Notitie Gesprek met deskundigen op 16 oktober a.s.

datum 9 oktober 2018

stellen. Bovendien is het raadzaam om ter ondersteuning van het werk van deze commissie een externe onafhankelijke instantie in het leven te roepen, die de leden van Kamers adviseert en bijstaat in integriteitsvragen, en klachten over integriteitsschendingen in behandeling neemt of uit eigen beweging onderzoek verricht. Het ligt voor de hand dat de ordehandhaving in het parlement in het verlengde van artikel 71 Gw buiten deze onderzoekstaak valt. De ervaring leert dat het problematisch kan zijn om leden van het parlement exclusief te laten oordelen over het gedrag van hun collega's. Het risico is groot dat politieke overwegingen een adequate handhaving van de ambtelijke integriteit in de weg staan. De inschakeling van een onafhankelijke instantie draagt ertoe bij om dit gevaar van politisering te redresseren.

Ten slotte ligt het voor de hand dat de Kamers zich bezinnen op gepaste maatregelen bij integriteitsschendingen.

Er wacht aldus een schone taak voor het parlement in de komende jaren!

2. Mogelijke vragen

4.1.1

Vragen voor prof. Bovend'Eert

1. Kunt u kort uiteen zetten waarom u gedagregels voor Kamerleden bepleit?
2. Welke ruimte biedt de Grondwet (in het bijzonder het verbod op last voor Kamerleden) om regels te stellen aan het gedrag van Kamerleden?
3. Welke ruimte biedt de Grondwet voor sancties die mogelijkerwijs hun functioneren als Kamerlid kunnen beperken?
4. In de slotpassage van uw artikel in januari 2018 (in het Tijdschrift voor Constitutioneel Recht) stelt u dat de vraag aan de orde is of het parlement of de wetgever regels zou moeten stellen. Wat zegt de literatuur hier over? Is dit een taak voor een werkgroep, het Presidium, de Kamer of de wetgever?
5. Naast interne regels voor integriteit en de handhaving daar van, is er ook de strafrechtelijke kant. Is die afdoende geregeld? Hoe beoordeelt u in dit kader de voorstellen voor herziening van de wettelijke regeling rond de vervolging van politieke ambtsdragers?
6. Wat adviseert u de werkgroep?

Op de Presidiumvergadering voor het herfstreces stelde Madeleine van Torenburg bij de rondvraag de volgende vraag:

Naar aanleiding van de mail over de registers: er is afgesproken de commissiereizen niet op te geven (want dat zijn gewoon bekende kameractiviteiten). Nu ontstaan hier verschillen; sommige fracties doen dat toch en Koninkrijksrelaties doet dat uit zichzelf. (Dat laatste is lastig want het lijkt alsof dat een gezellig 'reisje' is maar het is natuurlijk gewoon intensief overleg op de twee (daar en hier) lokaties.)

Zullen we in het Pres een centrale lijn afspreken?

- Naar aanleiding van deze vraag is afgesproken om deze vraag neer te leggen bij de 'werkgroep Van Oosten'.

In het concept verslag van de vergadering staat het als volgt:

- "Mevrouw van Toorenburg vraagt of het mogelijk is om één lijn te trekken bij het opgeven van reizen door de Kamerleden in de registers. Commissiereizen worden door sommige fracties wel opgegeven en door andere fracties niet. De vraag zal worden doorgeleid naar de werkgroep 'Integriteit leden Tweede Kamer' onder leiding van de heer Van Oosten."

Kun jij, als griffier van de werkgroep, dit punt inbrengen bij de werkgroep?

Concept-agenda

Vijfde vergadering werkgroep integriteit Leden Tweede Kamer, **1 november 2018 9.30 uur**

Schoutenkamer

29 oktober 2018

- 1) Opening
- 2) Bespreking opvattingen werkgroep t.a.v. resterende punten toezicht/handhaving (zie bijgevoegde notitie), met het oog op insteek eindrapport
- 3) Nader verzoek Presidium om advies omtrent al dan niet registreren van commissiereizen Tweede Kamer in het reisregister (zie bijgevoegd verzoek)
- 4) Schema volgende vergaderingen
Op 7 november van 9.15 uur tot 10.00 uur bespreking hoofdlijnen eerste concept eindrapport werkgroep. Gesprek GRECO vindt nu plaats op diezelfde 7 november, om 16.00 uur. Voor 15 november 14.00 uur-15.30 uur heeft u inmiddels een vergaderverzoek ontvangen (volgens uw outlook-agenda's kunt u dan allemaal, andere mogelijkheden die week leken er niet te zijn), voor de bespreking van het eindconcept van de werkgroep. Daarmee kan de werkgroep zo ongeveer voldoen aan het verzoek van het Presidium om vóór 15 november advies uit te brengen.
- 5) Rondvraag
- 6) Sluiting

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Notitie modaliteiten toezicht en handhaving integriteit

Staf werkgroep integriteit

Inleiding

De werkgroep heeft in de vergadering van 18 oktober aan de staf gevraagd te komen met een eerste concept voor een eindrapport. In dit eerste concept worden zoals met de leden van de werkgroep afgesproken onder meer de mogelijkheden verkend om tot iets van een gedragscode en tot een onafhankelijke adviseur van het Presidium/de Kamer m.b.t. toezicht/handhaving te komen. Deze adviseur zou ook beschikbaar moeten zijn voor individuele leden die een vraag hebben over de toepassing van de regels op dit terrein. Afgesproken is dat dit concept in de week van 5 november beschikbaar is. Daar wordt nu hard aan gewerkt.

Om gericht door te kunnen werken aan het eerste concept, is het wenselijk dat de werkgroep zich in hoofdlijnen ook nader uitlaat over een aantal andere aspecten van toezicht en handhaving.

Modaliteiten voor toekomstig systeem

~~De werkgroep heeft in de vergadering van 18 oktober jl. besloten tot het uitwerken van aanbevelingen omtrent een gedragscode en een onafhankelijk adviseur. Tevens is geconcludeerd dat omtrent toezicht en handhaving de werkgroep nog besluiten moet nemen.~~ Om de besluitvorming te ondersteunen worden hieronder enige modaliteiten geschetst, waarbij in acht wordt genomen dat de werkgroep reeds heeft uitgesproken dat de Voorzitter niet aangewezen wordt als toezichthouder.

Modaliteiten toezichthouder

Indien de werkgroep wenst te komen tot een systeem van toezicht en handhaving, zijn de volgende organen mogelijk als toezichthouder (die mede op basis van een advies van de onafhankelijke adviseur (zie hierboven) de Kamer adviseert omtrent te nemen maatregelen):

- het presidium;
- een daarvoor nieuw in te stellen ingestelde commissie.

Achtergrond

In het Britse parlement is het systeem zo ingericht dat de onafhankelijke adviseur bevindingen omtrent integriteitsschendingen, wanneer deze ernstig genoeg zijn, doorstuurt aan een speciale commissie, de Committee on Standards. Deze kan dan zelf de casus onderzoeken en besluiten het Lagerhuis voor te stellen om sancties op te leggen. In de VS wordt min of meer ditzelfde systeem gehanteerd.

Beslispunt:

1. Wie wil de werkgroep aanbevelen als toezichthouder, het presidium of een daarvoor ingestelde commissie?

Modaliteiten sancties

Gebaseerd op de huidige mogelijkheden in het Reglement van Orde, alsmede op hetgeen in andere landen is vastgelegd~~wordt gezien~~, en met inachtneming van de Grondwet zijn de volgende sancties mogelijk:

- vertrouwelijke berisping;
- openbare berisping (naming and shaming);
- schorsing (voor maximaal een maand van commissievergaderingen);
- inhouding schadeloosstelling.

Beslispunt:

1. Welke van bovenstaande sancties~~(s)~~ wenst de werkgroep aan te bevelen?

Bijlage 1

Huidige stelsel van toezicht en handhaving Tweede Kamer, eerder opgenomen in de stafnotitie Toezicht en handhaving

Hieronder zijn overzichten opgenomen van de verschillende integriteitsregels die gelden voor de leden van de Tweede Kamer (N.B. beide figuren waren ook al bijgevoegd in de achtergrondnotitie die u eerder heeft ontvangen voor de 1^e bijeenkomst van de WI en zijn ontleend aan het rapport van de werkgroep uit 2014, respectievelijk de in 2015 gepubliceerde 'Regelingen Integriteit'). De overzichten omvatten niet alleen het RvOTK, maar tevens de verschillende wetten die het optreden van de Kamerleden reguleren.

Onderwerp	Waar
Gunsten of giften aanvaarden om het ambt te verkrijgen	Wet beëdiging ministers en leden Staten-Generaal
Gunsten of giften aanvaarden of beloften doen om iets in het ambt te laten of te doen	idem
Handelen in strijd met trouw aan Koning, Statuut en Grondwet	idem
Handelen in strijd met de plichten die het ambt meebrengt	Idem
Onverenigbare functies	Grondwet
Opgeven van nevenactiviteiten en -inkomsten	Wet Incompatibiliteiten Staten-Generaal
Opgeven van aangeboden reizen	Reglement van Orde
Opgeven van geschenken van waarde	Wet op de schadeloosstelling
Schenden vertrouwelijkheid van vergaderingen of stukken	Reglement van Orde
Beledigende taal gebruiken in vergadering	Reglement van Orde
Ter vergadering aansporen tot of instemmen met onwettig handelen	Reglement van Orde

Onderwerp	Grondslag
1. Voorgescreven eden of verklaringen en beloften van zuivering, van trouw aan de Koning, het Statuut en de Grondwet, en van getrouwe vervulling van het ambt	Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden, Grondwet en Wet beëdiging ministers en leden Staten-Generaal
2. Onverenigbare functies (zgn. incompatibiliteiten)	Grondwet en Wet incompatibiliteiten Staten-Generaal en Europees Parlement
3. Opgave van nevenactiviteiten en -inkomsten, relevante belangen, (deels) aangeboden buitenlandse reizen en geschenken van waarde	Wet schadeloosstelling leden Tweede Kamer en Reglement van Orde van de Tweede Kamer
4. Geheimhoudingsplichten	Reglement van Orde van de Tweede Kamer
5. Vertrouwelijkheid van stukken	Reglement van Orde van de Tweede Kamer
6. Onheuse gedragingen	Reglement van Orde van de Tweede Kamer

4.1 Toezicht en handhaving in het RvOTK

Het begrip integriteit dient breed te worden opgevat. Zo valt ook het onheus bejegenen van personen tijdens de plenaire vergadering of het schenden van de geheimhouding onder dit begrip. In dat kader bestaat ook een systeem van toezicht en handhaving voor een deel van de integriteitsbepalingen.

Zo blijkt uit de artikelen 58 tot en met 60 van het RvOTK dat een lid of een minister door de Voorzitter gewaarschuwd kan worden wanneer hij beledigende uitdrukking gebruikt, de orde verstoort, de geheimhouding of vertrouwelijkheid niet in acht neemt ofwel de instemming betuigt aan dan wel aanspoort tot onwettige handelingen. De Voorzitter stelt deze persoon dan in de gelegenheid de woorden terug te nemen (toezicht). Wanneer het lid of de minister dit niet doet, heeft de Voorzitter de mogelijkheid om hem het woord te ontnemen. In zo'n geval mag dat lid, respectievelijk die minister, niet meer deelnemen aan het vervolg van de beraadslaging. De Voorzitter kan zelfs op grond van artikel 60 de bewuste spreker uitsluiten van de vergadering op de dag van het voorval. Ten slotte staat conform artikel 62 een beroep op de Kamer niet open bij besluiten van de Voorzitter op grond van de artikel 58 tot en met 60.¹

Voor het schenden van de geheimhouding of vertrouwelijkheid van stukken is ook een sanctiebepaling opgenomen. Daarin is bepaald dat het Presidium de mogelijkheid heeft om de Kamer voor te stellen om een lid dat de geheimhouding dan wel vertrouwelijkheid heeft geschonden, uit te sluiten van alle commissievergaderingen voor ten hoogste een maand. Ook kan de het Presidium voorstellen dit lid voor de verdere duur van de zitting uit te sluiten van kennisneming van vertrouwelijke stukken.

¹ Zie voor de teksten van deze artikelen bijlage 2.

4.2 Toezicht en handhaving in de Wet ministeriële verantwoordelijkheid

Naast de regels en sancties met betrekking tot integriteitsaspecten in het RvOTK, kan in dit verband ook op de Wet ministeriële verantwoordelijkheid (hierna: Wmv) worden gewezen.² Deze wet geeft de mogelijkheid dat vijf leden een aanklacht indienen tegen een lid dat verdacht wordt van een ambtsmisdrijf. Dit systeem biedt de leden van de Kamer de wettelijke mogelijkheid om een vorm van toezicht te houden op elkaar. Zo kan bijvoorbeeld een Kamerlid dat in strijd met de eed uit artikel 2 van de Wet beëdiging ministers en leden Staten-Generaal een gift of gunst heeft verleend om lid te worden, worden vervolgd voor het plegen van meineed.³ Hetzelfde geldt bij mogelijke omkoping. Een Kamerlid dat zich tijdens zijn Kamerlidmaatschap laat omkopen, kan niet alleen worden vervolgd voor passieve omkoping in gevolge van artikel 363 van het Wetboek van Strafrecht (Sr), maar ook voor het plegen van meineed als bedoeld in artikel 207 Sr aangezien de eed uit artikel 2 van de Wet beëdiging ministers en leden Staten-Generaal ook geldt voor toekomstige handelingen.⁴ De opdracht tot vervolging wordt gegeven bij koninklijk besluit óf door een besluit door de Tweede Kamer. Om tot een dergelijk besluit te komen dient de Tweede Kamer ook zelf strafrechtelijk onderzoek te verrichten naar de aanklacht. De Tweede Kamer heeft in dit geval het strafrechtelijk onderzoek en het besluit tot vervolging zelf in de hand.

De effectiviteit van de Wmv is overigens beperkt. De afgelopen tien jaren zijn er enkele aanklachten geweest, waarvan slechts één heeft geleid tot een commissie van onderzoek.⁵ De procedure van de Wmv is daarenboven niet eenvoudig te volgen en kan de vraag worden gesteld of het proportioneel is om voor iedere integriteitskwestie telkens een zware strafrechtelijke procedure te starten. Niettemin kan ten principale gesteld worden dat er een wettelijk geborgde procedure is, die de Kamer in staat stelt om (vermeende) integriteitschendingen zelf te onderzoeken.

4.3 Oordeel GRECO

In het laatste nalevingsverslag komt GRECO tot de volgende conclusie:⁶

“14. GRECO herinnert eraan dat deze aanbeveling in de voorgaande verslagen geacht werd niet te zijn uitgevoerd. De overheid betoogde, onder andere, dat beide Kamers zich over de kwestie van toezicht en handhaving van integriteitsregels hebben gebogen, maar dat het grondwettelijk niet mogelijk is Kamerleden te schorsen of tot

² P. Bovend'Eert, NJB 2016/2172, “Hoe is het gesteld met de ambtelijke integriteit van de leden van het parlement?”,

³ “De Grondwet”. A.K. Koekoek, 2000, p. 350

⁴ Kamerstukken II, 1978/79, 14 222, nr. 7, p. 21

⁵ Kamerstukken II, 32158, aanklacht tegen Minister voor Wonen, Wijken en Integratie, Kamerstukken II, 34452, aanklacht tegen Minister-President, Kamerstukken II, 34340, onderzoek naar lek uit Commissie voor Inlichten- en veiligheidsdiensten. Dit laatste onderzoek zag op een integriteitskwestie. Het betrof hier een onderzoek naar wie verantwoordelijk zou kunnen zijn voor het lekken van geheime informatie.

⁶ Zie: “[Tweede Nalevingsverslag Nederland](#)”, 23 maart 2018, punt 14 en 17 (p. 4/5)

afreden te dwingen op basis van niet-naleving van integriteitsregels. Het toezicht op het ethisch gedrag van Kamerleden, en de handhaving daarvan, zou juist een politieke kwestie zijn die door de politieke fracties en/of partijen dient te worden opgepakt. GRECO was het niet eens met deze stelling en snapte niet waarom het niet mogelijk was te voorzien in minder verregaande sancties, zoals een berisping of schorsing van deelname aan bepaalde zittingen of vergaderingen, op een vergelijkbare wijze als nu voor bepaalde andere overtredingen van het Reglement van Orde van beide Kamers het geval is, zoals bij schendingen van de vertrouwelijkheid.” (...)

“17. GRECO stelt vast dat de Tweede Kamer nog geen plan heeft om een systeem van toezicht en handhaving van de integriteitsregels in te voeren. Dit is betreurenswaardig en uit een recente zaak bleek dat het nodig is dat de Kamer toezicht houdt op de uitvoering van de regels en deze op gezaghebbende wijze interpreteert.”

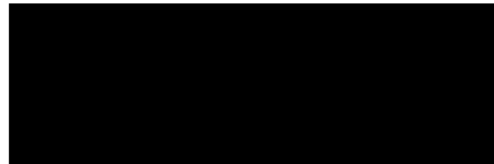
4.4 Conclusie toezicht en handhaving integriteit

Op basis van het voorgaande kan worden geconcludeerd dat de Tweede Kamer al beschikt over verschillende vormen van toezicht en handhaving voor bepaalde integriteitsschendingen. Tegelijkertijd blijkt uit de praktijk dat deze instrumenten niet vaak worden ingezet, waardoor vraagtekens kunnen worden gezet bij de effectiviteit ervan. Tussen lichte sancties (woord ontnemen, uitsluiten van commissievergaderingen) en het zware strafrechtelijk regime van de Wmv (onderzoek van parlementariërs door parlementariërs) ontbreken mogelijkheden voor sanctioneren van integriteitsschendingen door de Kamer zelf. In het licht van de aanbevelingen van GRECO kan niet worden gesteld dat is voorzien in een sluitend en effectief systeem van toezicht en handhaving van integriteitsregels.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Stafnotitie: Toezicht en handhaving integriteit

datum: 17 september 2018

1. Inleiding

Tijdens de eerste vergadering van de Werkgroep Integriteit (hierna: WI) hebben de leden de staf verzocht om een notitie waarin wordt ingegaan op toezicht en handhaving van integriteitsregels. In deze notitie wordt allereerst ingegaan op de aanbevelingen die GRECO heeft gedaan die voor de Tweede Kamer nog openliggen en wat deze aanbevelingen inhouden ([hoofdstuk 2](#)). Daarop volgt een hoofdstuk over de relatie tussen de Tweede Kamer en derden, m.n. lobbyisten ([hoofdstuk 3](#)). Daarna wordt ingegaan op de systemen van toezicht en handhaving waarover de Tweede Kamer thans beschikt ([hoofdstuk 4](#)). Daarna wordt een kort rechtsvergelijkend overzicht gemaakt om zo de situatie in enkele andere landen in kaart te brengen ([hoofdstuk 5](#)).

2. Aanbevelingen GRECO

2.1 Werkwijze en toetspunten van GRECO in het algemeen

GRECO evalueert het nationale corruptiebeleid in de lidstaten op het bestaan van:

1. ethische beginselen, gedragsregels en belangenverstrengeling;
2. verbod of restrictie op bepaalde activiteiten;
3. een verplichting tot het verklaren over bezittingen, inkomen en belangen;
4. een systeem van toezicht en handhaving van de regelingen;
5. een programma voor bewustwording.

De focus van GRECO is gebaseerd op de keuze van de lidstaten om in deze

evaluatieronde het parlement, de rechters en aanklagers te evalueren. **Volgens**

GRECO brengt die keuze het volgende met zich:

"Those who perform key roles as legislators and in enforcing the law, as judges and prosecutors do, need to lead by example. They must apply, and be seen to apply, the same rules to their own conduct that they apply to the conduct of others. And as public office holders in positions of authority and power - whether elected or not - holding themselves up to the highest standards of public service is essential if they wish to tackle corruption effectively and maintain or improve the trust, respect and support of the public".¹

Omdat revisies in de notitiekop niet echt lekker werken, hierbij woordelijk ook mijn suggestie om alle stafnotities die we (gaan) opstellen een beetje uniform te doen qua kop en opzet.

Ik heb daarvoor in andere notitie (PEP's) gebruik gemaakt van de opmaak van notitie van de 1^e bijeenkomst, met nog wel een datum toegevoegd. Daarin staat bijvoorbeeld ook op iedere pagina standaard dat de notitie alleen voor intern gebruik is door Leden. En de auteursnamen (steeds ons drieën stel ik voor, met wellicht de penvoerder bovenaan)

■ eens!

■:

09/17/2018 17:32

¹ <https://rm.coe.int/corruption-prevention-members-of-parliament-judges-and-prosecutors-con/16807638e7> p. 6

Kan wellicht naar voetnoot? Ik zou na de opsomming van de 5 criteria gelijk daar op aanhaken met de constatering dat voor NL criterium 1 en 4 nog een aanbeveling opleveren die nog niet van tafel is. Waarbij GRECO (als ik het goed begrijp) als onderdeel van criterium 1 (gedragsregels) ook gekeken heeft naar regels omtrent contacten met lobbyisten.

■:

09/14/2018 17:14

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Stafnotitie: Toezicht en handhaving integriteit

datum: 17 september 2018

GRECO heeft over deze vierde evaluatieronde een rapport uitgebracht, inhoudende de conclusies en trends die zij waarnemen bij de geëvalueerde lidstaten.² In dit rapport staat ook beschreven hoe GRECO bepaalde kwesties bekijkt. Voor een goed begrip van de aanbevelingen is deze beschrijving handzaam.

Ten aanzien van de lobbyisten wordt gesteld dat hun gedrag of het reguleren van lobbyisten nadrukkelijk niet onderdeel was van de evaluatie. Het gaat GRECO hier om het gedrag van parlementsleden: hoe gaan zij om met derden, waaronder lobbyisten. Het voorhanden hebben van registers voor leden, waarin geschenken, reizen, etc., worden opgenomen is in dat perspectief onvoldoende. GRECO verwacht meer specifiek van de lidstaten dat zij in de gedragsregels aandacht besteden aan het gedrag van parlementsleden in relatie tot personen die het wetgevingsproces wensen te beïnvloeden.³

Iets meer uitwerken/toelichten wellicht? Is vrij cruciaal namelijk en kan verwarring scheppen. Beeld bij mij was namelijk dat GRECO zich ook op lobbyisten had gericht en daar regels voor wil.

09/14/2018 17:14

Ten aanzien van de toezicht en handhaving stelt GRECO dat integriteitsregels niet effectief zijn zonder daadwerkelijke instrumenten van toezicht en handhaving. GRECO benadrukt dat integriteit niet passief is, maar actief moet worden beleefd door parlementsleden. Om deze reden acht GRECO het dan ook aangewezen dat in de eerste plaats het parlement zelf formeel het toezicht en de handhaving ter hand neemt, ongeacht andere vormen van toezicht en handhaving. In dit kader stellen zij dan ook dat het idee dat leden elkaar informeel monitoren noch voldoende, noch realistisch is. Er wordt in dit verband erop gewezen dat de sterkte en effectiviteit van integriteitsregels pas echt getoetst worden wanneer een schending plaatsvindt. GRECO stelt dat het onacceptabel is wanneer een parlement geen actie onderneemt wanneer er sprake is van een integriteitsschending en is dan ook erg kritisch in deze gevallen.

2.2 Aanbevelingen Nederland

GRECO heeft Nederland meerdere aanbevelingen gedaan. De Tweede Kamer heeft een groot deel van de aanbevelingen (inmiddels) uitgevoerd. Er resteren nu nog op twee aanbevelingen (in casu: aanbeveling i en aanbeveling iii) -punten na die GRECO noemt in het laatste nalevingsrapport als 'deels uitgevoerd', respectievelijk 'niet uitgevoerd' kwalificeert:⁴

² <https://rm.coe.int/corruption-prevention-members-of-parliament-judges-and-prosecutors-con/16807638e7>

³ Id. noot 4, p 13

⁴ Zie: "Tweede Nalevingsverslag Nederland", 23 maart 2018, p.3 respectievelijk p.4/5

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Stafnotitie: Toezicht en handhaving integriteit

datum: 17 september 2018

1. **Aanbeveling I.** *"GRECO beveelt aan dat er voor de leden van beide Kamers van het parlement - samen- met hun leden- gedragscodes worden opgesteld en goedgekeurd, welke laagdrempelig voor het publiek toegankelijk worden gemaakt (vooral met inbegrip van richtsnoeren voor de preventie van belangenverstrengeling, geschenken en andere voordelen, nevenactiviteiten en financiële belangen, openbaarmakingsvereisten, misbruik van informatie en contact met derden zoals lobbyisten)."* (...) *"GRECO stelt vast dat aanbeveling I nog altijd deels is uitgevoerd"* ~~(is ten dele uitgevoerd)~~
Het nog openstaande punt hierbij betreft is gedragsregels ten aanzien van contacten met derden, zoals lobbyisten.)
2. **Aanbeveling III.** *"2-GRECO beveelt aan dat er passende maatregelen worden getroffen om toezicht en handhaving van bestaande en nog te bepalen declaratievereisten en andere gedragsregels voor parlementsleden te waarborgen."* (...) *"GRECO stelt vast dat aanbeveling I nog altijd deels is uitgevoerd"*

In de volgende paragrafen wordt de laatste stand van zaken besproken met betrekking tot deze beide punten.

3. **Gedragsregels contacten met derden Lobby-Tweede Kamer**

3.1 Algemene norm voor Kamerleden

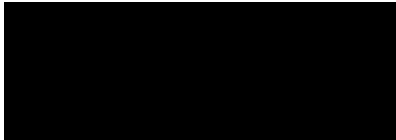
De Tweede Kamer heeft momenteel geen aparte gedragsregels voor leden wanneer zij omgaan met lobbyisten. ~~Toch moet in dit verband worden gewezen op het volgende.~~ Het Nederlandse stelsel gaat ervan uit dat leden bij elk aanbod van een gift, gunst of belofte een afweging maken of het aanbod bedoeld is ter beïnvloeding van het betrokken lid en eventueel het aanbod ook weigeren. Vervolgens wordt middels openbare registers transparantie geboden over hetgeen leden wel aannemen. De opbouw daarvan is als volgt.

De eed of belofte die leden afleggen om lid te worden van de Tweede Kamer bevat elementen die leidend zijn voor het gedrag van een Kamerlid, te weten:

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

StafnNotitie: Toezicht en handhaving integriteit

datum: 17 september 2018

Ik zweer (verklaar) dat ik, om tot lid van de Staten-Generaal te worden benoemd, rechtstreeks noch middellijk, onder welke naam of welk voorwendsel ook, enige gift of gunst heb gegeven of beloofd.

*Ik zweer (verklaar en beloof), dat ik, om iets in dit ambt te doen of te laten, rechtstreeks noch middellijk enig geschenk of enige belofte heb aangenomen of zal aannemen.*⁵

In 1996 heeft het Presidium naar aanleiding van een motie van het toenmalige lid Wolffensperger onderzoek gedaan naar integriteit.⁶ Daarbij werd door het Presidium aangegeven dat dit deel van de eed/belofte van belang is voor het gedrag van leden. Het bevat volgens het Presidium een algemene norm voor de leden. In dat kader plaatst het Presidium de discussie omtrent het opgeven van geschenken, nevenfuncties en reizen. Er wordt benadrukt dat een lid zelf moet inschatten of een aanbod, hetzij een geschenk, nevenfunctie of reis, past binnen een onafhankelijke taakuitvoering door het lid. De Grondwet bevat immers de nadrukkelijk^e opdracht dat leden van het parlement stemmen zonder last. Tezamen met de eed/belofte die eist dat een lid zich niet door giften, gunsten of beloftes laat beïnvloeden, vormt dit een wettelijke gedragsregel voor de leden van de Kamer.⁷ Volgens het Presidium geldt dit in alle gedragingen van het Kamerlid.

Inmiddels is vastgelegd dat leden hun geschenken, nevenactiviteiten, neveninkomsten en reizen laten opnemen in het register op grond van artikel 150a van het Reglement van Orde van de Kamer (hierna: RvOTK). Bij het vastleggen hiervan dienen leden op te geven waar het om gaat, maar tevens van wie het is ontvangen. Hiermee bestaat [\(volgens wie? Het Presidium?\) een](#) transparantie over mogelijke beïnvloeding van leden [door derden](#), waarbij het niet uitmaakt of het aangeboden afkomstig is van een lobbyist of van een private persoon.

3.2 Initiatief inzake lobby

De Kamer heeft naar aanleiding van de initiatiefnota van de leden Bouwmeester en Oossenbrug “*Lobby in daglicht: luisteren en laten zien*”⁸ het toegangsbeleid voor

⁵ Artikel 2 van de Wet beëdiging ministers en leden der Staten-Generaal

⁶ Kamerstukken II, [\(welk vergaderjaar precies?\)](#) 25 038, nr. 7

⁷ Zie de volgende paragraaf voor handhavingsmogelijkheden.

⁸ Kamerstukken II, 34376, nr. 2

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Stafnotitie: Toezicht en handhaving integriteit

datum: 17 september 2018

lobbyisten aangescherpt. Zo dienen lobbyisten⁹ zich tegenwoordig te registreren alvorens zij een pas kunnen ontvangen. Ook is het aantal passen per organisatie beperkt tot één pas. Lobbyisten zijn verder beperkt in hun bewegingsvrijheid: zo mogen zij alleen in beveiligd gebied als zij een afspraak hebben met een kamerlid of zijn medewerkers.

In de genoemde initiatiefnota werden overigens nog vier aanbevelingen gedaan die tot de Kamer waren gericht. Zo werd aanbevolen om:

- (1) openheid te betrachten over de belangafwegingen van Kamerleden bij wetgeving;
- (2) ~~om~~ een open uitnodigingsbeleid van commissie vast te stellen;
- (3) ~~om~~ een vaste werkwijze vast te stellen bij grote beleidsonderwerpen;
- (4) ~~en om~~ alle parlementaire documenten tijdig openbaar te maken.

Deze aanbevelingen zijn ~~waren~~ niet overgenomen door de Kamer. Derhalve heeft de Commissie voor de Werkwijze besloten om deze niet uit te voeren en niet of te betrekken bij de aanpak van ~~het de~~ GRECO-aanbevelingen. ▲

3.3 Oordeel GRECO

In het laatste nalevingsverslag komt GRECO tot de volgende conclusie:¹⁰ "GRECO betreurt het gebrek aan vooruitgang met betrekking tot deze aanbeveling. GRECO wijst er opnieuw op, net zoals in de voorgaande verslagen, dat het doel van deze aanbeveling niet gaat over de situatie van lobbyisten en of er al dan niet een lobbyistenregister moet worden ingevoerd, alhoewel een dergelijk initiatief prijzenswaardig is vanuit het oogpunt van transparantie. Het doel is veeleer om parlementariërs passende richtsnoeren te bieden over de 'geboden en verboden' in hun contacten met lobbyisten, binnen en buiten het parlement. GRECO snapt nog steeds niet waarom het niet mogelijk is ten aanzien van het contact met derden principiële richtlijnen voor Kamerleden op te stellen, aangezien alle overige punten die worden benadrukt in deze aanbeveling al op een dergelijke manier zijn aanpak."

3.4.3 Conclusie lobby

Ten aanzien van de lobbyisten bestaat een algemene norm voor het gedrag van Kamerleden, waarbij door middel van de registers transparantie wordt geboden. GRECO dringt daarenboven aan op codificatie van (gedrags)regels inzake omgang met

Klopt het zo? Bedoeld is dat de CWW deze aanbevelingen niet heeft uitgewerkt, maar ook niet te betrekken bij GRECO omdat er geen meerderheid voor was?

09/14/2018 17:14

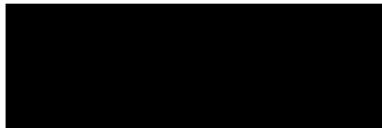
⁹ Hieronder vallen zowel medewerkers van public affairs en public relations bureaus als vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties/brancheverenigingen/koepels, gemeentes en provincies.

¹⁰ Zie: "Tweede Nalevingsverslag Nederland", 23 maart 2018, punt 11 (p. 3).

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Stafnotitie: Toezicht en handhaving integriteit

datum: 17 september 2018

lobbyisten. Dit lijkt een punt waarop verdere voortgang geboekt kan worden, aangezien van de kant van de lobbyisten een aanbod gedaan is aan het Presidium om te komen tot meer transparantie en het vaststellen van een set van regels.

4. Toezicht en handhaving Tweede Kamer

Hieronder zijn overzichten opgenomen van de verschillende integriteitsregels die gelden voor de leden van de Tweede Kamer (N.B. beide figuren waren ook al bijgevoegd in de achtergrondnotitie die u eerder heeft ontvangen voor de 1^e bijeenkomst van de WI en zijn ontleend aan het rapport van de werkgroep uit 2014, respectievelijk de in 2015 gepubliceerde 'Regelingen Integriteit'). De leden van de WI hebben ontvangen ten behoeve van de eerste vergadering is een overzicht opgenomen van de integriteitsregels die gelden voor de leden van de Tweede Kamer. Dit overzicht omvat kort gezegd niet alleen het RvOTK, maar tevens de verschillende wetten die het optreden van de Kamerleden reguleren.

Ligt in de rede dat de brief van 3/7 aan het presidium ook aan de werkgroep wordt gegeven. Sterker nog, dit punt zou de werkgroep kunne oppakken/voorbereiden.

Sterker nog, we hebben inmiddels een officieel verzoek op papier van het Presidium om de brief bij de beraadslagingen van de werkgroep te betrekken.

Ik heb alvast een voorzichtige conclusie op dit punt geformuleerd.

09/17/2018 17:41

Onderwerp	Waar
Gunsten of giften aanvaarden om het ambt te verkrijgen	Wet beëdiging ministers en leden Staten-Generaal
Gunsten of giften aanvaarden of beloften doen om iets in het ambt te laten of te doen	idem
Handelen in strijd met trouw aan Koning, Statuut en Grondwet	idem
Handelen in strijd met de plichten die het ambt meebrengt	Idem
Onverenigbare functies	Grondwet
Opgeven van nevenactiviteiten en -inkomsten	Wet Incompatibiliteiten Staten-Generaal
Opgeven van aangeboden reizen	Reglement van Orde
Opgeven van geschenken van waarde	Wet op de schadeloosstelling
Schenden vertrouwelijkheid van vergaderingen of stukken	Reglement van Orde
Beledigende taal gebruiken in vergadering	Reglement van Orde
Ter vergadering aansporen tot of instemmen met onwettig handelen	Reglement van Orde

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Stafnotitie: Toezicht en handhaving integriteit

datum: 17 september 2018

Onderwerp	Grondslag
1. Voorgeschreven eden of verklaringen en beloften van zuivering, van trouw aan de Koning, het Statuut en de Grondwet, en van getrouwe vervulling van het ambt	Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden, Grondwet en Wet beëdiging ministers en leden Staten-Generaal
2. Onverenigbare functies (zgn. incompatibiliteiten)	Grondwet en Wet incompatibiliteiten Staten-Generaal en Europees Parlement
3. Opgave van nevenactiviteiten en -inkomsten, relevante belangen, (deels) aangeboden buitenlandse reizen en geschenken van waarde	Wet schadeloosstelling leden Tweede Kamer en Reglement van Orde van de Tweede Kamer
4. Geheimhoudingsplichten	Reglement van Orde van de Tweede Kamer
5. Vertrouwelijkheid van stukken	Reglement van Orde van de Tweede Kamer
6. Onheuse gedragingen	Reglement van Orde van de Tweede Kamer

4.1 Toezicht en handhaving in het RvOTK

Het begrip integriteit dient breed te worden opgevat. Zo valt ook het onheus bejegenen van personen tijdens de plenaire vergadering of het schenden van de geheimhouding onder dit begrip. In dat kader bestaat ook een systeem van toezicht en handhaving voor een deel van de integriteitsbepalingen.

Zo blijkt uit de artikelen 58 tot en met 60 van het RvOTK dat een lid of een minister door de Voorzitter gewaarschuwd kan worden wanneer hij beledigende uitdrukking gebruikt, de orde verstoort, de geheimhouding of vertrouwelijkheid niet in acht neemt ofwel de instemming betuigt aan dan wel aanspoort tot onwettige handelingen. De Voorzitter stelt deze persoon dan in de gelegenheid de woorden terug te nemen (toezicht). Wanneer het lid of de minister dit niet doet, heeft de Voorzitter de mogelijkheid om hem het woord te ontnemen. In zo'n geval mag dat lid₂ respectievelijk die minister₂ niet meer deelnemen aan het vervolg van de beraadslaging. De Voorzitter kan zelfs op grond van artikel 60 de bewuste spreker uitsluiten van de vergadering op de dag van het voorval. Ten slotte staat conform artikel 62 een beroep op de Kamer niet open bij besluiten van de Voorzitter op grond van de artikel 58 tot en met 60.

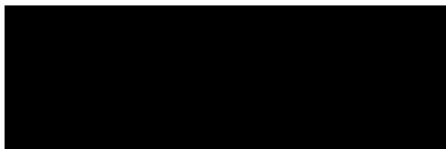
? Zonder de artikelteksten erbij moeilijk te volgen.
Meer in het algemeen: vinden 'wij' dat integriteit breed moet worden opgevat of ook GRECO. M.a.w. zijn bepalingen rond belediging/ordeverstoring zaken waar GRECO parlementen ook op toetst?

09/14/2018 17:33

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Stafnotitie: Toezicht en handhaving integriteit

datum: 17 september 2018

Voor het schenden van de geheimhouding of vertrouwelijkheid van stukken is ook een sanctiebepaling opgenomen. Daarin is bepaald dat het Presidium de mogelijkheid heeft om de Kamer voor te stellen om een lid dat de geheimhouding dan wel vertrouwelijkheid heeft geschonden, uit te sluiten van alle commissievergaderingen voor ten hoogste een maand. Ook kan de het Presidium voorstellen dit lid voor de verdere duur van de zitting uit te sluiten van kennisneming van vertrouwelijke stukken.

4.2 Toezicht en handhaving in de Wet ministeriële verantwoordelijkheid

Naast deze regels en sancties met betrekking tot integriteitsaspecten ~~ingen~~ in het RvOTK, kan in dit verband ook op de Wet ministeriële verantwoordelijkheid (hierna: Wmv) worden gewezen.¹¹ Deze wet geeft de mogelijkheid dat vijf leden een aanklacht indienen tegen een lid dat verdacht wordt van een ambtsmisdrijf. Dit systeem biedt de leden van de Kamer de wettelijke ~~de~~ mogelijkheid om een vorm van toezicht te houden op elkaar. Zo kan bijvoorbeeld een Kamerlid dat in strijd met de eed uit artikel 2 van de Wet beëdiging ministers en leden Staten-Generaal een gift of gunst heeft verleend om lid te worden, worden vervolgd voor het plegen van meened.¹² Hetzelfde geldt bij mogelijke omkoping. Strikt genomen kan een Kamerlid dat zich tijdens zijn Kamerlidmaatschap laat omkopen, niet alleen worden vervolgd voor passieve omkoping in gevolge van artikel 363 van het Wetboek van Strafrecht (Sr), maar ook voor het plegen van meened als bedoeld in artikel 207 Sr aangezien de eed ook geldt voor toekomstige handelingen.¹³ De opdracht tot voorvervolg ~~ing is het noodzakelijk dat de opdracht daartoe~~ wordt gegeven bij koninklijk besluit ~~of door een~~ besluit door de Tweede Kamer. Om tot een dergelijk besluit te komen dient de Tweede Kamer ook zelf strafrechtelijk onderzoek te verrichten naar de aanklacht. De Tweede Kamer heeft in dit geval het strafrechtelijk onderzoek en het besluit tot vervolging zelf in de hand.

De effectiviteit van de Wmv is overigens beperkter ~~niet groot~~. De afgelopen tien jaren zijn er slechts enkele aanklachten geweest, waarvan slechts één heeft geleid tot een commissie van onderzoek.¹⁴ De procedure van de Wmv is daarenboven niet

¹¹ P. Bovend'Eert, NJB 2016/2172, "Hoe is het gesteld met de ambtelijke integriteit van de leden van het parlement?".

¹² "De Grondwet". A.K. Koekoek, 2000, p. 350

¹³ Kamerstukken II, 1978/79, 14 222, nr. 7, p. 21

¹⁴ Kamerstukken II, 32158, aanklacht tegen Minister voor Wonen, Wijken en Integratie, Kamerstukken II, 34452, aanklacht tegen Minister-President, Kamerstukken II, 34340, onderzoek naar lek uit Commissie voor Inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Dit laatste onderzoek zag op een integriteitskwestie. Het betrof hier een onderzoek naar wie verantwoordelijk zou kunnen zijn voor het lekken van geheime informatie.

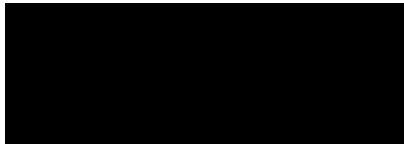
?

09/14/2018 17:38

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Stafnotitie: Toezicht en handhaving integriteit

datum: 17 september 2018

eenvoudig te volgen en d. Daarnaast kan de vraag worden gesteld of het proportioneel is om voor iedere integriteitskwestie telkens een zware strafrechtelijke procedure te starten. Niettemin, ten principale kan gesteld worden dat er een wettelijk geborgde procedure is die de Kamer in staat stelt om (vermeende) integriteitschendingen zelf te onderzoeken.

4.3 Oordeel GRECO

In het laatste nalevingsverslag komt GRECO tot de volgende conclusie:¹⁵

"14. GRECO herinnert eraan dat deze aanbeveling in de voorgaande verslagen geacht werd niet te zijn uitgevoerd. De overheid betoogde, onder andere, dat beide Kamers zich over de kwestie van toezicht en handhaving van integriteitsregels hebben gebogen, maar dat het grondwettelijk niet mogelijk is Kamerleden te schorsen of tot aftreden te dwingen op basis van niet-naleving van integriteitsregels. Het toezicht op het ethisch gedrag van Kamerleden, en de handhaving daarvan, zou juist een politieke kwestie zijn die door de politieke fracties en/of partijen dient te worden opgepakt. GRECO was het niet eens met deze stelling en snapte niet waarom het niet mogelijk was te voorzien in minder verregaande sancties, zoals een berisping of schorsing van deelname aan bepaalde zittingen of vergaderingen, op een vergelijkbare wijze als nu voor bepaalde andere overtredingen van het Reglement van Orde van beide Kamers het geval is, zoals bij schendingen van de vertrouwelijkheid." (...)

"17. GRECO stelt vast dat de Tweede Kamer nog geen plan heeft om een systeem van toezicht en handhaving van de integriteitsregels in te voeren. Dit is betreurenswaardig en uit een recente zaak bleek dat het nodig is dat de Kamer toezicht houdt op de uitvoering van de regels en deze op gezaghebbende wijze interpreteert."

4.4.3 Conclusie toezicht en handhaving integriteit

Op basis van het voorgaande kan worden geconcludeerd dat de Tweede Kamer al beschikt over verschillende vormen een systeem van toezicht en handhaving voor bepaalde integriteitsschendingen. Tegelijkertijd blijkt uit de praktijk dat deze instrumenten dit systeem niet vaak worden ingezet, waardoor vraagtekens kunnen worden gezet bij de effectiviteit ervan. Tussen lichte sancties (woord ontnemen, uitsluiten van commissievergaderingen) en het zware strafrechtelijk regime van de Wmv (onderzoek van parlementariërs door parlementariërs) ontbreken mogelijkheden voor sanctioneren van integriteitsschendingen door de Kamer zelf. In het lichtkader van de aanbevelingen van GRECO en de uitleg daarover door GRECO kan niet worden

¹⁵ Zie: "Tweede Nalevingsverslag Nederland", 23 maart 2018, punt 14 en 17 (p. 4/5).

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Stafnotitie: Toezicht en handhaving integriteit

datum: 17 september 2018

gesteld dat is voorzien in een sluitend en effectief systeem van toezicht en handhaving van integriteitsregels.

5. Rechtsvergelijkend perspectief

In deze paragraaf wordt ingegaan op de situatie in Duitsland, het Verenigd Koninkrijk, Zweden en de Verenigde Staten¹⁶. De regelingen die bestaan in deze landen zullen worden beschreven aan de hand van de GRECO landenrapporten, waarbij ook de waardering van GRECO voor die regelingen wordt meegenomen. Tevens wordt op basis van openbare bronnen bekeken welke integriteitsschendingen de afgelopen jaren naar voren zijn gekomen. Vervolgens wordt de situatie van het Europees Parlement kort worden beschreven aan de hand van openbare bronnen. Dit parlement valt echter (nog) niet onder GRECO, waardoor een eventuele waardering van GRECO over deze regelingen niet is opgenomen. Deze paragraaf wordt afgesloten met een samenvattend schema.

In de onderstaande rechtsvergelijking zal telkens worden aangegeven op welke kwesties een lidstaat aanbevelingen heeft gekregen. Ook zal worden aangegeven, indien van toepassing, hoe een lidstaat een aanbeveling heeft uitgevoerd en welke waardering GRECO daarvan heeft gegeven. Dit vooral gericht op die „inhema's die ook in de aanbevelingen aan Nederland (c.q. de Tweede Kamer) nog open staan: gedragsregels (i.h.b. contacten met lobbyisten) en de controle en handhaving van gedragsregels.

dien het een aanbeveling betreft die nog open staat voor de Tweede Kamer.

5.1 Duitsland

GRECO heeft de evaluatie voor Duitsland op 28 januari 2015 openbaar gemaakt. Er is voor Duitsland voornamelijk alleen een eerste nalevingsrapport uitgebracht door GRECO dat op 6 juli 2017 openbaar is gemaakt. Duitsland heeft aanbevelingen gekregen op het gebied van gedragsregels ten aanzien van lobbyisten en op het gebied van toezicht en handhaving.¹⁷

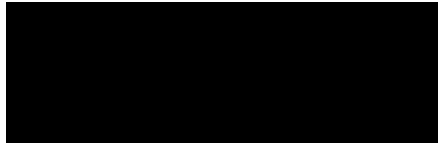
¹⁶ GRECO kent een systeem waarbij ook landen buiten het Europese gebied lid kunnen worden. De VS zijn op 20 september 2000 lid geworden en doen derhalve ook mee aan de evaluatierondes.

¹⁷ Alle aanbevelingen van de besproken landen zijn opgenomen in bijlage 1.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

StafnNotitie: Toezicht en handhaving integriteit

datum: 17 september 2018

5.1.1 Evaluatie GRECO

Duitsland beschikt sinds 1972 over een (gedetailleerde) gedragscode die ook regelmatig wordt herzien. GRECO merkt hierover op dat de gedragscode nog niet voorziet in alle regels die te maken hebben met belangenverstrengeling en raadt ook aan hiermee verder te gaan.¹⁸ Daarnaast worden opmerkingen gemaakt over lobbyisten. Er bestaat een regeling voor lobbyisten, die te vrijblijvend is volgens GRECO. Ook ontbreken gedragsregels voor de leden in relatie tot lobbyisten.

In het eerste nalevingsrapport wordt opgemerkt door GRECO dat er een discussie is geweest die er bijvoorbeeld toe heeft geleid dat lobbyisten alleen onbeperkte toegang tot de Bondsdag hebben als zij zijn geregistreerd. Ook hebben burgers dankzij een rechterlijke uitspraak altijd toegang tot de ontstaansgeschiedenis van wetten. Toch merkt GRECO op dat een deel van de zorgen nog niet is weggenomen. Zo ontbreken bijvoorbeeld de gedragsregels voor leden wanneer zij te maken hebben met lobbyisten en is de transparantie inzake de externe rapportages nog steeds onvoldoende gewaarborgd. Deze aanbeveling beschouwt GRECO derhalve als gedeeltelijk geïmplementeerd.

Duitsland beschikt over een toezichts- en sanctiemechanisme. Wanneer de Voorzitter constateert dat er een kleine overtreding heeft plaatsgevonden, kan deze het betrokken lid een reprimande geven. Bij grotere overtredingen wordt het Presidium betrokken. Het Presidium kan een openbare verklaring over de overtreding afgeven. Daarna kan het Presidium, nadat het betrokken lid wederom is gehoord, een boete opleggen met een maximum van rond de € 50 000.¹⁹ De Voorzitter en het Presidium hebben de onderzoekstaak ten aanzien van het toezicht belegd bij twee ambtelijke functionarissen binnen de afdeling die gaat over de schadeloosstelling van de leden. GRECO merkt hierover op dat op papier dit mechanisme er goed uitziet, maar beveelt aan (zie aanbeveling IV) om maatregelen te treffen om de effectiviteit van het toezicht en de handhaving te garanderen, onder andere door de capaciteit uit te breiden.

In het eerste nalevingsrapport merkt GRECO op dat de capaciteit van het betreffende Bureau in de Bondsdag is uitgebreid met een persoon. Hoewel GRECO daar op zich voorstander van is, wordt tevens opgemerkt dat GRECO verwachtte dat de Bondsdag

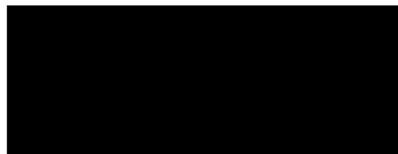
¹⁸ GRECO geeft aan dat bijvoorbeeld nog onvoldoende duidelijk is welke belangen van directe familie moeten worden gemeld.

¹⁹ Regel 8 van Verhaltensregeln für Mitglieder des Deutschen Bundestages en artikel 44a Abgeordnetengesetzes

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Stafnotitie: Toezicht en handhaving integriteit

datum: 17 september 2018

een bredere aanpak zou hebben gehanteerd bij de uitvoering van deze aanbeveling. GRECO kan daarom niet anders dan concluderen dat deze aanbeveling niet is uitgevoerd.

Daarnaast is het mogelijk om de immuniteit van een lid op te heffen waardoor hij strafrechtelijke vervolgd kan worden. De Bondsdag besluit daarover op voorstel van de zogenaamde Eerste commissie, de commissie voor Verkiezingen, Immuniteiten en Reglement van Orde. Op de website van de Bondsdag worden deze besluiten van de Bondsdag gepubliceerd. Dit is de afgelopen jaren enkele malen voorgekomen.

5.1.2 Overige bronnen

De Duitse media hebben naar aanleiding van het eerste nalevingsrapport meerdere artikelen gepubliceerd.²⁰ In geen van deze artikelen wordt verwezen naar daadwerkelijke integriteitsschendingen. Los van deze publicaties zijn er enkele artikelen te vinden over mogelijke integriteitsschendingen. Zo loopt momenteel in Duitsland een strafrechtelijke onderzoek naar mogelijke omkoping van leden door een bedrijf in de wapenindustrie.²¹ Ook is er een artikel dat uitermate kritisch is over de toepassing van anti-corruptie maatregelen. Dit artikel is echter geschreven naar aanleiding van het aannemen door het Duitse parlement van een wetsvoorstel met anti-corruptie maatregelen voor onder andere de leden. Hierin wordt gewezen op het feit dat de implementatie van een verdrag ruim 10 jaar op zich heeft laten wachten.²²

Ten slotte is er een bericht over een Duits lid dat mogelijk geld heeft aangenomen van de Azerbeidjaanse delegatie, toen zij nog lid was van de Duits delegatie van de Parlementaire assemblee van de Raad van Europa (PACE). Haar fractie heeft haar niet meer voorgedragen voor het lidmaatschap van de delegatie.²³ Op 24 april 2018 heeft een **onderzoekscommissie van de PACE geconcludeerd** dat zij de integriteitsregels

Mij is niet helemaal duidelijk wat nu precies het punt van kritiek is: toepassing regels? het wetsvoorstel? dat het lang geduurd heeft?

09/15/2018 18:20

Dat is dus niet de Bundestag maar de RvE? Heeft Duitse parlement hier ook iets mee gedaan?

09/15/2018 18:23

²⁰ Zie bijvoorbeeld: <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/korruption-europarat-stellt-bundestag-mieses-zeugnis-aus-a-1205989.html> of <https://www.n-tv.de/politik/Schlechte-Noten-fuer-Anti-Korruptionskampf-article20417104.html>

²¹ <https://de.sputniknews.com/panorama/20180522320828071-checker-und-koch-korruption/>

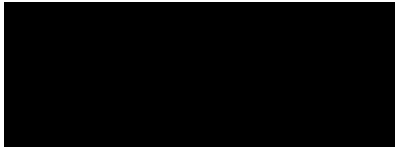
²² <https://www.zeit.de/2014/27/abgeordnetenbestechung-gesetz> Deze wet gaat over omkoping van leden van het parlement s volgt op het VN anticorruptie verdrag. In Nederland is dit neergelegd in het Wetboek van Strafrecht.

²³ De Azerbeidjaanse omkoping van leden van de Parlementaire assemblee is mede ontdekt door het lid Omtzigt. Het onderzoek naar de omkoping is momenteel nog gaande en ligt in handen van een speciale onderzoekscommissie van de parlementaire assemblee. <http://www.faz.net/aktuell/politik/ausland/untersuchungsbericht-zur-arbeit-des-europarats-mit-azerbaidzchan-hinweise-auf-korruption-15556728.html?printPagedArticle=true#void>

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Stafnotitie: Toezicht en handhaving integriteit

datum: 17 september 2018

ernstig heeft geschonden.²⁴ Op 29 juni 2018 heeft de commissie van de PACE die gaat over het Reglement van Orde, Immunities en institutionele zaken geoordeeld dat dit lid voor het leven geen toegang meer heeft tot de gebouwen van PACE.²⁵

5.2 Verenigd Koninkrijk

GRECO heeft de evaluatie voor het Verenigd Koninkrijk (hierna: VK) op 6 maart 2013 openbaar gemaakt. Het eerste nalevingsrapport is gepubliceerd op 19 januari 2015 en het tweede nalevingsrapport, waarmee voor het VK de vierde evaluatieronde werd afgesloten, is gepubliceerd op 10 november 2017. Het VK heeft aanbevelingen gekregen op het gebied van gedragsregels ten aanzien van lobbyisten en op het gebied van toezicht en handhaving.

5.2.1 Evaluatie GRECO

Het parlement van het VK heeft al sinds 1695 resoluties aangaande het gedrag van leden. Echter sinds 1996 heeft het House of Commons daadwerkelijk een zogenaamde Code of Conduct.²⁶ Deze gedragscode wordt ondersteund door een gedetailleerde Guide to the rules. Hierin staat gedetailleerd beschreven wat wel en niet gemeld moet worden en welke gedragingen niet zijn toegestaan.²⁷ In relatie tot de omgang met lobbyisten was tot voor kort niets tot weinig specifiek opgenomen.

In de twee nalevingsrapporten constateert GRECO dat het House of Commons in de Code of Conduct gedragsregels heeft opgenomen met betrekking tot de omgang met lobbyisten. Er is nu opgenomen dat geschenken en zogenaamde “hospitality contacts” moeten worden geregistreerd door het betreffende lid. Tevens moet een lid in het register opnemen welke familieleden actieve lobbyisten zijn. Ook is expliciet opgenomen dat deze regels ook gelden voor de medewerkers van de leden.²⁸ Naar

²⁴ <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/News/News-View-EN.asp?newsid=7142&lang=2&cat=401>

²⁵ <http://website-pace.net/documents/19895/4896422/20180629-FindingsIBAC-EN.pdf/62fb4ef3-b563-42d2-8a44-cdae0af6245e> Dit besluit treft niet alleen het Duits lid, maar ook 11 andere leden van PACE.

²⁶ In deze Code of Conduct wordt verwezen naar de zogenaamde Nolan- principes, daterend uit 1996, maar er wordt ook nog steeds verwezen naar de resolutie uit 1695.

²⁷ Voor deze notitie wordt over de Code of Conduct en de Guide to the rules alleen deze basale informatie gegeven. De focus ligt op de punten die voor Nederland openstaan.

²⁸ In het VK zijn leden verantwoordelijk voor het inhuren van medewerkers, niet de fractie.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Stafnotitie: Toezicht en handhaving integriteit

datum: 17 september 2018

aanleiding hiervan heeft GRECO geconcludeerd dat de aanbeveling volledig is geïmplementeerd.

Voor het handhaven van gedragsregels kent het VK feitelijk twee systemen. Ten eerste wordt opgemerkt dat leden van het parlement geen strafrechtelijke immunitet genieten en dat bovendien een strafrechtelijke procedure wordt geprefereerd boven de interne disciplinerende. Ten tweede kent het VK een systeem van onafhankelijke Parliamentary Commissioners for Standards. De onderzoeksbevoegdheid tot het doen van onderzoek naar een mogelijke schending van de Code of Conduct en daarmee samenhangende Guide is belegd bij de Parliamentary Commissioner for Standards²⁹.

Deze Commissioner doet onderzoek naar het gedrag van leden uit eigener beweging of naar aanleiding van klachten. De Commissioner onderzoekt dan aan de hand van onder andere getuigenverklaringen en ander bewijs of er sprake is van een schending. In sommige gevallen, kleine schendingen, wordt de zaak direct door de Commissioner zelf afgedaan bijvoorbeeld als blijkt dat het betrokken lid iets niet wist en excuses heeft gemaakt. In andere gevallen wordt het onderzoek, inclusief de conclusie dat er een schending heeft plaatsgevonden, doorgeleid naar de Committee on Standards and Privileges. Deze commissie bekijkt het onderzoeksrapport en trekt haar conclusies in een eigen rapport. Beide rapporten worden op hetzelfde moment openbaar gemaakt. In het rapport van de commissie kan dan ook zijn opgenomen welke sancties dienen te worden opgelegd. Het House of Commons heeft de mogelijkheid om de volgende sancties op te leggen: (officiële) reprimande (waaronder tevens kan vallen het verplicht tijdens de plenaire vergadering excuses maken), schorsing van het lid zonder behoud van schadeloosstelling of het **wegsturen van leden**. Tevens kan teveel betaald geld worden teruggevorderd. Voor het opleggen van sancties³⁰ dient er instemming van het House of Commons te zijn. Over het algemeen wordt voor het nemen van disciplinaire acties jegens een lid een resolutie aangenomen door het House of Commons.

Over de onderzoeken van de Commissioner wordt voorts opgemerkt dat de bevindingen altijd openbaar worden, ook als het slechts een kleine schending betreft die door de

Meervoud? Zijn er meerdere Commissioners of is het er eentje zoals verderop in de tekst lijkt?

09/15/2018 18:26

Zelf ook parlamentslid, of onafhankelijke deskundige/onderzoeker?

09/15/2018 18:27

Is hier bedoeld: het permanent ontnemen van kamerlidmaatschap of schorsing o.i.d.

09/15/2018 18:30

²⁹ Deze Commissioner is een onafhankelijke functionaris, die alleen onderzoek doet. Deze kan geen sancties opleggen. De Commissioner wordt voor een termijn van vijf jaren bij resolutie aangewezen door het House of Commons.

³⁰ De mogelijkheid om leden weg te sturen is sinds 1922 slechts drie keer gebruikt.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

StafnNotitie: Toezicht en handhaving integriteit

datum: 17 september 2018

Commissioner is afgedaan.³¹ Alle documentatie hierover, inclusief bewijsvoering, is te vinden op de website van het Britse parlement.

GRECO merkt in de nalevingsrapporten op dat de aanbeveling om het sanctieregime nader te beschouwen op onder andere effectiviteit, is uitgevoerdnageleefd. Er heeft door een sub-commissie van de Committee on standards een evaluatie plaatsgevonden van het bestaande regime. Uit die evaluatie bleek dat het sanctieregime voldoende en effectief was. Ook werd het voorstel gedaan om de samenstelling van de commissie te veranderen in die zin dat naast zeven leden ook zeven personen die niet lid waren van het parlement (zogenaamde *lay members*) onderdeel werden van de commissie. Dit is vervolgens door het House of Commons ingevoerd. Volgens GRECO draagt dit bij aan de onafhankelijkheid van de betreffende commissie. Tevens wijst GRECO op de nieuwe disciplinaire sanctie van het starten van een zogenaamde *recall petition*.³²

GRECO heeft in het tweede nalevingsrapport geconcludeerd dat alle aanbevelingen zijn geïmplementeerd en heeft de evaluatieronde voor het VK afgesloten.

5.2.2 Overige bronnen

De Britse politiek wordt geplaagd door veel schandalen, waaronder meerdere integriteitsschendingen als het verkeerd of onrechtmatig declareren van kosten, niet opgeven van financiële belangen of beïnvloeding door lobbyisten door middel van betaling.³³ In veel gevallen heeft de betrokken politicus direct ontslag genomen of is het aangekomen op een onderzoek en sanctie door respectievelijk de Commissioner en het House of Commons.

5.3 Zweden

GRECO heeft de evaluatie voor Zweden op 12 november 2013 openbaar gemaakt. Het eerste nalevingsrapport is gepubliceerd op 29 januari 2016 en het tweede

³¹ <https://www.parliament.uk/mps-lords-and-offices/standards-and-financial-interests/parliamentary-commissioner-for-standards/complaints-and-investigations/allegations-the-commissioner-has-rectified/>

³² Indien een lid een ernstige schending heeft begaan, kan het House of Commons een petitie starten, de facto om het lidmaatschap af te nemen. De kiezers zijn degenen die hierbij het mandaat daadwerkelijk kunnen afnemen. Indien de kiezers instemmen met het verlies van lidmaatschap, vindt er voor deze zetel een nieuwe verkiezing plaats in dat district (by-election).

³³ Zie voor een (niet complete) lijst ook https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_political_scandals_in_the_United_Kingdom

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Stafnotitie: Toezicht en handhaving integriteit

datum: 17 september 2018

nalevingsrapport, waarmee voor Zweden de vierde evaluatieronde werd afgesloten, is gepubliceerd op 24 oktober 2017. Zweden heeft aanbevelingen gekregen op het gebied van gedragsregels ten aanzien van lobbyisten en op het gebied van toezicht en handhaving.

5.3.1 Evaluatie GRECO

Voor het evaluatierapport van GRECO beschikte de Riksdag³⁴ niet over een gedragscode. Wel bestonden er enige verboden nevenfuncties en nevenactiviteiten. Naar aanleiding van het GRECO rapport heeft de Riksdag een speciale werkgroep aan het werk gezet, bestaande uit de eerste ondervoorzitter en een lid van elke fractie. Deze werkgroep heeft een gedragscode opgesteld met bijbehorende gids met gedetailleerde richtlijnen, die inmiddels is aangenomen door de Riksdag.³⁵ In de gedragscode zijn alle aanbevelingen van GRECO grotendeels meegenomen. In de evaluatie die leidde tot de aanbevelingen omtrent de gedragscode was ook aandacht gevraagd voor de omgang met lobbyisten. Hierop wordt niet meer specifiek ingegaan. De gedragsregels zijn alleen in het Zweeds beschikbaar, waardoor een goed begrip van de regels moeilijk is. Wel is duidelijk dat in de regels is vastgelegd dat leden giften en belangen moeten melden en dat in de bijbehorende richtlijnen ook staat hoe ze moeten omgaan met giften en gunsten en met aangeboden steekpenningen.

Ook is een systeem van toezicht geïmplementeerd met de betreffende gedragsregels. De Voorzitter, de ondervoorzitters en de fractievoorzitters hebben de taak om naleving van de gedragsregels te bewaken. GRECO heeft geoordeeld dat hiermee een licht systeem van toezicht was ingesteld. GRECO geeft aan dat de voorkeur uitgaat naar een aparte commissie die het toezicht houdt, gezien de duidelijke politieke invloed in het systeem. Bovendien bevatten de gedragsregels geen duidelijke sancties. Hoewel GRECO vaststelt dat hiermee deze aanbeveling slechts ten dele is geïmplementeerd, wordt de evaluatieronde voor Zweden daarmee afgesloten.

5.3.2 Overige bronnen

Aangezien de gedragsregels pas sinds 1 januari 2017 in werking zijn, is het lastig om nu al de werking ervan en het de toezichtssysteem te beoordelen. Er is nog weinig informatie over beschikbaar. Uit overige bronnen wordt Wel is duidelijk dat leden van

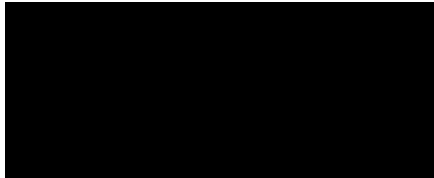
³⁴ Volledigheidshalve wordt opgemerkt dat Zweden een unicameraal parlement is.

³⁵ <http://www.riksdagen.se/globalassets/01.-aktuellt/201617/en-uppforandekod-for-ledamoterna.pdf>

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

StafnNotitie: Toezicht en handhaving integriteit

datum: 17 september 2018

de Riksdag kunnen worden vervolgd voor bepaalde integriteitsschendingen. Zo is in 2014 een lid vervolgd voor belangenverstrengeling die hij niet had gemeld.³⁶

5.4 Verenigde Staten

GRECO heeft de evaluatie van de Verenigde Staten op 17 januari 2017 openbaar gemaakt. Er is nog geen nalevingsrapport gepubliceerd. De VS hebben aanbevelingen gekregen op het gebied van gedragsregels ten aanzien van lobbyisten en op het gebied van toezicht en handhaving.

5.4.1 Evaluatie GRECO

De VS worden door GRECO geroemd om hun erkenning van, en omgang met, het gevaar van corruptie. De VS hebben al jarenlang gedragsregels en een bijbehorend toezicht- en handhavingssysteem. Aangezien lobbyorganisaties een grote rol spelen in het Amerikaanse parlement, zijn van oudsher dan ook gedetailleerde regels opgesteld omtrent het gedrag van leden in omgang met lobbyisten. Zo mogen leden nooit een geschenk aannemen van een lobbyist, mag een lobbyist geen reis organiseren voor een lid die wordt betaald door een externe, mag een lobbyist een lid niet vergezellen op een reis die wordt betaald door een externe en mogen de medewerkers van een lid waarvan de partner lobbyist is, geen lobby-contacten hebben met die bewuste partner.

De VS kennen voorts een Lobbying Disclosure Act, waarmee wordt geregeld dat alle lobbyisten zich moeten registreren. Ook moeten lobbyisten elk kwartaal een rapport indienen waarin is opgenomen welke lobbyactiviteiten zij hebben ondernomen. Hoewel dit op papier transparant is, blijkt uit de praktijk dat leden van het parlement veelvuldig worden belobbyd en dat hierbij ook vaak een kant en klare tekst voor een wetsvoorstel wordt aangeleverd.³⁷

GRECO merkt hier op dat leden bij de indiening van een wetsvoorstel niet zijn verplicht om informatie te verschaffen over de totstandkoming ervan. Dus ook niet over de invloed van lobbyisten of, en zo ja welke lobbyisten betrokken waren. Het parlement vertrouwt hierbij geheel op de informatie die lobbyisten onder de eerdergenoemde Lobbying Disclosure Act wet moeten openbaren. GRECO beveelt hieraan om de transparantie over de totstandkoming van nieuwe wetten te vergroten op dit punt, mede omdat hiermee meer van het gedrag van het betrokken lid ten opzichte van

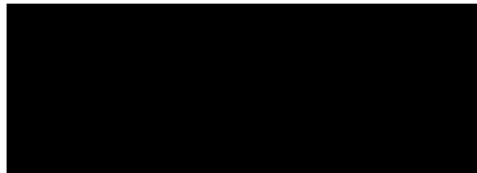
³⁶ <https://www.svd.se/par-asling-i-blasvader>

³⁷ Er worden jaarlijks duizenden wetsvoorstellen, groot en klein, ingediend. De wetgevende macht ligt namelijk bij het parlement.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Stafnotitie: Toezicht en handhaving integriteit

datum: 17 september 2018

lobbyisten naar voren komt.³⁸ Daarnaast wijst GRECO op het fenomeen van de “revolving doors”, inhoudende dat leden zich na hun lidmaatschap laten registreren als lobbyisten en vervolgens lobbyactiviteiten ontplooiën. Gezien het feit dat de lobbysector zo’n grote rol speelt in de politieke omgeving zijn volgens GRECO een zogenaamde afkoelingsperiode (een bepaalde tijd waarin een lid geen lobbyactiviteiten mag ontplooiën) en een strikt toegangsbeleid voor deze oud-leden belangrijk volgens GRECO.

Over toezicht en handhaving wordt allereerst opgemerkt dat leden van het U.S. Congress geen immuniteit hebben en gewoon in een strafrechtelijke of privaatrechtelijke procedure kunnen worden betrokken. Hierbij moet worden opgemerkt dat in de Amerikaanse Grondwet wordt uitgesloten dat leden in rechte worden aangesproken op hun activiteiten in het parlement, hetgeen een individueel recht is. Dit betekent in de praktijk dat een lid mag bepalen of hij bijvoorbeeld bepaalde documenten vrijgeeft in geval van een strafrechtelijke procedure. Ondanks dit recht uit de Grondwet, kan tegen een lid altijd een disciplinaire procedure worden gestart die kan leiden tot sancties. De uitvoering van een dergelijke procedure, inclusief onderzoek en sanctieoplegging, ligt in handen van een Ethics Committee. Deze commissie, die bestaat uit een gelijk aantal leden van de meerderheid en minderheid.³⁹ Deze commissie wordt ondersteund door een ambtelijke, politiek neutrale staf, waarvan het merendeel bestaat uit advocaten. Een Ethics Committee heeft voorts volledige onderzoeksbevoegdheden- zo mogen zij vorderingen uitdoen en verhoren af te nemen. Een onderzoek kan starten doordat een lid een klacht indient, een klacht wordt ingediend door een externe met ondersteuning van een lid, uit eigener beweging, als een lid wordt veroordeeld voor een misdrijf, het House of Representatives een resolutie aanneemt die een onderzoek autoriseert dan wel opdraagt of als het Office of Congressional Ethics een door hen uitgevoerd onderzoek doorstuurt.

‘een’ Betekent dit dat er meerdere EC’s zijn?

09/15/2018 18:55

Een of de ? (zie eerdere opm.)

09/15/2018 19:10

? dus een lid kan verzoeken tot een onderzoek tegen zichzelf?

09/15/2018 19:12

Voor het schenden van de gedragsregels, waar ook onder valt het opzettelijk niet opgeven van geschenken, belangen of neveninkomsten, kunnen verregaande sancties worden opgelegd. Een Ethics commissie kan in lichte gevallen een berisping geven,

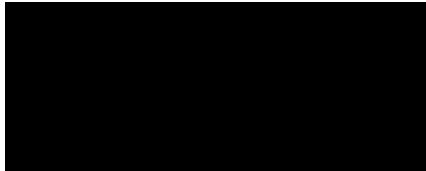
³⁸ Conform de uitgangspunten van de vierde evaluatieronde, ligt de focus op het gedrag van de leden zelf en dient het U.S. Congress hierop actie te ondernemen.

³⁹ Er bestaat ook een Office of Congressional Ethics, een onafhankelijk instituut dat in leven is geroepen na meerdere corruptieschandalen waarin het optreden van de Ethics Committee achterbleef naar oordeel van bepaalde leden. Deze OCE wordt meer gezien als een instantie die vooronderzoek kan doen voor de Ethics Committee.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Stafnotitie: Toezicht en handhaving integriteit

datum: 17 september 2018

hetgeen niet als een disciplinaire maatregel wordt gezien. Er kunnen echter door het House of Representatives op voorstel van de Ethics Committee de volgende sancties worden opgelegd: een officiële afkeuring van het gedrag van het betreffende lid, een boete, het afnemen of beperken van bepaalde rechten in het Huis en zelfs het afnemen van het lidmaatschap.⁴⁰

Gezien de kritiek op dit systeem – zowel vanuit de politiek als vanuit derden – die zich met name richt op te maken hebben met de onafhankelijkheid van de Ethics Committee, heeft GRECO aanbevolen om maatregelen te overwegen die de effectiviteit van het systeem van toezicht en handhaving verbeteren.

5.4.2 Overige bronnen

Ook het Amerikaanse parlement kent vele schandalen, waaronder integriteitsschendingen.⁴¹ Zo is recent een lid veroordeeld vanwege handelen met voorkennis, waarbij hij de kennis had opgedaan in het kader van zijn parlementaire werk.⁴² Ondanks dergelijke veroordelingen, is er evenwel veel kritiek op de werking van de Ethics Committee, zowel binnen als buiten het House of Representatives. Er wordt door meerdere bronnen gesteld dat de Ethics Committee te politiek is en daardoor te weinig doet om daadwerkelijk effectief op te treden als bewaker van de gedragsregels. Dit – ondanks het feit dat deze commissie bestaat uit een politiek uitgebalanceerde politieke groep – en daardoor te weinig doet om daadwerkelijk effectief op te treden als bewaker van de gedragsregels. Uit onderzoek blijkt overigens ook dat het vertrouwen van burgers in het U.S. Congress afneemt.⁴³

5.5 Europees Parlement

5.5.1 Gedragsregels en systeem

Het Europees Parlement beschikt over een gedragscode met bijbehorende uitvoeringsvoorschriften. Onder de gedragscode vallen niet alleen regels omtrent het aannemen en melden van giften of het melden van belangen, maar ook regels omtrent

⁴⁰ De bevoegdheid voor beide Kamers van het U.S. Congress om het lidmaatschap af te nemen is geregeld in de Amerikaanse Grondwet. Dit gebeurt echter zelden. Het komt aan de andere kant vaak voor dat leden hun lidmaatschap opzeggen vanwege een lopende onderzoek van de Ethics Committee.

⁴¹ Zie voor een indrukwekkende lijst: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_federal_political_scandals_in_the_United_States

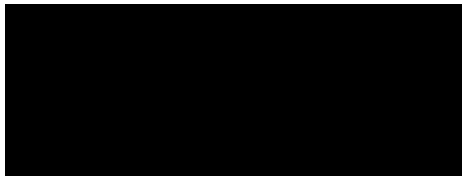
⁴² <https://newrepublic.com/article/150557/congress-makes-corruption-easy>

⁴³ <https://www.emeraldinsight.com/doi/abs/10.1108/S2053-769720170000029002>

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Stafnotitie: Toezicht en handhaving integriteit

datum: 17 september 2018

oud-leden en lobbyactiviteiten. Ook bijvoorbeeld ~~de het~~ op uitnodiging van een derde aanwezig zijn bij een door die derde georganiseerd evenement is gereguleerd.

Het EP beschikt ook over een systeem van toezicht en handhaving. De Voorzitter, belast met het toezicht op de naleving van de gedragscode, kan het raadgevende comité voor het gedrag van leden, verzoeken om vermeende schendingen te onderzoeken. Indien deze een overtreding constateert wordt dit gemeld aan de Voorzitter met eventueel advies over de op te leggen sanctie. De Voorzitter besluit uiteindelijk over de op te leggen sanctie bij overtreding.

De sancties zijn neergelegd in artikel 166, leden 3 tot en met 5, van het Reglement van Orde van het EP en bestaan uit:

- (a) een berisping;
- (b) het verlies van het recht op de verblijfsvergoeding voor een duur van twee tot dertig dagen;
- (c) onverminderd de uitoefening van het stemrecht ter plenaire vergadering, en in dit geval onder voorbehoud van strikte naleving van de gedragsregels, tijdelijke uitsluiting van deelname aan alle of een deel van de werkzaamheden van het Parlement gedurende een periode van twee tot dertig vergaderdagen van het Parlement of een van zijn organen, commissies of delegaties;
- (d) een voor maximaal een jaar geldend verbod voor het lid om het Parlement te vertegenwoordigen in een interparlementaire delegatie, een interparlementaire conferentie of een interparlementair forum.
- (e) in geval van een schending van de vertrouwelijkheid, een voor maximaal een jaar geldende beperking van het recht van toegang tot vertrouwelijke of gerubriceerde informatie.

4.—De ~~in lid 3,~~ onder b) tot en met e), bedoelde maatregelen kunnen worden verdubbeld bij herhaling van de overtreding of wanneer het lid weigert te voldoen aan een overeenkomstig artikel 165, lid 3, genomen maatregel.

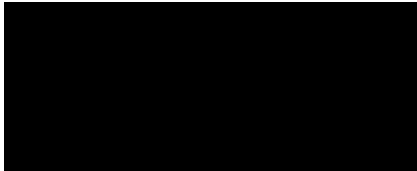
5.—Voorts kan de Voorzitter de Conferentie van voorzitters voorstellen het lid te schorsen of uit het door hem beklede ambt of een of meer door hem beklede ambten te ontheffen overeenkomstig de in artikel 21 neergelegde procedure.⁴⁴

⁴⁴ <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+RULES-EP+20180731+RULE-166+DOC+XML+V0/NL&language=NL&navigationBar=YES>

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

StafnNotitie: Toezicht en handhaving integriteit

datum: 17 september 2018

Een sanctie wordt door de Voorzitter gepubliceerd op de website van het EP, waar de melding van de opgelegde sanctie minstens een jaar zichtbaar blijft. Dit volgt uit regel 166 van het Reglement van Orde van het EP.

5.5.2 Overige bronnen

Hoewel dit niet direct uit de sanctiemogelijkheden blijkt, heeft de onder b) genoemde sanctie (i.c. verlies van verblijfsvergoeding), ~~in de voorgaande paragraaf genoemd~~ ~~onder b,~~ de facto het karakter van een boete. Zo moest in 2015 een lid dat, in strijd met de regels, voor een ander lid stemmen had uitgebracht, zijn verblijfsvergoeding voor vijf dagen in ~~te~~ leveren wegens stemfraude. Dit kwam neer op een bedrag van € 1530.⁴⁵ Een van de meer in het oog springende kwesties was het “Cash-for-Laws” schandaal in 2011. Daarin werden verschillende leden van het EP door journalisten, die voorwendden dat zij lobbyisten waren, geld geboden voor bepaald stemgedrag. Daar het onderzoek naar mogelijke corruptie door de betrokken leden werd tegengewerkt door de toenmalige voorzitter van het EP, zijn geen van de leden gesanctioneerd.⁴⁶

⁴⁵ <https://nos.nl/artikel/2075858-pvv-europarlementarier-gestraft-voor-stemfraude.html>

⁴⁶ https://www.europa-nu.nl/id/vjykggfc2fro/gedragsregels_voor_europarlementariers#p3

6. Samenvattend schema en conclusie

Hieronder is in een schema opgenomen met de belangrijkste bevindingen:

Instrument	NL	D	VK	Z W	VS	EP
Gedagsregels (Code of Conduct)	X	X	X	X	X	X
Gedagsregels t.a.v. lobbyisten			X	X	X	X
Toezicht op gedragsregels ⁴⁷						
a) door Voorzitter/Presidium		X		X		X
b) door aparte commissie		X			X	X
c) door onafhankelijke functionaris			X			
d) door fractievoorzitters				X		
Toezichtsonderzoek ⁴⁸						
a) openbaar						
b) openbaar na afloop		X	X		X	X
c) vertrouwelijk						
Sancties						
a) vertrouwelijke berisping					X	X
b) openbare reprimande (naming and shaming)		X	X		X	X
c) boete		X			X	X
d) uitsluiting/schorsing bepaalde tijd			X			
e) beperken/afnemen rechten en privileges					X	X
f) afnemen immuniteit		X				
g) afnemen lidmaatschap			X		X	
Sanctieoplegging						
a) door Voorzitter/Presidium		X				
b) door commissie						
c) door Kamer		X	X		X	

Uit het bovenstaande kan worden geconcludeerd dat, behalve Nederland, alle hierboven vermelde parlementen beschikken over formeel toezicht op de

⁴⁷ Gezien het feit dat de effectiviteit en proportionaliteit van het systeem van de Wmv verwaarloosbaar is, wordt deze niet meegenomen in dit overzicht.

⁴⁸ De meeste parlementen onderzoeken in vertrouwelijkheid integriteitsschendingen, waarover in algemene zin wordt gerapporteerd. Alleen in de gevallen waarin een (ernstige) schending wordt geconstateerd, wordt het onderzoek met naam openbaar gemaakt.

gedragsregels. Ook kent, op Zweden en Nederland na, elk parlement de mogelijkheid van sanctieoplegging.

BIJLAGE 1

Aanbevelingen van GRECO aan andere landen

Duitsland

Criteria	Aanbeveling gekregen	Aanbeveling opgevolgd volgens GRECO
1. gedragscode etc.	X	Aanbeveling i: Gedeeltelijk
2. verbod op bepaalde activiteiten	-	-
3. verklaring bezittingen, etc.	X	Aanbeveling ii: niet Aanbeveling iii: gedeeltelijk
4. systeem handhaving	X	Aanbeveling iv: niet
5. programma voor bewustwording	-	-

Aanbevelingen ten aanzien van parlementsleden:

- i. that the transparency of the parliamentary process be further improved, e.g. by introducing rules for members of parliament on how to interact with lobbyists and other third parties seeking to influence the parliamentary process (paragraph 33);*
- ii. (i) that a requirement of ad hoc disclosure be introduced when a conflict between specific private interests of individual members of parliament may emerge in relation to a matter under consideration in parliamentary proceedings in the Bundestag plenary or its committees independently of whether such a conflict might also be revealed by members' declarations of activities and income; and (ii) that members of parliament be provided written guidance on this requirement including definitions and/or types of conflicts of interest as well as advice on possible conflicts of interests and related ethical questions by a dedicated source of confidential counselling (paragraph 55);*
- iii. (i) that the existing regime of declarations of interests be reviewed in order to extend the categories of information to be disclosed to include, for example, information on significant assets including shareholdings in enterprises below the current thresholds and significant liabilities; and (ii) that consideration be given to widening the scope of the declarations to also include information on spouses and dependent family members (it being understood that such information would not necessarily need to be made public) (paragraph 81);*
- iv. that appropriate measures be taken to ensure effective supervision and enforcement of the current and future declaration requirements, rules on conflicts*

of interest and other rules of conduct for members of parliament, inter alia, by strengthening the personnel resources allocated by the Bundestag Administration (paragraph 96).

Verenigd Koninkrijk

Criteria	Aanbeveling gekregen	Aanbeveling opgevolgd volgens GRECO
1. gedragscode etc.	X	X
2. verbod op bepaalde activiteiten	-	
3. verklaring bezittingen, etc.	X	X
4. systeem handhaving	X	X
5. programma voor bewustwording	X	X

Aanbevelingen ten aanzien van parlementsleden:

i. that, pending any introduction of an accountability system for staff conduct, it should be made clear that Members of the House of Commons and Members of the House of Lords can be responsible for the conduct of their staff when carrying out official duties on behalf of the Member and that, unless otherwise specified, the conduct of the staff should be judged against the standards expected of the Members. The devolved institutions of Wales and Northern Ireland should be invited similarly to take action in accordance with the recommendation (paragraph 33);

ii. that consideration be given to lowering the thresholds for reporting financial holdings (such as stocks and shares). The devolved institutions of Scotland, Wales and Northern Ireland should be invited similarly to take action in accordance with the recommendation (paragraph 41);

*iii. (i) providing clearer guidance for Members of the House of Commons and the House of Lords concerning the acceptance of gifts, and
(ii) that consideration be paid to lowering the current thresholds for registering accepted gifts. The devolved institutions of Scotland, Wales and Northern Ireland should be invited similarly to take action in accordance with the recommendation (paragraph 46);*

iv. that the Codes of Conduct and the guidance for both the Commons and the Lords be reviewed in order to ensure that the Members of both Houses (and their staff) have appropriate standards/guidance for dealing with lobbyists and

others whose intent is to sway public policy on behalf of specific interests. The devolved institutions of Wales and Northern Ireland should be invited similarly to take action in accordance with the recommendation (paragraph 53);

v. (i) reviewing the available disciplinary sanctions for misconduct of Members of the House of Commons and Members of the House of Lords in order to ensure that they are effective, proportionate and dissuasive; and

(ii) better describing in the relevant guidance to the Codes of Conduct the applicable sanctions for breaches of the rules (paragraph 73).

Zweden

Criteria	Aanbeveling gekregen	Aanbeveling opgevolgd volgens GRECO
1. gedragscode etc.	X	X
2. verbod op bepaalde activiteiten	-	
3. verklaring bezittingen, etc.	X	X
4. systeem handhaving	X	X (gedeeltelijk)
5. programma voor bewustwording	X	X

Aanbevelingen ten aanzien van parlementsleden:

i.(i) that a code of conduct for members of parliament be adopted and made easily accessible to the public; and

(ii) that it be complemented by practical measures for its implementation, such as dedicated training and counselling (paragraph 46);

ii.(i) that written (public) clarification of the meaning of the disqualification rules of the Riksdag Act and guidance on the interpretation of those rules be provided to members of parliament; and

(ii) that a requirement of ad hoc disclosure be introduced when, in the course of parliamentary proceedings, a conflict between the private interests of individual members of parliament may emerge in relation to the matter under consideration (paragraph 52);

iii. that rules on gifts and other advantages – including advantages in kind – be developed for members of parliament and made easily accessible to the public; they should, in particular, determine what kinds of gifts and other advantages may be acceptable and define what conduct is expected of members of parliament who are given or offered such advantages (paragraph 55);

iv. that the existing regime of asset declarations be further developed, in particular (i) by including quantitative data of the financial and economic involvements of members of parliament as well as data on significant liabilities; and (ii) by considering widening the scope of the declarations to also include information on spouses and dependent family members (it being understood that such information would not necessarily need to be made public) (paragraph 65);

v. that appropriate measures be taken to ensure supervision and enforcement of the existing and yet-to-be established rules on conflicts of interest, gifts and asset declarations by members of parliament (paragraph 72).

Verenigde Staten

Criteria	Aanbeveling gekregen	Aanbeveling opgevolgd volgens GRECO
1. gedragscode etc.	X	n.v.t.
2. verbod op bepaalde activiteiten	X	n.v.t.
3. verklaring bezittingen, etc.	X	n.v.t.
4. systeem handhaving	X	n.v.t.
5. programma voor bewustwording	X	n.v.t.

Aanbevelingen ten aanzien van parlementsleden:

- i. to consider increasing the transparency of the legislative process leading up to the introduction of new bills in Congress (paragraph 33);
- ii. that guidance materials to the codes of ethics used by the Senate and by the House of Representatives be brought up-to-date and made available in a user friendly fashion (paragraph 54);
- iii. that ad hoc disclosures be introduced for situations when an undisclosed conflict between specific private interests of individual Members of Congress may emerge in relation to a matter under consideration in Congressional proceedings (paragraph 63);
- iv. that consideration be given to the efficacy of the current regime of Congress' rules relating to "revolving doors" - such as those concerning House Members possibilities to initiate employment negotiations to become lobbyists after leaving Congress and the quarantine periods applying to former Members of Congress to carry out lobbying activities with representatives of the Congress (paragraph 83);
- v. that additional guidance and training materials for Members of Congress on how the current restrictions applicable to their interactions with lobbyists and other third parties

seeking to influence the congressional process, be included in the training of Members of Congress (paragraph 95);

vi. that updated information on pertinent case-law concerning the "Speech or Debate Clause" be provided on a periodic basis (paragraph 107);

vii. that further measures to reinforce the efficiency of the supervision and enforcement of the internal rules of Congress be considered by the appropriate bodies of Congress (paragraph 123);.

From [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Subject **Re: Notitie mogelijkheden toezicht en handhaving**
 To [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>, [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Date October 30, 2018 at 1:22:37 PM CET

Ik zit van 13.00-16.30 vast in cursus en overleg, dus wacht niet op mij...

Verzonden vanaf mijn Samsung Galaxy-smartphone.

----- Oorspronkelijk bericht -----

Van: "[REDACTED]" <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Datum: 30-10-18 12:17 (GMT+01:00)
 Aan: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>, [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Onderwerp: RE: Notitie mogelijkheden toezicht en handhaving

Hai [REDACTED] en [REDACTED]

Bijgaand de aangepaste notitie. Voor het overzicht heb ik eerst alles van [REDACTED] geaccepteerd en daarna met wijzigingen bijhouden wat aanpassingen gedaan.

Hartelijke groet,

T (+31)70-318 [REDACTED] | M (+31)6- [REDACTED] (let op! Nieuw nummer!)
 E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: maandag 29 oktober 2018 15:46
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: Notitie mogelijkheden toezicht en handhaving
Urgentie: Hoog

Ha [REDACTED]

Dank voor je reactie! Ja, dat is wel even een puntje dat je daar terecht aansnijdt. Ik ben er tot nu toe van uitgegaan dat de Kamer altijd uiteindelijk beslist, op advies van het Presidium of de aparte commissie, die op hun beurt weer geadviseerd worden door de onafhankelijke adviseur. I [REDACTED].

Met vriendelijke groet,

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
 T (+31)70-318 [REDACTED]
 E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: maandag 29 oktober 2018 15:29
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: Notitie mogelijkheden toezicht en handhaving

Excuses voor mijn wat late reactie, maar was in overleggen en anderszins niet op mijn plaats. Op beide mails (notitie [REDACTED] met revisies [REDACTED] en bijgevoegde agenda geen aanvullingen van mijn kant. Duidelijke agenda en ook de notitie ter bespreking is mooi strak geformuleerd.

Heb nog twee opmerkingen c.q. vragen bij de notitie m.b.t. het stukje modaliteiten handhaving.

1. Hoewel ik nog geen betere formulering heb (anders had ik wel even voor revisies gekozen) vroeg ik me af of de vraag Welke van bovenstaande sancties(s) wenst de werkgroep aan te bevelen wel duidelijk genoeg is. Bij het voorgaande punt is het namelijk echt een kwestie van kiezen uit drie smaken (voorzitter, presidium, nieuwe commissie). Maar hier is dat toch anders neem ik aan? Ook combinaties zijn denkbaar? En in feite zijn dit toch al zaken die nu al kunnen? Is de vraag in feite niet of de werkgroep wil aanbevelen dat een te kiezen toezichthouder (presidium of commissie) al dan niet (meer) gebruik gaat maken van één van deze vier opties?
2. Dat laatste riep bij mij de vraag op wat de rol van De Kamer is. Ik neem aan dat de Kamer (als instituut) toezicht houdt en sanctie oplegt, maar dat delegeert. Misschien een beetje open deur? Maar wellicht voor de goede orde even een zin aan wijden nog in de notitie?

Met vriendelijke groet,

Dienst Analyse en Onderzoek
Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
T + (31)70-318[redacted] | + (31)6[redacted]
E [redacted]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [redacted]
Verzonden: maandag 29 oktober 2018 13:52
Aan: [redacted]
Onderwerp: RE: Notitie mogelijkheden toezicht en handhaving

En bijgaand nog de concept-agenda, incl. nader verzoek Presidium. Alvast mijn inschatting: commissiereizen niet in reisregister opnemen.

Met vriendelijke groet,

[redacted]
Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
T + (31)70-318[redacted]
E [redacted]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [redacted]
Verzonden: maandag 29 oktober 2018 13:39
Aan: [redacted]
Onderwerp: RE: Notitie mogelijkheden toezicht en handhaving
Urgentie: Hoog

Mooi [redacted], dank!

Ik heb mij inleidinkje er ook maar meteen in verwerkt en nog wat losse suggesties gedaan. Ik hoor het wel weer. Bijgevoegd is ook de concept-agenda, dan kunnen jullie daar eventueel ook op schieten. Op die agenda ook een nader verzoek om advies van het Presidium. Toevalligerwijs over het al dan niet registreren in het reisregister van commissie reizen! We hadden het er vanmorgen nog over. Ik zal jullie het betreffende mailtje zo doorsturen. [redacted], zou je daar in het raamwerk van het eindrapport een apart plaatsje voor willen inruimen?

In de week van 13, 14, 15 november lijkt er maar één serieuze vergadermogelijkheid (waar ik, zoals jullie zien, inmiddels een outlook-verzoek voor heb gedaan). Tenslotte: in het verzoek van het Presidium staat dat ze graag een advies vóór 15 november willen ontvangen; dat wordt dus iets later (ik neem aan 15 of 16 november). Ik zal dat mondeling aan [redacted] melden als ik haar vanmiddag toch spreek.

Met vriendelijke groet,

[redacted]
Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
T + (31)70-318[redacted]
E [redacted]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [redacted]
Verzonden: maandag 29 oktober 2018 12:54
Aan: [redacted]
Onderwerp: Notitie mogelijkheden toezicht en handhaving

Hai [redacted] en [redacted],

Hierbij een lean and mean notitietje over de modaliteiten. Schieten maar!

Groetjes, [redacted]

From [REDACTED]@tweedekamer.nl>
Subject **uitnodiging werkgroep integriteit Leden Tweede Kamer**
To [REDACTED]@jur.ru.nl" [REDACTED]@jur.ru.nl>
Date October 10, 2018 at 9:08:29 AM CEST

Geachte heer Bovend'eert,

Graag nodig ik u hierbij namens de werkgroep integriteit Leden Tweede Kamer formeel uit voor een besloten en informeel rondetafelgesprek met de leden van de werkgroep op dinsdag 16 oktober aanstaande van 18.30 uur tot ca. 20.00 uur. Namens de werkgroep bij voorbaat dank voor uw bereidheid hieraan deel te nemen.

Het gesprek zal plaatsvinden in de Tweede Kamer. Ik verzoek u zich even voor half zeven te melden bij de ingang Plein van de Tweede Kamer. U zult daar worden opgehaald.

Eerder heb ik u gemeld dat naast u ook uw collega's Van Schendelen en [REDACTED] bij het gesprek aanwezig zouden zijn. De heer Van Schendelen zal aanwezig zijn; mevrouw [REDACTED] heeft tot haar spijt af moeten zeggen.

Mocht u voorafgaand aan het gesprek nog vragen hebben, dan ben ik daar uiteraard altijd voor beschikbaar.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

From [REDACTED] tweedekamer.nl>
Subject **RE: volgende versie**
To [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
Date November 14, 2018 at 12:29:33 PM CET

Dank.
Ik heb straks overleg buiten de deur maar daarna ga ik lekker aan het worstelen met de regelfstand en literatuurlijst in dit stuk.
Tot vanmiddag!

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Dienst Analyse en Onderzoek
Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T + (31)70-318 [REDACTED] | + (31)70-318 [REDACTED]
E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: woensdag 14 november 2018 12:08
Aan: [REDACTED]
CC: [REDACTED]
Onderwerp: volgende versie
Urgentie: Hoog

Ha [REDACTED] je kunt in deze versie aan de slag.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T + (31)70-318 [REDACTED]
E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

From [REDACTED]. </O=STATEN-GEENERAAL [REDACTED]>

Subject **uitspraak Hoge Raad Wilders**

To Voorzitter Tweede Kamer <voorzitter@tweedekamer.nl>

Date February 9, 2022 at 10:03:15 AM CET

Beste Vera,

Bij deze de uitspraak in de zaak Wilders.

Hartelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

Griffie Plenaire - Bureau Wetgeving

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

M 06-[REDACTED] | E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

In March 2018, following up on the evaluation report on the Netherlands by the Group of States against Corruption (GRECO), which was established by the Council of Europe in June 2013, GRECO published the “Second compliance report” on the Netherlands. In this report, GRECO drew attention to outstanding shortcomings at the House of Representatives with respect to two points: the lack of a system of monitoring and enforcement, and the lack of a policy on (relations with) lobbyists. In June 2018, the House of Representatives received a letter from the Dutch Cabinet about this report, in which GRECO requested that the Netherlands report once more, by 31 December 2018 at the latest, on progress made with implementing the outstanding recommendations. GRECO has since extended this period to the end of June 2019.

In response to the above-mentioned compliance report, in June 2018 the Presidium of the House of Representatives decided once more to seek the advice of the working group on the Integrity of Members of the House of Representatives, led by Van Oosten MP (who left the House of Representatives in the first quarter of 2019). The Presidium called upon the working group to “... *again consider the existing integrity provisions in the light of GRECO’s recommendations and in the light of forthcoming new regulations on individuals who hold public office.*” The working group completed its work in the autumn of 2018, whereupon it presented its report to the Presidium.

In its report, the working group made four recommendations to the Presidium:

1. Establish a guide with accompanying explanatory notes, which also explicitly addresses relations with lobbyists.
2. Change and strengthen the current model of the confidential advisor in the direction of an independent advisor who supports MPs by explaining the guide and provides MPs with written advice.
3. The independent advisor should publish an anonymised annual report each year, thereby contributing to the clear and public explanation of the guide and to proposals for improving the guide and the explanatory notes.
4. Consider the possibilities for making additions to the existing system regarding monitoring, and possibly also regarding enforcement, which rest upon sufficient support in the House of Representatives. In doing so, consider the role that the Speaker and the Presidium might play in this.

In a letter dated 17 April 2019, the Presidium decided to advise the House of Representatives to adopt recommendations 1-3. In the letter, the Presidium drew attention to the fact that there has been a whole range of integrity rules at the House of Representatives for many years. The guide (and explanatory notes) that the Presidium put to the House of Representatives for approval in this letter (see also recommendation 1), on the proposal of the working group, is intended as the largest common denominator of these integrity rules. The guide will also play a useful role in boosting awareness of the existing set of integrity rules and in further internalising the application of the rules. The guide applies to all actions associated with parliamentary office, including actions as a private person when these touch upon this office. The guide also covers compulsory registration, which forms part of parliamentary office in accordance with article 150a of the Rules of Procedure of the House of Representatives. It is the intention that the new parliamentary integrity advisor (see recommendations 2 and 3) should contribute to the clear and public explanation of the guide and may also propose improvements to the guide and the explanatory notes.

Among other things, the guide concerns relations with lobbyists (with reference to one of the two shortcomings identified by GRECO). Article 2 of the guide and the accompanying explanatory notes states, among other things, that in the case of an offer from a lobbyist (not information), MPs must refrain from promising to act in a certain way.

The above-mentioned letter from the Presidium dated 17 April 2019 was subsequently placed on the agenda for the parliamentary deliberations on the forecasting of the House of Representatives' expenses and receipts for the year 2020. In the oral deliberations, there was support from a majority in the House of Representatives for the adoption of recommendations 1-3. With regard to recommendation 4, on that occasion a motion was proposed whereby the Presidium was called upon to present to the House of Representatives, no later than 1 December 2019, a proposal for the implementation of recommendation 4, and that this proposal should (thus) develop measures for monitoring and enforcement. This motion has since been adopted by the House of Representatives. The House of Representatives has thus adopted all of the recommendations made by the working group.

In the opinion of the House of Representatives it has addressed the last two shortcomings identified by GRECO, as outlined above, with the adoption of recommendation 1 (policy concerning relations with lobbyists) and the expected further elaboration of recommendation 4 (monitoring and enforcement).

From [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
Subject **RE: Voorbereiding situatieverslag vierde ronde GRECO**
To "[REDACTED]" <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
Date May 20, 2019 at 9:19:37 AM CEST

Tnx!

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]

Verzonden: maandag 20 mei 2019 8:36

Aan: [REDACTED]

Onderwerp: Re: Voorbereiding situatieverslag vierde ronde GRECO

Dag [REDACTED],

Ter informatie: de commissie BZK wil voorafgaand aan de Raming nog een schriftelijk overleg voeren over de brief van het Presidium mbt de integriteitsregels.

Gr

[REDACTED]

Verstuurd vanaf mijn iPad

Op 16 mei 2019 om 14:01 heeft [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl> het volgende geschreven:

Nee, niet teruggevonden maar opgevraagd bij BZK. Rapportage was een mailtje van [REDACTED].

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]

Verzonden: woensdag 15 mei 2019 16:37

Aan: [REDACTED]

Onderwerp: RE: Voorbereiding situatieverslag vierde ronde GRECO

Heb jij nog iets kunnen vinden hoe de rapportage er de vorige keer heeft uitgezien?

Van: [REDACTED]

Verzonden: woensdag 15 mei 2019 16:13

Aan: [REDACTED]

CC: [REDACTED]; [REDACTED]

Onderwerp: FW: Voorbereiding situatieverslag vierde ronde GRECO

Ha [REDACTED],

Ter info. Het wordt krap...

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED] [[mailto:\[REDACTED\]@minbzk.nl](mailto:[REDACTED]@minbzk.nl)]

Verzonden: woensdag 15 mei 2019 8:10

Aan: [REDACTED]

CC: [REDACTED]

Onderwerp: RE: Voorbereiding situatierapport vierde ronde GRECO

Beste [REDACTED],

Dank voor je bericht.

Qua planning zou het net kunnen passen.

Als jij (of de nieuwe contactpersoon) mij op 12 juni, na de stemmingen, een rapportage kan leveren, kan ik het geheel (inclusief de bijdrage van de EK [REDACTED] die over de aanbeveling aan de rechterlijke macht) de volgende dag ter informatie naar de minister sturen. [REDACTED].

Als het debat of de stemmingen later plaatsvinden, stel ik voor dat in jullie rapportage het e.e.a. wordt toegelicht over het rapport-Van Oosten en gemeld dat daar op korte termijn debat dan wel stemmingen over plaatsvinden.

Is deze aanpak voor jullie akkoord?

Groeten,

[REDACTED]

Van: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>

Verzonden: dinsdag 14 mei 2019 17:32

Aan: [REDACTED] <[REDACTED]@minbzk.nl>

CC: [REDACTED] <[REDACTED]@minbzk.nl>; [REDACTED] - [REDACTED] <[REDACTED]@minjenv.nl>; [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>

Onderwerp: RE: Voorbereiding situatierapport vierde ronde GRECO

Beste [REDACTED], dank voor je mail. In afwachting van de aanwijzing van een vaste ambtelijke contactpersoon voor de Tweede Kamer bericht ik je het volgende. In de Tweede Kamer is de behandeling van dit onderwerp nog niet gereed. Een recente ontwikkeling is dat er op verzoek tijdens het komende wetgevingsoverleg over de Raming van de Tweede Kamer (3 juni a.s.) ook over het rapport van de werkgroep-Van Oosten kan worden gesproken. Het is zeker niet uitgesloten dat op 3 juni over dit onderwerp [REDACTED] of meer moties zullen worden ingediend. Daar zal dan naar verwachting op 11 juni a.s. over worden gestemd. Het verwerken van e.e.a. in een bijdrage voor het situatierapport zal dus naar verwachting niet eerder dan medio juni kunnen plaatsvinden. Het schema richting aanbieding aan GRECO eind juni wordt dan helaas knapper, maar hopelijk niet onhaalbaar.

Alvast een heel goede vakantie toegewenst!

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED] [mailto:[REDACTED]@minbzk.nl]

Verzonden: maandag 13 mei 2019 17:16

Aan: [REDACTED]; [REDACTED]; [REDACTED]

CC: [REDACTED]; [REDACTED]; [REDACTED]

Onderwerp: Voorbereiding situatierapport vierde ronde GRECO

Beste [REDACTED] en [REDACTED],

De datum van 30 juni a.s. waarop wij moeten rapporteren aan de GRECO over de voortgang m.b.t. de implementatie van de aanbevelingen in de vierde evaluatieronde, nadert. Met deze mail wil ik jullie verzoeken bijdragen te sturen voor het situatierapport.

Bijgesloten het laatste compliancerapport.

De nog openstaande aanbevelingen zijn:

Beide Kamers:

- Het vaststellen van richtsnoeren voor de omgang met lobbyisten
- Het treffen van maatregelen om toezicht en handhaving te waarborgen

EK:

- Aanwijzing van een specifieke vertrouwenspersoon (De GRECO heeft twijfels bij de oplossing van de EK, om deze rol toe te wijzen aan de Kamervoorzitter)
- Het aanbieden van specifieke en periodieke training over integriteitskwesaties

Er zijn de laatste maanden in beide Kamers veel ontwikkelingen geweest en stappen gemaakt in het verder versterken van de integriteitsregels naar aanleiding van de GRECO-aanbevelingen.

Mijn verzoek aan jullie is om mij een rapportage te leveren ten behoeve van het situatierapport aan de GRECO. Mijn suggestie is om hierin melding te maken van de debatten, de werkgroepen en de (tussen)resultaten. (Het zou mooi zijn als dat al (zvm) in het Engels kan.) **Lukt dat uiterlijk 4 juni a.s.?**

Ik maak van jullie bijdragen [REDACTED] geheel en leg dat vervolgens nog voor een check aan jullie voor. Mijn planning is om te doen op 6 juni. Ook wordt dit nog samengevoegd met de voortgangsrapportage van het ministerie van JenV over de aanbeveling t.a.v. de rechterlijke macht. Als iedereen akkoord is met de notitie aan de GRECO zullen de ministers (JenV en BZK) worden geïnformeerd en kan de reactie uit.

Uiterlijk in de week van 24 juni wil ik de rapportage aan het secretariaat GRECO zenden.

Mochten jullie dringende vragen hebben, bel of mail mij dan het liefst nog deze week; ik ben de weken van 20 en 27 mei op vakantie.

Vriendelijke groet,

[REDACTED]

afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

datum 12 oktober 2021

betreft Uitwerking motie-Leijten/toezegging werkveiligheid

pagina 1/10

Leeswijzer

De onderhavige notitie gaat over de uitvoering van de motie-Leijten over de werkveiligheid in de Tweede Kamer en de gedane toezegging op dit punt tijdens de behandeling van de Raming voor het jaar 2022.

De notitie geeft een algemene inleiding op het vraagstuk van de motie en toezegging (paragraaf 1), een overzicht van de acties op dit punt tot nu toe (paragraaf 2), een overzicht van het ingewonnen juridisch advies (paragraaf 3) en een aanzet voor de verdere uitwerking van de motie (paragraaf 4) en de uitwerking van de toezegging (paragraaf 5). De notitie wordt afgesloten met een slotbeschouwing over het cultuuraspect van het thema sociale veiligheid (paragraaf 6).

1. Inleiding

Tijdens de behandeling van de Raming voor het jaar 2022 heeft de Kamer een motie (motie-Leijten) aangenomen over werkveiligheid van fracties. Ook heeft de Voorzitter een toezegging gedaan te bezien of de huisregels in het gebouw aanpassing behoeven. Aangezien zowel de motie als de toezegging betrekking hebben op het veilig zijn

4.1.1 en het veilig voelen (sociale veiligheid) van Kamerbewoners als gevolg van ongewenst gedrag en ongewenste omgangsvormen binnen fracties en door Kamerbewoners worden beiden in deze notitie besproken.

Motie-Leijten

De motie-Leijten (Kamerstuk 35752, nr. 9) *“verzoekt het Presidium, met een voorstel te komen dat fracties verplicht worden een beleid op te stellen hoe zij de werkveiligheid in de fractie waarborgen en bevorderen, en te verplichten dat dit beleid openbaar moet zijn”*.

Met het aannemen van de motie is de tekst een uitspraak geworden van de gehele Kamer en is het Presidium dus gebonden aan de uitvoering van het verzoek de fracties te verplichten het genoemde beleid op te stellen en fracties te verplichten dit beleid openbaar te maken.

Toezegging Voorzitter

Daarnaast is door de Voorzitter toegezegd dat bezien zal worden of de huisregels van de Tweede Kamer verbreed kunnen worden, in die zin dat gehandhaafd kan worden indien sprake is van herhaaldelijk ongewenst gedrag en/of het overtreden van huisregels door Kamerbewoners. Met als (uiterste) consequentie dat desbetreffende Kamerbewoner of fractie kantooruimte op een externe locatie moet vinden en/of Kamerleden alleen nog maar toegang hebben tot de Kamergebouwen voor het voeren van debatten en het deelnemen aan stemmingen. De Tweede Kamer wordt in dit kader gezien als een soort ‘bedrijfsverzamelgebouw’ waarin de fracties als losse organisaties zijn gehuisvest.

2. Reeds genomen acties/huidige situatie

datum 12 oktober 2021

betreft Uitwerking motie-Leijten/toezegging werkveiligheid

4.1.1

Sociale veiligheid

Naar aanleiding van berichtgeving over sociale veiligheid en ongewenste omgangsvormen is dit thema besproken in het Presidium van 16 juni 2021². Hierbij is rekening gehouden met het gegeven dat de fracties als stichting zelf de werkgever zijn, en dus verantwoordelijk zijn voor het bieden van een veilige werkomgeving, en de Tweede Kamerorganisatie hier niet eenzijdig over kan besluiten. Het Presidium stemde op 16 juni 2021 in met het:

- versturen van een brief aan alle fracties over het beleid ongewenste omgangsvormen;
- maken van een inventarisatie van de wijze waarop andere parlementen vorm geven aan het sociale veiligheidsbeleid;
PM: IN DEFINITIEF STUK VERWIJZEN NAAR BIJGEVOEGD STUK/AGENDAPUNT PRESIDIUMVERGADERING 27 OKTOBER 2021
- in gesprek gaan met de leden van het College van onderzoek integriteit over de taakopdracht van het College en de reikwijdte van de Gedragscode met betrekking tot ongewenste omgangsvormen;
- voeren van een gesprek door de Voorzitter met diverse maatschappelijke organisaties over het thema 'een veilige werkomgeving'.

4.1.1

² Notitie instrumenten ongewenste omgangsvormen en sociale veiligheid

datum 12 oktober 2021

betreft Uitwerking motie-Leijten/toezegging werkveiligheid

3. Juridisch advies

Om te komen tot een mogelijke uitwerking van de motie-Leijten en de toezegging, is een aantal vragen voorgelegd aan een extern juridisch adviseur.

De voorgelegde vragen zijn:

Ten aanzien van de motie-Leijten

1. Welke verplichtingen inzake werkveiligheid (ook m.b.t. verantwoording) rusten er- vanuit de band van o.a. de Arbowetgeving op fracties? Zijn er ook andere kaders waarbinnen naar het begrip 'werkveiligheid' gekeken kan worden?;
2. Kan het Presidium fracties verplichten beleid voor werkveiligheid³ op te stellen en dit openbaar te maken? Deze vraag moet gezien worden in het licht van de bestaande rollen en verantwoordelijkheden van respectievelijk de Kamer, het Presidium, de fracties en de ambtelijke Kamerorganisatie op het gebied van werkveiligheid. Zo ja, op welke wijze?;
3. Heeft het Presidium en/of de Kamerorganisatie bevoegdheden toe te zien op de naleving van deze verplichtingen? Zo ja, op welke wijze (welke instrumenten) kan er worden gehandhaafd?;
4. Kan een proeve van een set regels gemaakt worden waarin het voorgaande is opgenomen?

4.1.1

³ De term werkveiligheid kent geen vastomlijnde definitie. In deze notitie wordt de term geïnterpreteerd aan de hand van de kaders van de ARBO-wetgeving.

datum 12 oktober 2021

betreft Uitwerking motie-Leijten/toezegging werkveiligheid

4. Mogelijke uitvoering van de motie-Leijten

Fracties verplichten beleid te maken

De eerste vraag die bij de uitvoering van de motie-Leijten naar voren komt is of gewaarborgd en bevordert kan worden dat fracties beleid voor werkveiligheid opstellen.

Op grond van ARBO-regelgeving zijn fracties als werkgever verplicht beleid ten aanzien van werkveiligheid op te stellen. Voor de fracties leidt dit al tot een aantal relevante verplichtingen:

- Het voeren van een arbeidsomstandighedenbeleid;
- Het opstellen van een Risico-inventarisatie en -evaluatie (hierna: RI&E) en een plan van aanpak;
- Het zorgen voor een in psychisch opzicht veilig werkklimaat;
- Het samenwerken met de medezeggenschap.

Concluderend: Er is geen verplichting vanuit het Presidium/de Kamer nodig, aangezien fracties als werkgever al verplicht zijn beleid ten aanzien van werkveiligheid op te stellen. Het lijkt dubbelop als de Kamer, zoals de motie vraagt, de fracties verplicht een wettelijke verplichting na te leven.

Beslispunt:

Het verzoek aan het Presidium om te komen met een voorstel om fracties te verplichten een werkveiligheidsbeleid op te leggen is al geregeld in de Arbowet. Kamerleden en fracties kunnen elkaar aanspreken op deze verplichting.

Voorgesteld wordt om dit niet nogmaals vast te leggen in een aparte regeling. Bent u hiermee akkoord?

Verplichting tot openbaarmaking van beleid

Het tweede deel van de motie-Leijten vraagt het Presidium met een voorstel te komen om fracties te verplichten het beleid over werkveiligheid openbaar te maken.

In algemene zin vloeit uit de ARBO-wetgeving niet de verplichting voort het beleid over werkveiligheid openbaar te maken, behalve in de richting van bijvoorbeeld de werknemers en de ondernemingsraad.

Dit neemt niet weg dat de Kamer wel zou kunnen bepalen dat fracties het beleid openbaar moeten maken en/of jaarlijks zouden moeten rapporteren over het door hen gevoerde beleid en de toepassing daarvan. Hiermee heeft de Kamer een instrument om elkaar op het belang en de naleving van verplichtingen rond werkveiligheidsbeleid aan te spreken.

Concluderend: Om uitvoering te geven aan het tweede deel van de motie-Leijten kan het Presidium hiervoor een regeling maken en deze aan de Kamer voorleggen. Het is de Kamer die besluit over een regeling tot openbaarmaking van het werkveiligheidsbeleid van fracties.

Verschillende doelgroepen en juridische uitwerkingen regeling

Er zijn verschillende vormen van regelgeving denkbaar als het gaat over de verplichting werkveiligheidsbeleid van fracties openbaar te maken.

De eerste vraag die beantwoord moet worden is *aan wie* men de aanvullende afspraken/ normen over de openbaarmaking van het werkveiligheidsbeleid wil opleggen. Er zijn drie mogelijkheden:

- aan elk individueel Kamerlid;
- aan de fracties of groepen;
- aan het stichtingsbestuur.

datum 12 oktober 2021

betreft Uitwerking motie-Leijten/toezegging werkveiligheid

De keuze *wie* aangesproken wordt (het Kamerlid, de fractie of het stichtingsbestuur) is bepalend voor de regeling waarin de afspraken tot openbaarmaking worden neergelegd. Dat kan zijn:

- de gedragscode leden van de Tweede Kamer (individuele Kamerleden);
- een op zichzelf staande separate regeling (fracties)
- de modelstatuten van de fractiestichtingen (stichtingsbesturen).

Onderstaand worden per optie de voor- en nadelen in kaart gebracht.

Optie 1: Gedragscode leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

De regeling over publicatie van het beleid van de fracties zou zich tot alle individuele Kamerleden kunnen richten. Aan de Gedragscode kan een verplichting toegevoegd worden dat Kamerleden ervoor zorgdragen of bevorderen dat hun fracties het beleid over werkveiligheid openbaar maken.

Voordelen

- Duidelijke norm voor elk Kamerlid.
- Drukt een gedeelte verantwoordelijkheid voor dit onderwerp uit.
- Benadrukt het belang dat de Kamer aan dit onderwerp hecht.
- Kamerleden kunnen elkaar in de Kamer op hun inspanningen aanspreken.
- Dat kan bijdragen aan publieke verantwoording over hoe de Kamer met dit onderwerp omgaat.

Nadelen:

- De verplichting op grond van de Arbowet geldt voor de werkgever. Een Kamerlid is geen werkgever.
- Bij dwarsliggen bestuur van de fractiestichting of fractie kan een individueel Kamerlid niet altijd zelf voor het voldoen aan deze aanvullende normen zorgen. Er wordt met andere woorden een andere actor aangesproken dan die verantwoordelijk is voor het te voeren beleid krachtens de ARBO-wetgeving.
- De Gedragscode is gericht op individueel gedrag van het Kamerlid, de bepalingen over het werkgeversbeleid zijn van andere aard. Klachten over het niet naleven van de Gedragscode kunnen worden voorgelegd aan het College onderzoek integriteit. Over deze bepalingen kan niet geklaagd worden bij het College.
- De motie spreekt niet over Kamerleden maar over fracties.

Optie 2: Speciale regeling voor fracties en groepen

Er kan voor worden gekozen om de aanvullende bepalingen op te leggen aan de fracties en groepen via een aparte regeling. In deze regeling kan melding gemaakt worden van het werkveiligheidsbeleid van fracties. Onderdeel van deze regeling kan zijn dat duidelijk gemaakt wordt dat het beleid bedoeld in hoofdstuk 2 van de Arbeidsomstandigheden wet gepubliceerd wordt. Over de wijze van publiceren kunnen ook afspraken gemaakt worden. Fracties en groepen kunnen bijvoorbeeld jaarlijks aan de Tweede Kamer rapporteren over de wijze waarop invulling wordt gegeven aan het werkveiligheidsbeleid omschreven in de Arbo-regelgeving.

Voordelen:

- Duidelijke norm voor elke fractie en groep (en sluit aan bij het tweede deel van het dictum van de motie);
- Benadrukt het belang dat de Kamer aan dit onderwerp hecht.
- Fracties kunnen elkaar in de Kamer op hun inspanningen aanspreken.
- Draagt bij aan publieke verantwoording over hoe de Kamer met dit onderwerp omgaat.

Nadelen:

- Er moet een aparte regeling voor deze bepalingen worden gemaakt.

datum 12 oktober 2021

betreft Uitwerking motie-Leijten/toezegging werkveiligheid

- Bij frictie tussen het bestuur van de fractiestichting en de fractie kan er licht bestaan over de opvatting of het beleid gepubliceerd moet worden of vooral hoe moet worden gerapporteerd aan de Kamer (al mag ervan worden uitgegaan dat over het algemeen de fractie eventuele frictie het hoofd zal kunnen en moeten bieden).

4.1.1

es- spun :

Gaat het Presidium akkoord met de uitwerking van een voorstel om te komen tot een speciale regeling 'sociale veiligheid fracties Tweede Kamer' waarin aanvullende regels worden geformuleerd voor fracties en groepen gericht op het publiceren/rapporteren van het werkveiligheidsbeleid van fracties, conform het gestelde in de motie Leijten. Dit voorstel zal, na bespreking in het Presidium, aan de Kamer voorgelegd worde ter besluitvorming.

datum 12 oktober 2021

betreft Uitwerking motie-Leijten/toezegging werkveiligheid

CONCEPT

datum 12 oktober 2021

betreft Uitwerking motie-Leijten/toezegging werkveiligheid

5. Mogelijke uitvoering toezegging werkveiligheid

In deze paragraaf wordt een mogelijke uitvoering van de toezegging beschreven. Toegezegd is dat bezien wordt of de huisregels van de Tweede Kamer verbreed kunnen worden, in die zin dat gehandhaafd kan worden indien sprake is van herhaaldelijk ongewenst gedrag en/of het overtreden van huisregels door Kamerbewoners.

Voor de uitvoering van deze toezegging zijn als basis de Gedragsregels Defensie Sociale Veiligheid & Integriteit, de gedragscode Rijk en de Code of Conduct van het Engelse Lagerhuis gebruikt. De voornoemde regelingen geven een goed beeld van de mogelijke aanpassing van de huisregels van de Tweede Kamer.

Vanwege de verschillende reikwijdtes van de regelingen die reeds bestaan binnen de Kamer, dienen verschillende documenten te worden aangepast om de beoogde wijziging voor alle Kamerbewoners te realiseren:

- A. De Gedragscode met het oog op Kamerleden;
- B. Beleid ongewenste omgangsvormen met het oog op medewerkers van de Kamer en fracties;
- 4.1.1

A. Wijziging van de Gedragscode

De Gedragscode zoals deze door de Kamer is vastgesteld bestaat uit vijf artikelen (PM: zie bijlage). Er is op dit moment geen expliciete verwijzing naar waardigheid en fatsoen en/of ongewenste omgangsvormen. Om de regels over ongewenst gedrag door Kamerleden aan te scherpen is het een optie de Gedragscode uit te breiden. Een mogelijke tekst zou kunnen zijn:

- *Het Kamerlid behandelt iedereen die werkt in of voor de Tweede Kamer of de gebouwen van de Tweede Kamer bezoekt met waardigheid, fatsoen en respect.*
- *De Kamerleden spreken elkaar aan op ongewenst gedrag.*
- *Het Kamerlid maakt zich niet schuldig aan seksuele intimidatie en ongevraagde seksuele aandacht.*

Bij de verdere uitwerking van deze regeling kan in de toelichting worden gespecificeerd wat onder het "behandelen van werknemers met waardigheid, fatsoen en respect" wordt verstaan.

Als deze gedragsregel(s) aan de Gedragscode worden toegevoegd, kan over het niet naleven van dit gedrag ook worden geklaagd bij het College dat klachten over de naleving van de Gedragscode behandelt.

B. Wijziging Beleid ongewenste omgangsvormen medewerkers Kamer en fracties

De Tweede Kamer kent een 'beleid ongewenste omgangsvormen'... (PM: zie bijlage)

In het beleid ongewenste omgangsvormen ontbreekt op dit moment een duidelijke verwijzing naar seksuele intimidatie. Om de bespreekbaarheid van het onderwerp te vergroten kan ook gekozen worden in het beleid op te nemen dat iedereen die werkzaam is in de Tweede Kamer respectvol met elkaar omgaat.

Dit betekent dat aan het beleid de volgende regels toegevoegd kunnen worden:

- *We behandelen iedereen die werkt voor de Tweede kamer of de gebouwen van de Tweede Kamer bezoekt met waardigheid, fatsoen en respect.*
- *We spreken elkaar aan op ongewenst gedrag.*
- *We maken ons niet schuldig aan seksuele intimidatie en ongevraagde seksuele aandacht.*

datum 12 oktober 2021

betreft Uitwerking motie-Leijten/toezegging werkveiligheid

4.1.1

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

Beslispunten:

- **Wenst het Presidium een voorstel tot wijziging voor de Gedragscode Integriteit Leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal op te stellen van vergelijkbare strekking zoals hierboven beschreven?**
- **Wenst het Presidium [Redacted] te verzoeken een voorstel tot wijziging van het Beleid ongewenste omgangsvormen medewerkers Kamer en fracties te maken van vergelijkbare strekking zoals hierboven beschreven?**
- **4.1.1**

[Redacted text block]

datum 12 oktober 2021

betreft Uitwerking motie-Leijten/toezegging werkveiligheid

6. Slotbeschouwing

In het debat over sociale veiligheid en ongewenste omgangsvormen wordt vaak de nadruk gelegd op het formuleren van regels en eventuele sancties. Juist het terrein van sociale veiligheid leent zich voor een bredere inzet van middelen (denk bijvoorbeeld aan trainingen, aandacht voor en bespreekbaarheid van (on)gewenst gedrag e.d.). Dit zijn middelen die niet strikt zijn gericht op het stellen van regels, maar ook gericht zijn op een meer (organisatiebrede) cultuurverandering.

Mogelijke activiteiten waaraan gedacht kan worden om de cultuur rondom sociale veiligheid te verbeteren zijn:

- het aanbieden van trainingen aan alle Kamerbewoners gericht op (on)gewenste omgangsvormen. Onderdeel van de training kan zijn: *Stilstaan bij wat ongewenste omgangsvormen inhouden en het herkennen van ongewenste omgangsvormen op de eigen werkplek, het creëren van bewustwording van het belang van een onderlinge aanspreekcultuur.* Een dergelijke training zou elk jaar herhaald kunnen worden en standaard aangeboden kunnen worden aan nieuwe (fractie)medewerkers en Kamerleden.
- het bevorderen van (groeps)gesprekken over thema ongewenste omgangsvormen, bijvoorbeeld aan de hand van dilemma's.
- Extra aandacht besteden aan de rol van leidinggevenden bij ongewenste omgangsvormen, bijvoorbeeld d.m.v. trainingen
- De verschillende regelingen rondom ongewenste omgangsvormen, vertrouwenspersonen, klachtencommissies nog meer onder de aandacht brengen d.m.v. voorlichting.
- Als MT en/of Presidium – als voorbeeldfunctie - nog explicieter stelling nemen tegen ongewenste omgangsvormen.

From [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
Subject **uitwerking motie werkveiligheid**
To [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
Date October 13, 2021 at 1:35:58 PM CEST

Ha [REDACTED],

Vrijdag hebben we even contact gehad over de uitwerking van de motie Leijten (werkveiligheid) en het al dan niet een artikel opnemen in de Gedragscode (deze nieuwe regel zou dan niet onder de jurisdictie vallen van het College).
Er is vrijdag en maandag nog verder over doorgesproken.
Dat heeft geresulteerd in bijgaande concept-notitie.

Zou je er heel 'algemeen' een blik op willen werpen, zonder je er aan te committeren?

Groet
[REDACTED]

From [REDACTED] tweedekamer.nl>
 Subject **Re: Wel concept notitie vandaag, geen mogelijkheid tot overleg morgen: HIERBIJ 1E CONCEPT**
 To [REDACTED]@tweedekamer.nl>, [REDACTED] tweedekamer.nl>
 Date October 10, 2018 at 7:37:18 PM CEST

[REDACTED] ð=ð=§ð=

Verzonden vanaf mijn Samsung Galaxy-smartphone.

----- Oorspronkelijk bericht -----

Van: [REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Datum: 10-10-18 18:56 (GMT+01:00)
 Aan: [REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Cc: [REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Onderwerp: Re: Wel concept notitie vandaag, geen mogelijkheid tot overleg morgen: HIERBIJ 1E CONCEPT

Ha [REDACTED] d [REDACTED]!

Hg [REDACTED]

Verstuurd vanaf mijn iPhone

Op 10 okt. 2018 om 18:48 heeft [REDACTED]@tweedekamer.nl> het volgende geschreven:

Hai [REDACTED] en [REDACTED]

Groetjes,
 [REDACTED]

Verzonden vanaf mijn Samsung Galaxy-smartphone.

----- Oorspronkelijk bericht -----

Van: [REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Datum: 10-10-18 17:54 (GMT+01:00)
 Aan: [REDACTED]@tweedekamer.nl>, [REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Onderwerp: RE: Wel concept notitie vandaag, geen mogelijkheid tot overleg morgen: HIERBIJ 1E CONCEPT

Mooi, dank! Paar kleine suggesties.

Met vriendelijke groet,
 [REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
 T (+31)70-318 [REDACTED]
 E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED].
Verzonden: woensdag 10 oktober 2018 10:08
Aan: [REDACTED].
Onderwerp: RE: Wel concept notitie vandaag, geen mogelijkheid tot overleg morgen: HIERBIJ 1E CONCEPT

Goedemorgen [REDACTED] en [REDACTED],

Was toch nog wat meer leeswerk dan gedacht al die mooie stukken van BovendâEert ;-)
 Heb ze bijgevoegd en stel voor ze ook mee te sturen aan de werkgroep.
 Het verzinnen van concrete vragen is in zoverre lastig dat de stukken van BovendâEert voor zich spreken en we stof genoeg hebben. Maar graag aanvullingen en aanscherpingen.
 Ik heb vooral ook de nadruk gelegd in de notitie op de focus van het gesprek en in boxteksten daarom de Presidiumopdracht en GRECO-tekst er nog maar eens bijgehaald.
 Tot morgen!

Met vriendelijke groet,

Dienst Analyse en Onderzoek
Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
T +(31)70-318 [redacted] | +(31)6 [redacted]
E [redacted]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [redacted]
Verzonden: dinsdag 9 oktober 2018 14:51
Aan: [redacted]
Onderwerp: RE: Wel concept notitie vandaag, geen mogelijkheid tot overleg morgen

Begrijp ik! Frustrerend.

Met vriendelijke groet,
[redacted]

[redacted]
[redacted]
Tweede Kamer der Staten-Generaal
Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
T (+31)70-318 [redacted]
E [redacted]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [redacted]
Verzonden: dinsdag 9 oktober 2018 14:50
Aan: [redacted]
Onderwerp: RE: Wel concept notitie vandaag, geen mogelijkheid tot overleg morgen

OK. En eens. [redacted] was wel erg algemeen qua achtergrond kom ik nu achter. Gelukkig blijkt BovendâEert daarentegen nog veel meer gepubliceerd te hebben (o.a. een landenvergelijking). Dus dat is prima.

Niettemin noem ik nog wel het besluit dat [redacted] was uitgenodigd, maar zal ik gelijk vaststellen dat zij niet kon. Wel jammer dat ik nu tijd heb verspild aan nutteloze bijlage.

Met vriendelijke groet,
[redacted]

Dienst Analyse en Onderzoek
Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
T +(31)70-318 [redacted] | +(31)6 [redacted]
E [redacted]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [redacted]
Verzonden: dinsdag 9 oktober 2018 14:46
Aan: [redacted]
Onderwerp: RE: Wel concept notitie vandaag, geen mogelijkheid tot overleg morgen

Ik zou zeggen dat laatste! Qua weinig tijd denk ik dat we geen voorzetjes voor weer een extra gesprek moeten geven nu we al twee wetenschappers aan de tand gaan voelen.

Met vriendelijke groet,
[redacted]

[redacted]
[redacted]
Tweede Kamer der Staten-Generaal
Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
T (+31)70-318 [redacted]
E [redacted]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [redacted]
Verzonden: dinsdag 9 oktober 2018 14:45
Aan: [redacted]
Onderwerp: RE: Wel concept notitie vandaag, geen mogelijkheid tot overleg morgen

OK, wat betreft donderdag. Verzoek geaccepteerd.

[redacted] had ik al in het stuk verwerkt. Zowel in de inleiding als en bijlage met o.a. CV e.d

Zal ik de notitie zo houden. En dat jij in de mail aangeeft dat ze niet bij gesprek is.
Of geef ik in de notitie al aan dat zij er niet bij is? (en sloop ik bijlage [redacted] er alsnog uit).

Met vriendelijke groet,

Dienst Analyse en Onderzoek
Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
T +(31)70-318 [redacted] | +(31) [redacted]
E [redacted]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [redacted]
Verzonden: dinsdag 9 oktober 2018 14:40
Aan: [redacted]
Onderwerp: RE: Wel concept notitie vandaag, geen mogelijkheid tot overleg morgen

Ha [redacted] (en [redacted] dan zal ik voor donderdag wat proberen te plannen. En [redacted] heeft zich helaas noodgedwongen moeten afmelden, dus het zijn alleen Van Schendelen en Bovendâeert.

Met vriendelijke groet,

[redacted]
Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
T (+31)70-318 [redacted]
E [redacted]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [redacted]
Verzonden: dinsdag 9 oktober 2018 13:22
Aan: [redacted]
Onderwerp: Wel concept notitie vandaag, geen mogelijkheid tot overleg morgen

Ha [redacted], [redacted]

[redacted] Ik meen dat we de optie hadden besproken om dan nog bij elkaar te komen maar dat gaat me helaas dus niet lukken (verder hele dag ook al vol). Ik had overigens geen vergadering staan of vergaderverzoek gehad, dus ik hoop dat het niet onoverkomelijk is. Zo nodig donderdag/vrijdag wel ruimte. Bovendien wil ik proberen om vandaag nog de notitie in concept tbv vragen voor het gesprek met de 3 hoogleraren aan jullie te sturen voor commentaar. Daar zouden jullie dan woensdag naar kunnen kijken.

Met vriendelijke groet,

[redacted]
Dienst Analyse en Onderzoek
Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
T +(31)70-318 [redacted] | +(31) [redacted]
E [redacted]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

OPLEGNOTITIE PRESIDIUM

Titel/onderwerp : Sociale veiligheid

Opgesteld door : [REDACTED]

1. Aard van de bespreking ¹

Besluitvormend.

2. Beknopte samenvatting

Tijdens de behandeling van de Raming voor het jaar 2022 heeft de Kamer een motie (motie-Leijten) aangenomen over werkveiligheid van fracties. 4.1.1 [REDACTED]

[REDACTED]. Daarnaast is in het Presidium van 16 juni 2021 besloten een inventarisatie te maken van de wijze waarop andere parlementen vormgeven aan het sociale veiligheidsbeleid. Beide notities zijn nu gezamenlijk, vanwege de inhoudelijke samenhang, geagendeerd.

4.1.1 [REDACTED]

[REDACTED]

Voorgestelde uitvoering toezegging

4.1.1 [REDACTED]

[REDACTED]

Vanwege de verschillende reikwijdtes van de regelingen die reeds bestaan binnen de Kamer, dienen verschillende documenten te worden aangepast om de beoogde wijziging voor alle Kamerbewoners te realiseren:

- De Gedragscode met het oog op Kamerleden;
- Beleid ongewenste omgangsvormen met het oog op medewerkers van de Kamer en fracties;

4.1.1 [REDACTED] Dit document is niet geschikt om te handhaven wanneer iemand zich schuldig maakt aan ongewenste omgangsvormen.

Inventarisatie sociaal veiligheidsbeleid

Sociale veiligheid is niet alleen in Nederland, maar ook in andere parlementen een belangrijk onderwerp. Met betrekking tot het onderwerp "sociale veiligheid" is op basis van een aantal documenten bekeken wat de Tweede Kamer organisatie in de aanpak van sociale veiligheid kan overnemen van andere parlementen en van aanbevelingen vanuit de Raad van Europa (RvE). In deze documenten is gekeken welke (concrete) aanbevelingen binnen de Tweede Kamer reeds zijn geïmplementeerd en welke mogelijk overgenomen kunnen worden.

¹

- ter besluitvorming (bespreken of hamerstuk)
- opiniërend
- informierend

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

3. Financiële consequenties

Geen.

4. Formulering te nemen besluit

- 4.1.1 [redacted]
- Gaat het Presidium akkoord met de uitwerking van een voorstel om te komen tot een speciale regeling 'sociale veiligheid fracties Tweede Kamer' waarin aanvullende regels worden geformuleerd voor fracties en groepen gericht op het publiceren/rapporteren van het werkveiligheidsbeleid van fracties, conform het gestelde in de motie Leijten. Dit voorstel zal, na bespreking in het Presidium, aan de Kamer voorgelegd worden ter besluitvorming.
- Wenst het Presidium een voorstel tot wijziging voor de Gedragscode Integriteit Leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal op te stellen van vergelijkbare strekking zoals in de notitie beschreven?
- Wenst het Presidium [redacted] te verzoeken een voorstel tot wijziging van het Beleid ongewenste omgangsvormen medewerkers Kamer en fracties te maken van vergelijkbare strekking zoals in de notitie beschreven?
- 4.1.1 [redacted]
- Neemt het Presidium de aanbevelingen uit de inventarisatie van sociaal veiligheidsbeleid over?

5. Status besluit ²

B.

²

- A. openbaar actief (actie Stafdienst Communicatie)
- B. openbaar passief (publicatie op besluitenlijst met evt. link naar achterliggend stuk)
- C. vertrouwelijk (in ieder geval besluiten m.b.t. personen en besluiten m.b.t. veiligheid)

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

datum 27 oktober 2021

betreft Uitwerking motie-Leijten/toezegging werkveiligheid

pagina 1/10

Leeswijzer

De onderhavige notitie gaat over de uitvoering van de motie-Leijten over de werkveiligheid in de Tweede Kamer en de gedane toezegging op dit punt tijdens de behandeling van de Raming voor het jaar 2022.

De notitie geeft een algemene inleiding op het vraagstuk van de motie en toezegging (paragraaf 1), een overzicht van de acties op dit punt tot nu toe (paragraaf 2), een overzicht van het ingewonnen juridisch advies (paragraaf 3), een aanzet voor de verdere uitwerking van de motie (paragraaf 4) en de uitwerking van de toezegging (paragraaf 5). De notitie wordt afgesloten met een slotbeschouwing over het cultuuraspect van het thema sociale veiligheid (paragraaf 6).

1. Inleiding

Tijdens de behandeling van de Raming voor het jaar 2022 heeft de Kamer een motie (motie-Leijten) aangenomen over werkveiligheid van fracties. Ook heeft de Voorzitter een toezegging gedaan te bezien of de huisregels in het gebouw aanpassing behoeven. Aangezien zowel de motie als de toezegging betrekking hebben op het veilig zijn en het veilig voelen (sociale veiligheid) van Kamerbewoners en ongewenst gedrag en ongewenste omgangsvormen binnen fracties en door Kamerbewoners te voorkomen, worden beiden in deze notitie besproken.

Motie-Leijten

De motie-Leijten (Kamerstuk 35752, nr. 9) *“verzoekt het Presidium, met een voorstel te komen dat fracties verplicht worden een beleid op te stellen hoe zij de werkveiligheid in de fractie waarborgen en bevorderen, en te verplichten dat dit beleid openbaar moet zijn”*.

Met het aannemen van de motie is de tekst een uitspraak geworden van de gehele Kamer en is het Presidium dus gebonden aan de uitvoering van het verzoek de fracties te verplichten het genoemde beleid op te stellen en fracties te verplichten dit beleid openbaar te maken.

4.1.1

datum 27 oktober 2021

betreft Uitwerking motie-Leijten/toezegging werkveiligheid

2. Reeds genomen acties/huidige situatie

4.1.1

Sociale veiligheid

Naar aanleiding van berichtgeving over sociale veiligheid en ongewenste omgangsvormen is dit thema besproken in het Presidium van 16 juni 2021². Hierbij is rekening gehouden met het gegeven dat de fracties als stichting zelf de werkgever zijn, en dus verantwoordelijk zijn voor het bieden van een veilige werkomgeving, en de Tweede Kamerorganisatie hier niet eenzijdig over kan besluiten. Het Presidium stemde op 16 juni 2021 in met het:

- versturen van een brief aan alle fracties over het beleid ongewenste omgangsvormen;
- maken van een inventarisatie van de wijze waarop andere parlementen vorm geven aan het sociale veiligheidsbeleid (dit stuk is tevens voor de Presidiumvergadering van 27 oktober 2021 geagendeerd);
- in gesprek gaan met de leden van het College van onderzoek integriteit over de taakopdracht van het College en de reikwijdte van de Gedragscode met betrekking tot ongewenste omgangsvormen;
- voeren van een gesprek door de Voorzitter met diverse maatschappelijke organisaties over het thema 'een veilige werkomgeving'.

4.1.1

² Notitie instrumenten ongewenste omgangsvormen en sociale veiligheid

datum 27 oktober 2021

betreft Uitwerking motie-Leijten/toezegging werkveiligheid

4.1.1

[Redacted text block containing multiple paragraphs of text, mostly obscured by grey bars.]

[Redacted text block at the bottom of the page, consisting of three lines.]

datum 27 oktober 2021

betreft Uitwerking motie-Leijten/toezegging werkveiligheid

4.1.1

[Redacted text block containing multiple paragraphs of text, all obscured by grey bars.]

datum 27 oktober 2021

betreft Uitwerking motie-Leijten/toezegging werkveiligheid

4.1.1

4.1.1

datum 27 oktober 2021

betreft Uitwerking motie-Leijten/toezegging werkveiligheid

- 4.1.1

datum 27 oktober 2021

betreft Uitwerking motie-Leijten/toezegging werkveiligheid

CONCEPT

datum 27 oktober 2021

betreft Uitwerking motie-Leijten/toezegging werkveiligheid

5. Mogelijke uitvoering toezegging werkveiligheid

In deze paragraaf wordt een mogelijke uitvoering van de toezegging beschreven. Toegezegd is dat bezien wordt of de huisregels van de Tweede Kamer verbreed kunnen worden, in die zin dat gehandhaafd kan worden indien sprake is van herhaaldelijk ongewenst gedrag en/of het overtreden van huisregels door Kamerbewoners.

Voor de uitvoering van deze toezegging zijn als basis de Gedragsregels Defensie Sociale Veiligheid & Integriteit, de gedragscode Rijk en de Code of Conduct van het Engelse Lagerhuis gebruikt. De voornoemde regelingen geven een goed beeld van de mogelijke aanpassing van de huisregels van de Tweede Kamer.

Vanwege de verschillende reikwijdtes van de regelingen die reeds bestaan binnen de Kamer, dienen verschillende documenten te worden aangepast om de beoogde wijziging voor alle Kamerbewoners te realiseren:

- A. De Gedragscode met het oog op Kamerleden;
- B. Beleid ongewenste omgangsvormen met het oog op medewerkers van de Kamer en fracties;
- 4.1.1 [REDACTED].

A. Wijziging van de Gedragscode

De Gedragscode zoals deze door de Kamer is vastgesteld bestaat uit vijf artikelen (PM: zie bijlage). Er is op dit moment geen expliciete verwijzing naar waardigheid en fatsoen en/of ongewenste omgangsvormen. Om de regels over ongewenst gedrag door Kamerleden aan te scherpen is het een optie de Gedragscode uit te breiden. Een mogelijke tekst zou kunnen zijn:

- *Het Kamerlid behandelt iedereen die werkt in of voor de Tweede Kamer of de gebouwen van de Tweede Kamer bezoekt met waardigheid, fatsoen en respect.*
- *De Kamerleden spreken elkaar aan op ongewenst gedrag.*
- *Het Kamerlid maakt zich niet schuldig aan seksuele intimidatie en ongevraagde seksuele aandacht.*

Bij de verdere uitwerking van deze regeling kan in de toelichting worden gespecificeerd wat onder het "behandelen van werknemers met waardigheid, fatsoen en respect" wordt verstaan.

Als deze gedragsregel(s) aan de Gedragscode worden toegevoegd, kan over het niet naleven van dit gedrag ook worden geklaagd bij het College dat klachten over de naleving van de Gedragscode behandelt.

B. Wijziging Beleid ongewenste omgangsvormen medewerkers Kamer en fracties

De Tweede Kamer kent een 'beleid ongewenste omgangsvormen' (PM: zie bijlage).

In het beleid ongewenste omgangsvormen ontbreekt op dit moment een duidelijke verwijzing naar seksuele intimidatie. Om de bespreekbaarheid van het onderwerp te vergroten kan ook gekozen worden in het beleid op te nemen dat iedereen die werkzaam is in de Tweede Kamer respectvol met elkaar omgaat.

Dit betekent dat aan het beleid de volgende regels toegevoegd kunnen worden:

- *We behandelen iedereen die werkt voor de Tweede kamer of de gebouwen van de Tweede Kamer bezoekt met waardigheid, fatsoen en respect.*
- *We spreken elkaar aan op ongewenst gedrag.*
- *We maken ons niet schuldig aan seksuele intimidatie en ongevraagde seksuele aandacht.*

datum 27 oktober 2021

betreft Uitwerking motie-Leijten/toezegging werkveiligheid

4.1.1

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

Beslispunten:

- **Wenst het Presidium een voorstel tot wijziging voor de Gedragscode Integriteit Leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal op te stellen van vergelijkbare strekking zoals hierboven beschreven?**
- **Wenst het Presidium [Redacted] te verzoeken een voorstel tot wijziging van het Beleid ongewenste omgangsvormen medewerkers Kamer en fracties te maken van vergelijkbare strekking zoals hierboven beschreven?**

- 4.1.1

[Redacted text block]

datum 27 oktober 2021

betreft Uitwerking motie-Leijten/toezegging werkveiligheid

6. Slotbeschouwing

In het debat over sociale veiligheid en ongewenste omgangsvormen wordt vaak de nadruk gelegd op het formuleren van regels en eventuele sancties. Juist het terrein van sociale veiligheid leent zich voor een bredere inzet van middelen (denk bijvoorbeeld aan trainingen, aandacht voor en bespreekbaarheid van (on)gewenst gedrag e.d.). Dit zijn middelen die niet strikt zijn gericht op het stellen van regels, maar ook gericht zijn op een meer (organisatiebrede) cultuurverandering.

Mogelijke activiteiten waaraan gedacht kan worden om de cultuur rondom sociale veiligheid te verbeteren zijn:

- het aanbieden van trainingen aan alle Kamerbewoners gericht op (on)gewenste omgangsvormen. Onderdeel van de training kan zijn: *Stilstaan bij wat ongewenste omgangsvormen inhouden en het herkennen van ongewenste omgangsvormen op de eigen werkplek, het creëren van bewustwording van het belang van een onderlinge aanspreekcultuur.* Een dergelijke training zou elk jaar herhaald kunnen worden en standaard aangeboden kunnen worden aan nieuwe (fractie)medewerkers en Kamerleden.
- het bevorderen van (groeps)gesprekken over thema ongewenste omgangsvormen, bijvoorbeeld aan de hand van dilemma's.
- Extra aandacht besteden aan de rol van leidinggevenden bij ongewenste omgangsvormen, bijvoorbeeld via trainingen.
- De verschillende regelingen rondom ongewenste omgangsvormen, vertrouwenspersonen, klachtencommissies nog meer onder de aandacht brengen via voorlichting.
- Als MT en/of Presidium – als voorbeeldfunctie - nog explicieter stelling nemen tegen ongewenste omgangsvormen.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

aan Presidium
 van MT
 datum 7 oktober 2021
 betreft Leerpunten onderzoeken sociale veiligheid
 pagina 1/4

Leerpunten onderzoeken sociale veiligheid

1 Aanleiding en doel

Sociale veiligheid is niet alleen in Nederland, maar ook in andere parlementen een belangrijk onderwerp. Met betrekking tot het onderwerp “sociale veiligheid” is op basis van een aantal documenten bekeken wat de Tweede Kamer organisatie in de aanpak van sociale veiligheid kan overnemen van andere parlementen en van aanbevelingen vanuit de Raad van Europa (RvE). In deze documenten is gekeken welke (concrete) aanbevelingen binnen de Tweede Kamer reeds zijn geïmplementeerd en welke mogelijk overgenomen kunnen worden.

2 Internationale onderzoeken en notities

Voor de vergelijking is gekeken naar de volgende onderzoeken/notities:

Het betreft de volgende onderzoeken / notities:

- a. Inter-Parlementary Union (2016), *Sexual Harassment and Violence against women parliamentarians*, Geneve, Inter-Parlementary Union,
- b. Inter-Parlementary Union & Raad van Europa (2018), *Sexism, harassment and violence against women in parliaments in Europe*, Geneve.
- c. Raad van Europa (2019), *Parliaments free of sexism and sexual harassment*, Straatsburg.
- d. Tania Verge (2020), *Too Few, Too Little: Parliaments' Response to Sexism and Sexual Harassment*, Parliamentary Affairs, 02/10/2020 .

Hieronder wordt kort ingegaan op elke notitie.

a. Inter-Parlementary Union (2016). In dit rapport wordt de uitkomsten van een wereldwijd onderzoek naar (seksueel) geweld tegen vrouwelijke parlementariërs besproken. In de conclusie wordt aangegeven dat dit geweld – in verschillende mate – voorkomt en het werk van de vrouwelijke parlementariërs beïnvloedt.

datum 7 oktober 2021

betreft Leerpunten onderzoeken sociale veiligheid

b. Inter-Parliamentary Union & Raad van Europa (2018)

Dit betreft een vervolgonderzoek (t.a.v. het rapport onder a) uit 2018 van de InterParliamentaryUnion (IPU) en de Raad van Europa samen, gericht op parlementariërs en personeel van nationale parlementen in Europa. In het rapport staan ook “good practices” en oplossingen beschreven, waaronder:

- Versterk het interne parlementaire beleid gericht op het uitbannen van seksisme, intimidatie en gender gerelateerd geweld. Hierbij kan gedacht worden aan instellen van goede infrastructuur, garanderen van vertrouwelijkheid, maar ook het aanbieden van trainingen voor iedereen in de organisatie(s).
- Verander de politieke cultuur en mentaliteit. Te denken valt hierbij aan het vaststellen en toepassen van interne procedures voor politieke partijen tegen seksisme en geweld tegen vrouwen en het juist actief betrekken van mannen bij mogelijke oplossingen.

c. Raad van Europa (2019). In deze brochure worden als vervolg op het onder b. genoemde rapport aanbevelingen gedaan voor nationale parlementen om geweld tegen vrouwen in de politiek te stoppen. In *Bijlage 1* zijn deze aanbevelingen beschreven, waarbij ook is aangegeven in hoeverre de Tweede Kamer deze activiteiten al heeft ondernomen.

Activiteiten waar vanuit de Tweede Kamer meer aandacht aan besteed kan worden zijn gericht op:

- geven van voorlichting en communicatie aan alle kamerbewoners over de regelingen en infrastructuur;
- aanbieden van trainingen voor alle kamerbewoners;
- expliciet(er) stelling nemen tegen ongewenste omgangsvormen vanuit organen van de Tweede Kamer.

d. Verge (2020). In dit wetenschappelijk artikel wordt een inventarisatie gegeven wat nationale parlementen doen/hebben gedaan op gebied van (seksuele) intimidatie tegen vrouwen in de politiek. In het artikel wordt onderstaand schema gebruikt om de verschillende type activiteiten te ordenen.

datum 7 oktober 2021

betreft Leerpunten onderzoeken sociale veiligheid

<i>Regulations</i>	<i>Complaint mechanisms</i>	<i>Preventative and accompanying measures</i>
• Domestic legislation • Parliaments' codes of conduct and standing orders	• Coverage • Type and composition of investigation bodies • Provisional measures • Sanctions for perpetrators • Reparations for victims	• Support services and counselling • Training • Information and awareness-raising

Figuur 1¹.

In de inventarisatie worden grotendeels dezelfde aanbevelingen gedaan die onder c. zijn genoemd. Een extra aanbeveling die door de Tweede Kamer overgenomen zou kunnen worden is de aanbeveling om “seksistische uitingen, handelingen intimidatie in de gedragscode voor parlementsleden expliciet op te nemen en het invoeren van sancties voor schendingen van ethische normen”. Op dit moment zijn deze normen niet expliciet opgenomen in de gedragscode integriteit voor Tweede Kamerleden.

3 Kwalitatief onderzoek sociale veiligheid

In het eerste half jaar van 2022 zal een kwalitatief onderzoek worden verricht naar sociale veiligheid binnen de ambtelijke organisatie. In de onderzoeksopzet zal gekeken worden naar de aard en omvang van de sociale (on)veiligheid binnen de Tweede Kamerorganisatie en welke concrete aanbevelingen er kunnen worden gedaan om de sociale veiligheid te verbeteren. Ook het internationale perspectief zal meegenomen worden.

4 Aanbevelingen

Samenvattend zou de Tweede Kamer een aantal aanbevelingen kunnen overnemen uit de rapporten:

- (nog) meer aandacht aan verschillende regelingen/vertrouwenspersonen (voor wie geldt wat);
- geven van trainingen specifieke op ongewenste omgangsvormen, gericht op alle Kamerbewoners;
- mogelijk nog explicieter stelling nemen vanuit de Tweede Kamer / Voorzitter / fracties / Management team tegen ongewenste omgangsvormen;
- de normen ten aanzien van ongewenste omgangsvormen expliciet(er) opnemen in het reglement van Orde en de Gedragscode Leden Tweede Kamer.

Gevraagd besluit

Aan het Presidium wordt gevraagd:

- Kennis te nemen van de aanbevelingen.

Bijlage 1 - Overzicht leerpunten inzake sociale veiligheid

¹ Verge, 2020, P. 7

datum 7 oktober 2021

betreft Leerpunten onderzoeken sociale veiligheid

In onderstaande tabel zijn de aanbevelingen weergegeven uit de notitie "Raad van Europa (2019), Parliaments free of sexism and sexual harassment, Straatsburg²". Er is voor gekozen om de aanbevelingen in het Engels te laten staan, om te voorkomen dat er sprake is van verlies van nuances door de vertaling.

Aanbeveling	Reeds ondernomen activiteiten Tweede Kamer	Mogelijkheden tot verbetering
1. Create a zero-tolerance environment for sexist behaviour, psychological and sexual harassment and gender-based violence in parliament including through implementation at parliamentary level of Council of Europe standards, in particular the Council of Europe Istanbul Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, Recommendation CM/Rec(2019)1 of the Committee of Ministers to member States on preventing and combating sexism, Assembly Resolution 2274 (2019) on Promoting parliaments free of sexism and sexual harassment and other relevant regional or international instruments.		- Hier kan meer aandacht aan gegeven worden in voorlichting & communicatie.
2. Conduct surveys on the prevalence of sexism, harassment and violence against women in parliament and take action to remedy the situation.	- Vragenlijst voor ambtenaren als onderdeel WBO - Start kwalitatief onderzoek najaar 2021	- Mogelijkheid voor vragenlijsten en onderzoek binnen TK leden en/of fracties stimuleren.
3. Set up appropriate complaints and investigation mechanisms which are confidential, fair and responsive to victims' concerns	- Klachtenregeling Ongewenste Omgangsvormen (OO) + Klachtencommissie voor ambtenaren +	- Voor TK kan gezorgd worden dat hier geregeld aandacht en voorlichting over wordt gegeven.

² <http://www.assembly.coe.int/LifeRay/EGA/WomenFFVViolence/BrochureParliamentSexism-EN.pdf>

datum 7 oktober 2021

betreft Leerpunten onderzoeken sociale veiligheid

	fractiemedewerkers voor fracties die zijn aangesloten. - Gedragscode + Regeling toezicht en handhaving gedragscode leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal voor TK leden + College voor onderzoek integriteit.	- Aandachtspunt blijft dat TK leden en overige kamerbewoners onderdeel zijn van verschillende regelingen en dat onderlinge verhoudingen (politiek/fracties/ambtelijk) complex zijn.
4. Ensure that victims of harassment and assault are aware of and have access to assistance and advice services that are confidential and put the victims' rights at the centre	- Vertrouwenspersonen OO voor ambtenaren + fractiemedewerkers (voor fracties die zijn aangesloten) zijn beschikbaar. - In het WBO uit 2021 heeft >90% van de medewerkers aangegeven bekend te zijn met de vertrouwenspersonen.	- Continueren aandacht + zichtbaarheid Vertrouwenspersonen in de organisatie.
5. End impunity for perpetrators by introducing and applying disciplinary sanctions. In this context, consider reviewing immunity rules which afford immunity from prosecution to members of parliament for sexual harassment and violence against women.	- Het College kan volgende sancties voorstellen: aanwijzing, berisping, of schorsing voor een maand. - O.g.v. art. 71 Grondwet geldt immuniteit voor wat in het parlement wordt gezegd of geschreven. - Dit geldt niet voor wat buiten het parlement plaatsvindt.	
6. Design and run training programmes for all persons working in parliament on issues related to respect in the work place, sexism, harassment and programmes and mechanisms in place to tackle these issues.	- In Q3/Q4 worden workshops integriteit aangeboden aan ambtenaren. - In 2022 komen er ook vervoltrainingen.	- Te overwegen valt om specifieke trainingen op ongewenste omgangsvormen aan te bieden aan alle Kamerbewoners.
7. Initiate, support and implement policies and legislation to ensure parity in political and public life.		
8. Encourage and provide incentives to political parties to ensure better representation of	- Per partij aandachtspunt.	

datum 7 oktober 2021

betreft Leerpunten onderzoeken sociale veiligheid

women in decision making.		
9. Encourage political parties to establish codes of conduct and take action to challenge gender stereotypes, patriarchy, misogyny and the culture that tolerates and condones acts of violence and harassment of women in political life.	- Aan de klachtenregeling OO is in het voorjaar aandacht besteed bij de AS'en.	- Te overwegen valt om hier nog eens centraal aandacht aan te geven.
10. Engage proactively men in all activities to prevent and combat sexism, harassment and violence against women. Consider compulsory training on workplace codes of conduct and ethics		- Kijken of (mannelijke) voortrekkers kunnen worden benaderd t.a.v. dit onderwerp. - Trainingen verplicht maken.
11. Build partnerships and work with the media to promote non-sexist representation of women and tackle harmful gender stereotypes and sexism.		- Hier zou vanuit politiek meer aandacht aan gegeven kunnen worden.
12. Initiate, promote and encourage education programmes from a very young age to foster a culture of respect, tolerance, non-discrimination and equality.		- Dit is een maatschappelijk thema en zou via politiek op de agenda gezet moeten worden.

In het rapport is ook een checklist opgenomen (p.6):

► ► Has your parliament clearly stated that harassment and hate speech towards female politicians and parliaments are unacceptable? Does it have a code of conduct for members which clearly condemns sexual harassment and sexist hate speech?

Status: Op dit moment is deze gedragsregel niet expliciet in de gedragscode integriteit voor Tweede Kamerleden opgenomen.

► ► What are the complaint mechanisms in place to prevent and sanction harassment and hate speech towards female politicians and parliamentarians?

Status: Klachtenregeling ongewenste omgangsvormen voor ambtenaren en medewerkers fracties + College voor onderzoek integriteit voor Tweede Kamerleden.

► ► Is your parliament collecting data and conducting surveys to measure the prevalence of harassment and hate speech against women politicians and parliamentarians?

datum 7 oktober 2021

betreft Leerpunten onderzoeken sociale veiligheid

Status: Dit gebeurt op dit moment niet.

► ► Does your parliament organise and promote public debates to raise awareness of the issue of harassment and hate speech towards female politicians and parliamentarians and its consequences on personal, political and public life and democracy?

Status: Dit gebeurt op dit moment niet.

From: [REDACTED] </O=STATENGENERAAL [REDACTED]>

Subject: **RE: vraagje over commissie-Fokkens**

To: [REDACTED] <tweedekamer.nl>

Date: September 3, 2019 at 3:40:47 PM CEST

Uurtje of 13.00 doen? Zien we elkaar dan bij het Statenlokaal?

Van: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>

Verzonden: dinsdag 3 september 2019 15:39

Aan: [REDACTED] <tweedekamer.nl>

Onderwerp: RE: vraagje over commissie-Fokkens

Ha [REDACTED], super! Heb je morgen (woensdag) misschien even tijd? Mijn agenda is nog vrij open vÃ³r 16.00 uur. Groeten, [REDACTED]

Van: [REDACTED]

Verzonden: dinsdag 3 september 2019 11:00

Aan: [REDACTED]

Onderwerp: RE: vraagje over commissie-Fokkens

Hai [REDACTED]

Natuurlijk heb ik zin en tijd om je te helpen! Laat maar weten wanneer je tijd hebt om even bij te praten. J

Groetjes,

[REDACTED]

Van: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>

Verzonden: maandag 2 september 2019 14:27

Aan: [REDACTED] <tweedekamer.nl>

Onderwerp: RE: vraagje over commissie-Fokkens

Hai [REDACTED],

4.1.1

Ik wilde je nog wat anders vragen – ik sprak [REDACTED] er al even over vorige week. Met de moties rondom [REDACTED] en die over integriteit zijn we weer een stap verder. Het wordt nu zaak om concrete teksten voor RvO/ [REDACTED] te gaan uitwerken. Zou jij tijd en zin hebben om daarbij te helpen? Ik praat je graag deze week even bij als je wilt.

Groetjes,

[REDACTED]

4.1.1

{notitie kop (?) }

Integriteitsregels Tweede Kamer

Achtergronddocument t.b.v. eerste bijeenkomst werkgroep 'Integriteit Leden van de Tweede Kamer'

Versie: 20 augustus 2018

Inleiding

Op 29 juni jl. heeft het Presidium de leden van de werkgroep 'Integriteit Leden van de Tweede Kamer' verzocht zich (opnieuw) te buigen over de bestaande integriteitsbepalingen van de Tweede Kamer. Ten behoeve van de eerste bijeenkomst van de werkgroep heet de ambtelijk staf dit overzichtsdokument opgesteld. Het bestaat uit:

- A. Samenvatting
- B. Chronologie van eerder verschenen stukken van de werkgroep en de GRECO
- C. Bijlagen met overzichten van (1) bestaande integriteitsbepalingen, (2) bestaande registers en reglementen (met hyperlinks), (3) stand van zaken herziening wetgeving m.b.t. vervolging politieke ambtsdragers, (4) Status van aanbevelingen GRECO

A. Samenvatting

1. Eerdere werkzaamheden werkgroep

In 2013 wordt door het Presidium de werkgroep "Integriteit Leden van de Tweede Kamer" in het leven geroepen om te adviseren over integriteitsregel voor de Tweede Kamer. Dit leidt tot een [rapport van de werkgroep](#) met 10 aanbevelingen (oktober 2014). In februari 2015 schrijft de werkgroep op verzoek van het Presidium nog een [nadere toelichting](#) op de toepassing van haar aanbeveling inzake het register van nevenactiviteiten.

2. Aanbevelingen GRECO

De werkgroep gaat in haar rapport in op de aanbevelingen die de 'Groep Staten tegen Corruptie' (GRECO) in juni 2013 aan Nederland doet. De GRECO is een orgaan van de Raad van Europa gericht op het bevorderen van corruptiebestrijding door de Lidstaten. De GRECO ziet onder meer toe op de naleving van de Richtsnoeren voor de bestrijding van Corruptie en de uitvoering van het Actieprogramma tegen Corruptie. Dit door middel van wederzijdse evaluaties onder lidstaten. Deze 'evaluatierondes' leiden tot rapporten aan lidstaten met aanbevelingen (Evaluation Reports). De implementatie en naleving van de aanbevelingen worden vervolgens weer gemonitord in (tussentijdse) nalevingsverslagen (Compliance Reports). Er zijn inmiddels vier evaluatierondes geweest en een vijfde ronde is recent gestart. De aanbevelingen rond integriteit van Kamerleden zijn onderdeel van de vierde evaluatieronde, waarover al een aantal rapporten zijn verschenen:

Rapport GRECO	Vastgesteld op:	Gepubliceerd	TK door regering geïnformeerd op:
Evaluatie Rapport NL	21 juni 2013	28 juli 2013	5 juli 2013 Kamerstukken II, 2012/13, 33 400 VII, nr. 78
Eerste Nalevingsverslag	19 juni 2015	augustus 2015	19 augustus 2015 Kamerstukken II, 2014/15, 34 000 VI nr. 104
Tussentijds Nalevingsverslag	21 oktober 2016	december 2016	5 december 2016 Kamerstukken II, 2016/17, 34 550 VI

			nr. 86
Tweede Nalevingsverslag	23 maart 2018	juni 2018	13 juni 2018 Kamerstukken II, 2017/18, 34 725, nr. 15

3. Verzoek Presidium

Naar aanleiding van het tweede Nalevingsverslag schrijft het presidium nu aan de leden van de werkgroep:

1. Het Presidium acht het wenselijk dat de werkgroep “Integriteit Leden van de Tweede Kamer”, door het Presidium medio 2013 ingesteld, zich wederom buigt over de bestaande integriteitsbepalingen, in het licht van de aanbevelingen van de GRECO en in het licht van aanstaande nieuwe regelgeving ten aanzien van personen die een publiek ambt vervullen.
2. De GRECO constateert op twee punten nog tekortkomingen waar het de Tweede Kamer betreft: (1) het ontbreken van een systeem van toezicht en handhaving; (2) het ontbreken van een beleid ten aanzien van (contacten) met lobbyisten
3. Hierbij verzoek ik u namens het Presidium vriendelijk om uw taak weer op te nemen. Omdat Nederland in december van dit jaar wederom verslag zal moeten uitbrengen aan de GRECO zou een rapport of tussenrapport vóór 15 november a.s. welkom zijn.

B. Chronologie

- Deze paragraaf bevat een chronologisch overzicht van Kamerstukken, documenten, mediaberichten e.d. rond het thema 'Tweede Kamer en integriteitsregels'.
- Aangehaalde documenten zijn steeds voorzien van doorklikbare hyperlinks.
- Letterlijke citaten uit documenten zijn in de tekst steeds gemarkeerd.

1. Maart 2013: motie Van Heijen c.s.

Op 6 maart 2013 wordt de motie Heijen c.s. ingediend ([Kamerstukken II, 2012/13, 28 844, nr. 69](#)) en op 12 maart 2013 met algemene stemmen aangenomen. De motie luidt:

*De Kamer,
gehoord de beraadslaging,
overwegende dat de integriteit in het openbaar bestuur permanente aandacht behoeft;
overwegende dat dit voor alle bestuursorganen geldt en dus ook voor de Tweede Kamer zelf;
verzoekt het Presidium, de wet- en regelgeving tegen het licht te houden, het beleid en de handhaving te evalueren en op grond daarvan zo nodig voorstellen te doen voor verbetering,
en gaat over tot de orde van de dag.*
Heijnen
Litjens
Van Toorenburg
Klein

Op 14 maart 2013 besluit het Presidium tot het instellen van een werkgroep om 'de bestaande regelgeving over de (handhaving van de) integriteit van Kamerleden tegen het licht te houden en zo nodig verbetervoorstellen te doen.' Met de daadwerkelijke instelling van de werkgroep wordt gewacht tot het uitkomen van het rapport van de 'Groep Staten tegen Corruptie van de Raad van Europa' (GRECO). Dit rapport zal in juni 2013 verschijnen (zie hierna). De werkgroep bestaat uit de leden Bosma (PVV), Fokke (PvdA), Van Meenen (D66), Van Oosten (VVD, voorzitter), Van Raak (SP) en Rog (CDA). De werkgroep wordt ambtelijk bijgestaan door de heer [REDACTED] en de heer [REDACTED].

2. Juni 2013: Rapport van GRECO over Nederland

Op 21 juni 2013 verschijnt het [Evaluatie Rapport Nederland](#) van de GRECO¹. Op 5 juli 2013 sturen de ministers Opstelten en Plassterk hierover een brief aan de Tweede Kamer ([Kamerstukken II, 2012/13, 33 400 VII, nr. 78](#)):

"Het afgelopen jaar is Nederland geëvalueerd door de Groep Staten tegen Corruptie van de Raad van Europa (hierna GRECO). Onderwerp van de evaluatie was de preventie van corruptie bij het Parlement, het Openbaar Ministerie en de Rechterlijke Macht. Met deze brief wordt u geïnformeerd over de conclusies van de evaluatie en ontvangt u het, nog naar het Nederlands te vertalen, [Engelstalige evaluatierapport GRECO](#). Op 21 juni 2013 is voor Nederland het evaluatierapport met aanbevelingen vastgesteld."

(...)

"GRECO constateert dat Nederland van oudsher relatief weinig corruptiezaken en integriteitschendingen kent. Ondanks het beperkt aantal regels en weinig toezicht blijkt Nederland een hoog percentage publiek vertrouwen in de integriteit van Kamerleden, rechters en officieren van Justitie te hebben. Bovendien werd de Nederlandse organisatie van het evaluatiebezoek – waar ook uw Kamer en de Griffie van uw Kamer bij betrokken waren –

¹ Evaluation Report Netherlands. Corruption prevention in respect of members of parliament, judges and prosecutors. Dit landenrapport verschijnt in het kader van de vierde evaluatieronde van de GRECO. Zie voor meer informatie over GRECO en eerdere evaluatieronden en landenaanbevelingen: [stafnotitie DAO d.d. 24 april 2018 'Achtergrondinformatie over de GRECO' \(parlis 2018D26477\)](#). Daarnaast wordt in bijlage 3 bij deze notitie nader ingegaan op de juridische status van de aanbevelingen van GRECO.

meermaals geprezen. Evenwel ontving Nederland ter verdere voorkoming van corruptie bij het Parlement, het Openbaar Ministerie en de Rechterlijke Macht de volgende aanbevelingen:

Parlement:

- GRECO doet de aanbeveling een gedragscode op te stellen voor leden van beide Kamers;
- Ten aanzien van de registratie van (financiële) belangen doet GRECO de aanbeveling een herziening door te voeren waarbij het aantal registratiecategorieën wordt uitgebreid en de mate van detail waarin gerapporteerd dient te worden kan worden voorgeschreven. Tevens wordt aanbevolen te overwegen om in de toekomst belangen van afhankelijke familieleden van het parlementslid mee te nemen in de opgave van belangen;
- Aan bovenstaande (nog te ontwerpen) regelingen doet GRECO de aanbeveling een toezicht- en handhavingsmechanisme te verbinden;
- GRECO doet de beide Kamers de aanbeveling een verantwoordelijke aan te wijzen met de functie van vertrouwenspersoon en om voorzieningen te treffen voor specifieke en periodieke training voor alle leden van beide Kamers omtrent ethische vraagstukken en belangenverstrengeling." (...)

3. Juni 2014: Rapport werkgroep met 10 aanbevelingen

De door het Presidium ingestelde werkgroep biedt op 25 juni 2014 zijn rapport aan de Kamervoorzitter aan. Op 16 oktober 2014 wordt dit rapport door het Presidium aan de Kamer aangeboden ([Kamerstuk II, 2014/15, 33 924, nr. 15](#)).

Terugkijkend constateert de werkgroep dat er in het verleden vaak is stilgestaan bij het thema integriteit van Kamerleden en dat decennialang de algemene conclusie steeds was dat:

- 'er geen behoefte bestond aan een gedragscode (naast de grondwettelijke eden/beloften en de wettelijke bepalingen ter zake van nevenfuncties (incompatibiliteiten) en ambtsmisdrijven, en naast de bepalingen in het Reglement van Orde over taalgebruik, geheimhouding en bij te houden registers over geschenken, reizen en nevenfuncties)
- het primair de politieke partijen en Kamerfracties zijn die toezichhoudend en handhavend kunnen optreden, vanuit hun eigen normenkader, dat aanvullend kan zijn ten opzichte van de zojuist genoemde algemene regelingen'.

De werkgroep schrijft:

"De motie Heijnen is door veel soortgelijke moties voorafgegaan, met name in de jaren 1997 en 2004. De moties, om een gedragscode of algemeen toetsingskader vast te stellen en/of een toetsingscommissie in het leven te roepen en om een nadere regeling te treffen voor toelaatbare nevenfuncties en voor het melden van aandelenbezit, werden echter alle verworpen. Er bleek ook geen meerderheid voor het idee om het presidium of de Voorzitter een rol te geven in het toetsen van handelingen van Kamerleden. Behalve het uitbreiden van het aantal registers (naast de al bestaande registers voor nevenfuncties en geschenken werd ook een register voor reizen ingesteld) wilde de Kamer het aan de fracties en politieke partijen laten om eventueel nadere regels te stellen en om preventief dan wel sanctionerend op te treden." (p. 5)

De werkgroep borduurt voort op deze lijn en doet in zijn rapport de volgende tien aanbevelingen:

Aanbeveling 1

De werkgroep beveelt aan om de bestaande (en deels nog aan te vullen) regels te bundelen, waar mogelijk en nodig inclusief passages uit de desbetreffende memories van toelichting, en deze Regelingen integriteit leden van de Tweede Kamer uit te reiken aan de leden en tevens toegankelijk te maken voor het publiek.

Aanbeveling 2

De werkgroep beveelt aan om het eerste lid van artikel 150a van het Reglement van Orde te laten luiden: «Ter griffie wordt een register bijgehouden waarin de leden hun nevenactiviteiten en de (te verwachten) inkomsten

uit hun nevenactiviteiten vermelden, uiterlijk één week na aanvaarding daarvan, alsmede belangen die redelijkerwijs als relevant kunnen worden beschouwd.

Aanbeveling 3

De werkgroep beveelt aan om in de toelichting op dit onderdeel van het Reglement van Orde op te nemen dat het begrip «belangen» extensief wordt uitgelegd en zich niet strikt hoeft te beperken tot nevenactiviteiten en functies als zodanig.

Aanbeveling 4

De werkgroep beveelt aan om het tweede lid van artikel 150a van het Reglement van Orde te laten luiden: «ter griffie wordt een register bijgehouden waarin de leden hun buitenlandse reizen waarvan vervoers- en verblijfskosten geheel of gedeeltelijk door derden worden betaald vermelden, uiterlijk één week na terugkeer in Nederland».

Aanbeveling 5

De werkgroep beveelt aan om in het derde lid van artikel 150a van het Reglement van orde achter het woord «geschenken» toe te voegen de woorden «en voordelen».

Aanbeveling 6

De werkgroep beveelt aan om in de instructie van de griffie van de Kamer op te nemen om elk lid halfjaarlijks te attenderen op de registers en op de mogelijkheid om omissies (zoals niet binnen de termijn opgegeven nevenactiviteiten of reizen) te corrigeren.

Aanbeveling 7

De werkgroep beveelt aan om in de introductiecursussen na het aantreden van nieuwe leden ook een cursus integriteit op te nemen, waarin het belang van integriteit en de bestaande regels worden toegelicht.

Aanbeveling 8

De werkgroep beveelt tevens aan om periodiek, bijvoorbeeld eens per jaar, sessies te beleggen met groepen Kamerleden, waarin zij onder deskundige geleiding met elkaar van gedachten wisselen over hun concrete ervaringen met integriteitsvragen.

Aanbeveling 9

De werkgroep beveelt tevens aan om deze sessies telkenmale te evalueren en te bezien of daaruit suggesties voortvloeien om de bestaande integriteitsregels te herzien of aan te vullen.

Aanbeveling 10

De werkgroep beveelt aan dat het presidium een voordracht doet aan de Kamer van een persoon die als vertrouwenspersoon Integriteit door de leden kan worden benaderd indien zij advies wensen inzake een integriteitskwestie.

Het Presidium vat het rapport van de werkgroep in de brief aan de Tweede Kamer als volgt samen:

“De werkgroep stelt niet voor tot een gedragscode te komen omdat dit «slechts» een notificatie zou zijn van bestaande en op basis van de 10 aanbevelingen enigszins te verscherpen regelgeving.

Het presidium heeft alle aanbevelingen tot de zijne gemaakt met uitzondering van aanbeveling 8 en 9. Het presidium ziet daar de meerwaarde niet van. Dit geldt ook voor de aanbeveling uit het GRECO rapport om een gedragscode in te stellen. Het presidium onderschrijft de opvatting van de werkgroep dat dit geen meerwaarde heeft.

Het presidium stelt de Kamer voor de overige aanbevelingen van de werkgroep over te nemen. Voor wat betreft de aanbevelingen 2, 3, 4 en 5 worden er voorstellen aan de Kamer voorgelegd voor een aanpassing van het Reglement van Orde. Aanbeveling 6 leidt tot een aanpassing van de instructie van de Griffie Plenair. Na instemming van de Kamer zullen de overige aanbevelingen in uitvoering worden genomen. Het presidium stelt tenslotte voor de benoeming van een vertrouwenspersoon Integriteit aan het presidium te delegeren.”

De aanbevelingen van het Presidium worden [op 4 november 2014](#) door de Kamer aangenomen.

4. Februari 2015: Verduidelijkende brief van de werkgroep

Op verzoek van het Presidium geeft de werkgroep per brief van 24 februari 2015 ([Kamerstukken II, 2014/15, 33 924, nr. 16](#)) een nadere toelichting op de toepassing van het gewijzigde artikel 150a van het Reglement van Orde. Dit artikel luidt, sinds de Kamer instemde met de desbetreffende aanbeveling van de werkgroep, als volgt:

Ter griffie wordt een register bijgehouden waarin de leden hun nevenactiviteiten en de (te verwachten) inkomsten uit hun nevenactiviteiten vermelden, uiterlijk één week na aanvaarding daarvan, alsmede belangen die redelijkerwijs als relevant kunnen worden beschouwd.

Bij individuele Kamerleden zijn vragen gerezen over de toepassing van het laatste zinsdeel van dit artikellid. De werkgroep verwijst naar de toelichting in haar eerdere rapport waarin onder andere de volgende passage was opgenomen:

“De werkgroep merkt op dat een Kamerlid er goed aan doet om zich er rekenschap van te geven dat ook specifieke omstandigheden die hun partner of andere directe familieleden betreffen door derden redelijkerwijs kunnen worden beschouwd als relevant in de beoordeling van zijn opereren als Kamerlid. Ook in het GRECO-rapport wordt uitvoerig stilgestaan bij het betrekken van de belangen van familie in de afwegingen bij het bekend maken van belangen. De werkgroep plaatst hier echter wel een kanttekening. Het is om verschillende redenen niet altijd mogelijk om alle belangen in de privéomgeving van een Kamerlid in beeld te brengen, door een verplichte melding daarvan door het Kamerlid. Op de eerste plaats is de privéomgeving niet goed af te bakenen: tellen alleen familierechtelijke betrekkingen en hoe ver dan? Wat geldt in de situatie van ongehuwd of ongeregistreerd partnerschap? Tellen ook vriendschappelijke betrekkingen? Hoe worden die gedefinieerd? Op de tweede plaats: alle privébetrekkingen van een Kamerlid hebben uiteraard recht op bescherming van hun privacy; niet alleen is een inbreuk daarop niet mogelijk zonder een solide wettelijke basis, een dergelijke inbreuk zou ook disproportioneel kunnen zijn in relatie met het doel, te weten het waken over de integriteit van een Kamerlid.” (Kamerstukken II, 2014/15, 33 924, nr. 15, p. 9)

In aanvulling op deze eerdere toelichting schrijft de werkgroep onder meer:

“Wellicht kan de volgende vuistregel behulpzaam zijn: als een willekeurige toeschouwer zonder veel omwegen zou kunnen denken dat een bepaalde private omstandigheid van een Kamerlid van invloed is op diens stellingname in een publiek vraagstuk, kan het raadzaam zijn omstandigheid in het register te doen opnemen. Dan kan immers nooit gesteld worden dat die omstandigheid verborgen is gehouden. Het gaat er niet om of die omstandigheid daadwerkelijk van invloed is geweest. Dat, noch het tegendeel, is te bewijzen. Het is echter het Kamerlid zelf dat, al dan niet met toepassing van deze vuistregel, zal moeten beslissen wat hij in het register wenst te vermelden. Het is verstandig de bandbreedte van wat een buitenstaander «redelijkerwijs» als van invloed op parlementaire gedragingen kan beschouwen, ruimer te nemen als het gaat om beleidsterreinen waarop men woordvoerder is van de fractie of lid is van de betrokken Kamercommissie”.

5. Augustus 2015: Eerste nalevingsverslag GRECO m.b.t. uitvoering aanbevelingen

In juni 2015 bespreekt de GRECO de opvolging door Nederland van de aanbevelingen uit het GRECO-rapport van 2013 aan de hand van het [eerste nalevingsverslag](#). Ten aanzien van de aanbevelingen met betrekking tot integriteit Kamerleden informeren de ministers Plasterk en Van der Steur de Tweede Kamer hierover per brief ([Kamerstukken II, 2014/15, 34 000 VI nr. 104](#)) als volgt:

1. Opstellen van een gedragscode voor beide Kamers (gedeeltelijk geïmplementeerd)

Met de wijzigingen in de Reglementen van Orde van beide Kamers wordt geconcludeerd dat voor een belangrijk deel wordt voorzien in de implementatie van deze aanbeveling. GRECO merkt echter op dat de beide Kamers (dan wel de politieke partijen) geen regels of richtlijnen hebben rond de omgang van Kamerleden met lobbyisten. Zijn conclusie is daarom dat de aanbeveling slechts gedeeltelijk is geïmplementeerd.

2. Heroverwegen van de regels t.a.v. opgeven van bezit van aandelen/belangen + herooverwegen kring van personen voor wie deze regels gelden (geïmplementeerd)

GRECO stelt dat met uitbreiding van op te geven belangen door wijzigingen in de Reglementen van Orde en het instellen van registratieverplichtingen naar tevredenheid invulling is gegeven aan deze aanbeveling door de beide Kamers.

3. Toezicht en handhaving bij overtreding van integriteitregels (niet geïmplementeerd)

GRECO is van mening dat de beide Kamers geen substantiële acties hebben ondernomen op het terrein van toezicht en handhaving die bijdragen aan de invulling van deze aanbeveling.

4. Instellen van vertrouwenspersonen + aanbieden van periodieke training op integriteitsbewustzijn (niet geïmplementeerd)

GRECO betreurt dat de Eerste Kamer heeft besloten om geen formele vertrouwenspersoon aan te stellen en stelt tevens vast dat beide Kamers hebben besloten niet te voorzien in periodieke trainingen. Tot slot heeft GRECO kennis genomen van het voornemen tot benoeming van een vertrouwenspersoon voor de Tweede Kamer, maar moest worden geconstateerd dat de benoeming op de dag van behandeling van het rapport nog niet was geformaliseerd. Deze aanbeveling blijft daarmee vooralsnog niet geïmplementeerd.

6. December 2016: Tussentijds nalevingsverslag GRECO m.b.t. uitvoering aanbevelingen

In oktober 2016 bespreekt de GRECO opnieuw de voortgang van de implementatie door Nederland van de aanbevelingen. Dit aan de hand van een door GRECO opgesteld '[Tussentijds Nalevingsverslag Nederland](#)'. De ministers Plasterk en Van der Steur informeren de Tweede Kamer hierover op 5 december 2016 per brief ([Kamerstukken II, 2016/17, 34 550 VI nr. 86](#)). Over de aanbevelingen 1, 3 en 4 heeft de GRECO nog opmerkingen die de ministers als volgt verwoorden in hun brief:

GRECO ziet ruimte voor verbetering ten aanzien van de volgende, niet of gedeeltelijk geïmplementeerde aanbevelingen:

i. Opstellen van regels ten aanzien van omgang met lobbyisten (gedeeltelijk geïmplementeerd)

Oorspronkelijk was deze aanbeveling breder en zag deze op het opstellen van een openbare gedragscode voor Kamerleden waarin aandacht werd geschonken aan preventie van belangenverstrengeling, geschenken en andere voordelen, nevenactiviteiten en financiële belangen. Met eerder genomen maatregelen zijn deze onderwerpen voldoende geadresseerd. Naar het oordeel van de GRECO ontbreken nog richtlijnen voor Kamerleden rond de omgang met lobbyisten. Nederland heeft aangevoerd dat er algemene integriteitregels zijn en dat deze verder worden ingevuld door de politieke partijen. De GRECO heeft aangegeven dat dit onverlet laat dat richtlijnen op het gebied van lobbyactiviteiten («appropriate guidelines on do's and don'ts») zinvol zijn. De GRECO heeft kennis genomen van de initiatiefnota van de leden Bouwmeester en Oosenbrug «Lobby in het daglicht: luisteren en laten zien» (Kamerstuk 34 376), maar concludeert dat dit initiatief nog in een beginfase verkeert. Om deze reden handhaaft de GRECO haar eerdere standpunt.

iii. Toezicht en handhaving bij overtreding van integriteitregels (niet geïmplementeerd)

De GRECO constateert dat de beide Kamers geen actie hebben ondernomen op het terrein van toezicht op de naleving van integriteitregels en handhaving in geval van schending van deze regels. De GRECO heeft kennis genomen van de stellingname van de Kamers dat de Nederlandse Grondwet geen mogelijkheid kent een Kamerlid te schorsen of te dwingen af te treden indien er sprake is van overtreding van integriteitregels en dat ook dit een kwestie van de politieke partijen is. De GRECO meent dat dit niet betekent dat mildere maatregelen, zoals een reprimande, niet mogelijk zijn. Om deze reden handhaaft de GRECO ook op dit punt haar eerdere standpunt: de aanbeveling is niet opgevolgd.

iv. Instellen van vertrouwenspersonen + aanbieden van periodieke training op integriteitsbewustzijn (gedeeltelijk geïmplementeerd)

Ten aanzien van deze aanbeveling is vooruitgang geboekt. GRECO heeft met waardering kennis genomen van de benoeming van een vertrouwenspersoon door de Tweede Kamer. GRECO is kritisch over het feit dat de Eerste Kamer heeft besloten geen formele vertrouwenspersoon aan te stellen, maar deze rol heeft toegewezen aan de voorzitter. Wat betreft het tweede deel van de aanbeveling stelt GRECO vast dat de Tweede Kamer

heeft besloten integriteitstrainingen aan te bieden aan alle leden na de verkiezingen in 2017, maar dat beide Kamers niet hebben besloten te voorzien in periodieke trainingen. Deze aanbeveling is daarmee naar het oordeel van de GRECO gedeeltelijk geïmplementeerd (was in 2015: niet geïmplementeerd).

7. Juni 2018: Tweede nalevingsverslag GRECO m.b.t. uitvoering aanbevelingen

Op 13 juni 2018 ontvangt de Kamer een brief van de ministers Ollengren en Grapperhaus over de implementatie van de GRECO-aanbevelingen ([Kamerstukken II, 2017/18, 34 725, nr. 15](#)). Dit naar aanleiding van het 23 maart 2018 verschenen '[Tweede Nalevingsverslag Nederland](#)' van de GRECO. De ministers schrijven:

"In de plenaire vergadering van de Groep van Staten tegen Corruptie van de Raad van Europa (GRECO) die plaatsvond van 19 tot en met 23 maart 2018, is gesproken over de implementatie van de aanbevelingen van de GRECO aan Nederland ter preventie van corruptie en het bevorderen van integer gedrag bij het parlement, de rechtspraak en het Openbaar Ministerie. (...) Hierin stelt de GRECO vast dat Nederland van de zeven aanbevelingen in totaal drie naar tevredenheid heeft geïmplementeerd. Twee aanbevelingen zijn gedeeltelijk geïmplementeerd en twee zijn niet geïmplementeerd."

"De GRECO is van mening dat er ten aanzien van de aanbevelingen aan het parlement weinig vooruitgang is geboekt.

*Ten aanzien van **aanbeveling i** betreurt GRECO dat richtlijnen voor Kamerleden rond de omgang met lobbyisten nog ontbreken. De GRECO herhaalt zijn eerdere standpunt dat richtlijnen over «do's and don'ts» in de relatie met lobbyisten, zowel binnen als buiten het parlement, zinvol zijn.*

*Ten aanzien van **aanbeveling iii** heeft de GRECO kennisgenomen van de modernisering van de Wet ministeriële verantwoordelijkheid van 22 april 1855, en van het systeem van «peer supervision» in de Eerste Kamer, maar constateert zij dat er in beide Kamers nog geen sprake is van een systeem van toezicht op de naleving van integriteitsregels en handhaving in geval van schending van deze regels.*

*De GRECO is tevreden dat bij de Tweede Kamer periodieke cursussen over het reglement van orde worden georganiseerd, waarin aandacht wordt geschonken aan integriteitsregels. Hiermee is **aanbeveling iv** door de Tweede Kamer geïmplementeerd. De GRECO constateert ten aanzien van de Eerste Kamer dat integriteit weliswaar een aandachtspunt is in bijeenkomsten van de Commissie van Senatoren, maar dat er geen specifieke en periodieke trainingen zijn voor alle Kamerleden. Voorts heeft de GRECO twijfel over de rol van de voorzitter van de Eerste Kamer als vertrouwenspersoon.*

Het verzoek van de GRECO aan Nederland is om uiterlijk 31 december 2018 opnieuw te rapporteren over de voortgang van de implementatie van bovengenoemde nog openstaande aanbevelingen."

In de mediaberichtgeving over dit 2^e nalevingsrapport van GRECO overheerst (een maand na de verschijning van het rapport) het voorbeeld dat in het rapport wordt aangehaald van het appartement van Kamerlid Pechtold (zie boxtekst hieronder) .

a) De betreffende passage uit 2^e nalevingsrapport rapport GRECO (p. 4/5):

GRECO stelt vast dat de Tweede Kamer nog geen plan heeft om een systeem van toezicht en handhaving van de integriteitsregels in te voeren. Dit is betreurenswaardig en uit een recente zaak ^[voetnoot] bleek dat het nodig is dat de Kamer toezicht houdt op de uitvoering van de regels en deze op gezaghebbende wijze interpreteert.

[tekst van de voetnoot] : Een Kamerlid had nagelaten om melding te maken van een appartement van 135.000 euro dat hij had ontvangen als geschenk, met als argument dat het een privégeschenk betrof. In de integriteitsrichtlijnen van de Tweede Kamer wordt echter niet vermeld dat uitsluitend geschenken die zijn ontvangen in het kader van parlementaire taken moeten worden aangegeven. Zie

https://www.nrc.nl/nieuws/2017/12/19/wel-de-chocoladereep-niet-de-flat-a1585589?utm_source=NRC&utm_medium=related&utm_campaign=related2

b) Berichtgeving in media

['Appartement Pechtold voorbeeld van mager toezicht integriteit' \(NOS\)](#)

['Appartement Pechtold voorbeeld van gebrek aan integriteitstoezicht' \(FD\)](#)

[Corruptiebestrijders Europa vallen over penthouse-gift Pechtold \(De Telegraaf\)](#)

[Corruptiewaakhond tikt Nederland op vingers om appartement Pechtold \(Elsevier Weekblad\)](#)

[Raad van Europa wil duidelijkere regels geschenkenregister Tweede Kamer \(NRC\)](#)

8. Juni 2018: Presidium vraagt werkgroep opnieuw advies uit te brengen

Op 27 juni 2018 bepreekt het Presidium het 2^e nalevingsrapport van de GRECO en besluit de nog aanwezige leden van de werkgroep uit 2013 te vragen zich over dit rapport te buigen. Dit besluit wordt ook openbaar gemaakt:

<https://nos.nl/artikel/2238710-tweede-kamer-onderzoekt-eigen-integriteitsregels.html>

<https://www.tweedekamer.nl/nieuws/kamernieuws/werkgroep-bekijkt-bestaande-integriteitsbepalingen-0>

In een interne brief aan de leden van de werkgroep schrijft het Presidium:

"Het Presidium acht het wenselijk dat de werkgroep "Integriteit Leden van de Tweede Kamer", door het Presidium medio 2013 ingesteld, zich wederom buigt over de bestaande integriteitsbepalingen, in het licht van de aanbevelingen van de GRECO en in het licht van aanstaande nieuwe regelgeving ten aanzien van personen die een publiek ambt vervullen. U bent allen in 2013 tot de werkgroep toegetreden. De werkgroep heeft in juni 2014 rapport uitgebracht, dat door de Kamer grotendeels is overgenomen. Sindsdien zijn enkele aanbevelingen van de werkgroep geïmplementeerd. De GRECO brengt periodiek verslag uit over die implementatie. De GRECO constateert op twee punten nog tekortkomingen waar het de Tweede Kamer betreft: het ontbreken van een systeem van toezicht en handhaving en het ontbreken van een beleid ten aanzien van (contacten) met lobbyisten. Hierbij verzoek ik u namens het Presidium vriendelijk om uw taak weer op te nemen. Omdat Nederland in december van dit jaar wederom verslag zal moeten uitbrengen aan de GRECO zou een rapport of tussenrapport vóór 15 november a.s. welkom zijn. De Griffier heeft de heer T. de Lange aangewezen als griffier van de werkgroep."

C. BIJLAGEN

Bijlage 1a.

Overzicht integriteitsregelingen voor Kamerleden; opgesteld door werkgroep (stand 2014)

Onderwerp	Waar
Gunsten of giften aanvaarden om het ambt te verkrijgen	Wet beëdiging ministers en leden Staten-Generaal
Gunsten of giften aanvaarden of beloften doen om iets in het ambt te laten of te doen	idem
Handelen in strijd met trouw aan Koning, Statuut en Grondwet	idem
Handelen in strijd met de plichten die het ambt meebrengt	Idem
Onverenigbare functies	Grondwet Wet Incompatibiliteiten Staten-Generaal
Opgeven van nevenactiviteiten en -inkomsten	Reglement van Orde Wet op de schadeloosstelling
Opgeven van aangeboden reizen	Reglement van Orde
Opgeven van geschenken van waarde	Reglement van Orde
Schenden vertrouwelijkheid van vergaderingen of stukken	Reglement van Orde
Beledigende taal gebruiken in vergadering	Reglement van Orde
Ter vergadering aansporen tot of instemmen met onwettig handelen	Reglement van Orde

Bijlage 1b. Overzicht integriteitsregelingen voor Kamerleden; uitgewerkt in overzicht Regelingen Integriteit

Onderwerp	Grondslag
1. Voorgescreven eden of verklaringen en beloften van zuivering, van trouw aan de Koning, het Statuut en de Grondwet, en van getrouwe vervulling van het ambt	Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden, Grondwet en Wet beëdiging ministers en leden Staten-Generaal
2. Onverenigbare functies (zgn. incompatibiliteiten)	Grondwet en Wet incompatibiliteiten Staten-Generaal en Europees Parlement
3. Opgave van nevenactiviteiten en -inkomsten, relevante belangen, (deels) aangeboden buitenlandse reizen en geschenken van waarde	Wet schadeloosstelling leden Tweede Kamer en Reglement van Orde van de Tweede Kamer
4. Geheimhoudingsplichten	Reglement van Orde van de Tweede Kamer
5. Vertrouwelijkheid van stukken	Reglement van Orde van de Tweede Kamer
6. Onheuse gedragingen	Reglement van Orde van de Tweede Kamer

Bijlage 2 Overzicht huidige registers en reglementen

a. Openbare registers

Via de website van de Tweede Kamer zijn [drie openbare registers](#) voor iedereen raadpleegbaar:

- [Register nevenfuncties](#)
- [Geschenkenregister](#)
- [Reizenregister](#)

De toelichting op de website op deze openbare registers is als volgt:

De Griffie plenair houdt een register bij waarin Kamerleden de door hen ontvangen geschenken en voordelen met een hogere waarde dan €50 vermelden, uiterlijk 1 week na ontvangst van het geschenk of het voordeel.

Daarnaast houdt de Griffie plenair een register bij van buitenlandse reizen waarvan vervoers- en verblijfskosten geheel of gedeeltelijk door derden worden betaald, uiterlijk een week na terugkeer in Nederland.

Tot slot beheert de Griffie plenair een register waarin de Kamerleden hun nevenactiviteiten en de (te verwachten) inkomsten vermelden, alsmede belangen die redelijkerwijs als relevant kunnen worden beschouwd. Uiterlijk 1 week na aanvaarding daarvan.

Alle registers zijn openbaar.

b. Reglementen

Eveneens zijn op de website van de Tweede Kamer de actuele versies te raadplegen van de [verschillende reglementen](#).

In dit kader zijn vooral relevant:

- [Het Reglement van Orde](#)
- [Overzicht van integriteitsegels voor Leden TK](#)
- [Regeling vertrouwelijke stukken](#)

**Bijlage 3 Stand van zaken herziening wet- en regelgeving inzake strafrechtelijke vervolging
politieke ambtsdragers**

[pm ████████?)]

Bijlage 4 Juridische status aanbevelingen GRECO

[pm ██████████ (?)]

From [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Subject **RE: aangepaste versie document voor werkgroep**
 To [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>, [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Date August 20, 2018 at 12:10:17 PM CEST

Ha [REDACTED] en [REDACTED]

Een beetje op de valreep... Maar tbv ons overleg zo meteen om 13.00 uur heb ik de chronologie die ik vorige week had opgesteld inmiddels een beetje aangepast zodat deze geschikt is om aan de werkgroepleden te sturen. Hierbij de voorlopige versie. Tot straks!

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Dienst Analyse en Onderzoek
 Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T + (31)70-318 [REDACTED] | A + (31) [REDACTED]
 E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: vrijdag 17 augustus 2018 9:05
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: Stand van zaken WMV

Heerlijk! Capuccino graag.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]
 E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: vrijdag 17 augustus 2018 9:04
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: Stand van zaken WMV

Hai [REDACTED] en [REDACTED]

Goed plan!! Ik stuur wel even een vergaderverzoekje voor in de agenda. En ik neem de koffie wel mee van het Statenlokaal. Wat voor koffie willen jullie?

Groetjes,

[REDACTED]

Van: [REDACTED]
Verzonden: vrijdag 17 augustus 2018 9:02
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: Stand van zaken WMV

Ha [REDACTED],

Inderdaad grappig! Fijn dat je [REDACTED] en mij kunt helpen als dat nodig is. Is het een idee die kop koffie met zn drieën te doen? Bij voorbeeld a.s. maandag 13.00 uur mijn kamer?

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]
 E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: vrijdag 17 augustus 2018 8:56
Aan: [REDACTED]
CC: [REDACTED]
Onderwerp: RE: Stand van zaken WMV

Hai [REDACTED],

Wat grappig!! [REDACTED] moet mij even bellen... ik ben namelijk vanuit BW officieel aangewezen als "buddy", mede vanwege het feit dat ik ook het hele Wmv gebeuren en zo gedaan heb. Ik mag dus officieel de werkgroep ondersteunen, maar ik begreep dat [REDACTED] ervan nog niet bekend was. [REDACTED] overigens al heel veel voorbereiding gedaan voor dit project, dus ik kan zo inschuiven. J

En een koffie doen is altijd een goed idee! Wanneer komt je goed uit?

Groetjes,
[REDACTED]

Van: [REDACTED].

Verzonden: donderdag 16 augustus 2018 21:44

Aan: [REDACTED]

Onderwerp: Re: Stand van zaken WMV

Hoi [REDACTED],

Bedankt voor je snelle en heldere reactie. Had ik kennelijk even gemist dat wetsvoorstel al behandeld is. Ik zal inderdaad de MvT gebruiken voor beetje plakken en knippen.

Het is bedoeld voor achtergrondnotitie voor werkgroep Van Oosten die in 2013 rapportje over integriteitsregels heeft opgesteld nav GRECO-rapport en nu opnieuw weer advies is gevraagd door presidium. [REDACTED] is daarbij als [REDACTED] aangewezen en zocht nog een buddy... Is overigens wat low key gehouden, dus verzoek dat zo te houden. Heb al wel met [REDACTED] afgesproken dat ik wel graag wil kunnen sparren met BW ,c.q. met jou in het bijzonder, als we tegen technische/ juridische vragen aanlopen.

Misschien anders volgende week een kop koffie drinken? Sowieso wel leuk om weer eens even bij te praten.

Mvg [REDACTED]

Verstuurd vanaf mijn iPad

Op 16 aug. 2018 om 15:23 heeft [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl> het volgende geschreven:

Hai [REDACTED]

Ik ben alweer een paar weken aan het werk. Mijn heerlijke vakantie zit er helaas alweer op. En jij? Ben jij al geweest?

De actuele stand van zaken is dat het wetsvoorstel dat de nijpende kenlpunten in de WMV aanpast inmiddels tot wet is verheven. Deze is alleen nog niet in werking getreden. Als het kabinet hiervoor de vaste verandermomenten aanhoudt, zal deze wet dan in werking treden op 1 januari 2019.

Daarnaast is de Commissie Fokkens, die het uitgebreide onderzoek gaat doen naar de wijze van vervolging en berechting van politieke ambtsdragers, officieel ingesteld. Deze moet over uiterlijk anderhalf jaar haar aanbevelingen uitbrengen.

De meest handzame beschrijving van de WMV wijzigingen is gewoon de memorie van toelichting en de toelichting bij het amendement dat is aangenomen.

En even uit nieuwsgierigheid... Voor wie maak jij die notitie trouwens?

Groetjes, [REDACTED]

Verstuurd vanaf mijn iPad

Op 16 aug. 2018 om 14:13 heeft [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl> het volgende geschreven:

Hoi [REDACTED],

Geen idee of je in huis bent of vakantie geniet, maar ik heb even een vraagje over de WMV.

Ik probeer voor een notitie waar ik nu aan werk even de actuele stand van zaken te schetsen.

Mijn vraag aan jou:

1. Weet jij toevallig uit jouw directe contacten met de betreffende ministeries de stand van zaken?
2. Is er (los [REDACTED] rapport van de cie Schouten) ergens een handzame beschrijving/samenvatting met wat de voornaamste bezwaren zijn van 'oude WMV' en wat de voorgenomen wetswijziging gaat veranderen?

Ik mail nu even, maar ben volgende week in de Kamer en kan dan ook even bij je langslopen als het je schikt.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Dienst Analyse en Onderzoek
Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T +(31)70-318 [REDACTED] | +(31) [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

From [REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Subject **RE: vragenlijst Kleijssen**
 To [REDACTED]@tweedekamer.nl>, [REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Date October 23, 2018 at 2:27:00 PM CEST

Ha [REDACTED] wat mij betreft goeie aanvullingen. Dank!

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]

Verzonden: zaterdag 20 oktober 2018 14:24

Aan: [REDACTED]

Onderwerp: RE: vragenlijst Kleijssen

Ha [REDACTED] & [REDACTED]

Ik had gisteren een beetje druk dagje met o.a. nog een leuke, maar tijdrovende middagactiviteit met een groep bezoekers van buiten. Vandaar dat ik wat later reageer.

Mooie notitie inderdaad! Heb nog wat op [REDACTED] aangevuld. Met name paar vragen over het verdere proces en waar GRECO nu wel/niet op let straks. En ik heb maar even integraal de GRECO-teksten mbt de TK als bijlage toegevoegd. Dan hebben ze die maar bij de hand tijdens het gesprek.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Dienst Analyse en Onderzoek

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T +(31)70-3182023 | +(31)618595726

E r.noordsij@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]

Verzonden: vrijdag 19 oktober 2018 12:10

Aan: [REDACTED]

Onderwerp: RE: vragenlijst Kleijssen

Ha [REDACTED] dank! Valt wel mee hoe onscherp je gisteravond was J Alvast een paar suggesties van mijn kant.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-3182017

E T.dlange@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]

Verzonden: donderdag 18 oktober 2018 23:07

Aan: [REDACTED]

Onderwerp: vragenlijst Kleijssen

Hai [REDACTED] en [REDACTED],

Hierbij mijn eerste opzet voor de vragenlijst van Kleijssen. Het is nogal laat aan het worden, dus ik ben niet helemaal fris meer. Oftewel suggesties zijn van harte welkom. J

Groetjes,

[REDACTED]

From [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Subject **RE: GP-BiZa - Inbreng verslag van een schriftelijk overleg over de brief van het Presidium inzake aanbevelingen werkgroep 'Integriteit leden van de Tweede Kamer' (Kamerstuk 35166-5)**
 To [REDACTED]@tweedekamer.nl, [REDACTED]@tweedekamer.nl
 Date May 24, 2019 at 10:38:16 AM CEST

Tnx, terechte analyses! [REDACTED] heeft mij net gemaild dat ze haar concept-antwoorden vandaag aan mij zal voorleggen. Ik neem jullie mee in de e-mailwisseling.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]

Verzonden: vrijdag 24 mei 2019 10:34

Aan: [REDACTED]; [REDACTED]

Onderwerp: RE: GP-BiZa - Inbreng verslag van een schriftelijk overleg over de brief van het Presidium inzake aanbevelingen werkgroep 'Integriteit leden van de Tweede Kamer' (Kamerstuk 35166-5)

[REDACTED] ... [REDACTED]

En eens: het landenoverzicht staat gewoon in ons rapport. 5.2.1

Hartelijke groet,

[REDACTED]

T (+31)70-318 [REDACTED] | M (+31)6- [REDACTED] (let op! Nieuw nummer!)

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]

Verzonden: vrijdag 24 mei 2019 9:46

Aan: [REDACTED]; [REDACTED]

Onderwerp: FW: GP-BiZa - Inbreng verslag van een schriftelijk overleg over de brief van het Presidium inzake aanbevelingen werkgroep 'Integriteit leden van de Tweede Kamer' (Kamerstuk 35166-5)

Dag [REDACTED] & [REDACTED],

Ik kreeg de vragen van cie BZK (c.q. VVD en D66) doorgestuurd.

De cruciale vraag (van beide fracties overigens) is natuurlijk waarom Presidium aanbeveling 4 niet overneemt ;-). Benieuwd wie daar welk antwoord op gaat geven.

Is het denkbaar dat ook nog onze kant wordt opgekeken, om een conceptantwoord te formuleren op bijvoorbeeld de vraag hoe het in andere landen is geregeld (wat overigens in het rapport staat...)?

Ook wel benieuwd naar hoe Presidium de praktische uitwerking van aanbeveling 1 voor zich ziet (ofwel het antwoord op de vraag van D66: *Op welke wijze zal de leidraad met bijbehorende toelichting worden opgesteld en wanneer zou deze voltooid moeten zijn? Kan de Kamer in kennis worden gesteld van het proces met betrekking tot deze leidraad?*

Als er nog iets moet gebeuren, laat het weten.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Dienst Analyse en Onderzoek
 Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED] | (+31)6- [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]

Verzonden: donderdag 23 mei 2019 17:04

Aan: [REDACTED]

Onderwerp: FW: GP-BiZa - Inbreng verslag van een schriftelijk overleg over de brief van het Presidium inzake aanbevelingen werkgroep 'Integriteit leden van de Tweede Kamer' (Kamerstuk 35166-5)

Ter info

[REDACTED]

[REDACTED]

Dienst Analyse en Onderzoek
 Tweede Kamer der Staten-Generaal
 Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318- | M (+31)6-
E @tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: Parlis

Verzonden: donderdag 23 mei 2019 15:23

Onderwerp: GP-BiZa - Inbreng verslag van een schriftelijk overleg over de brief van het Presidium inzake aanbevelingen werkgroep 'Integriteit leden van de Tweede Kamer' (Kamerstuk 35166-5)

Bijgevoegd een of meer documenten die u ter kennisneming worden toegezonden:

- Â· Inbreng verslag van een schriftelijk overleg over de brief van het Presidium inzake aanbevelingen werkgroep 'Integriteit leden van de Tweede Kamer' (Kamerstuk 35166-5)
- o [Document openen](#)
 - o [Documentgegevens openen \(incl. eventuele bijlagen\)](#)

 - o [Document ontvangen op uw mobile device \(49 KB\)](#)
 - o [Document openen in Outlook Web Access](#)
 - o [Documentgegevens openen in Outlook Web Access \(incl. eventuele bijlagen\)](#)

De behandeling van dit document (of documenten) kunt u via de zaak [35166-5](#) volgen.

Een overzicht van meer documenten die vandaag of eerder bij de Griffie plenair zijn ontvangen, vindt u in Parlis: [nieuwe documenten](#)

Dit bericht is verzonden door Parlis. Het bericht is geautomatiseerd vervaardigd, u kunt het daarom niet beantwoorden.

Indien u vragen of opmerkingen heeft naar aanleiding van dit bericht, verzoeken wij u contact op te nemen met de afdeling Griffie plenair of de betreffende commissie.

De distributielijsten van Parlis worden met de grootst mogelijke zorg samengesteld. Indien u desondanks van mening bent dat u ten onrechte op deze lijsten terecht bent gekomen, of indien u deze mail in het vervolg niet meer wenst te ontvangen, verzoeken wij u dit door te geven aan de afdeling Griffie plenair of de betreffende commissie.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Notitie Vragenlijst Jan Kleijssen

T [REDACTED]
M +31 [REDACTED]
E [REDACTED]@tweedekamer.nl

1. Inleiding

Op 31 oktober 2018 zal via een videoverbinding een gesprek plaatsvinden tussen de werkgroep en Jan Kleijssen ([..... bij de Raad van Europa, ambtelijk eind verantwoordelijk voor de rapporten van GRECO](#)). In dit stuk is achtergrondinformatie opgenomen voor het gesprek. Allereerst zijn de relevante passages uit het laatste GRECO rapport opgenomen. Daarna is enige achtergrond van de heer Kleijssen opgenomen, zijn (Engelstalig) verkorte CV is als bijlage opgenomen. Als laatste treft u de vragensuggesties aan voor het gesprek.

2. GRECO rapport

GRECO heeft Nederland meerdere aanbevelingen gedaan. De Tweede Kamer heeft een groot deel van de aanbevelingen uitgevoerd. [In bijlage 2 zijn alle constatering en aanbevelingen van GRECO die \(ook\) gericht zijn op de Tweede kamer opgenomen \(i.c. punt 7 t/m 25\).](#)

[Op twee punten is volgens GRECO nog niet voldaan aan de aanbevelingen. na die GRECO noemt in het laatste nalevingsrapport:](#)

1. *GRECO beveelt aan dat er voor de leden van beide Kamers van het parlement – samen- met hun leden- gedragscodes worden opgesteld en goedgekeurd, welke laagdrempelig voor het publiek toegankelijk worden gemaakt (vooral met inbegrip van richtsnoeren voor de preventie van belangenverstrengeling, geschenken en andere voordelen, nevenactiviteiten en financiële belangen, openbaarmakingsvereisten, misbruik van informatie en contact met derden zoals lobbyisten).* (-is ten dele uitgevoerd- het openstaande punt hierbij is gedragsregels ten aanzien van contacten met derden zoals lobbyisten)

2. *GRECO beveelt aan dat er passende maatregelen worden getroffen om toezicht en handhaving van bestaande en nog te bepalen declaratievereisten en andere gedragsregels voor parlementsleden te waarborgen.*

In een eerdere stafde-notitie [voor de werkgroep over](#) toezicht en handhaving is toegelicht wat hierbij de laatste stand van zaken is. Ten aanzien van het eerste punt is geconcludeerd dat ten aanzien van lobbyisten een algemene norm bestaat voor het gedrag van Kamerleden ([welke is dat?](#)), waarbij door middel van de registers transparantie wordt geboden. Ten aanzien van het tweede punt is geconcludeerd dat

In lijn met de opmerkingen hieronder van [REDACTED], zou het een idee zijn om de relevante passages uit die eerdere notities in een bijlage er bij te doen (en dan hier in de hoofdtekst te volstaan met de conclusies).

10/20/2018 12:44

de Tweede Kamer beschikt over een systeem van toezicht en handhaving voor bepaalde integriteitsschendingen: (voor welke? En voor welke niet?) Tegelijkertijd blijkt uit de praktijk dat dit systeem niet vaak wordt ingezet, waardoor vraagtekens kunnen worden gezet bij de effectiviteit ervan. In het kader van de aanbevelingen van en de uitleg daarover door GRECO kan niet worden gesteld dat is voorzien in een effectief systeem.

3. Achtergrond Jan Kleijssen

Jan Kleijssen is al sinds 1983 werkzaam voor de Raad van Europa in verschillende functies. Tegenwoordig is hij Director of Information Society and Action against Crime, Directorate General Human Rights and Rule of Law, hetgeen een ambtelijk functie betreft. Een van de onderdelen in zijn directoraat is GRECO- daarmee is hij verantwoordelijk voor de ambtelijke staf van GRECO.

4. Suggesties voor vragen

Procedureel:

1. Wat is uw positie precies binnen de Raad van Europa?
2. Welke link heeft u met GRECO?
3. Bent u officieel inhoudelijk betrokken bij de rapportages van GRECO?
a. En onofficieel?

[illegible]

? welke NL delegatie?

10/20/2018 12:46

Komt wel beetje snel om de hoek zo.
Is dit niet te scharen onder inhoud als subvragen?

10/20/2018 14:13

1.

eens

10/20/2018 12:47

eens

10/20/2018 12:48

10/20/2018 13:45

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Notitie Vragenlijst Jan Kleijssen

T [REDACTED]
M +31 [REDACTED]
E [REDACTED]@tweedekamer.nl

6. [REDACTED]
[REDACTED]
[REDACTED]
[REDACTED]
[REDACTED]
[REDACTED]
[REDACTED]
[REDACTED]

5. Bijlagen

BIJLAGE 1

6. Informatie over gesprekspartner

Jan Kleijssen was born in 1958 in Almelo (The Netherlands). He studied International Law at Utrecht State University (LLM in 1981) and International Affairs at the Norman Paterson School of International Affairs, Carleton University, Ottawa (MA 1982). Jan joined the Council of Europe in 1983 as a Lawyer with the European Commission of Human Rights. He was Secretary to the Parliamentary Assembly's Political Affairs Committee from 1990 to 1999. Jan then served as Director of the Secretary General's Private Office and afterwards as Director and Special Advisor to the President of the Parliamentary Assembly.

Jan is currently the Director of Information Society and Action against Crime, Directorate General Human Rights and Rule of Law, of the Council of Europe. His Directorate carries out standard-setting, monitoring and co-operation activities on a wide variety of issues, including:

- Freedom of expression
- Data protection
- Internet governance
- Cybercrime
- Terrorism
- Criminal law
- Fighting corruption and money laundering
- Action against drug trafficking and drug abuse

Jan was appointed Chair of the Council of Europe's Disciplinary Board in December 2015.

He takes a great interest in history and cinema and is also a keen marathon runner. Besides his mother tongue Dutch, Jan is fully fluent in English, French, German and Italian.

Jan is the author of several publications in the field of human rights and international relations.

The forthcoming edition of the Netherlands Yearbook on International Law will feature his article on "Cybercrime, evidence and territoriality: issues and options".

Via deze link kunnen interviews met de heer Kleijssen bekeken worden en kunnen artikelen en toespraken gevonden worden. <https://www.coe.int/en/web/human-rights-rule-of-law/jan-kleijssen>

BIJLAGE 2

Bevindingen GRECO m.b.t Tweede Kamer
letterlijke tekst uit tweede nalevingsverslag NL van GRECO d.d. 23 maart 2018

Preventie van corruptie met betrekking tot parlementsleden.

Aanbeveling i.

7. GRECO beveelt aan dat er voor de leden van beide Kamers van het parlement - samen met hun leden - gedragscodes worden opgesteld en goedgekeurd, welke laagdrempelig voor het publiek toegankelijk worden gemaakt (vooral met inbegrip van richtsnoeren voor de preventie van belangenverstrengeling, geschenken en andere voordelen, nevenactiviteiten en financiële belangen, openbaarmakingsvereisten, misbruik van informatie en contact met derden zoals lobbyisten).

8. GRECO herinnert eraan dat deze aanbeveling werd geacht deels te zijn uitgevoerd ten aanzien van zowel de Eerste Kamer als de Tweede Kamer; GRECO verwelkomt het feit dat beide Kamers - in navolging van deze aanbeveling - hun respectievelijke Reglement van Orde hebben herzien, behalve voor zover het de specifieke vraag met betrekking tot "contact met derden, zoals lobbyisten" betrof. In haar toelichting wees de overheid erop dat de gewijzigde integriteitsregels van een tamelijk algemene aard zijn en dat nadere invulling aan de verschillende vertegenwoordigde fracties in het parlement is. Een initiatief van twee Tweede Kamerleden in de vorm van een beleidsdocument: "Lobby in daglicht: luisteren & laten zien" (december 2015) kon volgens de overheid resulteren in ontwerpwetgeving inzake lobbyen. GRECO stelde echter vast dat dit initiatief zich nog in een zeer vroeg stadium bevond op het moment van vaststelling van het tussentijdse nalevingsverslag.

9. De Nederlandse overheid meldt nu dat de Tweede Kamer op basis van het beleidsdocument "Lobby in daglicht: luisteren & laten zien" het Presidium heeft verzocht beleid op te stellen waarbij lobbyisten een toegangspas krijgen. In de zomer van 2017 heeft het Presidium een besluit genomen over de criteria voor het toekennen van deze passen, met de nadruk op transparantie, veiligheid en toegankelijkheid. Dit toegangsbeleid, waarbij lobbyisten zonder afspraak geen toegang hebben tot het niet-openbare gedeelte van de Tweede Kamer, is van kracht geworden. Verder is het draaideurbeleid met betrekking tot ministers aangescherpt in mei 2017: er is een lobbyverbod van twee jaar ingevoerd voor oud-ministers en oud-staatssecretarissen over zaken op hun voormalige beleidsterrein.

10. De overheid vermeldt ook dat de Eerste Kamer geen nieuwe ontwikkelingen heeft gemeld over deze aanbeveling. De Eerste Kamer is van mening dat regels over contacten met lobbyisten vallen onder de verantwoordelijkheid van de verschillende parlementaire fracties, en is tevens van mening dat het niet nuttig is om een register van lobbyisten op te zetten, aangezien de Eerste Kamerleden deeltijdpolitici zijn die alleen op dinsdag

401_1

aanwezig zijn. De meeste contacten met derden vinden daarom plaats buiten de Eerste Kamer. Een jaar geleden heeft het College van Senioren besloten de ontwikkelingen in deze kwestie in de Tweede Kamer af te wachten en zelf geen verdere stappen te ondernemen. Contacten met lobbyisten moeten worden besproken in nog te plannen vergaderingen van het College van Senioren over integriteit.

11. GRECO betreurt het gebrek aan vooruitgang met betrekking tot deze aanbeveling. GRECO wijst er opnieuw op, net zoals in de voorgaande verslagen, dat het doel van deze aanbeveling niet gaat over de situatie van lobbyisten en of er al dan niet een lobbyistenregister moet worden ingevoerd, alhoewel een dergelijk initiatief prijzenswaardig is vanuit het oogpunt van transparantie. Het doel is veeleer om parlementariërs passende richtsnoeren te bieden over de 'geboden en verboden' in hun contacten met lobbyisten, binnen en buiten het parlement. GRECO snapt nog steeds niet waarom het niet mogelijk is ten aanzien van het contact met derden principiële richtlijnen voor Kamerleden op te stellen, aangezien alle overige punten die worden benadrukt in deze aanbeveling al op een dergelijke manier zijn aanpakt.

12. GRECO stelt vast dat aanbeveling i nog altijd deels is uitgevoerd.

Aanbeveling iii.

13. GRECO beveelt aan dat er passende maatregelen worden getroffen om toezicht op en handhaving van bestaande en nog te bepalen declaratievereisten en andere gedragsregels voor parlementsleden te waarborgen.

14. GRECO herinnert eraan dat deze aanbeveling in de voorgaande verslagen geacht werd niet te zijn uitgevoerd. De overheid betoogde, onder andere, dat beide Kamers zich over de kwestie van toezicht en handhaving van integriteitsregels hebben gebogen, maar dat het grondwettelijk niet mogelijk is Kamerleden te schorsen of tot aftreden te dwingen op basis van niet-naleving van integriteitsregels. Het toezicht op het ethisch gedrag van Kamerleden, en de handhaving daarvan, zou juist een politieke kwestie zijn die door de politieke fracties en/of partijen dient te worden opgepakt. GRECO was het niet eens met deze stelling en snapte niet waarom het niet mogelijk was te voorzien in minder verregaande sancties, zoals een berisping of schorsing van deelname aan bepaalde zittingen of vergaderingen, op een vergelijkbare wijze als nu voor bepaalde andere overtredingen van het Reglement van Orde van beide Kamers het geval is, zoals bij schendingen van de vertrouwelijkheid.

15. De overheid geeft nu aan dat de huidige interne richtlijnen volgens de Tweede Kamer gepast en toereikend zijn en dat er geen aanvullende interne voorschriften inzake toezicht en handhaving nodig zijn. Waarschijnlijk wordt er binnenkort een wetsontwerp voorgelegd aan de Kamer waarin de strafrechtelijke vervolging van Kamerleden vanwege aan hun ambt gerelateerde strafbare feiten, waaronder bepaalde schendingen van integriteit, vereenvoudigd wordt. De bedoeling van dit ontwerp is vereenvoudiging van de procedure voor het onderzoek van vermoedelijk wangedrag van Kamerleden, en van overige ambtsdragers, zoals schendingen van de ambtseed. Ter voorbereiding van dit wetsontwerp werd in januari 2018¹ een ander ontwerp ingediend bij de Kamer om de ernstigste obstakels en onduidelijkheden weg te nemen.

16. De overheid vermeldt ook dat de tijdelijke Eerste Kamercommissie die in 2014 is opgericht om het verslag van de vierde evaluatieronde van GRECO te onderzoeken heeft geadviseerd een systeem van intern en extern collegiaal toezicht in te voeren, de zogenoemde 'peer-supervision'. Volgens de commissie zouden lastige casussen met betrekking tot gepast gedrag en integriteit besproken kunnen worden door het College van Senioren, met een adviserende rol voor de voorzitter van de Eerste Kamer. Dit systeem is vervolgens goedgekeurd door de gehele Eerste Kamer en naar verluidt werkt het goed in de dagelijkse praktijk. Het College bespreekt jaarlijks een handvol integriteitszaken. In de meeste gevallen gaat het om de behandeling van vertrouwelijke documenten, en conflicten worden opgelost door overleg en consensus. De voorzitter van de Eerste Kamer geeft ook advies in een beperkt aantal zaken per jaar. Volgens het huidige Reglement van Orde mag hij/zij een Eerste Kamerlid dat aanstootgevende taal gebruikt tijdens een debat het woord ontnemen. In één geval is dit daadwerkelijk gebeurd.

17. GRECO stelt vast dat de Tweede Kamer nog geen plan heeft om een systeem van toezicht en handhaving van de integriteitsregels in te voeren. Dit

is betreurenswaardig en uit een recente zaak; bleek dat het nodig is dat de Kamer toezicht houdt op de uitvoering van de regels en deze op gezaghebbende wijze interpreteert. Wat betreft de Eerste Kamer zou het systeem van collegiaal toezicht geschikt kunnen zijn om te waarborgen dat er afdoende toezicht en handhaving van de declaratievereisten en integriteitsregels is, zoals voorgeschreven in de aanbeveling. In de praktijk lijkt het College van Senioren niet proactief bezig met het aanpakken van mogelijke inbreuken op de integriteit, anders dan op het gebied van vertrouwelijkheid en passend gedrag tijdens zittingen, punten die al aan de orde waren geweest bij het uitkomen van het evaluatieverslag.

18. GRECO stelt vast dat aanbeveling iii nog niet is uitgevoerd.

Aanbeveling iv.

19. GRECO heeft ten aanzien van beide Kamers van het parlement aanbevolen (i) dat er een specifieke vertrouwenspersoon wordt aangewezen met als taak parlementariërs te begeleiden bij en adviseren over ethische vraagstukken en gevallen van mogelijke belangenverstrengeling in specifieke situaties, en (ii) dat wordt voorzien in specifieke en periodieke training van alle parlementariërs over ethische vraagstukken en belangenverstrengeling.

20. GRECO herinnert eraan dat deze aanbeveling in het tussentijdse naleavingsverslag geacht werd deels te zijn uitgevoerd. Ze verwelkomde de aanstelling door de Tweede Kamer van een onafhankelijke vertrouwenspersoon die zich bezighoudt met kwesties met betrekking tot integriteit, ethiek en gedrag op grond van het Reglement van Orde. Ze had wel haar twijfels over het feit dat de Eerste Kamer de taken van vertrouwenspersoon aan haar Kamervoorzitter had toegewezen; GRECO stelde vast dat de Kamervoorzitter deze rol reeds had ten tijde van het evaluatieverslag en dat de Kamervoorzitter niet de aangewezen persoon leek om deze taken te vervullen, gezien hij/zij primair belast was met het geven van leiding aan de Eerste Kamer. Wat betreft het tweede deel van de aanbeveling over specifieke en periodieke training had de Tweede Kamer gemeld dat al haar Kamerleden na de verkiezingen van 2017 integriteitstraining aangeboden zouden krijgen. Er werden echter geen details gegeven over de inhoud of periodiciteit van dergelijke training. De Eerste Kamer had geen nieuwe informatie aangeleverd.

21. De Nederlandse overheid meldt met betrekking tot het eerste deel van de aanbeveling dat de Eerste Kamer benadrukte dat de benoeming van de Kamervoorzitter als vertrouwenspersoon een besluit is dat Kamerbrede steun van de senatoren heeft. De Kamervoorzitter geeft niet daadwerkelijk "leiding" aan de Eerste Kamer, noch vertegenwoordigt hij/zij de meningen van de meerderheid van de Eerste Kamer. Hij/zij is veeleer het gezicht en boegbeeld van de Eerste Kamer, zowel intern als extern. Hij/zij kan niet worden beschouwd als de vertegenwoordiger van de mening van de meerderheid van de Eerste Kamer, maar vervult zijn/haar taken op onafhankelijke en onpartijdige wijze. De overheid benadrukt dat tot nu toe geen enkele fractie of individuele senator de wens heeft geuit om de huidige regeling te wijzigen.

22. Wat betreft het tweede deel van de aanbeveling meldt de overheid dat de Tweede Kamer in 2017 na de Tweede Kamerverkiezingen introductiecursussen heeft aangeboden aan alle onlangs her-/gekozen Kamerleden. Daarin zijn de integriteitsrichtlijnen in het Reglement van Orde en de verplichting om bepaalde openbare verslagen bij te houden besproken. Deze cursussen zijn diverse malen herhaald en gaan deel uitmaken van een doorlopend programma. Ook het personeel van de Tweede Kamerleden kan eraan deelnemen. De Eerste Kamer meldt dat integriteit, zelfs zonder dat er wordt voorzien in formele periodieke training, voortdurend de aandacht heeft bij vergaderingen van het College van Senioren. Alle nieuwe Eerste Kamerleden krijgen een kennismakingsdossier met specifieke informatie over de integriteitsregels. Alle senatoren zijn onlangs wederom op de hoogte gesteld van de huidige regelgeving met betrekking tot nevenactiviteiten, geschenken en reizen. In het najaar van 2017 is er een bijeenkomst over integriteit met externe sprekers gehouden voor het College van Senioren.

23. GRECO verwelkomt de informatie die de Tweede Kamer heeft verstrekt wat betreft de specifieke en periodieke cursussen met aandacht voor integriteit, waarmee lijkt te worden voldaan aan de vereisten uit het tweede deel van de aanbeveling. De Tweede Kamer heeft daarmee nu de vereiste maatregelen genomen ten aanzien van beide onderdelen van de aanbeveling.

24. De Eerste Kamer heeft echter geen nieuwe maatregelen genomen ten aanzien van de aanbeveling. De verstrekte informatie is in wezen dezelfde als voorheen, GRECO ziet daarom geen reden om haar eerdere beoordelingen op dit gebied te wijzigen. Wat betreft het eerste deel van de aanbeveling herhaalt GRECO haar twijfels over het feit dat de Eerste Kamervoorzitter de rol van vertrouwenspersoon heeft. Wat betreft het tweede deel van de aanbeveling zijn er weliswaar enkele maatregelen ter bewustwording genomen, maar er is geen specifieke en periodieke training over integriteitskwesties geregeld voor alle senatoren. De Eerste Kamer heeft zodoende ten aanzien van geen van beide onderdelen van de aanbeveling de vereiste maatregelen genomen. Over het geheel genomen is de aanbeveling nog altijd gedeeltelijk uitgevoerd.

25. GRECO stelt vast dat aanbeveling iv nog altijd deels is uitgevoerd.

1 Wijziging van de wet van 22 april 1855, houdende regeling der verantwoordelijkheid van de Hoofden der Ministeriële Departementen (Stb. 1855, 33) en aanpassing van daarmee verband houdende bepalingen in het Wetboek van Strafvordering en het Wetboek van Strafrecht in verband met het aanbrengen van enkele modernisering.

2 Een Kamerlid had nagelaten om melding te maken van een appartement van 135.000 euro dat hij had ontvangen als geschenk, met als argument dat het een privégeschenk betrof. In de integriteitsrichtlijnen van de Tweede Kamer wordt echter niet vermeld dat uitsluitend geschenken die zijn ontvangen in het kader van parlementaire taken moeten worden aangegeven.

Zie https://www.nrc.nl/nieuws/2017/12/19/wel-de-chocoladereep-niet-de-flat-a1585589?utm_source=NRC&utm_medium=related&utm_campaign=related2

From [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
Subject **vertrouwenspersoon**
To [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>, [REDACTED]@tweedekamer.nl>
Date November 7, 2018 at 2:53:01 PM CET

Ter info: Sorgdrager gesproken. Afspraak om te bellen gemaakt. Interessant: is nog nooit benaderd in het kader van haar vertrouwenspersoonschap.....

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Notitie Vragenlijst Jan Kleijssen

T [REDACTED]
M +31 [REDACTED]
E [REDACTED]@tweedekamer.nl

1. Inleiding

Op 7 november 2018 zal via een videoverbinding een gesprek plaatsvinden tussen de werkgroep en Jan Kleijssen (Directeur van "Information Society and Action against Crime", Directoraat-Generaal "Human rights and Rule of Law" bij de Raad van Europa, ambtelijk eind verantwoordelijk voor de rapporten van GRECO). In dit stuk is achtergrondinformatie opgenomen voor het gesprek. Allereerst zijn de relevante passages uit het laatste GRECO rapport opgenomen. Daarna is enige achtergrond van de heer Kleijssen opgenomen, zijn (Engelstalig) verkorte CV is als bijlage opgenomen. Als laatste treft u de vragensuggesties aan voor het gesprek.

2. GRECO rapport

GRECO heeft Nederland meerdere aanbevelingen gedaan. De Tweede Kamer heeft een groot deel van de aanbevelingen uitgevoerd. In bijlage 2 zijn alle constatering en aanbevelingen van GRECO die (ook) gericht zijn op de Tweede kamer opgenomen (i.c. punt 7 t/m 25).

Op twee punten is volgens GRECO nog niet voldaan aan de aanbevelingen.

1. *GRECO beveelt aan dat er voor de leden van beide Kamers van het parlement – samen- met hun leden- gedragscodes worden opgesteld en goedgekeurd, welke laagdrempelig voor het publiek toegankelijk worden gemaakt (vooral met inbegrip van richtsnoeren voor de preventie van belangenverstrengeling, geschenken en andere voordelen, nevenactiviteiten en financiële belangen, openbaarmakingsvereisten, misbruik van informatie en contact met derden zoals lobbyisten). (is ten dele uitgevoerd- het openstaande punt hierbij is gedragsregels ten aanzien van contacten met derden zoals lobbyisten)*

2. *GRECO beveelt aan dat er passende maatregelen worden getroffen om toezicht en handhaving van bestaande en nog te bepalen declaratievereisten en andere gedragsregels voor parlementsleden te waarborgen.*

In een eerdere stafnotitie voor de werkgroep over toezicht en handhaving is toegelicht wat hierbij de laatste stand van zaken is. De uitgebreide bespreking is opgenomen in bijlage 3, hierna zijn alleen de conclusies opgenomen.

Notitie Vragenlijst Jan Kleijssen

Ten aanzien van het eerste punt is geconcludeerd dat ten aanzien van lobbyisten een algemene norm bestaat voor het gedrag van Kamerleden, waarbij door middel van de registers transparantie wordt geboden. Ten aanzien van het tweede punt is geconcludeerd dat de Tweede Kamer beschikt over een systeem van toezicht en handhaving voor bepaalde integriteitsschendingen. Tegelijkertijd blijkt uit de praktijk dat dit systeem niet vaak wordt ingezet, waardoor vraagtekens kunnen worden gezet bij de effectiviteit ervan. In het kader van de aanbevelingen van en de uitleg daarover door GRECO kan niet worden gesteld dat is voorzien in een effectief systeem.

3. Achtergrond Jan Kleijssen

Jan Kleijssen is al sinds 1983 werkzaam voor de Raad van Europa in verschillende functies. Tegenwoordig is hij Director of Information Society and Action against Crime, Directorate General Human Rights and Rule of Law, hetgeen een ambtelijk functie betreft. Een van de onderdelen in zijn directoraat is GRECO- daarmee is hij verantwoordelijk voor de ambtelijke staf van GRECO.

4. Suggesties voor vragen

Procedureel:

1. Wat is uw positie precies binnen de Raad van Europa?
2. Welke link heeft u met GRECO?
3. Bent u inhoudelijk betrokken bij de rapportages van GRECO?

4. 5.2.1

Category	Count
1	100
2	40
3	100
4	50
5	60
6	100
7	100
8	40
9	100
10	10

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Notitie Vragenlijst Jan Kleijssen

T [REDACTED]
M +316 [REDACTED]
E [REDACTED]@tweedekamer.nl

In hoeverre wordt aanpalende wet-en regelgeving meegenomen (zoals bijvoorbeeld het feit dat parlementariërs in EU-landen tegenwoordig als 'politically exposed person' onderworpen zijn aan strenge financiële controles voortvloeiend uit EU-richtlijnen inzake terrorismefinanciering en anti-witwasbeleid)?

Inhoudelijk:

1. Hoe beoordeelt u de door het Nederlandse parlement van groot belang geachte onafhankelijke positie van Kamerleden in het licht van de aanbevelingen?
2. Als u de positie van Kamerleden in het Nederlandse stelsel, incl. de grondwettelijke positie, in ogenschouw neemt, welke mogelijkheden ziet u dan om tegemoet te komen aan GRECO?
 - a. Indien de rol van de Tweede Kamer verandert ten opzichte van het Kamerlid doordat de Tweede Kamer sancties kan opleggen: Hoe wordt voorkomen dat de onafhankelijke positie van een Kamerlid wordt aangetast? Onder punt 14 van het 2^e nalevingsverslag stelt GRECO niet te snappen waarom parlement het niet mogelijk acht om ook in andere gevallen sancties als berisping of schorsing toe te passen? Kunt u dat toelichten? In welke gevallen zou dat aan de orde moeten zijn? Wie zou daar toe moeten besluiten?
 - b. Wat zou de TK in een gedragscode nog moeten opnemen volgens GRECO dat nu nog niet in bestaande regels is vastgelegd? Is het überhaupt mogelijk om alles in een gedragscode te vatten?
3. Wat is de reden dat de casus van het voormalig Kamerlid Pechtold door GRECO gezien wordt als voorbeeld dat er in NL toezicht moet komen op gedragsregels?
4. Zijn leden van andere parlementen die op papier beschikken over een goede regeling zoveel integerder dan de Nederlandse Kamerleden? Hoe effectief is de handhaving in andere landen?
5. Hoe kan volgens u worden voorkomen dat een Kamerlid niet alle informatie krijgt die hij nodig kan zijn voor het maken van een goede afweging als volksvertegenwoordiger wanneer er beperkingen worden gesteld (bijvoorbeeld vergaande registratieverplichtingen) ten aanzien van contacten met lobbyisten?
6. Wie zou er volgens u integriteitsregels moeten handhaven?
7. Welke sancties zijn volgens u mogelijk in het licht van de Grondwet?

5. Bijlagen

BIJLAGE 1

6. Informatie over gesprekspartner

Jan Kleijssen was born in 1958 in Almelo (The Netherlands). He studied International Law at Utrecht State University (LLM in 1981) and International Affairs at the Norman Paterson School of International Affairs, Carleton University, Ottawa (MA 1982). Jan joined the Council of Europe in 1983 as a Lawyer with the European Commission of Human Rights. He was Secretary to the Parliamentary Assembly's Political Affairs Committee from 1990 to 1999. Jan then served as Director of the Secretary General's Private Office and afterwards as Director and Special Advisor to the President of the Parliamentary Assembly.

Jan is currently the Director of Information Society and Action against Crime, Directorate General Human Rights and Rule of Law, of the Council of Europe. His Directorate carries out standard-setting, monitoring and co-operation activities on a wide variety of issues, including:

- Freedom of expression
- Data protection
- Internet governance
- Cybercrime
- Terrorism
- Criminal law
- Fighting corruption and money laundering
- Action against drug trafficking and drug abuse

Jan was appointed Chair of the Council of Europe's Disciplinary Board in December 2015.

He takes a great interest in history and cinema and is also a keen marathon runner. Besides his mother tongue Dutch, Jan is fully fluent in English, French, German and Italian.

Jan is the author of several publications in the field of human rights and international relations.

The forthcoming edition of the Netherlands Yearbook on International Law will feature his article on "Cybercrime, evidence and territoriality: issues and options".

Via deze link kunnen interviews met de heer Kleijssen bekeken worden en kunnen artikelen en toespraken gevonden worden. <https://www.coe.int/en/web/human-rights-rule-of-law/jan-kleijssen>

BIJLAGE 2

Bevindingen GRECO m.b.t Tweede Kamer
letterlijke tekst uit tweede nalevingsverslag NL van GRECO d.d. 23 maart 2018

Preventie van corruptie met betrekking tot parlementsleden

Aanbeveling i.

7. GRECO beveelt aan dat er voor de leden van beide Kamers van het parlement - samen met hun leden - gedragscodes worden opgesteld en goedgekeurd, welke laagdrempelig voor het publiek toegankelijk worden gemaakt (vooral met inbegrip van richtsnoeren voor de preventie van belangenverstrengeling, geschenken en andere voordelen, nevenactiviteiten en financiële belangen, openbaarmakingsvereisten, misbruik van informatie en contact met derden zoals lobbyisten).

8. GRECO herinnert eraan dat deze aanbeveling werd geacht deels te zijn uitgevoerd ten aanzien van zowel de Eerste Kamer als de Tweede Kamer; GRECO verwelkomt het feit dat beide Kamers – in navolging van deze aanbeveling – hun respectievelijke Reglement van Orde hebben herzien, behalve voor zover het de specifieke vraag met betrekking tot “contact met derden, zoals lobbyisten” betrof. In haar toelichting wees de overheid erop dat de gewijzigde integriteitsregels van een tamelijk algemene aard zijn en dat nadere invulling aan de verschillende vertegenwoordigde fracties in het parlement is. Een initiatief van twee Tweede Kamerleden in de vorm van een beleidsdocument: “*Lobby in daglicht: luisteren & laten zien*” (december 2015) kon volgens de overheid resulteren in ontwerpwetgeving inzake lobbyen. GRECO stelde echter vast dat dit initiatief zich nog in een zeer vroeg stadium bevond op het moment van vaststelling van het tussentijdse nalevingsverslag.

9. De Nederlandse overheid meldt nu dat de Tweede Kamer op basis van het beleidsdocument “*Lobby in daglicht: luisteren & laten zien*” het Presidium heeft verzocht beleid op te stellen waarbij lobbyisten een toegangspas krijgen. In de zomer van 2017 heeft het Presidium een besluit genomen over de criteria voor het toekennen van deze passen, met de nadruk op transparantie, veiligheid en toegankelijkheid. Dit toegangsbeleid, waarbij lobbyisten zonder afspraak geen toegang hebben tot het niet-openbare gedeelte van de Tweede Kamer, is van kracht geworden. Verder is het draaideurbeleid met betrekking tot ministers aangescherpt in mei 2017: er is een lobbyverbod van twee jaar ingevoerd voor oud-ministers en oud-staatssecretarissen over zaken op hun voormalige beleidsterrein.

10. De overheid vermeldt ook dat de Eerste Kamer geen nieuwe ontwikkelingen heeft gemeld over deze aanbeveling. De Eerste Kamer is van mening dat regels over contacten met lobbyisten vallen onder de verantwoordelijkheid van de verschillende parlementaire fracties, en is tevens van mening dat het niet nuttig is om een register van lobbyisten op te zetten, aangezien de Eerste Kamerleden deeltijdpolitici zijn die alleen op dinsdag aanwezig zijn. De meeste contacten met derden vinden daarom plaats buiten de Eerste Kamer. Een jaar geleden heeft het College van Senioren besloten de

ontwikkelingen in deze kwestie in de Tweede Kamer af te wachten en zelf geen verdere stappen te ondernemen. Contacten met lobbyisten moeten worden besproken in nog te plannen vergaderingen van het College van Senioren over integriteit.

11. GRECO betreurt het gebrek aan vooruitgang met betrekking tot deze aanbeveling. GRECO wijst er opnieuw op, net zoals in de voorgaande verslagen, dat het doel van deze aanbeveling niet gaat over de situatie van lobbyisten en of er al dan niet een lobbyistenregister moet worden ingevoerd, alhoewel een dergelijk initiatief prijzenswaardig is vanuit het oogpunt van transparantie. Het doel is veeleer om parlementariërs passende richtsnoeren te bieden over de 'geboden en verboden' in hun contacten met lobbyisten, binnen en buiten het parlement. GRECO snapt nog steeds niet waarom het niet mogelijk is ten aanzien van het contact met derden principiële richtlijnen voor Kamerleden op te stellen, aangezien alle overige punten die worden benadrukt in deze aanbeveling al op een dergelijke manier zijn aanpakt.

12. GRECO stelt vast dat aanbeveling i nog altijd deels is uitgevoerd.

Aanbeveling iii.

13. *GRECO beveelt aan dat er passende maatregelen worden getroffen om toezicht op en handhaving van bestaande en nog te bepalen declaratievereisten en andere gedragsregels voor parlementsleden te waarborgen.*

14. GRECO herinnert eraan dat deze aanbeveling in de voorgaande verslagen geacht werd niet te zijn uitgevoerd. De overheid betoogde, onder andere, dat beide Kamers zich over de kwestie van toezicht en handhaving van integriteitsregels hebben gebogen, maar dat het grondwettelijk niet mogelijk is Kamerleden te schorsen of tot aftreden te dwingen op basis van niet-naleving van integriteitsregels. Het toezicht op het ethisch gedrag van Kamerleden, en de handhaving daarvan, zou juist een politieke kwestie zijn die door de politieke fracties en/of partijen dient te worden opgepakt. GRECO was het niet eens met deze stelling en snapte niet waarom het niet mogelijk was te voorzien in minder verregaande sancties, zoals een berisping of schorsing van deelname aan bepaalde zittingen of vergaderingen, op een vergelijkbare wijze als nu voor bepaalde andere overtredingen van het Reglement van Orde van beide Kamers het geval is, zoals bij schendingen van de vertrouwelijkheid.

15. De overheid geeft nu aan dat de huidige interne richtlijnen volgens de Tweede Kamer gepast en toereikend zijn en dat er geen aanvullende interne voorschriften inzake toezicht en handhaving nodig zijn. Waarschijnlijk wordt er binnenkort een wetsontwerp voorgelegd aan de Kamer waarin de strafrechtelijke vervolging van Kamerleden vanwege aan hun ambt gerelateerde strafbare feiten, waaronder bepaalde schendingen van integriteit, vereenvoudigd wordt. De bedoeling van dit ontwerp is vereenvoudiging van de procedure voor het onderzoek van vermoedelijk wangedrag van Kamerleden, en van overige ambtsdragers, zoals schendingen van de ambtseed. Ter voorbereiding van dit wetsontwerp werd in januari 2018¹ een ander ontwerp ingediend bij de Kamer om de ernstigste obstakels en onduidelijkheden weg te nemen.

16. De overheid vermeldt ook dat de tijdelijke Eerste Kamercommissie die in 2014 is opgericht om het verslag van de vierde evaluatieronde van GRECO te onderzoeken heeft geadviseerd een systeem van intern en extern collegiaal toezicht in te voeren, de zogenoemde 'peer-supervision'. Volgens de commissie zouden lastige casussen met betrekking tot gepast gedrag en integriteit besproken kunnen worden door het College van Senioren, met een adviserende rol voor de voorzitter van de Eerste Kamer. Dit systeem is vervolgens goedgekeurd door de gehele Eerste Kamer en naar verluidt werkt het goed in de dagelijkse praktijk. Het College bespreekt jaarlijks een handvol integriteitszaken. In de meeste gevallen gaat het om de behandeling van vertrouwelijke documenten, en conflicten worden opgelost door overleg en consensus. De voorzitter van de Eerste Kamer geeft ook advies in een beperkt aantal zaken per jaar. Volgens het huidige Reglement van Orde mag hij/zij een Eerste Kamerlid dat aanstootgevende taal gebruikt tijdens een debat het woord ontnemen. In één geval is dit daadwerkelijk gebeurd.

17. GRECO stelt vast dat de Tweede Kamer nog geen plan heeft om een systeem van toezicht en handhaving van de integriteitsregels in te voeren. Dit is betreurenswaardig en uit een recente zaak² bleek dat het nodig is dat de Kamer toezicht houdt op de uitvoering van de regels en deze op gezaghebbende wijze interpreteert. Wat betreft de Eerste Kamer zou het systeem van collegiaal toezicht geschikt kunnen zijn om te waarborgen dat er afdoende toezicht en handhaving van de declaratievereisten en integriteitsregels is, zoals voorgeschreven in de aanbeveling. In de praktijk lijkt het College van Senioren niet proactief bezig met het aanpakken van mogelijke inbreuken op de integriteit, anders dan op het gebied van vertrouwelijkheid en passend gedrag tijdens zittingen, punten die al aan de orde waren geweest bij het uitkomen van het evaluatieverslag.

18. GRECO stelt vast dat aanbeveling iii nog niet is uitgevoerd.

Aanbeveling iv.

19. *GRECO heeft ten aanzien van beide Kamers van het parlement aanbevolen (i) dat er een specifieke vertrouwenspersoon wordt aangewezen met als taak parlementariërs te begeleiden bij en adviseren over ethische vraagstukken en gevallen van mogelijke belangenverstrengeling in specifieke situaties, en (ii) dat wordt voorzien in specifieke en periodieke training van alle parlementariërs over ethische vraagstukken en belangenverstrengeling.*

20. GRECO herinnert eraan dat deze aanbeveling in het tussentijdse nalevingsverslag geacht werd deels te zijn uitgevoerd. Ze verwelkomde de aanstelling door de Tweede Kamer van een onafhankelijke vertrouwenspersoon die zich bezighoudt met kwesties met betrekking tot integriteit, ethiek en gedrag op grond van het Reglement van Orde. Ze had wel haar twijfels over het feit dat de Eerste Kamer de taken van vertrouwenspersoon aan haar Kamervoorzitter had toegewezen; GRECO stelde vast dat de Kamervoorzitter deze rol reeds had ten tijde van het evaluatieverslag en dat de Kamervoorzitter niet de aangewezen persoon leek om deze taken te vervullen, gezien hij/zij primair belast was met het geven van leiding aan de Eerste Kamer. Wat betreft het tweede deel van de aanbeveling

over specifieke en periodieke training had de Tweede Kamer gemeld dat al haar Kamerleden na de verkiezingen van 2017 integriteitstraining aangeboden zouden krijgen. Er werden echter geen details gegeven over de inhoud of periodiciteit van dergelijke training. De Eerste Kamer had geen nieuwe informatie aangeleverd.

21. De Nederlandse overheid meldt met betrekking tot het eerste deel van de aanbeveling dat de Eerste Kamer benadrukte dat de benoeming van de Kamervoorzitter als vertrouwenspersoon een besluit is dat Kamerbrede steun van de senatoren heeft. De Kamervoorzitter geeft niet daadwerkelijk “leiding” aan de Eerste Kamer, noch vertegenwoordigt hij/zij de meningen van de meerderheid van de Eerste Kamer. Hij/zij is veeleer het gezicht en boegbeeld van de Eerste Kamer, zowel intern als extern. Hij/zij kan niet worden beschouwd als de vertegenwoordiger van de mening van de meerderheid van de Eerste Kamer, maar vervult zijn/haar taken op onafhankelijke en onpartijdige wijze. De overheid benadrukt dat tot nu toe geen enkele fractie of individuele senator de wens heeft geuit om de huidige regeling te wijzigen.

22. Wat betreft het tweede deel van de aanbeveling meldt de overheid dat de Tweede Kamer in 2017 na de Tweede Kamerverkiezingen introductiecursussen heeft aangeboden aan alle onlangs her-/gekozen Kamerleden. Daarin zijn de integriteitsrichtlijnen in het Reglement van Orde en de verplichting om bepaalde openbare verslagen bij te houden besproken. Deze cursussen zijn diverse malen herhaald en gaan deel uitmaken van een doorlopend programma. Ook het personeel van de Tweede Kamerleden kan eraan deelnemen. De Eerste Kamer meldt dat integriteit, zelfs zonder dat er wordt voorzien in formele periodieke training, voortdurend de aandacht heeft bij vergaderingen van het College van Senioren. Alle nieuwe Eerste Kamerleden krijgen een kennismakingsdossier met specifieke informatie over de integriteitsregels. Alle senatoren zijn onlangs wederom op de hoogte gesteld van de huidige regelgeving met betrekking tot nevenactiviteiten, geschenken en reizen. In het najaar van 2017 is er een bijeenkomst over integriteit met externe sprekers gehouden voor het College van Senioren.

23. GRECO verwelkomt de informatie die de Tweede Kamer heeft verstrekt wat betreft de specifieke en periodieke cursussen met aandacht voor integriteit, waarmee lijkt te worden voldaan aan de vereisten uit het tweede deel van de aanbeveling. De Tweede Kamer heeft daarmee nu de vereiste maatregelen genomen ten aanzien van beide onderdelen van de aanbeveling.

24. De Eerste Kamer heeft echter geen nieuwe maatregelen genomen ten aanzien van de aanbeveling. De verstrekte informatie is in wezen dezelfde als voorheen, GRECO ziet daarom geen reden om haar eerdere beoordelingen op dit gebied te wijzigen. Wat betreft het eerste deel van de aanbeveling herhaalt GRECO haar twijfels over het feit dat de Eerste Kamervoorzitter de rol van vertrouwenspersoon heeft. Wat betreft het tweede deel van de aanbeveling zijn er weliswaar enkele maatregelen ter bewustwording genomen, maar er is geen specifieke en periodieke training over integriteitstekwesties geregeld voor alle senatoren. De Eerste Kamer heeft zodoende ten aanzien van geen van beide onderdelen van de aanbeveling de vereiste maatregelen genomen. Over het geheel genomen is de aanbeveling nog altijd gedeeltelijk uitgevoerd.

25. GRECO stelt vast dat aanbeveling iv nog altijd deels is uitgevoerd.

1 Wijziging van de wet van 22 april 1855, houdende regeling der verantwoordelijkheid van de Hoofden der Ministeriële Departementen (Stb. 1855, 33) en aanpassing van daarmee verband houdende bepalingen in het Wetboek van Strafvordering en het Wetboek van Strafrecht in verband met het aanbrengen van enkele modernisering

2 Een Kamerlid had nagelaten om melding te maken van een appartement van 135.000 euro dat hij had ontvangen als geschenk, met als argument dat het een privégeschenk betrof. In de integriteitsrichtlijnen van de Tweede Kamer wordt echter niet vermeld dat uitsluitend geschenken die zijn ontvangen in het kader van parlementaire taken moeten worden aangegeven.

Zie https://www.nrc.nl/nieuws/2017/12/19/wel-de-chocoladereep-niet-de-flat-a1585589?utm_source=NRC&utm_medium=related&utm_campaign=related2

BIJLAGE 3

Passages uit de stafnotitie “Toezicht en handhaving” inzake de aanbevelingen van GRECO die thans voorliggen.

3. Gedragsregels contacten met derden

3.1 Algemene norm voor Kamerleden

De Tweede Kamer heeft momenteel geen aparte gedragsregels voor leden wanneer zij omgaan met lobbyisten. Het Nederlandse stelsel gaat ervan uit dat leden bij elk aanbod van een gift, gunst of belofte een afweging maken of het aanbod bedoeld is ter beïnvloeding van het betrokken lid en eventueel het aanbod ook weigeren. Vervolgens wordt middels openbare registers transparantie geboden over hetgeen leden wel aannemen. De opbouw daarvan is als volgt.

De eed of belofte die leden afleggen om lid te worden van de Tweede Kamer bevat elementen die leidend zijn voor het gedrag van een Kamerlid, te weten:

Ik zweer (verklaar) dat ik, om tot lid van de Staten-Generaal te worden benoemd, rechtstreeks noch middellijk, onder welke naam of welk voorwendsel ook, enige gift of gunst heb gegeven of beloofd.

Ik zweer (verklaar en beloof), dat ik, om iets in dit ambt te doen of te laten, rechtstreeks noch middellijk enig geschenk of enige belofte heb aangenomen of zal aannemen. ¹

In 1996 heeft het Presidium naar aanleiding van een motie van het toenmalige lid Wolffensperger onderzoek gedaan naar integriteit.² Daarbij werd door het Presidium aangegeven dat dit deel van de eed/belofte van belang is voor het gedrag van leden. Het bevat volgens het Presidium een algemene norm voor de leden. In dat kader plaatst het Presidium de discussie omtrent het opgeven van geschenken, nevenfuncties en reizen. Er wordt benadrukt dat een lid zelf moet inschatten of een aanbod, hetzij een geschenk, nevenfunctie of reis, past binnen een onafhankelijke taakuitvoering door het lid. De Grondwet bevat immers de nadrukkelijke opdracht dat leden van het parlement stemmen zonder last. Tezamen met de eed/belofte vormt dit een wettelijke gedragsregel voor de leden van de Kamer.³ Volgens het Presidium geldt dit in alle gedragingen van het Kamerlid.

Inmiddels is vastgelegd dat leden hun geschenken, nevenactiviteiten, neveninkomsten en reizen laten opnemen in het register op grond van artikel 150a van het Reglement

¹ Artikel 2 van de Wet beëdiging ministers en leden der Staten-Generaal

² Kamerstukken II, 1996/97, 25 038, nr. 7

³ Zie de volgende paragraaf voor handhavingsmogelijkheden.

van Orde van de Kamer (hierna: RvOTK). Bij het vastleggen hiervan dienen leden op te geven waar het om gaat, maar tevens van wie het is ontvangen. Hiermee bestaat transparantie over mogelijke beïnvloeding van leden door derden, waarbij het niet uitmaakt of het aangeboden afkomstig is van een lobbyist of van een private persoon.⁴

3.2 Initiatief inzake lobby

De Kamer heeft naar aanleiding van de initiatiefnota van de leden Bouwmeester en Oossenbrug *“Lobby in daglicht: luisteren en laten zien”*⁵ het toegangsbeleid voor lobbyisten aangescherpt. Zo dienen lobbyisten⁶ zich tegenwoordig te registreren alvorens zij een pas kunnen ontvangen. Ook is het aantal passen per organisatie beperkt tot één pas. Lobbyisten zijn verder beperkt in hun bewegingsvrijheid- zo mogen zij alleen in beveiligd gebied als zij een afspraak hebben met een kamerlid of zijn medewerkers.

In de genoemde initiatiefnota werden overigens nog vier aanbevelingen gedaan die tot de Kamer waren gericht. Zo werd aanbevolen om:

- (1) openheid te betrachten over de belangafwegingen van Kamerleden bij wetgeving;
- (2) een open uitnodigingsbeleid van commissie vast te stellen;
- (3) een vaste werkwijze vast te stellen bij grote beleidsonderwerpen;
- (4) alle parlementaire documenten tijdig openbaar te maken.

Deze aanbevelingen zijn niet overgenomen door de Kamer. Derhalve heeft de Commissie voor de Werkwijze besloten om deze niet uit te voeren en niet te betrekken bij de aanpak van de GRECO-aanbevelingen.

3.3 Oordeel GRECO

In het laatste nalevingsverslag komt GRECO tot de volgende conclusie:⁷ *“GRECO betreurt het gebrek aan vooruitgang met betrekking tot deze aanbeveling. GRECO wijst er opnieuw op, net zoals in de voorgaande verslagen, dat het doel van deze aanbeveling niet gaat over de situatie van lobbyisten en of er al dan niet een lobbyistenregister moet worden ingevoerd, alhoewel een dergelijk initiatief prijzenswaardig is vanuit het oogpunt van transparantie. Het doel is veeleer om parlementariërs passende richtsnoeren te bieden over de ‘geboden en verboden’ in hun contacten met lobbyisten, binnen en buiten het parlement. GRECO snapt nog steeds niet waarom het niet mogelijk is ten aanzien van het contact met derden principiële*

⁴ Het Presidium heeft besloten tot publicatie van de registers zodat een ieder kennis kan nemen van de activiteiten en belangen van leden. Dit mede om toetsing van de betreffende belangen mogelijk te maken. Kamerstukken II, 1996/97, 25 038, nr. 7

⁵ Kamerstukken II, 34376, nr. 2

⁶ Hieronder vallen zowel medewerkers van public affairs en public relations bureaus als vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties/brancheverenigingen/koepels, gemeentes en provincies.

⁷ Zie: [“Tweede Nalevingsverslag Nederland”](#), 23 maart 2018, punt 11 (p. 3)

richtlijnen voor Kamerleden op te stellen, aangezien alle overige punten die worden benadrukt in deze aanbeveling al op een dergelijke manier zijn aanpakt.”

3.4 Conclusie

Ten aanzien van lobbyisten bestaat een algemene norm voor het gedrag van Kamerleden, waarbij door middel van de registers transparantie wordt geboden. GRECO dringt daarenboven aan op codificatie van (gedrags)regels voor parlementsleden inzake omgang met derden, waaronder lobbyisten.

Overigens lijkt dit aan de zijde van de lobbyisten ook een punt waarop verdere voortgang geboekt kan worden, aangezien van de kant van de lobbyisten een aanbod gedaan is aan het Presidium om te komen tot meer transparantie en het vaststellen van een set van regels voor lobbyisten.

4. Toezicht en handhaving Tweede Kamer

Hieronder zijn overzichten opgenomen van de verschillende integriteitsregels die gelden voor de leden van de Tweede Kamer (N.B. beide figuren waren ook al bijgevoegd in de achtergrondnotitie die u eerder heeft ontvangen voor de 1^e bijeenkomst van de WI en zijn ontleend aan het rapport van de werkgroep uit 2014, respectievelijk de in 2015 gepubliceerde ‘Regelingen Integriteit’). De overzichten omvatten niet alleen het RvOTK, maar tevens de verschillende wetten die het optreden van de Kamerleden reguleren.

Onderwerp	Waar
Gunsten of giften aanvaarden om het ambt te verkrijgen	Wet beëdiging ministers en leden Staten-Generaal
Gunsten of giften aanvaarden of beloften doen om iets in het ambt te laten of te doen	idem
Handelen in strijd met trouw aan Koning, Statuut en Grondwet	idem
Handelen in strijd met de plichten die het ambt meebrengt	Idem
Onverenigbare functies	Grondwet
Opgeven van nevenactiviteiten en -inkomsten	Wet Incompatibiliteiten Staten-Generaal
Opgeven van aangeboden reizen	Reglement van Orde
Opgeven van geschenken van waarde	Wet op de schadeloosstelling
Schenden vertrouwelijkheid van vergaderingen of stukken	Reglement van Orde
Beledigende taal gebruiken in vergadering	Reglement van Orde
Ter vergadering aansporen tot of instemmen met onwettig handelen	Reglement van Orde

Onderwerp	Grondslag
1. Voorgeschreven eden of verklaringen en beloften van zuivering, van trouw aan de Koning, het Statuut en de Grondwet, en van getrouwe vervulling van het ambt	Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden, Grondwet en Wet beëdiging ministers en leden Staten-Generaal
2. Onverenigbare functies (zgn. incompatibiliteiten)	Grondwet en Wet incompatibiliteiten Staten-Generaal en Europees Parlement
3. Opgave van nevenactiviteiten en -inkomsten, relevante belangen, (deels) aangeboden buitenlandse reizen en geschenken van waarde	Wet schadeloosstelling leden Tweede Kamer en Reglement van Orde van de Tweede Kamer
4. Geheimhoudingsplichten	Reglement van Orde van de Tweede Kamer
5. Vertrouwelijkheid van stukken	Reglement van Orde van de Tweede Kamer
6. Onheuse gedragingen	Reglement van Orde van de Tweede Kamer

4.1 Toezicht en handhaving in het RvOTK

Het begrip integriteit dient breed te worden opgevat. Zo valt ook het onheus bejegenen van personen tijdens de plenaire vergadering of het schenden van de geheimhouding onder dit begrip. In dat kader bestaat ook een systeem van toezicht en handhaving voor een deel van de integriteitsbepalingen.

Zo blijkt uit de artikelen 58 tot en met 60 van het RvOTK dat een lid of een minister door de Voorzitter gewaarschuwd kan worden wanneer hij beledigende uitdrukking gebruikt, de orde verstoort, de geheimhouding of vertrouwelijkheid niet in acht neemt ofwel de instemming betuigt aan dan wel aanspoort tot onwettige handelingen. De Voorzitter stelt deze persoon dan in de gelegenheid de woorden terug te nemen (toezicht). Wanneer het lid of de minister dit niet doet, heeft de Voorzitter de mogelijkheid om hem het woord te ontnemen. In zo'n geval mag dat lid, respectievelijk die minister, niet meer deelnemen aan het vervolg van de beraadslaging. De Voorzitter kan zelfs op grond van artikel 60 de bewuste spreker uitsluiten van de vergadering op de dag van het voorval. Ten slotte staat conform artikel 62 een beroep op de Kamer niet open bij besluiten van de Voorzitter op grond van de artikel 58 tot en met 60.⁸

Voor het schenden van de geheimhouding of vertrouwelijkheid van stukken is ook een sanctiebepaling opgenomen. Daarin is bepaald dat het Presidium de mogelijkheid heeft om de Kamer voor te stellen om een lid dat de geheimhouding dan wel vertrouwelijkheid heeft geschonden, uit te sluiten van alle commissievergaderingen voor ten hoogste een maand. Ook kan de het Presidium voorstellen dit lid voor de verdere duur van de zitting uit te sluiten van kennisneming van vertrouwelijke stukken.

⁸ Zie voor de teksten van deze artikelen bijlage 2.

4.2 Toezicht en handhaving in de Wet ministeriële verantwoordelijkheid

Naast de regels en sancties met betrekking tot integriteitsaspecten in het RvOTK, kan in dit verband ook op de Wet ministeriële verantwoordelijkheid (hierna: Wmv) worden gewezen.⁹ Deze wet geeft de mogelijkheid dat vijf leden een aanklacht indienen tegen een lid dat verdacht wordt van een ambtsmisdrijf. Dit systeem biedt de leden van de Kamer de wettelijke mogelijkheid om een vorm van toezicht te houden op elkaar. Zo kan bijvoorbeeld een Kamerlid dat in strijd met de eed uit artikel 2 van de Wet beëdiging ministers en leden Staten-Generaal een gift of gunst heeft verleend om lid te worden, worden vervolgd voor het plegen van meineed.¹⁰ Hetzelfde geldt bij mogelijke omkoping. Een Kamerlid dat zich tijdens zijn Kamerlidmaatschap laat omkopen, kan niet alleen worden vervolgd voor passieve omkoping in gevolge van artikel 363 van het Wetboek van Strafrecht (Sr), maar ook voor het plegen van meineed als bedoeld in artikel 207 Sr aangezien de eed uit artikel 2 van de Wet beëdiging ministers en leden Staten-Generaal ook geldt voor toekomstige handelingen.¹¹ De opdracht tot vervolging wordt gegeven bij koninklijk besluit óf door een besluit door de Tweede Kamer. Om tot een dergelijk besluit te komen dient de Tweede Kamer ook zelf strafrechtelijk onderzoek te verrichten naar de aanklacht. De Tweede Kamer heeft in dit geval het strafrechtelijk onderzoek en het besluit tot vervolging zelf in de hand.

De effectiviteit van de Wmv is overigens beperkt. De afgelopen tien jaren zijn er enkele aanklachten geweest, waarvan slechts één heeft geleid tot een commissie van onderzoek.¹² De procedure van de Wmv is daarenboven niet eenvoudig te volgen en kan de vraag worden gesteld of het proportioneel is om voor iedere integriteitskwesitie telkens een zware strafrechtelijke procedure te starten. Niettemin kan ten principale gesteld worden dat er een wettelijk geborgde procedure is, die de Kamer in staat stelt om (vermeende) integriteitschendingen zelf te onderzoeken.

4.3 Oordeel GRECO

In het laatste nalevingsverslag komt GRECO tot de volgende conclusie:¹³

“14. GRECO herinnert eraan dat deze aanbeveling in de voorgaande verslagen geacht werd niet te zijn uitgevoerd. De overheid betoogde, onder andere, dat beide Kamers zich over de kwestie van toezicht en handhaving van integriteitsregels hebben gebogen, maar dat het grondwettelijk niet mogelijk is Kamerleden te schorsen of tot

⁹ P. Bovend'Eert, NJB 2016/2172, “Hoe is het gesteld met de ambtelijke integriteit van de leden van het parlement?”,

¹⁰ “De Grondwet”. A.K. Koekoek, 2000, p. 350

¹¹ Kamerstukken II, 1978/79, 14 222, nr. 7, p. 21

¹² Kamerstukken II, 32158, aanklacht tegen Minister voor Wonen, Wijken en Integratie, Kamerstukken II, 34452, aanklacht tegen Minister-President, Kamerstukken II, 34340, onderzoek naar lek uit Commissie voor Inlichten- en veiligheidsdiensten. Dit laatste onderzoek zag op een integriteitskwesitie. Het betrof hier een onderzoek naar wie verantwoordelijk zou kunnen zijn voor het lekken van geheime informatie.

¹³ Zie: “[Tweede Nalevingsverslag Nederland](#)”, 23 maart 2018, punt 14 en 17 (p. 4/5)

af treden te dwingen op basis van niet-naleving van integriteitsregels. Het toezicht op het ethisch gedrag van Kamerleden, en de handhaving daarvan, zou juist een politieke kwestie zijn die door de politieke fracties en/of partijen dient te worden opgepakt. GRECO was het niet eens met deze stelling en snapte niet waarom het niet mogelijk was te voorzien in minder verregaande sancties, zoals een berisping of schorsing van deelname aan bepaalde zittingen of vergaderingen, op een vergelijkbare wijze als nu voor bepaalde andere overtredingen van het Reglement van Orde van beide Kamers het geval is, zoals bij schendingen van de vertrouwelijkheid.” (...)

“17. GRECO stelt vast dat de Tweede Kamer nog geen plan heeft om een systeem van toezicht en handhaving van de integriteitsregels in te voeren. Dit is betreurenswaardig en uit een recente zaak bleek dat het nodig is dat de Kamer toezicht houdt op de uitvoering van de regels en deze op gezaghebbende wijze interpreteert.”

4.4 Conclusie toezicht en handhaving integriteit

Op basis van het voorgaande kan worden geconcludeerd dat de Tweede Kamer al beschikt over verschillende vormen van toezicht en handhaving voor bepaalde integriteitsschendingen. Tegelijkertijd blijkt uit de praktijk dat deze instrumenten niet vaak worden ingezet, waardoor vraagtekens kunnen worden gezet bij de effectiviteit ervan. Tussen lichte sancties (woord ontnemen, uitsluiten van commissievergaderingen) en het zware strafrechtelijk regime van de Wmv (onderzoek van parlementariërs door parlementariërs) ontbreken mogelijkheden voor sanctioneren van integriteitsschendingen door de Kamer zelf. In het licht van de aanbevelingen van GRECO kan niet worden gesteld dat is voorzien in een sluitend en effectief systeem van toezicht en handhaving van integriteitsregels.

From [REDACTED]@tweedekamer.nl>

Subject **voorbereiding gesprek Kleijssen**

To Oosten van F. <f.voosten@tweedekamer.nl>, Meenen van P. <p.vmeenen@tweedekamer.nl>, Lee van der T. <t.vdlee@tweedekamer.nl>, "Raak van A.A.G.M." <r.vraak@tweedekamer.nl>, "Rog, M." <m.rog@tweedekamer.nl>, Bosma M. <M.Bosma@tweedekamer.nl>

Date November 5, 2018 at 4:28:59 PM CET

Beste leden,

Bijgevoegd enige informatie ter voorbereiding op het gesprek met de heer Kleijssen (GRECO) **a.s. woensdag van 16.00 uur tot 17.00 uur**. Het gesprek (videoconference) vindt plaats in de **Tilanuskamer**.

Het eerste concept van het eindrapport ontvangt u z.s.m. morgenochtend. Dit concept wordt ook a.s. woensdag besproken, maar dan van 9.15 uur tot 10.00 uur. Het eindconcept wordt besproken op donderdag 15 november van 14.00 uur tot 15.30 uur. Al deze afspraken staan in uw outlookagenda en zijn afgesproken donderdag genoemd. Met deze vergaderdata zou het net mogelijk moeten zijn om eind volgende week een eindrapport te presenteren.

Tot woensdag!

Met vriendelijke groet, mede namens [REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

From [REDACTED] </O=STATEN-
[REDACTED]>

Subject **samengevoegde stukken**

To [REDACTED]. [REDACTED]@tweedekamer.nl>

Date October 16, 2019 at 3:35:58 PM CEST

Hai [REDACTED],

Hierbij de aangepaste en samengevoegde stukken. Ik ben heel benieuwd wat je ervan vindt! Ik heb namelijk toch weer (sorry...) nader nagedacht over het een en ander.... ;-P

Deze keer heb ik geel gemarkeerd wat ik heb gewijzigd. Ik was namelijk met mijn domme hoofd al aan het wijzigen geweest zonder wijzigingen bijhouden aan, dus toen heb ik alles maar geel gemaakt.

Groetjes,

[REDACTED]

7 november

Videoconference Jan Kleijssen.

Boonstra [redacted] [redacted]

Toestemming verwijzing gesprek.

Foot - toelichting op werk vd werkgroep.
↳ wijst op feit rapport GRECO heeft
reuring veroorzaakt.
→ voetnoot Pechtold.

Kleijssen → dank voor gesprek
↳ dank voor het werk dat
al is verzet.

Wat GRECO vraagt, komt van de leden zelf. Peer review - best practice
doel is vertrouwen van burger in
instituten te vergroten.

NL doet dat goed, maar ^{dit} ontolaat
 NL niet om het doen van huiswerk.
 → iedereen moet zich aan regels
 houden, als er landen zijn die
 zich er niet aan houden, dan
 is de drempel minder groot
 om niet na te leven.

Zaak Pechtold als onderstreping
 aanbeveling. Recentelijk wederom
 cadussen - nu uni Ek.

Vk, Finland, Noorwegen → hebben
 aanbevelingen recht gedaan binnen
^{nu} constitutioneel systeem

Geen grote dingen maar toch..
 Voorbeeld schandaal Parl. assenblee
 RvE (Azerbeidyn)

Had ~~de~~ PACE eerder de
aanbevelingen uitgevoerd, had dit
al wellicht niet plaatsgevonden.

Respect voor NL systeem, maar
ruimte voor sancties zoals
nu al voor sommige overtredingen.

- lobbyisten - do's and don'ts
- fracties sanctionerend -
niet ~~voldgende~~ - willekeur
normen verschillen.

Rog: geïnteresseerd onafh. positie
kamerleden → verzwakking als
sancties van instituut kunnen?

VMeenen: sancties rechtszekerheid.
1. NL bestel suggestie wie dan?

2. Besch werking sanctie beleid.

Vd Lee: Rupsje nooit genoeg

Beste kindjes was ook huiswerk

1. Is er ooit een voldoende af
blijven aanbevelen komen?

2. bicameraal samenw.?

V Raaij:

1. is lijst legitimering voor
handelen dat niet op lijst staat?

2. verschuiven achter code?
in NL immers verantwoord.

V Ooster:

1. komt voortaan van collega?

2. Is doel GRECO ook te bereiken
op andere manier?

kleijssen:

1. Onafh. kamerleden →

aanbevelingen GRECO niet in
strjd. VZ kamer kan al woord
ontnemen. Pres kan uitsluiten
VZ kan optreden.

Normen GRECO

Sancie niet gericht op politiek
functioneren. Kamerlid niet
immuun voor strafvervolgng
bv bij ~~zet~~ "me too" etc.

Sancies zullen dan ook niet
| in str. zyn daarmee
voor onbetw. gedrag, gedrag
dat ook van burgers wordt verwacht

Oplegger → speciale commissie,
VZ → onder-vz'ers, in ieder geval
instaat zelf.

Alleen media als sanchiemech
is onvoldoende.

Vraag is media nu is
of niet te traag of niet wordt
gecageerd door parlement? Is
het niet tijd voor handelen?

[Normen komen van Londen, niet GRECO
Vierde cyclus bijna afgerond? ^{als} instituut]
Vijfde cyclus net begonnen.

Parlementen scoren niet goed
bij vertrouwen NL wel. (relatief
geren).

GRECO ziet NL als geheel.

Als je regels stelt, moet je zelf
vaststellen of deze van toepassing
is en of deze overtreden ~~is~~ is

Kleijssen → ethiek kamerlid
 moet zo zijn dat elke gift
 die redelijkerwijs ambt raken
 gemeld moet worden.

Giften van derden boven bedrag
~~van 1000~~. Ruime marges.

Volgens hem had appartement
 gemeld moeten worden.

Het gaat namelijk om doel
 om vertrouwen in ~~de~~ politiek
 te vergroten.

"ontoelaatbare beïnvloeding"

Schijn van moet worden
 voorkomen.

derdæl

derdæl

is

aan
 u af

o!

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Jaarverslag vertrouwenspersonen ongewenste omgangsvormen 2021

Dit jaarverslag is tot stand gekomen dankzij de inbreng van alle vertrouwenspersonen ongewenste omgangsvormen van de Tweede Kamer. Het Jaarverslag ongewenste omgangsvormen wordt elk jaar besproken met het managementteam en in 2020 voor het eerst ook met het Presidium.

Ons vertrouwenspersoneelteam is in 2021 niet gewijzigd ten opzichte van het voorgaande jaar. In 2018 is door het management vastgesteld dat door middel van natuurlijk verloop in de toekomst ons aantal vertrouwenspersonen teruggebracht moet worden naar 4. In 2021 waren er 5 interne vertrouwenspersonen actief (2 vanuit de Kamerorganisatie en 3 vanuit de fracties) en 1 externe vertrouwenspersoon. In 2022 is er een wijziging gekomen bij de interne vertrouwenspersonen; 3 vanuit de organisatie en 2 vanuit de fracties. De huidige bezetting ziet er als volgt:

Vanuit de fracties

██████████	Fractie GroenLinks
██████████	Fractie CDA

Vanuit de Kamerorganisatie

██████████	Griffie commissies S&F
██████████	Beveiligingsdienst
██████████	Griffie commissies I&R

Extern

██████████	Rijksoverheid
------------	---------------

De interne vertrouwenspersonen doen dit werk naast de reguliere werkzaamheden en zijn hiervoor vrijgesteld voor 40 uur per jaar.

Je kunt bij ons terecht als je te maken krijgt met ongewenst gedrag op de werkvloer, zoals pesten, agressie, geweld (verbaal en non-verbaal), (seksuele) intimidatie en discriminatie. Wij bieden onder meer opvang en een luisterend oor, en begeleiden de melder bij het zoeken naar een oplossing. Daarnaast hebben wij een doorverwijsfunctie, begeleiding naar de Klachtencommissie, gevraagd/ongevraagd adviseren en voorlichting geven. Wij zijn er voor iedereen die in en voor de Kamer werkzaamheden verricht; naast ambtenaren, een ieder uit fracties maar ook extern personeel en stagiaires. Wij registreren elke melding geanonimiseerd.

I Leeswijzer

II: Verslag vertrouwenspersonen

- II.1: Vertrouwenspersonen en Covid-19

Februari 2021

- II.2: Meldingen
- II.3: Deskundigheidsbevordering
- II.4: Voorlichting en zichtbaarheid
- II.5: Ontwikkelingen/Trends en aanbevelingen

II Verslag vertrouwenspersonen

II.1 Vertrouwenspersonen en Covid-19

Ook in 2021 bleef, vanwege het Coronavirus, het dringende advies om zoveel mogelijk vanuit huis te werken. En net als in 2020 hebben wij een luisterend oor geboden voor Corona-gerelateerde meldingen (5).

Bij een aantal gesprekken zijn er gevoelens gedeeld over eenzaamheid, ongenoegen over het vele digitaal vergaderen en het lastig vinden om werk en privé te kunnen scheiden. Sommige gaven aan een andere vorm van werkstress te ervaren door het thuiswerken namelijk dat het lastiger is om 'aangehaakt' te blijven en het gevoel niet meer verbonden te zijn met de collega's. Vanwege Corona hebben gesprekken plaatsgevonden via de Pexip, per telefoon, tijdens een wandeling buiten en waar mogelijk fysiek wanneer aanwezigheid in de Kamer noodzakelijk was.

II.2 Meldingen

Hieronder wordt verslag gedaan van:

- a. Het aantal meldingen bij de vertrouwenspersonen;
- b. De aard van de meldingen;
- c. De interventies;
- d. De afwikkeling en de resultaten;
- e. De verantwoording van de tijdsbesteding

a. Aantal meldingen

In totaal hebben wij 26 meldingen ongewenste omgangsvormen ontvangen; 11 meldingen zijn door de vertrouwenspersonen uit de Kamerorganisatie behandeld, 6 door de vertrouwenspersonen uit de fracties en 9 door de externe vertrouwenspersoon. Het aantal meldingen is in 2021 verdubbeld ten opzichte van 2020 (13 meldingen). Het merendeel van de meldingen was afkomstig uit de Kamerorganisatie: 17.

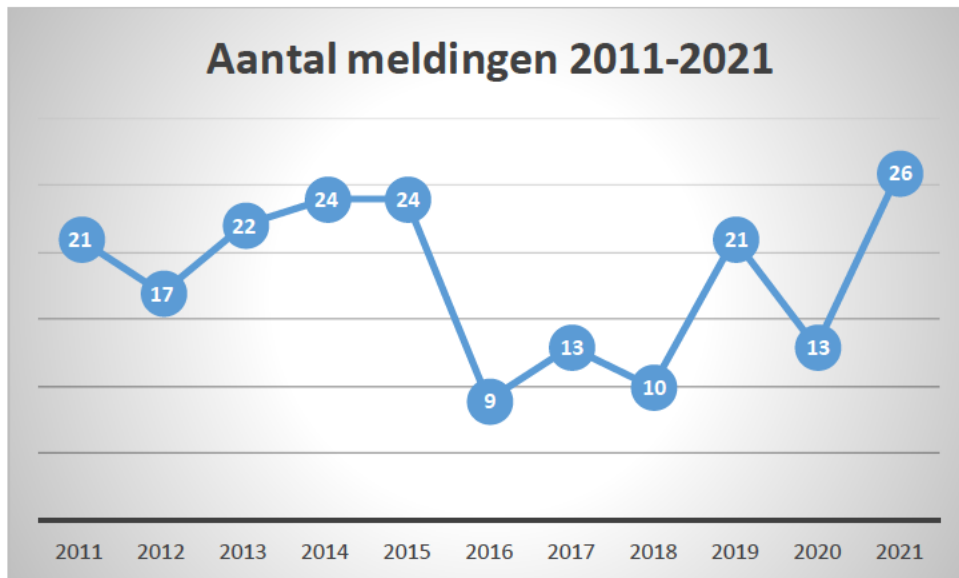
Eind 2021 is de stand van zaken van afhandeling:

- 10 meldingen zijn geëindigd met door melder gewenst resultaat;
- 4 meldingen zijn geëindigd met vooralsnog onbekend resultaat;

Februari 2021

- 1 melder heeft de dienst verlaten van wege de situatie;
- 11 meldingen zijn nog in behandeling;

b. Aard van de meldingen

In het belang van de waarborging van anonimiteit wordt de aard van de meldingen zo geformuleerd dat herleiding tot een persoon uitgesloten kan worden. De aard van de meldingen is als volgt te omschrijven:

Aard van de melding	Aantal in 2021	Aantal in 2020
pesten	5	3
Stalken/grensoverschrijdend gedrag/intimidatie	2	0
Intimidatie	3	
Seksuele intimidatie	3	1
Machtsmisbruik in de politiek-ambtelijke verhoudingen	6	0
Niet gehoord gevoeld door leidinggevende	0	1
Integriteitskwestie	1	1
Adviesvraag/zorgen om verharding/verruwing	1	3
Roddelen/leugens verspreiden	0	2
Onveilig voelen/angst	1	2

Februari 2021

Discriminatie	0	0
Verbale agressie	2	0
Verstoorde werkrelatie	2	0

Corona-gerelateerde gesprekken

	Aantal in 2021	Aantal in 2020
Thuiswerken/eenzaamheid/niet verbonden voelen	5	5

Deze gesprekken hebben we, net zoals in 2020, niet opgeteld bij het aantal meldingen.

c. Interventies

Om de melder te kunnen bijstaan, staan er tot ons verschillende interventies ter beschikking, van in gesprek gaan met de klager tot bijvoorbeeld bijstaan in een klachtenprocedure. De volgende interventies zijn ondernomen om melders bij te staan:

- Melder gelegenheid gegeven om zijn/haar verhaal te doen/hart te luchten;
- Melder begeleid en vergezeld met gesprek vertrouwenspersoon integriteit;
- Melder voorbereid en vergezeld met gesprek leidinggevende
- Ondersteunende gesprekken gevoerd om een oplossing te vinden;
- Adviesbrief opgesteld;
- Situatie geanalyseerd en handvatten gegeven om zelf de situatie op te lossen;
- Melder doorverwezen/inschakelen naar bedrijfsmaatschappelijk werk, bedrijfsarts, juridisch adviseur, externe hulpverlening en naar een collega-vertrouwenspersoon

d. Afwikkeling en resultaten

Het resultaat van de meldingen is niet altijd bekend, bijvoorbeeld omdat de melder na een gesprek met ons het resultaat niet meldt of dat er geen vervolg nodig is voor de melder. De resultaten die wel gemeld zijn, betreffen:

- Meerdere melders hebben hun problemen zelf opgelost door in gesprek te gaan met collega's, bedrijfsmaatschappelijk werk. etc.
- Ongewenst gedrag is gestopt
- Melder heeft de organisatie verlaten vanwege de situatie
- Onbekend

Februari 2021

e. **Verantwoording van de tijdsbesteding**

De 4 interne vertrouwenspersonen die meldingen (inclusief de Corona-gerelateerde meldingen is dat 22) hebben gekregen, hebben hieraan in totaal 59 uur besteed, ca. 3 uur gemiddeld per melding. In 2020 werden aan de 13 meldingen in totaal 37 uur besteed, gemiddeld ca. 3 uur per melding.

Urenbesteding 5 interne vertrouwenspersonen

Training	41
Intervisie	40
Voorlichting	10
Afhandeling Melding	59
Diverse overleggen (HR, BMW, OR, ARBO en preventiemedewerker etc.)	32
Kennismakingsgesprek met het College voor Integriteit en de adviseur Integriteit	2

Het totaal aan besteedde uren

- Vanuit de fracties: 75
- Vanuit de Kamerorganisatie: 86

II.2 Deskundigheidsbevordering

In 2019 hebben de interne vertrouwenspersonen een door de Landelijke Vereniging Vertrouwenspersonen (hierna LVV) geaccrediteerde opleiding gevolgd met als gevolg dat zij sindsdien een LVV persoonscertificaat hebben verkregen.

Met dit certificaat kunnen de vertrouwenspersonen aantonen dat zij aan de door de LVV gestelde beroepseisen voldoen. Een onafhankelijke certificatie instelling (CRP) controleert elke vier jaar of de vertrouwenspersoon aan de eisen voldoet en of deze voortdurend kennis en vaardigheden ontwikkelt. Deze eisen betreffen onder andere jaarlijks een aantal uren nascholing, intervisie en andere activiteiten die de deskundigheid kunnen bevorderen zoals bijvoorbeeld het bijwonen van voorlichtingsbijeenkomsten.

In 2021 hebben we gezamenlijk 8 uur nascholing gevolgd. In deze nascholing is het onderwerp 'De vertrouwenspersoon als adviseur vanuit systemisch perspectief' behandeld.

Hiernaast hebben 2 vertrouwenspersonen een module 'Van ongewenst gedrag naar vertrouwen op de werkvloer' gevolgd en een module 'Integriteit'. Door 1 vertrouwenspersoon is ook nog een training 'Eer, eerherstel en schaamte'

Februari 2021

gevolgd.

II.3 Voorlichting

Het afgelopen jaar hebben we wederom tijd besteed aan het geven van voorlichting aan de Kamerbewoners, in totaal zo'n 10 uur. Vanwege de Lock down heeft voorlichting bij werkoverleggen voornamelijk virtueel plaatsgevonden. De werkoverleggen die bezocht zijn waren de werkoverleggen van de ambtenaren, introductiebijeenkomsten voor nieuwe medewerkers en een separate aan stagiaires.

Nog niet alle directies zijn bezocht en willen we dit 2022 verder oppakken, net als voorlichting geven aan de fracties.

II.5 Ontwikkelingen/trends en aanbevelingen

Ontwikkelingen/trends

- In 2021 is het aantal meldingen verdubbeld ten opzichte van het jaar ervoor. Wat hier precies de oorzaak van is kunnen we niet aantonen; misschien dat de toegenomen fysieke aanwezigheid in het Kamergebouw en de continuïteit van voorlichting geven hierbij een rol hebben gespeeld.
- Sinds 2021 is de belangstelling vanuit de pers voor de vertrouwenspersonen behoorlijk toegenomen en is dit door ons soms als hinderlijk en lastig ervaren. Naar aanleiding van de toegenomen belangstelling is er vanuit de dienst Communicatie een vaste woordvoerder aangesteld.
- Mede door meldingen inzake machtsmisbruik is het onderwerp 'sociale veiligheid' hoog op de agenda komen te staan en wordt er een Kamerbreed onderzoek gestart naar het sociaal veilig voelen in de Kamer. Dit onderzoek zal worden uitgevoerd door een extern bureau. Tevens wordt er een training gepland met als onderwerp 'Omstandersinterventies' en 'Adequaat handelen bij meldingen en klachten'. Dit achten wij zeer nuttig en zinvol.
- Ook het afgelopen jaar is veel aandacht besteed aan het geven van voorlichting inzake 'ongewenste omgangsvormen' om de zichtbaarheid van ons te vergroten en om bij te dragen aan een succesvol beleid om ongewenste omgangsvormen tegen te gaan. We hebben gemerkt dat voorlichting geven onze zichtbaarheid/bekendheid heeft vergroot en zullen we dit in 2022 continueren.
- In 2020 hebben we ervoor gepleit dat bij de introductiebijeenkomsten voor nieuwe Kamerbewoners ook een vertrouwenspersoon aanschuift. In 2021 is er reed bij 3 introductiebijeenkomsten voorlichting gegeven.
- Sinds 2020 is voor het eerst structureel van uit huis gewerkt wat op een aantal melders een zware wissel heeft getrokken en gevoelens van minder

Februari 2021

verbondenheid, eenzaamheid of juist teveel mensen in huis, het thuis-onderwijs en het door elkaar heen lopen van werk en privé stress en verdriet hebben gebracht.

In gesprekken met melders hebben we gemerkt dat het voor sommige mensen niet meevalt om te vertellen dat ze bijv. eenzaam zijn of het structureel thuis werken zwaar vinden want ze willen niet zielig gevonden worden of een aansteller en lijkt het soms een taboe. Uiteraard bieden wij hiervoor ook graag een luisterend oor aan. Aandacht voor de mentale gezondheid t.g.v. het thuiswerken blijft ons inziens belangrijk.

- In 2019 hebben we gepleit voor een actief functionerende Klachtencommissie en zijn we verheugd dat er inmiddels weer een voltallige en actieve commissie is en staat een kennismakingsgesprek gepland in het voorjaar van 2022.
- In 2020 was het ons opgevallen dat sinds een aantal jaren onze jaarverslagen niet meer op onze site werden gepubliceerd door de dienst Communicatie en hebben we gepleit voor het publiceren hiervan. Inmiddels staan al onze verslagen op Plein 2 met een vermelding dat deze alleen voor intern gebruik zijn, waarvoor dank!
- In 2020 hebben wij gepleit voor een kennismaking met het College voor Integriteit. Dit gesprek, als ook met de adviseur Integriteit voor Kamerleden, heeft in het voorjaar van 2021 plaatsgevonden waarbij bij beide gesprekken ook een vertrouwenspersoon integriteit aanwezig was.

Aanbevelingen

- Naar aanleiding van door ons ontvangen signalen over zorgen om de verruwing en verharding in de Kamer lijkt het ons ook belangrijk dat dit een punt van aandacht blijft; niet alleen in de plenaire zaal maar ook daarbuiten en kunnen we ons voorstellen dat vanwege de diverse hiërarchische verhoudingen men niet altijd goed raad weet hoe hier mee om te gaan. We hebben begrepen dat er weerbaarheidstrainingen zijn gegeven aan sommige afdelingen, wij achten het zinvol dat het aan meerdere diensten gegeven kan worden.
- In 2020 is het jaarverslag voor het eerst in het Presidium besproken in aanwezigheid van 2 vertrouwenspersonen. Het lijkt ons nuttig dit het komende jaar ook weer te doen zodat we direct toelichting kunnen geven en vragen kunnen beantwoorden.
- In 2020 is de Kamer verhuisd naar B67 en was er voor de vertrouwenspersonen wederom een spreekkamer toebedeeld. Tot onze spijt hebben wij moeten constateren dat onze spreekkamer in gebruik is genomen als reguliere werkkamer en ook zo is ingericht. Dit betekent helaas ook dat onze iets 'knussere' inrichting/meubeltjes ook zijn verdwenen. We weten niet hoe dit stand heeft kunnen komen en betreuren dit ten zeerste; één van de vertrouwenspersonen

Februari 2021

heeft dit opgepakt en samen met de FD zal binnenkort de spreekkamer gereed zijn. Wij pleiten ervoor dat t.z.t. bij de 'terugverhuizing' wij niet weer voor eenzelfde onaangename en teleurstellende verrassing komen te staan.

- Het afgelopen jaar is er vanwege Covid-19 veel meer en structureel van uit huis gewerkt en mogelijk zal dit in 2022 continueren. Mocht dat het geval zijn dan vinden wij het zinvol dat het onderwerp 'mentale gezondheid' onder de aandacht blijft.
- Net als voorgaande jaren vinden wij het belangrijk dat er aandacht besteed blijft worden aan campagnes om de bewustwording omtrent ongewenste omgangsvormen te vergroten. Wij vragen het MT dan ook om voortdurend aandacht te besteden aan diverse themaweken met betrekking tot onderwerpen die raken aan sociale veiligheid op de werkvloer, zoals bijvoorbeeld de dag tegen het pesten, de internationale dag tegen racisme en discriminatie, de campagne tegen eenzaamheid etc.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Oplegnotitiejaarverslag vertrouwenspersonen ongewenste omgangsvormen 2021

Stafdienst HR

datum 22 maart 2022

Aard van de bespreking

Besluitvormend

Beknopte samenvatting

Elk jaar brengen de vertrouwenspersonen ongewenste omgangsvormen een jaarverslag uit. Hierin schetsen zij het aantal meldingen, activiteiten tbv voorlichting en deskundigheidsbevordering en doen zij aanbevelingen.

Beslispunten

1. Akkoord te gaan met de aanbevelingen en per aanbeveling een actiehouders te benoemen.

Financiële consequenties

nvt

Personele consequenties

nvt

ICT-consequenties

nvt

Advies hHR

akkoord

Advies hFEZ

Geen financiële consequenties, akkoord.

Advies hCOM

Advies CIO

Het jaarverslag van de vertrouwenspersonen heeft geen IV/ICT consequenties.

Doorgeleiding

Presidium

Ondernemingsraad

- Informatie

From [REDACTED] tweedekamer.nl>
Subject **jaarverslag VP's**
To "[REDACTED]@tweedekamer.nl>
Date March 24, 2022 at 1:33:18 PM CET

[REDACTED],
Bij deze de stukken!

Met vriendelijke groeten,

[REDACTED]
[REDACTED]
Tweede Kamer der Staten-Generaal
Kamer [REDACTED], Bezuidenhoutseweg 67, Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
T +(31)70-318 [REDACTED] | M 06- [REDACTED] | E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl